

VEERKRACHT IN BOSPOLDER- TUSSENDIJKEN

Monitor maart 2021

VEERKRACHT IN BOSPOLDER- TUSSENDIJKEN

Monitor maart 2021

In opdracht van

VOORWOORD

In het programma Veerkrachtig BoTu 2028 werken verschillende organisaties, o.a. Gemeente Rotterdam, Havensteder, Delfshaven Coöperatie, Rebelgroup en IABR, met bewoners en ondernemers aan grote verbeteringen voor Bospolder en Tussendijken (hierna BoTu). Het doel van het programma is om BoTu in 10 jaar te doen stijgen naar het stedelijk sociaal gemiddelde op de Sociale Index (Wijkprofiel) en te zorgen dat BoTu over tien jaar de eerste veerkrachtige wijk van Rotterdam is.

Dit is de tweede voortgangsrapportage van de jaarlijkse monitor ‘Veerkracht in Bospolder-Tussendijken’. Het doel van deze monitor is de ontwikkeling van veerkracht in het gebied te documenteren en zo het proces te ondersteunen en evalueren. Deze rapportage legt de ontwikkelingen van het jaar 2020 vast. Het jaar kenmerkt zich door de coronacrisis, een gebeurtenis die veel impact heeft gehad in BoTu en waardoor veerkracht in de praktijk zichtbaar is geworden. De nadruk van deze editie ligt op invloedrijke gebeurtenissen zoals het ontstaan van Delfshaven Helpt! en de afronding van programmaonderdeel Social Impact by Design.

Het voorliggende document dient hoofdzakelijk als naslagwerk waarin verslag gedaan wordt van de monitoractiviteiten en waarin achtergrondinformatie te vinden is over de ontwikkelingen in BoTu. In aanvulling daarop maken een online-initiatievenkaart, een interactieve netwerkkaart, de tekening ‘Corona Kronieken – Samen een veerkrachtig BoTu’ en een samenvatting met de belangrijkste bevindingen ook deel uit van deze editie van de monitor. Al deze producten zijn verzameld op de website www.verhalenvanbotu.nl.

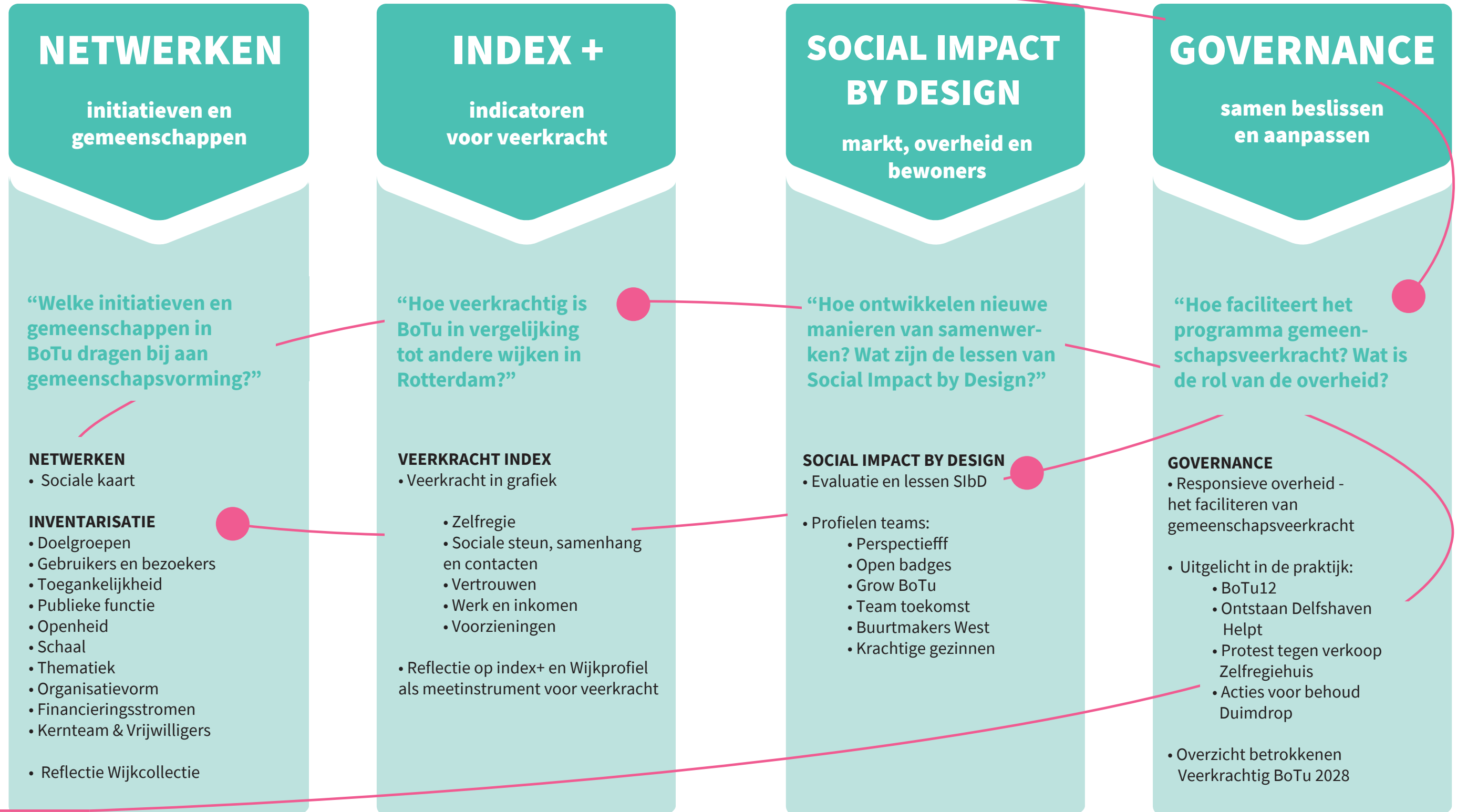
INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	5	HOOFDSTUK 4. GOVERNANCE	125
CONTEXT	13	Kernteam	126
Programma Veerkrachtig BoTu 2028	14	Meerwaarde van bewonersadviesgroep BoTu12	130
Bospolder Tussendijken	16	Het ontstaan van Delfshaven Helpt	132
Opbouw monitor	34	Protest om de verkoop van het Zelfregiehuis	134
Methode	34	Acties voor het behoud van Duimdrop	136
Vier pijlers	36	OBSERVATIES	138
HOOFDSTUK 1. NETWERKEN	39	Veerkrachtig besturen	140
Methode	40	Hoogtepunten van 2020	144
Inventarisatie initiatieven	42	Thema's en ambities voor 2021	145
Gebruik en bereik	44	BoTu in de media: highlights	146
Thematiek initiatieven	58		
Organisatie initiatieven	60	Bijlage I. Verdieping	148
Zelfreflectie initiatieven	63	Bijlage II. Grafieken Index+	152
Netwerk initiatieven	63	Bijlage III. Samenvattingen scripties	174
VERTROUWEN ALS MOTOR	66		
OBSERVATIES	70	COLOFON	180
HOOFDSTUK 2. INDEX+	73		
Methode	74		
Uitkomsten	75		
VERDIEPING	76		
REFLECTIE	86		
HOOFDSTUK 3. SOCIAL IMPACT BY DESIGN	89		
OBSERVATIES SOCIAL IMPACT BY DESIGN	90		
OBSERVATIES EN AANBEVELINGEN	94		
Methodiek & dataverzameling	96		
Profielen teams	96		
Buurtmakers West	97		
Perspectieffff	100		
Krachtige gezinnen	103		
Open badges/circulaire markt	106		
Team toekomst	109		
GrowBoTu	112		
Conclusie elementen verandertheotrie	113		
Verloop proces teams	114		

PRINCIPE MONITOR

2028

2019

CONTEXT

Dit deel behandelt de context waarbinnen de monitor ‘Veerkracht in Bospolder-Tussendijken’ wordt uitgevoerd. Allereerst wordt de aanpak van het programma Veerkrachtig BoTu 2028 beschreven. Vervolgens wordt inzicht gegeven in de opbouw van de wijken, waarbij demografie, voorzieningenaanbod, groen, woningvoorraad, duurzaamheid, leefbaarheid en veiligheid aan bod komen. Daarnaast worden het theoretisch raamwerk en de toegepaste methodiek van de monitor toegelicht evenals de vier pijlers waarop de gebiedsontwikkeling wordt vastgelegd: Netwerken, Index+, Social Impact by Design en Governance.

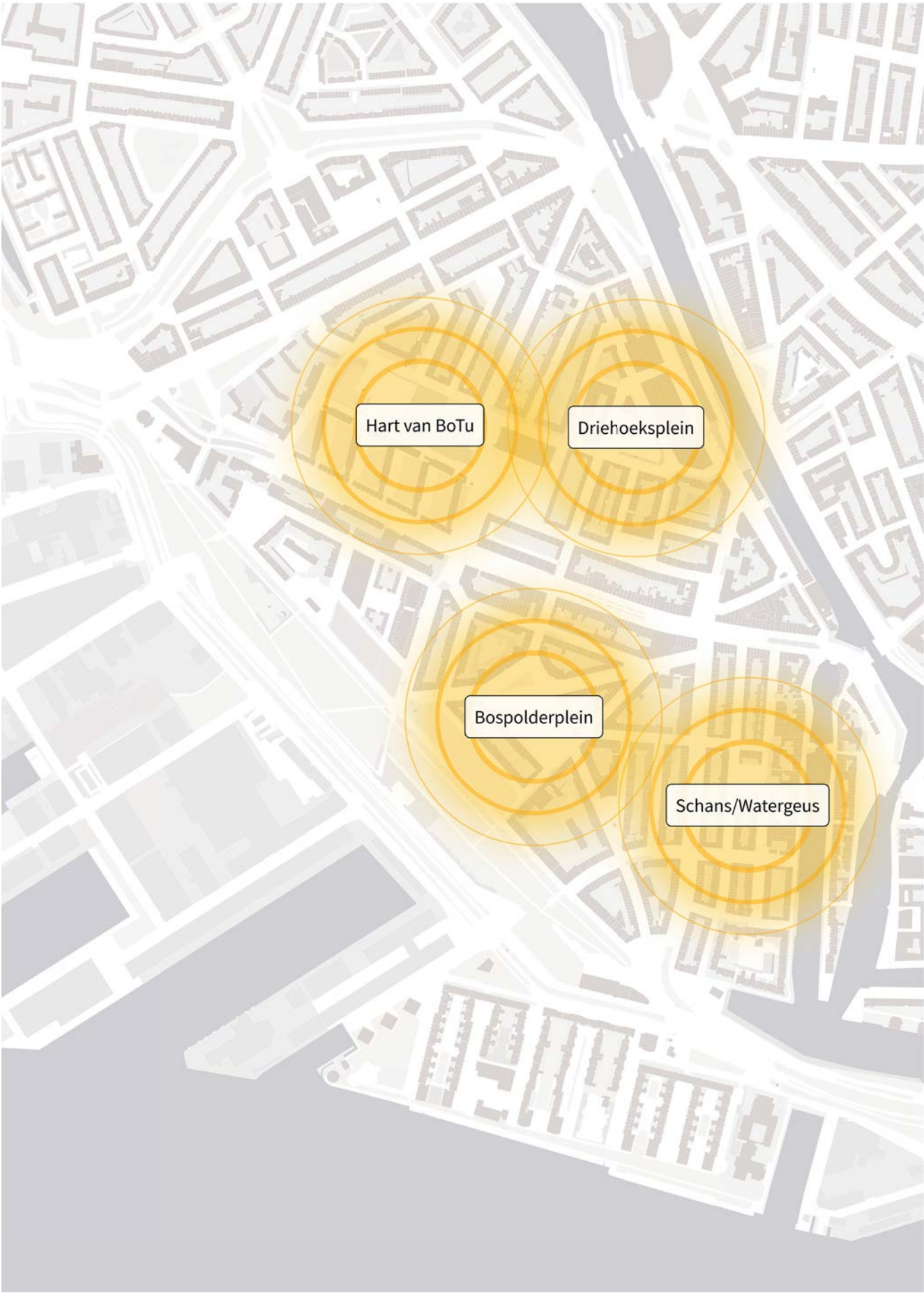

Programma Veerkrachtig BoTu 2028

De ambitie van het wijkontwikkelingsprogramma is om van BoTu 2028 ‘de eerste veerkrachtige wijk van Rotterdam’ te maken. Zo moet het programma ertoe leiden dat bewoners van BoTu ‘veerkrachtig genoeg zijn om met uitdagingen en veranderingen in hun leven om te gaan’ en dat ‘de wijk is toegerust op de veranderingen in het kader van de energietransitie en klimaatadaptatie’. In het programma wordt beschreven dat het vormen en versterken van lokale gemeenschappen bijdraagt aan de veerkracht van individuen en gemeenschappen in de wijk. Dit zal uiteindelijk moeten leiden tot meer zelfregie en samenredzaamheid onder bewoners. Op de lange termijn verwachten de initiatiefnemers als gevolg hiervan positieve ontwikkelingen op het gebied van gezondheid, veiligheid, opvoedklimaat, mantelzorg, duurzamere leefstijl en lokale economie.

Voor het programma Veerkrachtig BoTu 2028 is een zogenoemde 3x3 Aanpak afgesproken (figuur 0.1). Hierin wordt ingezet op drie niveaus: 3 x HOE (open proces, publiek-private samenwerking, versterking van netwerken), 3 x WAT (interventies op drie verschillende pijlers) en 3 X WAAR (versterken van kansrijke plekken in het gebied). In het programma wil men methodisch inzetten op gemeenschapsvorming (community building) volgens de ABCD-methode¹, sociale innovatie door een open oproep Social Impact by Design en de inzet op ‘veerkrachtige professionals’, voor het leveren van

1 Asset-Based Community Development (ABCD-methode).
Zie: <https://www.movisie.nl/interventie/abcd>

Figuur 0.2 Focusplekken Veerkrachtig BoTu 2028

maatwerk en bevorderen van integrale samenwerking. Op interventieniveau (wat) richt het programma zich op drie domeinen: (1) werk, taal en schulden, (2) zorg, jeugd en opvoeden en (3) energie, wonen en buitenruimte. Veiligheid en het tegengaan van criminaliteit is in deze strategie een basisvoorwaarde voor een succesvolle aanpak en is onderdeel van de reguliere uitvoeringswerkzaamheden. Verschillende gebieden in BoTu zijn aangewezen als vertrekpunt: Schans Watergeus, Hart van BoTu (Visserijplein en Park 1943) en alle basisscholen en openbare pleinen in het gebied, zoals te zien in figuur 0.2.

Bospolder Tussendijken

In de Rotterdamse wijken Bospolder en Tussendijken (in het vervolg BoTu) wonen 14.500 bewoners in zo’n 7.200 huishoudens. Veel bewoners zijn actief betrokken in bewonersinitiatieven en mede daardoor heeft het gebied een hoge score voor samenredzaamheid op de Sociale Index (zie Wijkprofiel 2020). Deze score wordt toegelicht op pagina 75.

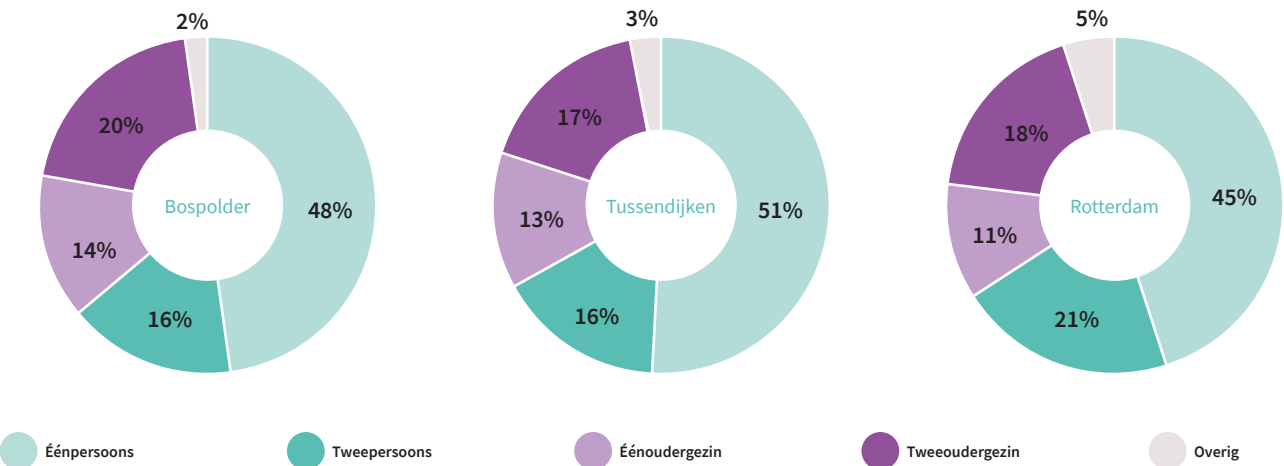
Het sociale weefsel is kwetsbaar. De bewoners wonen in twee van de armste wijken van Nederland. Door de sterke concentratie van sociale problemen zoals werkloosheid, hoge schuldenlast en lage kwaliteit van huisvesting heeft het gebied het imago ‘achterstandswijk’. Veel van de initiatieven in de wijk zijn afhankelijk van een subsidie, de energie van wijkbewoners is niet onuitputtelijk en bestuurlijke processen zijn vaak versnipperd en verkokerd. De relatieve kwetsbaarheid van het sociale weefsel in het gebied wordt geïllustreerd door een lage score op de Sociale Index die ver onder het Rotterdamse gemiddelde blijft (zie Wijkprofiel 2018). Dat was voor de Gemeente Rotterdam en haar partners aanleiding voor een initiatief tot ontwikkeling van een vernieuwend wijkontwikkelingsprogramma – Veerkrachtig BoTu 2028.

BoTu wordt gezien als proeftuin voor vernieuwing en verbetering. De afgelopen jaren is ervaring opgedaan met de samenwerking tussen gemeente en lokale partijen waaronder bewonersinitiatieven. Inmiddels zijn daar ook marktpartijen bij betrokken en wordt de gezamenlijke energie ingezet om ook de sociale problematiek in het gebied te verminderen. Daarnaast ligt er een grote fysieke opgave, zoals de verduurzaming van woningen, aanpak van de buitenruimte en de energietransitie. Deze sociale en fysieke opgaves zijn verbonden in het wijkontwikkelingsprogramma Veerkrachtig BoTu 2028 .

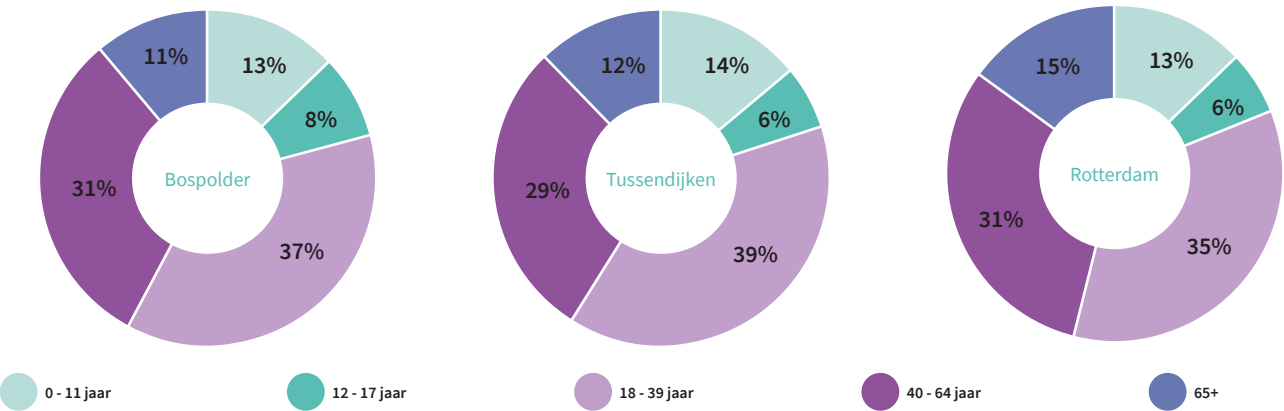
Demografie

Beide wijken kenmerken zich door een grote diversiteit. Ongeveer 80 procent van de bevolking heeft een migratie-achtergrond, waarvan bijna 70 procent een niet-westerse (figuur 0.5). Daarvan hebben de meesten een Marokkaanse of Turkse achtergrond. De bevolking in de wijken is relatief jong. Figuur 0.4 laat zien dat er in Bospolder (21%) en Tussendijken (20%) meer jongeren (0-17) wonen dan in Rotterdam gemiddeld is (19%), terwijl het percentage ouderen (65+) juist lager ligt. Bewoners wonen in vergelijking met Rotterdam (21%) minder vaak (16%) met twee personen in een huishouden (figuur 0.3). Er zijn relatief veel eenpersoonshuishoudens en ook bovengemiddeld veel éénoudergezinnen.

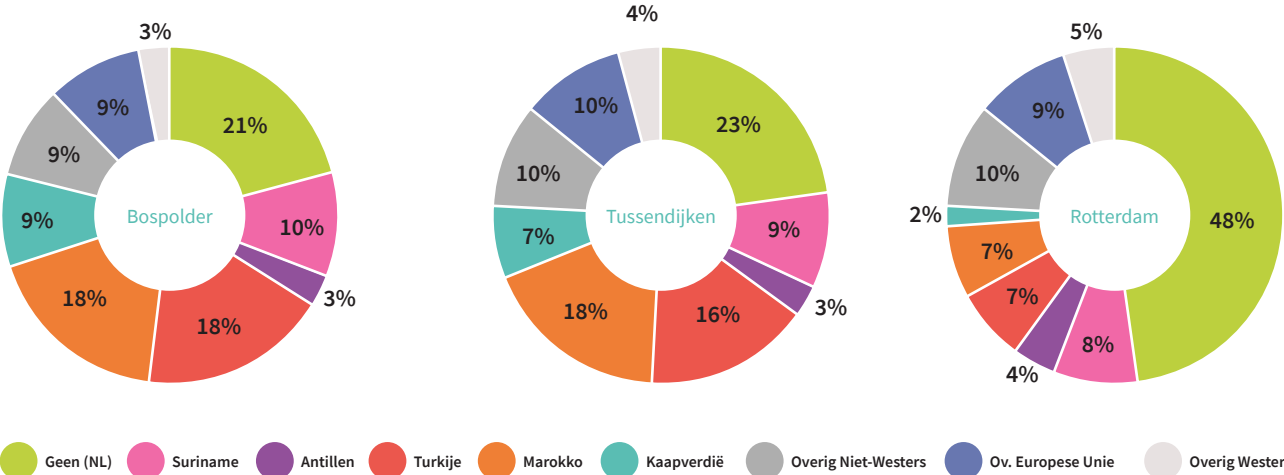
Figuur 0.3 Huishoudens naar samenstelling

Figuur 0.4 Bevolking naar leeftijdsklassen

Figuur 0.5 Bevolking naar migratieachtergrond

Bron <https://onderzoek010.nl/> (data van 2020)

Voorzieningen

BoTu heeft een gevarieerd aanbod aan voorzieningen (figuur 0.6 t/m 0.10). Deze worden over het algemeen als goed ervaren door bewoners. Met name het aanbod aan basisscholen en religieuze plekken scoren hoog op de Sociale Index (Wijkprofiel 2020). Er zijn verschillende sport- en speelvoorzieningen zoals gymzalen (5), sportvelden (7) en speeltuinen (18). Winkel- en horecagelegenheden liggen geconcentreerd langs de Schiedamseweg (figuur 0.6).

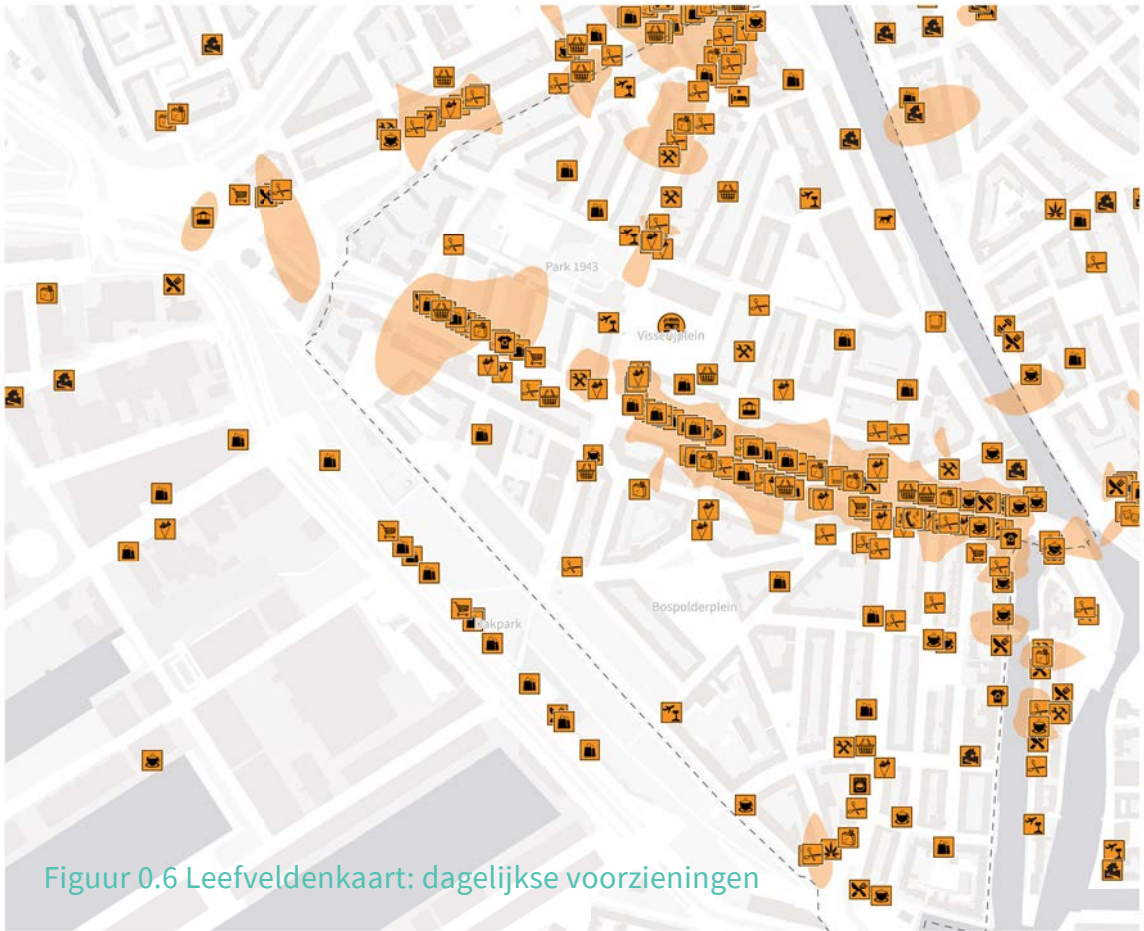
BoTu is een woonwijk en de werkgelegenheid is relatief laag. Het ligt nabij de bedrijventerreinen Merwe-Vierhavens en de Spaanse Polder, waar het aanbod aan werkgelegenheid veel hoger is. Mogelijk beperken fysieke barrières, zoals het Dakpark en de A20, en mentale belemmeringen, zoals onbekendheid en taalbarrières, de uitwisseling tussen de twee gebieden (Connect BoTu, 2020).

Het openbaar vervoer zorgt ervoor dat het gebied goed verbonden is met het centrum. De metrohaltes Delfshaven en Marconiplein en tram 4 en 8 (figuur 0.7) verbinden het gebied via de Schiedamseweg direct met Spangen, het centrum, Rotterdam Centraal en Rotterdam Noord. De goede bereikbaarheid door middel van het openbaar vervoer wordt bevestigd door bewoners uit Bospolder-Tussendijken, zo blijkt uit het hoge tevredenheidspercentage in het Wijkprofiel.

Leefvelden Dagelijkse voorzieningen

Dagelijkse voorzieningen

- beluizen
- bloemist
- buurtsuper en avondwinkel
- café
- coffeeshop
- detailhandel
- dierenwinkel
- evenementen
- hotel
- kiosk
- levensbehoefte specifiek
- makelaardij
- persoonlijke verzorging
- reisbureau
- reparatie
- restaurant
- snackbar
- sportschool
- supermarkt
- tweedehands
- uiterlijke verzorging
- warenhuis
- wassalon
- wekelijkse markt

Figuur 0.6 Leefveldenkaart: dagelijkse voorzieningen

Leefvelden Bedrijvigheid

Bedrijvigheid

- arbeidsbemiddeling
- creatieve industrie
- financiële dienstverlening
- industrie
- juridische dienstverlening
- onderzoek
- online dienstverlening
- wisselkantoor
- garages

Leefvelden Openbaar Vervoer

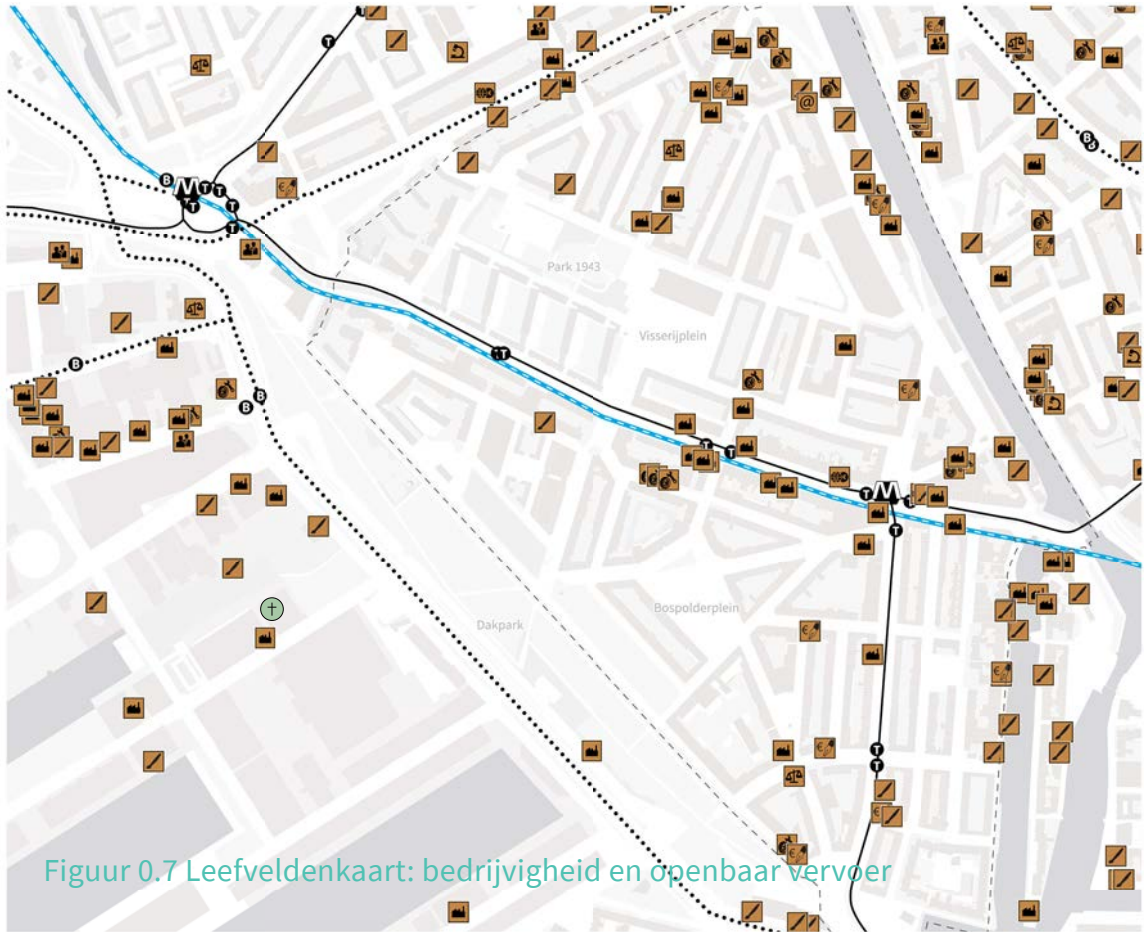
RET_haltebestand

halte

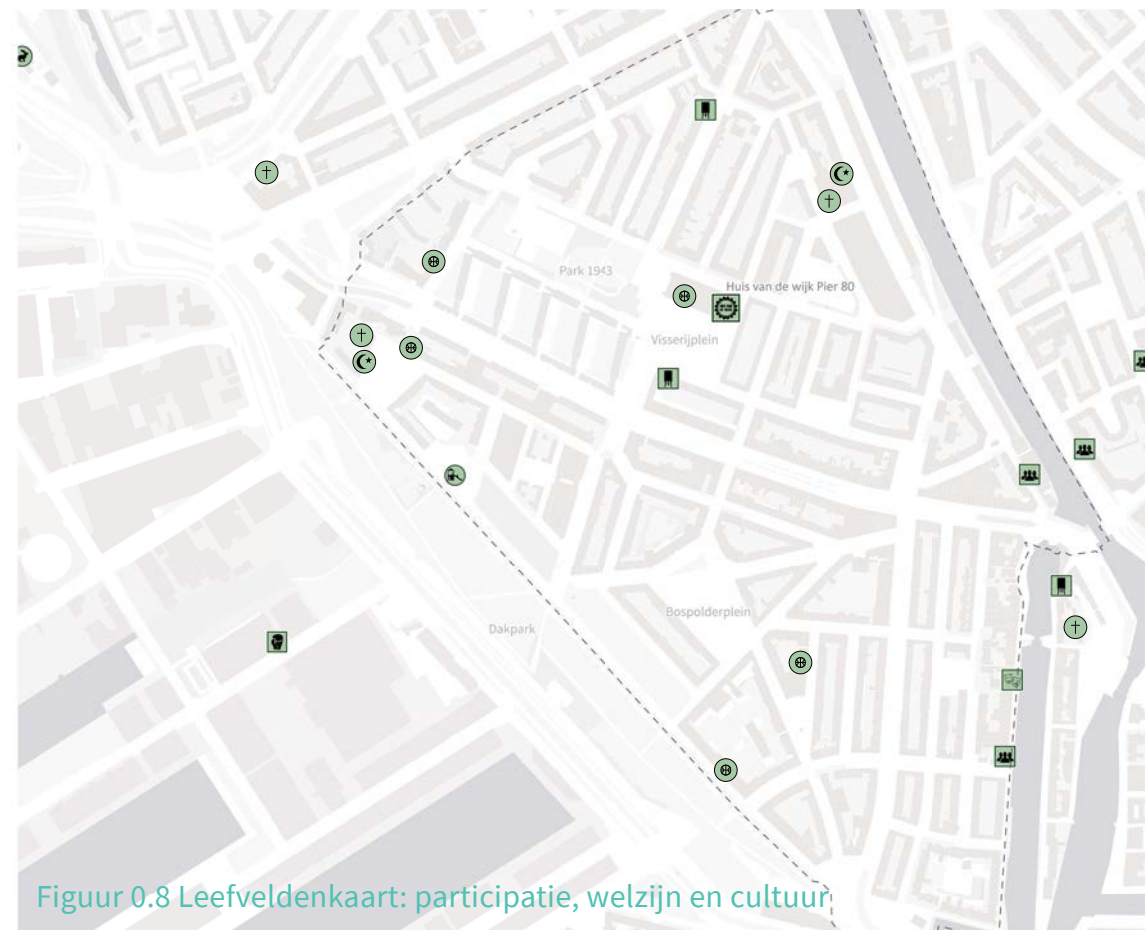
- metrostation
- tramhalte
- Bushalte

Openbaar Vervoer

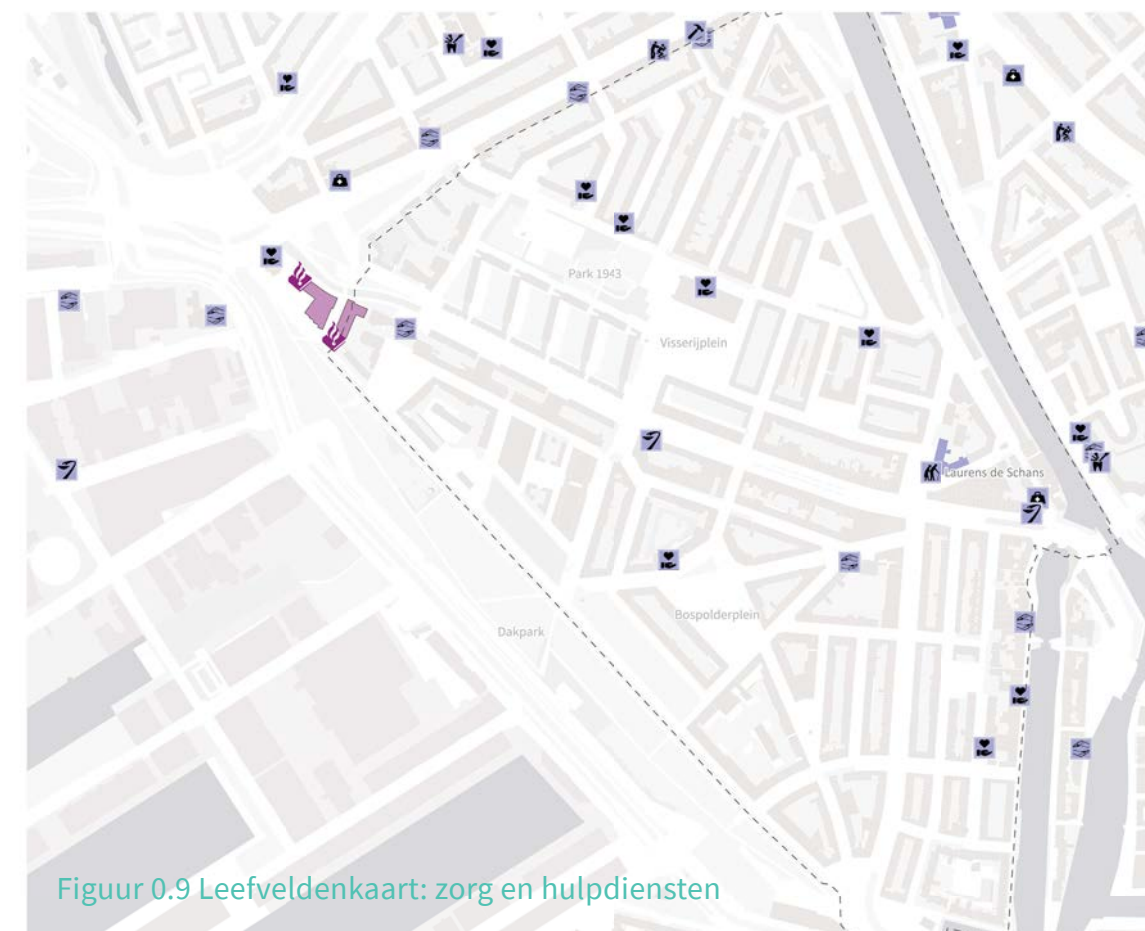
- buslijn
- tramlijn
- Metrolijn

Figuur 0.7 Leefveldenkaart: bedrijvigheid en openbaar vervoer

Figuur 0.8 Leefveldenkaart: participatie, welzijn en cultuur

Figuur 0.9 Leefveldenkaart: zorg en hulpdiensten

Leefvelden Onderwijs

- beroepsonderwijs
- bibliotheek
- bijzonder basisonderwijs
- openbare basisschool
- religieuze basisschool
- speciaal onderwijs

Leefvelden Participatie Welzijn en Cultuur

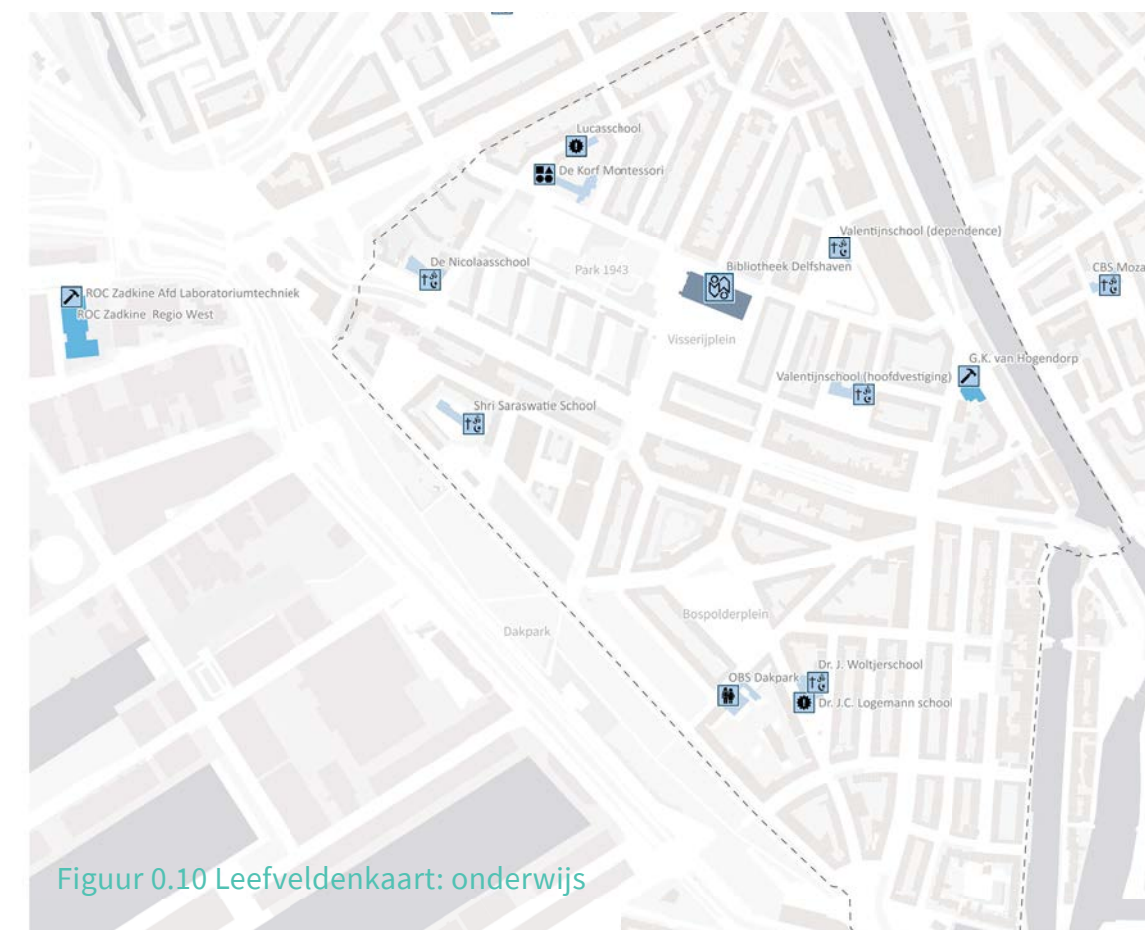
- Huis van de Wijk
- andere organisaties
- galerie en expositieruimte
- indoor sportvereniging
- kinderboerderij
- speeltuin vereniging
- theater en evenementen
- gymzaal
- kerk
- moskee

Leefvelden Zorg verzorgingshuis

- verzorgingshuis
- Zorg**
- apotheek
- fysiotherapie
- huisarts
- maatschappelijke hulpverlening
- overige zorg
- sociale werkplaats
- tandarts

Leefvelden Hulpdiensten

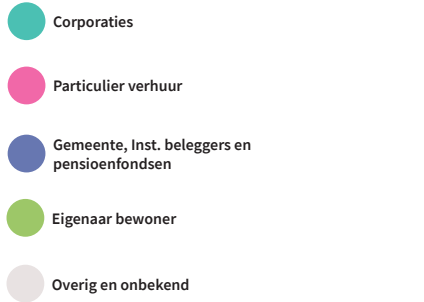
- politiebureau

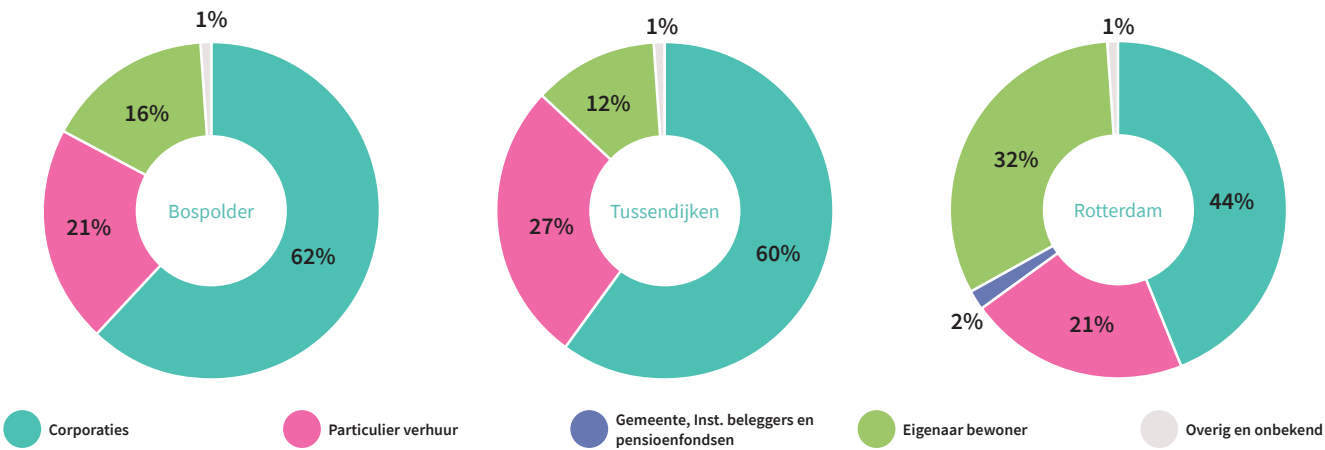
Figuur 0.10 Leefveldenkaart: onderwijs

Wonen

In figuur 0.11 is te zien dat een groot deel van de woningvoorraad in Bospolder (62%) en Tussendijken (60%) bestaat uit sociale huurwoningen, bijna geheel in bezit van woningcorporatie Havensteder. De woningen voor particuliere verhuur (21% in Bospolder, 27% in Tussendijken) liggen met name aan de randen van de wijken op de Schiedamseweg en Mathenesserweg (figuur 0.12). Er zijn veel minder eigenaar/bewoners dan in de rest van Rotterdam (12% en 16% ten opzichte van 32%). Deze wonen verspreid door de wijken, onder andere in woonblok Le Medi, aan de Schiedamseweg en Mathenesserweg en tegen het Dakpark aan. Door de ligging van duurdere koopwoningen aan de buitenranden van de wijk wordt dit gebied soms de ‘gouden rand’ van Bospolder-Tussendijken genoemd (König, 2019).

Figuur 0.11 Woningvoorraad naar bezit

Bron <https://onderzoek010.nl/> (data van 2020)

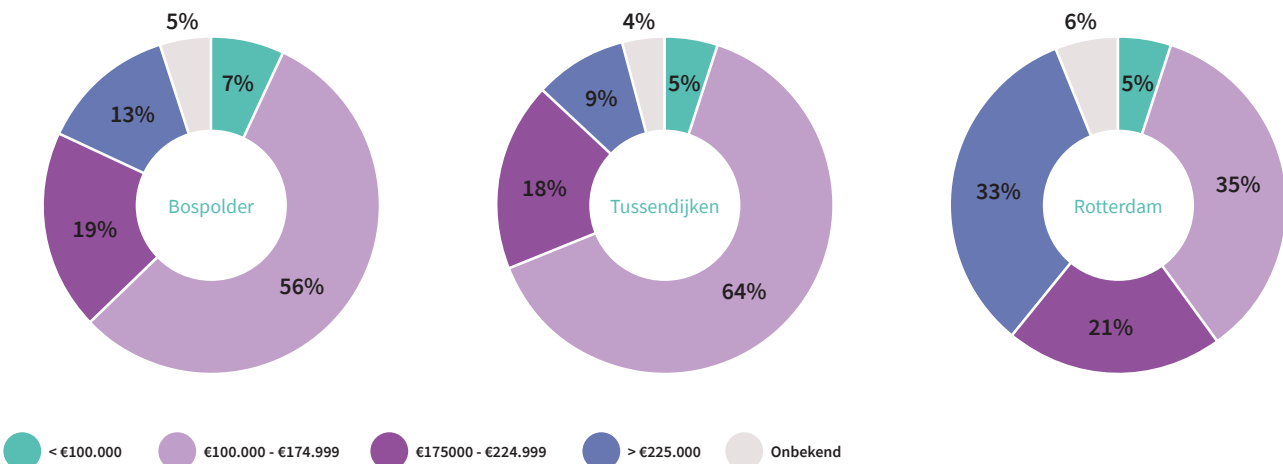
Figuur 0.12 Eigendomsverhouding woningen

In vergelijking met het Rotterdams gemiddelde is de WOZ-waarde van woningen in Bospolder-Tussendijken een stuk lager (figuur 0.13). Dat komt met name door een groot aantal woningen met een WOZ-waarde van minder dan €175.000. Waar in Rotterdam slechts 35% in deze prijsklasse valt, is dat in Bospolder 56% en in Tussendijken 64%.

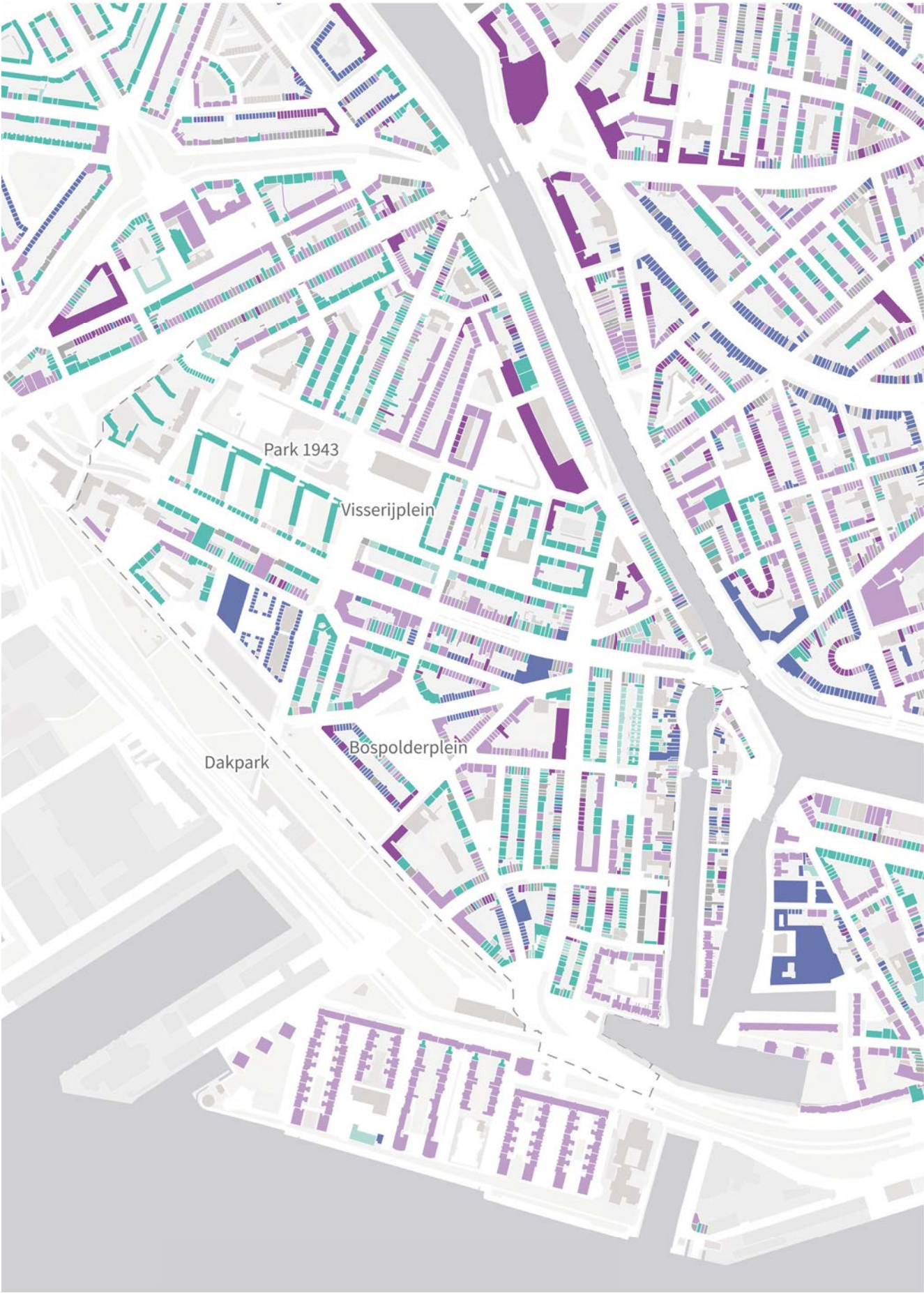
In Rotterdam is de trend dat de WOZ-waarde toeneemt. In 2020 is de WOZ-waarde in Nederland nergens zo hard gestegen als in Rotterdam (bijna 16%). Het is waarschijnlijk dat BoTu daar enige mate in meeontwikkelt. Deze ontwikkeling zal de komende jaren in kaart worden gebracht. Als gevolg van de aandacht en inzet op wijkontwikkeling kan de populariteit van het gebied toenemen. Gezien de trend dat de WOZ-waarde stijgt is het denkbaar dat woningen in Bospolder en Tussendijken in de toekomst niet betaalbaar zijn voor de huidige bewoners.

Het aantrekken van nieuwe bewoners kan grote invloed hebben voor de Sociale Index (zie Sociale Index hoofdstuk 2 van de monitor). Het programma Veerkrachtig BoTu 2028 richt zich erop dat huidige bewoners die in de wijk willen blijven wonen dat kunnen en dat er ook voldoende woonruimte is voor bewoners die meer gaan verdienen.

Figuur 0.13 Woningvoorraad naar WOZ-klassen

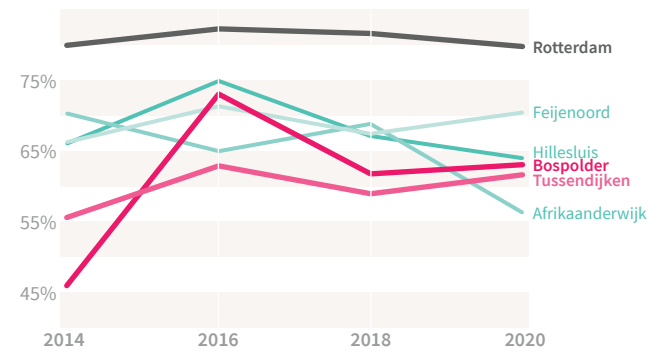

Bron <https://onderzoek010.nl/> (data van 2020)

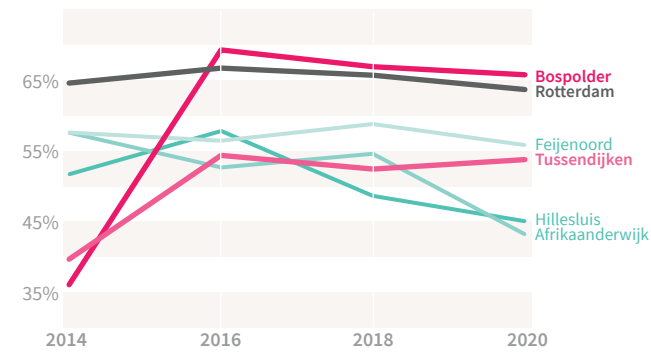

Figuur 0.14 WOZ-waarde woningen

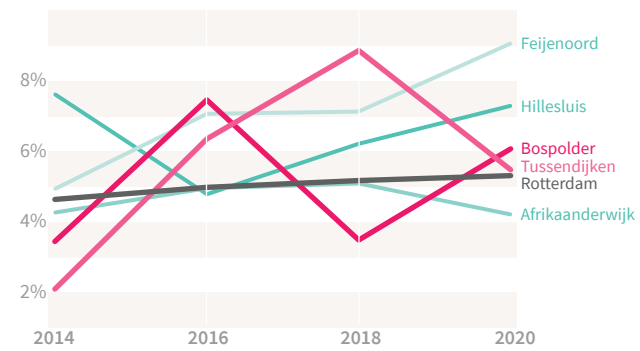
Figuur 0.15 Voldoende aanwezig groen (grasveldjes, bomen)

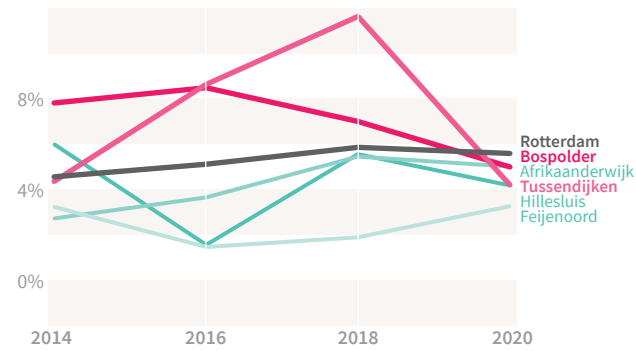
Figuur 0.16 Voldoende aanwezig gebruiksgroen (picknick, sporten, spelen)

Figuur 0.17 Veel wateroverlast in tuinen/binnenterreinen

Figuur 0.18 Veel wateroverlast onder woningen

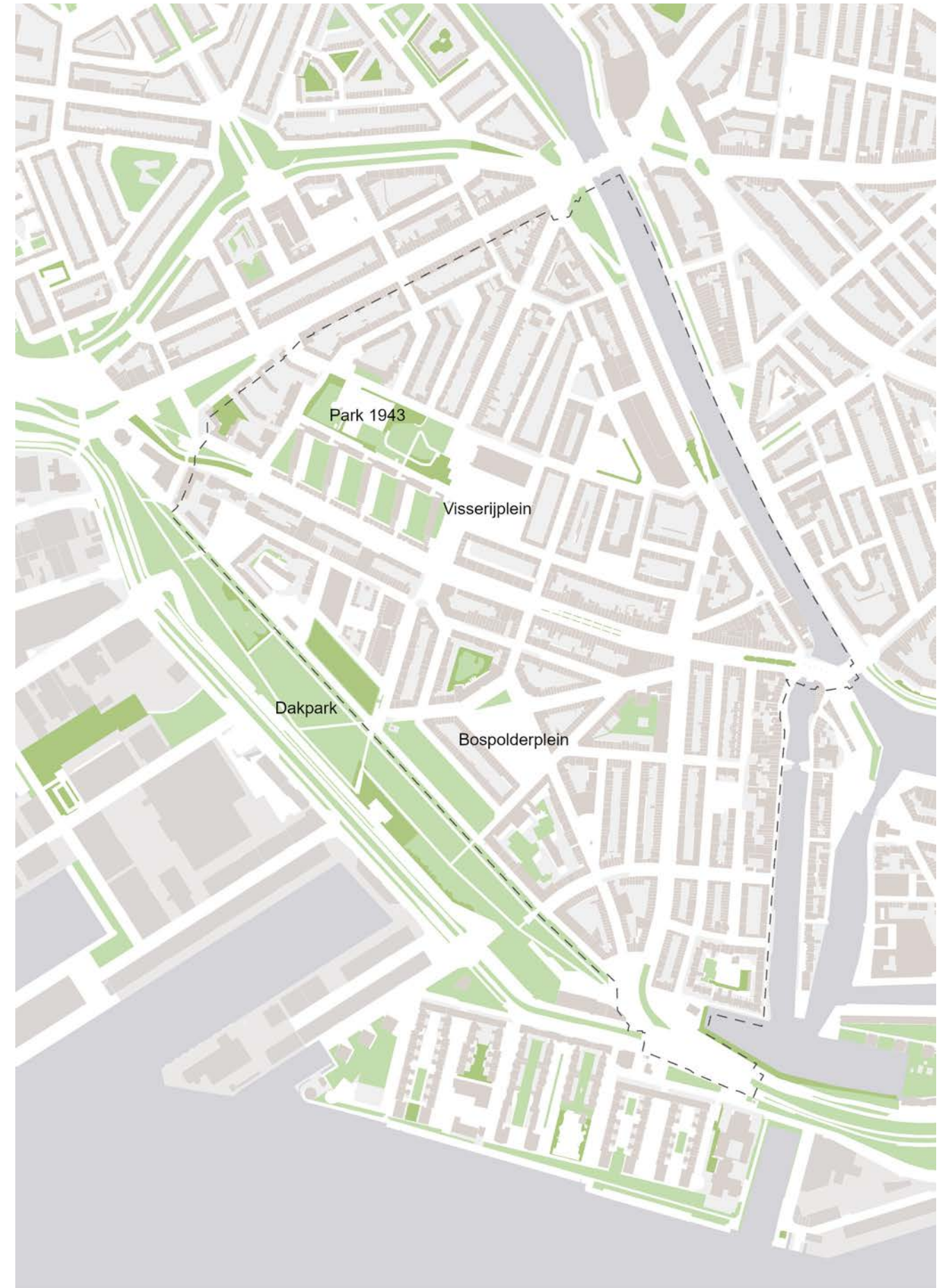

Leefomgeving/Duurzaamheid

Bospolder en Tussendijken zijn twee van de meest stenige wijken in Rotterdam. De straatprofielen laten weinig groen voorzieningen zien, maar er zijn wel twee grote parken in de wijken: Park 1943 en het Dakpark (figuur 0.19). De pleinen die de wijken te bieden hebben zijn grotendeels verhard.

Een groene leefomgeving staat voor veel bewoners symbool voor gezondheid (zowel mentaal als fysiek), biedt mogelijkheden voor recreatie en ontspanning en draagt bij aan een duurzame wijk. Indirect kan groen zo bijdragen aan een meer veerkrachtige wijk. Ondanks de aanwezigheid van onder meer het Dakpark, is slechts een deel van de bewoners tevreden over de groenvoorzieningen (63% tevreden bewoners in Bospolder en 61% in Tussendijken) en lopen de wijken op dit vlak achter op het stedelijk gemiddelde (80% vindt dat er voldoende groen is). De laatste jaren is voor beide wijken wel een positieve trend te zien in de waardering van het groen (figuur 0.15).

Het is aannemelijk dat stadsbewoners door de veranderingen van het klimaat meer last gaan onder vinden van bijvoorbeeld hevige regenbuien. Op hen wordt beroep gedaan veerkracht te tonen en deze veranderingen het hoofd te bieden. Binnen Bospolder en Tussendijken heeft nu zo'n 6% van de huishoudens wateroverlast in hun tuinen en binnenplaatsen. Ter vergelijking in 2014 waren deze percentages no 4% (Bospolder) en 2% (Tussendijken). Zo'n 5% (Bospolder) en 4% (Tussendijken) heeft ook wateroverlast onder de woningen. Beide vormen van overlast liggen net boven of onder het stedelijk gemiddelde, zoals te zien in figuur 0.17 en figuur 0.18.

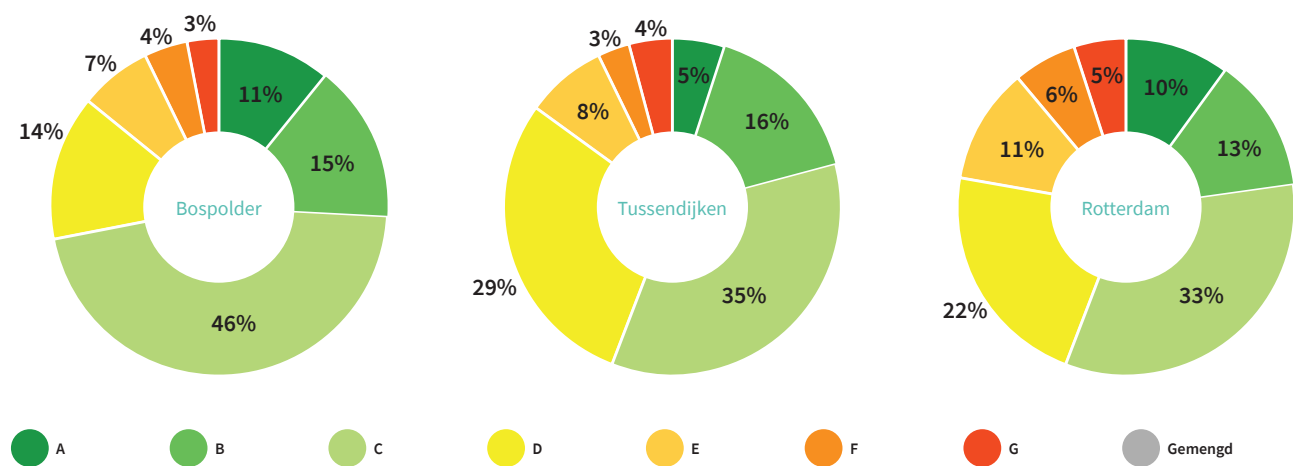

Figuur 0.19 Groenvoorzieningen

In het programma Veerkrachtig BoTu 2028 wordt beschreven dat BoTu een van de eerste Rotterdamse wijken is die van het gas af gaat. Als dat gaat gebeuren en er wordt overgestapt op een warmtenet dan zal dat zichtbaar worden in de energielabels van de woningen in de wijk. Op dit moment blijft het aantal woningen met een A of B-label enigszins achter op het Rotterdams gemiddelde (figuur 0.20). Bospolder heeft een groter aandeel (25%) van woningen met label A of B dan Tussendijken (21%). Ook het aantal woningen in Bospolder met een C-label is hoger (44% ten opzichte van 33%), ook dan het Rotterdams gemiddelde (29%).

Figuur 0.20 Woningvoorraad naar energieklassen

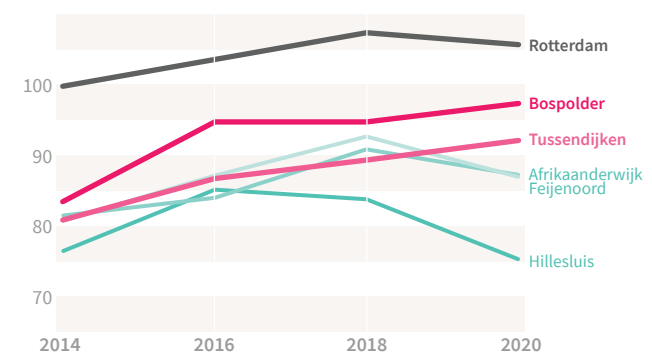

Bron <https://onderzoek010.nl/> (data van 2020)

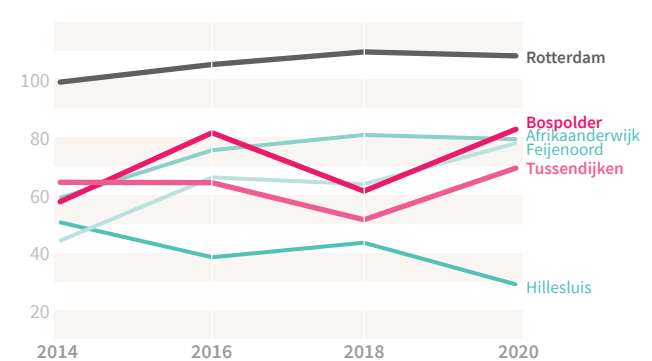

Figuur 0.21 Energielabels woningen

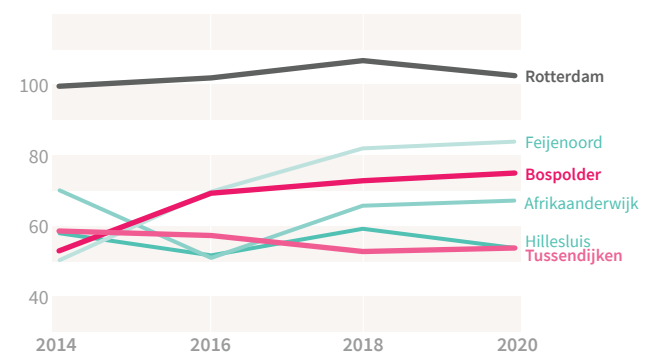
Figuur 0.22 Fysieke Index

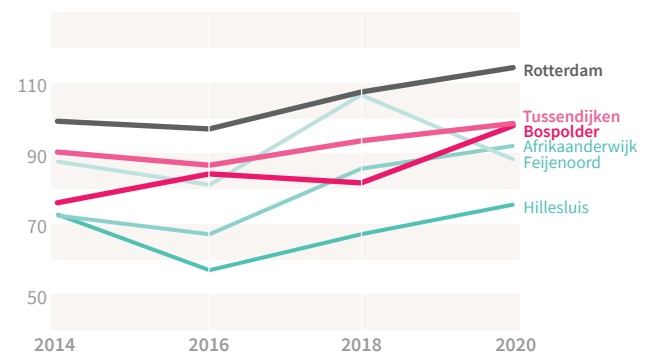
Figuur 0.23 Woonbeleving

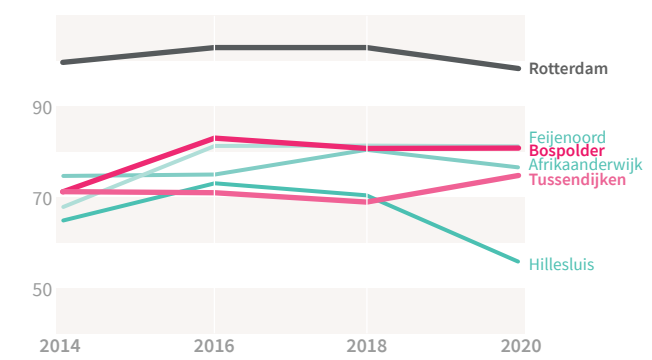
Figuur 0.26 Wonen subjectief

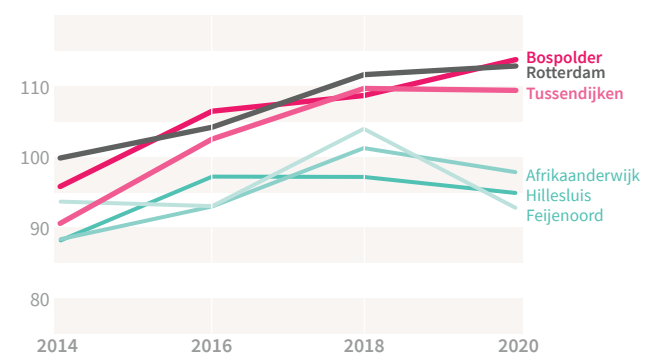
Figuur 0.27 Wonen objectief

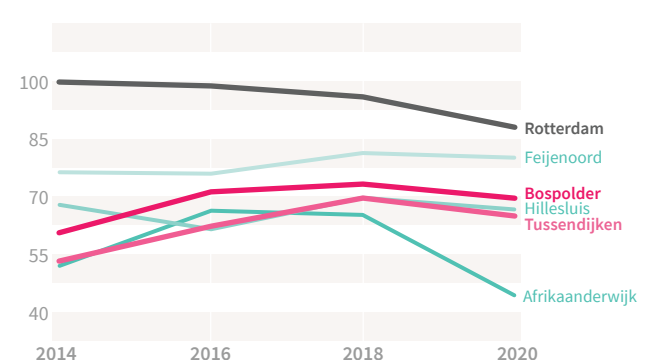
Figuur 0.24 Fysieke Index subjectief

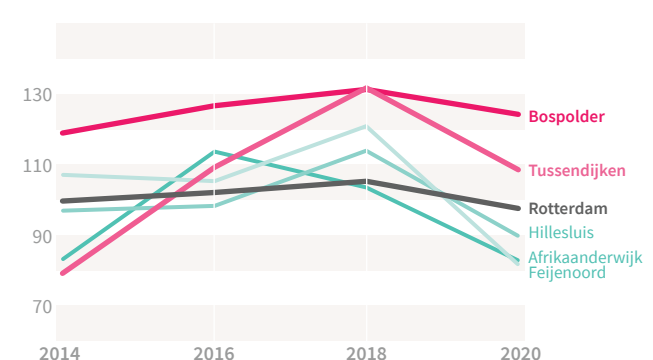
Figuur 0.25 Fysieke Index objectief

Figuur 0.28 Openbare Ruimte subjectief

Figuur 0.29 Openbare Ruimte objectief

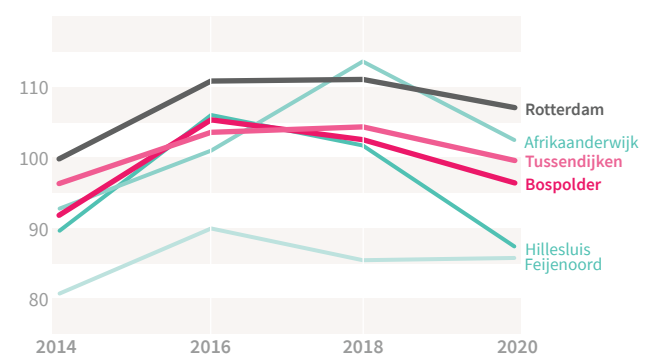

Context: Leefomgeving

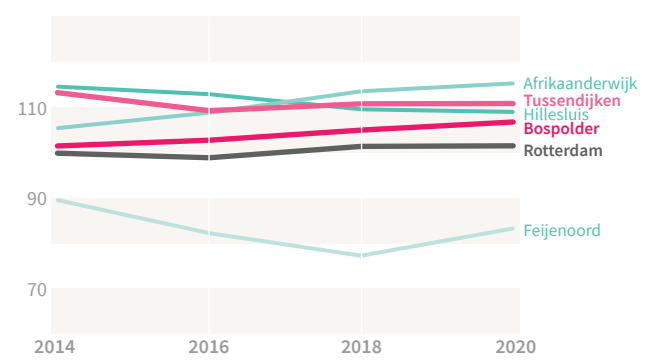
De score op de fysieke index in 2020 (figuur 0.22) is zowel in Bospolder (97,49) als Tussendijken (92,24) verbeterd ten opzichte van 2018, maar raakt nog niet aan het stedelijk gemiddelde (105,84), wel staat het er met de fysieke index beter voor dan in de NPRZ-wijken (met name ten opzichte van Hillesluis). De objectieve Fysieke Index (figuur 0.25) is in beide wijken de positieve uitschieter en groeit de laatste jaren richting het stedelijk gemiddelde. De subjectieve index en vooral de woonbeleving zijn nog niet op niveau hoewel ook daar verbetering zichtbaar is (figuur 0.24).

Het Wijkprofiel wordt opgesteld door de afdeling Onderzoek en Business Intelligence (OBI) van Gemeente Rotterdam en wordt gezien als de “thermometer voor de stad”. Het Wijkprofiel omvat drie onderdelen, de Sociale Index, Veiligheidsindex en Fysieke index. De Sociale Index vormt daarbij de belangrijkste bron van data voor de monitor en specifiek de Index+ (zie Hoofdstuk 2). De Veiligheidsindex en Fysieke index worden vooral gebruikt om de context te schetsen van de wijken (op deze en volgende pagina’s gepresenteerd). Het Wijkprofiel bestaat zowel uit objectieve als subjectieve indicatoren. Beide vormen van data zijn (grotendeels) gebaseerd op input van de bewoner. Bij de objectieve indicatoren wordt gevraagd naar meetbare en werkelijke feiten en cijfers, aangevuld met registratiedata. Bij de subjectieve indicatoren wordt voornamelijk gevraagd naar de beleving van bewoners. Voor het Wijkprofiel zijn twee grootschalige enquêtes uitgevoerd op basis van steekproeven getrokken uit de gemeentelijke Basisregistratie Personen (BRP). Per wijk zijn zo’n 175 tot 300 inwoners (vanaf 15 jaar) daadwerkelijk ondervraagd. Met deze respons kan volgens OBI op wijkniveau een betrouwbaar beeld worden gegeven van de resultaten.

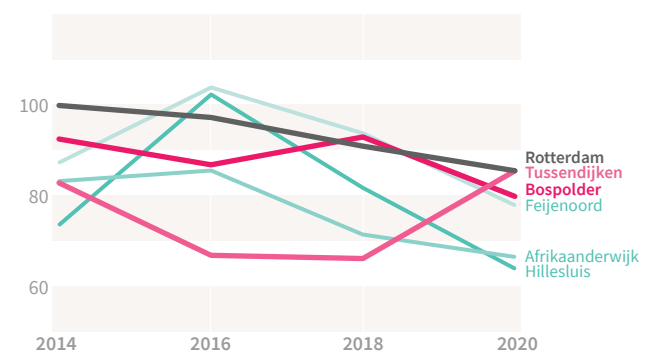
Figuur 0.30 Voorzieningen subjectief

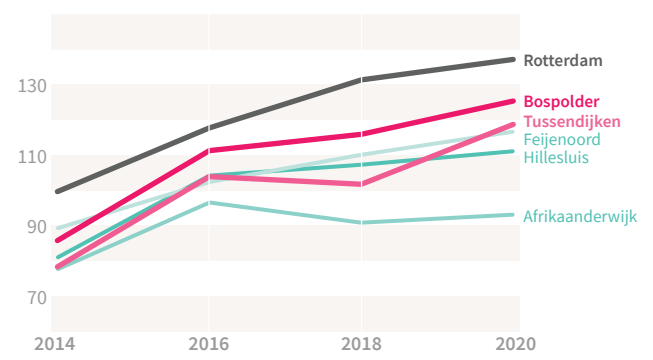
Figuur 0.31 Voorzieningen objectief

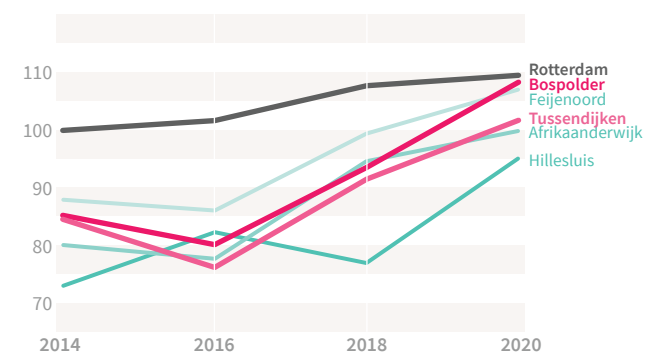
Figuur 0.32 Milieu subjectief

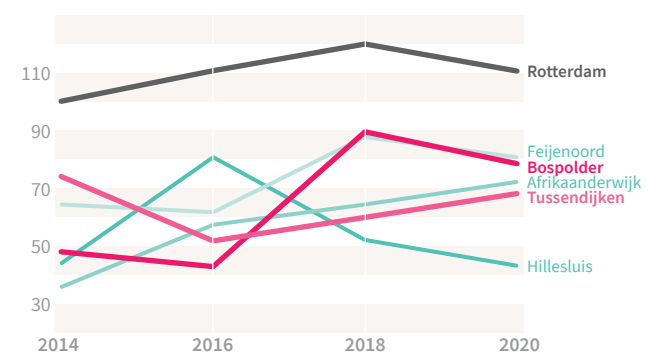
Figuur 0.33 Milieu objectief

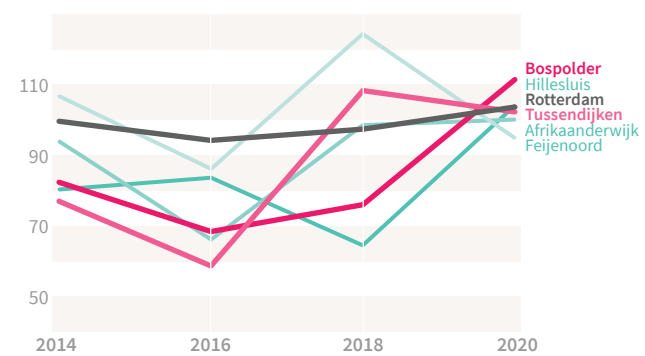
Figuur 0.34 Veiligheidsindex

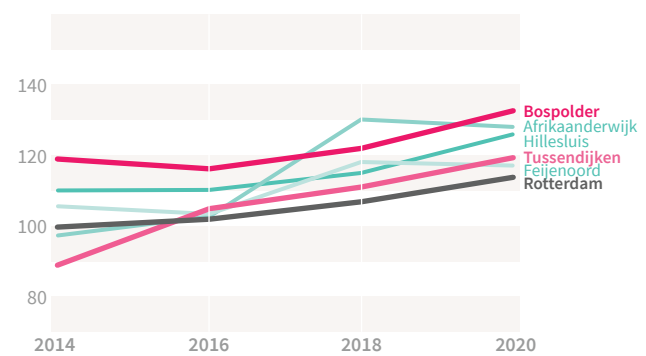
Figuur 0.35 Veiligheidsbeleving

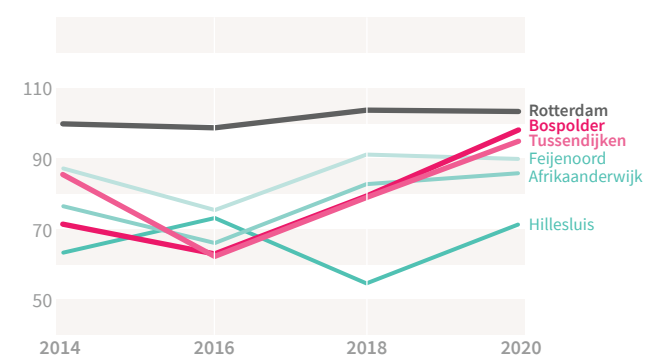
Figuur 0.38 Diefstal subjectief

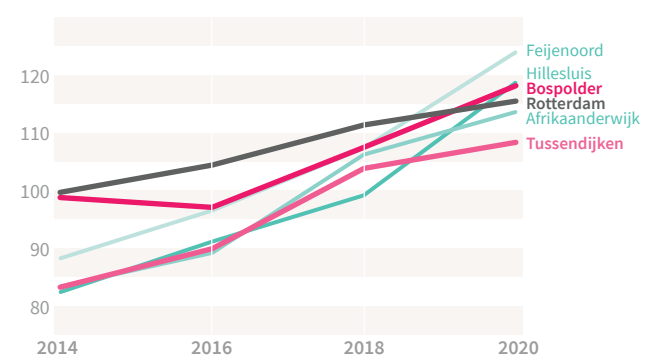
Figuur 0.39 Diefstal objectief

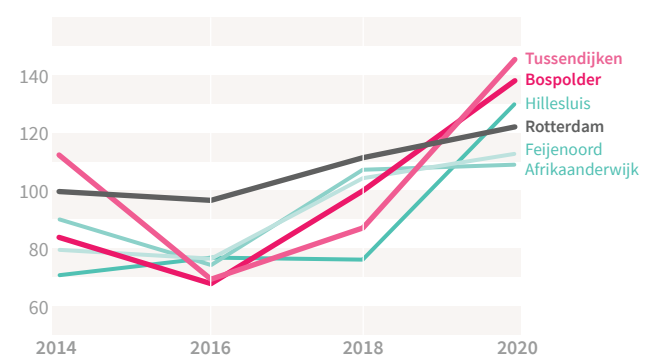
Figuur 0.36 Veiligheidsindex subjectief

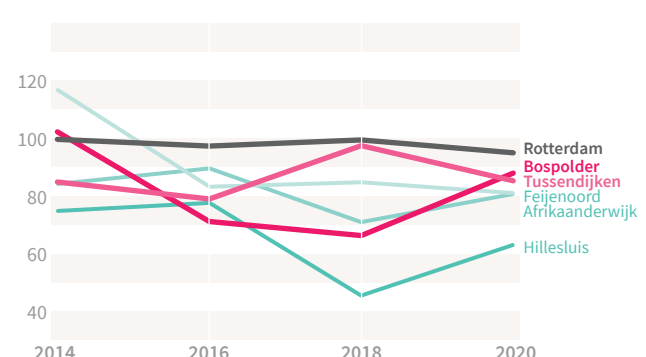
Figuur 0.37 Veiligheidsindex objectief

Figuur 0.40 Inbraak subjectief

Figuur 0.41 Geweld subjectief

Context: Veiligheid

Binnen de veiligheidsindex worden indicatoren gemeten die betrekking op hebben op onder meer diefstal, geweld, inbraak, vandalisme en overlast. Zoals te zien in figuur 0.34, gaat het in Bospolder (108,40) en Tussendijken (101,86) wat betreft totaalscore niet veel slechter dan in Rotterdam als geheel (109,63) en zit er bovendien een duidelijke stijgende lijn in ten opzichte van 2018 en de jaren ervoor. De scores op de objectieve en subjectieve Veiligheidsindex liggen in Bospolder-Tussendijken ook rond het gemiddelde, iets wat met name voor de subjectieve index pas in de afgelopen twee jaar is bereikt. Opvallend is dat de veiligheidsbeleving (figuur 0.35) daarentegen in Bospolder (78,49) en vooral Tussendijken (68,14) niet op orde is en behoorlijk achter blijft bij het stedelijk gemiddelde (110,48).

Opbouw monitor

Het begrip veerkracht

Om de veerkracht van de stad Rotterdam te vergroten, werkt de Gemeente Rotterdam sinds 2016 aan een Resilience Strategie. De Rockefeller Foundation omschrijft resilience als ‘the capacity of individuals, communities, institutions, businesses and systems within a city to survive, adapt and grow – no matter what kinds of chronic stresses and acute shocks they experience’. In het programma Veerkrachtig BoTu 2028 is deze definitie vertaald naar ‘de mate waarin individuen, gemeenschappen of organisaties kunnen omgaan met veranderingen, schokken en spanningen. Hoe ze hierop reageren, ervan herstellen, zich aanpassen of zelfs transformeren’. Het programma richt zich daarmee specifiek op de veerkracht van menselijke systemen: individuen, gemeenschappen en organisaties, in de literatuur aangeduid als *sociale veerkracht* (social resilience), *gemeenschapsveerkracht* (community resilience) en *institutionele veerkracht* (institutional resilience). Bij deze vormen van veerkracht staat het *handelend vermogen* van sociale actoren centraal.

Theoretisch model

Veldacademie heeft de begrippen ‘social resilience’ en ‘community resilience’ door middel van een literatuurstudie verkent (Doff, 2017). Er is in de sociale wetenschappen veel overlap met andere theoretische begrippen zoals gemeenschaps capaciteit (community capacity) en collectieve zelfredzaamheid (collective efficacy). Hierdoor is er weinig overeenstemming over hoe veerkracht gemeten zou moeten worden. Wat onderscheidt veerkracht van andere concepten? De belangrijkste conclusie is dat pas sprake is van veerkracht als een individu, gemeenschap of organisatie in staat is tot (collectief) handelen, anders vindt er immers geen aanpassing of transformatie plaats. Hiervoor moet een individu, gemeenschap of organisatie niet alleen over voldoende hulpbronnen (*capacities*) beschikken, zij moeten deze ook kunnen mobiliseren en collectieve actie kunnen organiseren (*agency*). In ons theoretisch model staan daarom de capaciteiten van en de relaties tussen actoren centraal.

In de 2020 editie van onze monitor stonden gemeenschaps capaciteit en handelend vermogen centraal in het schema. Op basis van nieuwe inzichten is het handelend vermogen nu losgekoppeld van het collectieve vermogen om relaties tussen actoren te ontwikkelen om zo te kunnen handelen (figuur 0.44). Bovendien is er een onderscheid gemaakt tussen potentieel en effectief handelen. Zoals besproken in het position paper (Doff, 2017) is de literatuur niet helder over het conceptueel onderscheid tussen ‘ex ante’ en ‘ex post’ veerkracht. Kan je pas veerkracht meten als zich een stressor heeft voorgedaan of is het ‘potentieel’ (reservoir) aan

veerkracht ook van belang? Mensen komen vaak pas in actie als er iets aan de hand is, als je alleen naar dit handelen kijkt, mis je het potentieel aan veerkracht. Kijk je alleen naar het potentieel, dan heb je geen oog voor eventuele belemmeringen voor daadwerkelijk handelen. Kortom: beiden zijn van belang.

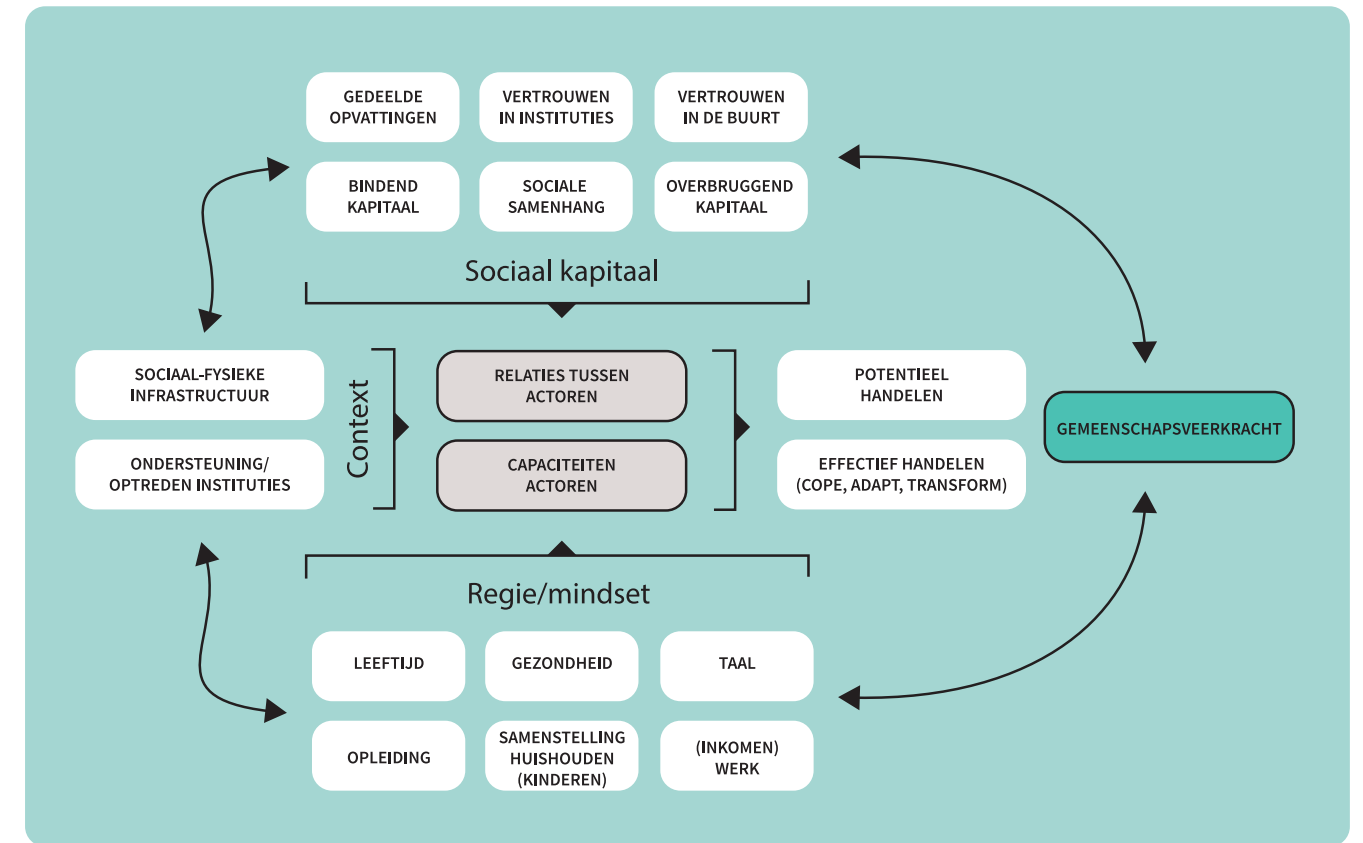
Het handelen vindt plaats als (preventieve) reactie op een ingrijpende verandering. Als de actie bestaande en/of toekomstige weerbaarheid stimuleert is er sprake van veerkrachtig handelen.

De individuele hulpbronnen van bewoners en professionals bepalen in hoeverre zij ervaren te kunnen handelen (zelfregie/mindset). De relaties tussen actoren is het product van het aanwezige sociaal kapitaal en de sociale samenhang in de buurt. Van grote betekenis daarbij zijn ook het onderling vertrouwen en de mate waarin er gedeelde opvattingen zijn over ieders belangen en capaciteiten. De buurt biedt voor het handelen de context waarbij we de sociaal-fysieke infrastructuur, de ondersteuning vanuit instituties en de kwetsbaarheid van de buurt onderscheiden.

Methode

Voor de Monitor Veerkrachtig BOTU gebruiken we de evaluatiemethode *Theory of Change* (ToC). Iedere interventie gaat uit van een veronderstelling; men grijpt in om een bestaande situatie te veranderen en hoopt dat de interventie via bepaalde activiteiten tot bepaalde uitkomsten leidt. Deze aannames vormen samen de *Theory of Change*. Dit is niet per se een wetenschappelijke theorie, het gaat om het geheel van veronderstellingen die uitvoerders hebben over de werking van een interventie. Het is daarom meer een handelingstheorie zoals die in de praktijk wordt toegepast. De ToC-methode onderzoekt of de verandertheorie plausibel en realistisch is. De methode richt zich niet alleen op de effecten van een interventie, maar vooral ook op het ‘hoe’ – de theorieën en mechanismen achter een interventie. Belangrijk is dat alle betrokkenen van het programma input geven, want iedereen heeft immers ideeën over de werking van de interventies. Door de achterliggende veronderstellingen en mechanismen gedurende de uitvoering regelmatig kritisch te onderzoeken brengt de methode een collectief leerproces op gang. Zo leidt de evaluatie tot inzichten en daarmee tot verbeteringen gedurende het proces (zie: Snel, 2013).

In lijn met de methode brengen we de verandertheorieën in beeld: welke aannames doen betrokkenen, wat zijn beoogde korte en lange termijneffecten (outcomes), welke activiteiten worden ondernomen om deze te bereiken en welke middelen (resources) staan ter beschikking? Om de plausibiliteit van de verandertheorie

Figuur 0.44 Theoretisch model voor gemeenschapsveerkracht

te toetsen kan men onderbouwing zoeken in wetenschappelijk onderzoek of kijken naar de ervaringen met vergelijkbare programma's, zoals bijvoorbeeld het Nationaal Programma op Zuid (NPRZ). Op deze manier ontstaat er een iteratief proces waarmee men in de praktijk onderzoekt of de veronderstelde verandertheorie van de interventie plausibel en realistisch is. Zo kan men enerzijds toetsen of de uitvoering van de interventie ook echt bijdraagt aan het beoogde effect. Is het wel realistisch? Anderzijds kan men onderzoeken of er een causaal verband ligt tussen de beoogde effecten en de uitvoering. Zijn de gemaakte veronderstellingen wel plausibel?

Door middel van ‘forward mapping’ kan men op basis van beschikbare middelen, geplande activiteiten en directe uitkomsten een inschatting maken van de verwachte effecten. De bedoeling van de ToC-methode is om daarnaast vanuit de aannames terug te redeneren (backward mapping).

Verandertheorie Veerkrachtig BOTU

Het programma Veerkrachtig BOTU is opgezet als een innovatief experiment. Het doel is om gedurende tien jaar op een andere en vernieuwende manier samen te werken, innovatieve methodes voor wijkverbetering te ontwikkelen en in de praktijk testen. In een visie voor de

lange termijn beschrijven de initiatiefnemers een wijk waarin bewoners zijn verbonden tot een veerkrachtige gemeenschap waarbij de meeste bewoners toegang hebben tot sociale netwerken en zich betrokken voelen bij de wijk. Dit netwerk zorgt ervoor dat bewoners betere toegang krijgen tot hulpbronnen. Men hoopt dat bewoners van BoTu in de toekomst de kwaliteit van hun leven positiever beoordelen en dat meer bewoners kansen krijgen om talenten te ontwikkelen en te voorzien in eigen levensonderhoud. Deze ontwikkelingen resulteren uiteindelijk ook in een hogere score op de Sociale Index.

Wat zijn de achterliggende handelingstheorieën van het programma?

De initiatiefnemers constateren dat de reguliere uitvoering en klassieke samenwerking de complexe (multi)problematiek in wijken als Bospolder en Tussendijken niet duurzaam kan oplossen. Daarnaast hebben ingrijpende – vaak globale – gebeurtenissen en veranderingen een extra grote impact op wijken waarin veel arme en kwetsbare mensen wonen. Zij zijn minder *veerkrachtig* door een gebrek aan *vaardigheden* (capacities) en *hulpbronnen* (resources). Hun vermogen om zich aan te passen of zelfs preventief te handelen is daardoor beperkt. Interventies uit het

programma richten zich enerzijds op het verbeteren van individuele vaardigheden, zoals taalvaardigheid of opvoedvaardigheid. Een veranderingstheorie van het programma Veerkrachtig BoTu is dat investerings in vaardigheden van bewoners leiden tot meer veerkrachtig handelen.

Een belangrijke hulpbron waarop de initiatiefnemers willen inzetten is de toegang tot sociale netwerken, in de wetenschappelijke literatuur ook wel sociaal kapitaal genoemd. Door *formele en informele sociale netwerken* te verbinden en de *sociaal-fysieke infrastructuur*¹ te verstevigen verwachten de initiatiefnemers meer mensen te bereiken en meer resultaten te behalen. De aanname is dat investerings in sociale netwerken de gemeenschapsveerkracht in de wijk duurzaam vergroten.

Daarnaast verbindt het programma sociale interventies en fysieke interventies. Want naast een sociale opgave ligt in BoTu ook een grote opgave op het gebied van klimaatadaptatie en energietransitie. Deze opgave kan volgens de initiatiefnemers als hefboom dienen voor de sociale problematiek in de wijk. Denk aan het vergroenen en verduurzamen van parken en pleinen zodat zij bijdragen aan het welzijn van bewoners én een bijdrage leveren aan het verminderen aan wateroverlast. Of de verbetering van slecht geïsoleerde woningen zodat deze een gezonder leefklimaat bieden. De aanname is dat investerings in klimaatadaptatie en energietransitie de beschermende factoren in de wijk verhogen.

Het versterken van de veerkracht houdt onder andere in dat taken die traditioneel bij de lokale overheid liggen op een andere manier worden uitgevoerd. Volgens de initiatiefnemers vergroot intensieve en open samenwerking tussen publieke instituties, private partijen en burgers de collectieve veerkracht omdat nieuwe vormen van samenwerken tussen markt, maatschappij en overheid leiden tot meer innovatie. De achterliggende veronderstelling is dat nieuwe manieren van samenwerken leiden tot meer innovatie.

In de verdere uitwerking van de monitor willen we deze ‘veranderingstheorieën’ verder invullen en zo mogelijk toetsen of de causale verbanden daadwerkelijk zichtbaar worden.

Vier pijlers

Uitgangspunten programma

Het overkoepelende doel van het programma is om bewoners én de fysieke inrichting van de wijken op lange termijn veerkrachtig(er) te maken. Om deze voortgang te monitoren zijn specifieke uitkomsten op wijkniveau afgesproken. Zo is voor de sociale ontwikkeling de ambitie geformuleerd om de wijken in tien jaar tijd op het Rotterdams gemiddelde van de Sociale Index te brengen, deze ambitie is leidend. De Sociale Index is onderdeel van het wijkprofiel en geeft inzicht in de thema’s zelfredzaamheid, samenredzaamheid, participatie en binding. De Sociale Index zegt weinig over de fysieke en mentale gezondheid, belangrijke hulpbronnen van bewoners. De Sociale Index wordt daarom aangevuld met een aantal indicatoren uit de Gezondheidsmonitor en een ruimtelijke analyse op verschillende thema’s.

Om de gemeenschapsveerkracht te vergroten wordt in het programma Veerkrachtig BoTu 2028 wordt onder andere gewerkt aan het versterken van sociale netwerken (*community building*). Daarnaast zetten de initiatiefnemers in op het versterken van de sociaal-fysieke infrastructuur door bijvoorbeeld van scholen en schoolpleinen ‘sociale brandpunten in de wijk, waar jong en oud zich veilig en welkom voelen’ te maken. Aanvullend op de Sociale Index wordt de ontwikkeling van sociale netwerken in het gebied gedocumenteerd en onderzocht. Dit wordt gedaan door initiatieven en ontmoetingsplekken in het gebied te inventariseren op een digitale kaart. Ook onderzoeken we hoe de initiatieven zijn georganiseerd, in welke netwerken zij actief zijn en van welke hulpbronnen zij gebruik (kunnen) maken. Door de tijd heen zouden – volgens de veranderingstheorie – de netwerken dichter moeten worden, de kaarten laten dan de veranderingen zien.

Het programma kent daarnaast een open opzet, private partijen en bewoners zijn nadrukkelijk uitgenodigd om mee te denken en te doen. Hiervoor is het programmaonderdeel Social Impact by Design² in het leven geroepen waarin individuen, ondernemers en marktpartijen zijn uitgenodigd plannen in te dienen om de veerkracht van de wijken te vergroten. Hiervoor is door het kernteam budget gereserveerd dat door een stichting wordt beheerd. Met dit deelprogramma hoopt men innovatie te stimuleren en private financiering aan het programma te binden zodat er een hefboom optreedt: de publieke investering geeft een impuls aan een kettingreactie van positieve effecten die de initiële publieke investering overstijgt. Bijzonder is dat de gemeente voor de uitvoering van het programma een samenwerking is aangegaan met ondernemers,

een woningcorporatie, welzijnsinstellingen, een energieleverancier, bewonersverenigingen en culturele instellingen. Het programma wordt gecoördineerd door een kernteam bestaande uit vertegenwoordigers van de Gemeente Rotterdam, woningcorporatie Havensteder, Rebel Groep, IABR en bewoners verenigd in de Delfshaven Corporatie. Voor de uitvoering van het onderdeel Social Impact by Design is de Stichting Go BoTu opgezet. Het kernteam wil het proces van samenwerking goed documenteren en regelmatig hierop reflecteren om van de uitvoering te leren.

Opzet monitor

De monitor bestaat uit vier onderdelen waarin kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden worden toegepast: (1) een inventarisatie van lokale initiatieven en hun netwerken gedurende de onderzoeksperiode, (2) de Index+, bestaande uit de Sociale Index en aanvullende thema-indicatoren gebaseerd op drie pijlers van het programma, (3) onderzoek naar effecten van het deelprogramma Social Impact by Design en (4) een beschrijving van het governance proces.

De monitor Veerkrachtig BoTu 2028 richt zich naast het monitoren van effecten met name op de ‘hoe-vraag’: methode en proces van verandering in relatie tot een veranderingstheorie. De uitkomsten van individuele interventies en projecten die onder de drie pijlers vallen (3xWAT en WAAR) worden niet afzonderlijk gevolgd of onderzocht in deze monitor.

1 Voorzieningen en plekken in een gebied die een ‘infrastructuur’ vormen voor ontmoeting en sociale activiteiten. Denk aan buurhuizen, huiskamers, podia, parken en pleinen, sport- en speelvoorzieningen maar ook aan scholen of bibliotheken.

2 Stichting Gobotu.nl

HOOFDSTUK 1. NETWERKEN

Sociale netwerken vormen een hulpbron voor (gemeenschaps-) veerkracht. Een doelstelling van het programma Veerkrachtig BoTu 2028 is bijvoorbeeld een betere verbinding van formele (publiek-maatschappelijke) en informele (private) netwerken voor zorg en ondersteuning. Dit deel van de monitor beschrijft het onderzoek naar de initiatieven en netwerken in het gebied. De resultaten zijn voornamelijk vormgegeven middels kaarten en grafieken.

Het afgelopen jaar is de impact van COVID-19 groot geweest in de wijken. Gedurende deze periode is in opdracht van de gemeente het 'BoTu in coronatijd'-onderzoek uitgevoerd. Enkele observaties uit deze crisisperiode, waarin meer dan ooit het belang van netwerkvorming duidelijk werd, zijn ter illustratie meegenomen in dit hoofdstuk.

Methode

In 2019 zijn we gestart met een inventarisatie van wijkinitiatieven, hierbij is de focus gelegd op gelijksoortige initiatieven met een maatschappelijke functie en (online)zichtbaarheid. Door de (onderzoeks-)activiteiten in het gebied van het afgelopen jaar, is er een veelvoud aan andere initiatieven op de radar gekomen. Bovendien zijn er de afgelopen periode nieuwe initiatieven bijgekomen in het gebied, met name gericht op COVID-19 gerelateerde hulpvragen. Deze nieuwe initiatieven vormen nu ook deel van de inventarisatie, met name in de netwerkkaart.

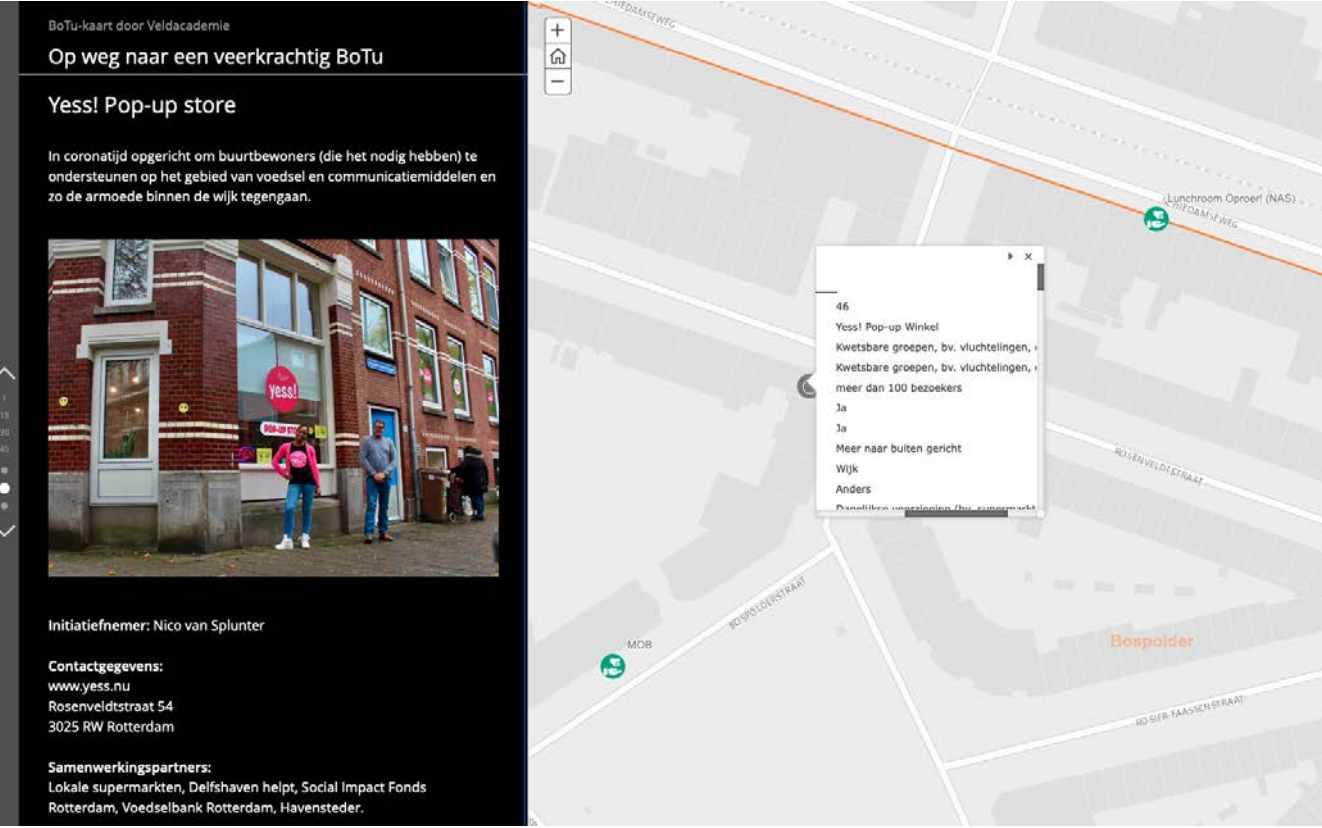
Initiatiefnemers zijn telefonisch en per mail benaderd voor een interview. In tegenstelling tot de vorige meting zijn dit keer slechts beperkte pogingen gedaan fysiek in gesprek te gaan met initiatiefnemers. Deze keuze is gemaakt in verband met de COVID-19-maatregelen. Niet alle initiatiefnemers stonden open voor een interview. Over sommige initiatieven is dan ook beperkt informatie verkregen. De gesprekken die wel gevoerd zijn hadden onder meer betrekking op de doelstellingen, activiteiten, organisatiestructuur, hulpbronnen en verbindingen van het initiatief. In aanvulling op de interviews is via desk research openbaar beschikbare informatie verzameld van websites en sociale media kanalen. Speciale aandacht ging hierbij uit naar het vinden van samenwerkingen om de netwerkkaart van nieuwe data te voorzien. Door de hierboven genoemde beperkingen in de dataverzameling verschilt het aantal respondenten per vraag aanzienlijk

en is ook een beoogde vergelijking met de resultaten van vorig jaar helaas niet mogelijk gebleken. Dit maakt dat de bevindingen op de volgende pagina's niet als volledige weergave kan worden beschouwd. De bevindingen geven slechts een indicatie voor de opbouw van het netwerk aan initiatieven.

De informatie is tevens ingevoerd op een digitale kaart die publiek toegankelijk is (figuur 1.1). Hiermee is een dynamisch databestand ontstaan dat ook door initiatieven zelf is te raadplegen. De digitale kaart wordt gedurende het onderzoek steeds verder uitgebreid en is te vinden via www.tinyurl.com/resilientBoTu 2028

Netwerkkaart

Om netwerkvorming in de wijk te kunnen traceren en analyseren is een netwerkkaart opgesteld. Op deze netwerkkaart worden de samenwerkingen weergegeven van alle geïnventariseerde initiatieven en organisaties die actief zijn in de wijk. Hierbij is geen onderscheid gemaakt in de aard van samenwerkingen. Zowel tijdelijke als structurele samenwerkingspartners zijn in het netwerk opgenomen. Connecties kunnen daarnaast ook bestaan uit financiële ondersteuning of materiele ondersteuning. Voor de netwerkkaart zijn alleen initiatieven in Bospolder-Tussendijken geïnventariseerd. Deze organisaties werken echter in sommige gevallen samen met organisaties en initiatieven buiten de wijk. De volledige netwerkkaart kan worden geraadpleegd via <https://tinyurl.com/netwerkBoTu>

Figuur 1.1 Digitale kaart van initiatieven (<http://www.tinyurl.com/resilientBoTu> 2028)

Inventarisatie initiatieven

- 1

Atelier de kleine Vis
- 2

Beekhuizen Bindt
- 3

A Pousada
- 4

Creatief Beheer
- 5

Bouwkeet
- 6

Buurthuis Waterstokerij
- 7

Buurtsteunpunt Delfshaven
- 8

Stichting voor Cultuur en Participatie Rotterdam (CCPR)
- 9

Cirkel
- 10

Dakpark
- 11

De Buitenboel
- 12

De groene connectie
- 13

De oude Pelgrimvaderskerk
- 14

De Verbindingskamer
- 15

Delfshaven Coöperatie
- 16

Huiskamer van de Gijsinglaan
- 17

Pier 80 Huis van de wijk
- 18

Huurdersraad West
- 19

Centraal station Jong Delfshaven
- 20

Makerdam
- 21

Meneer van Houten
- 22

MOB
- 23

ISSalaam (Interculturele stichting Salaam)
- 24

New Life kerk | New Life 010
- 25

OBS Dakpark
- 26

Onwijze Moeders
- 27

Parkraad 1943
- 28

Nicolaasschool
- 29

Lunchroom Oproer! (NAS)
- 30

Kinderatelier Punt 5
- 31

Milli Görüs Ayasofya
- 32

De ontmoeting
- 33

Stichting Rijnmond Multicultureel Centrum
- 34

Schiezicht
- 35

Social Impact by Design
- 36

Wijkenergie Werkt
- 37

Yess! Pop-up Winkel
- 38

Stichting Vluchtelingen voor Vluchtelingen
- 40

Studio Delfshaven
- 41

Taekwondoclub Martial Arts Rotterdam
- 42

VEC-Pier 80
- 43

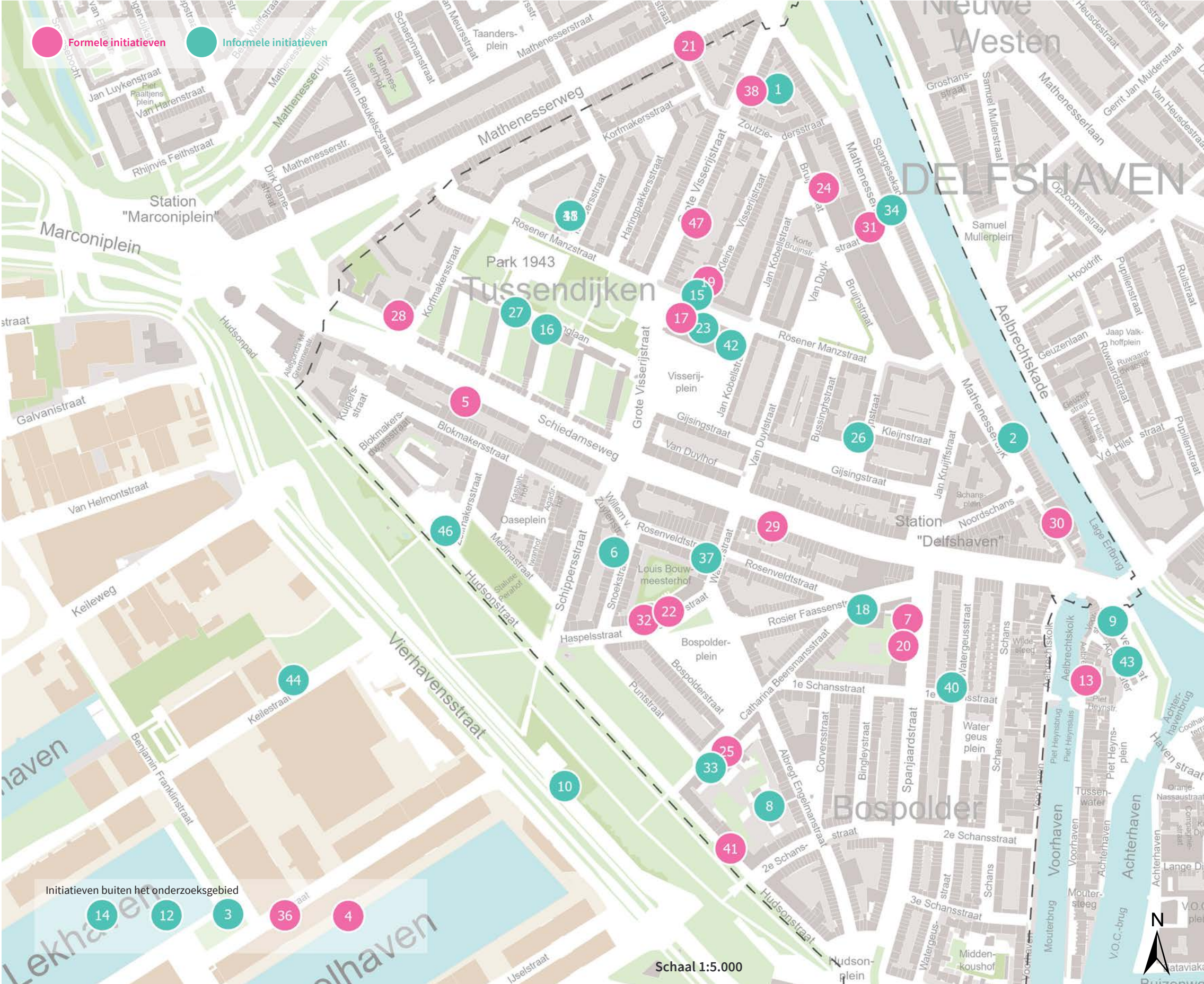
Veerkrachtige gemeenschap
- 44

Voedseltuin
- 46

De wijk- en speeltuinvereniging Bospolder-Tussendijken
- 47

Peoples Power (WMO-Radar)
- 48

Zelfregiehuis

Figuur 1.2 Inventarisatie initiatieven op kaart

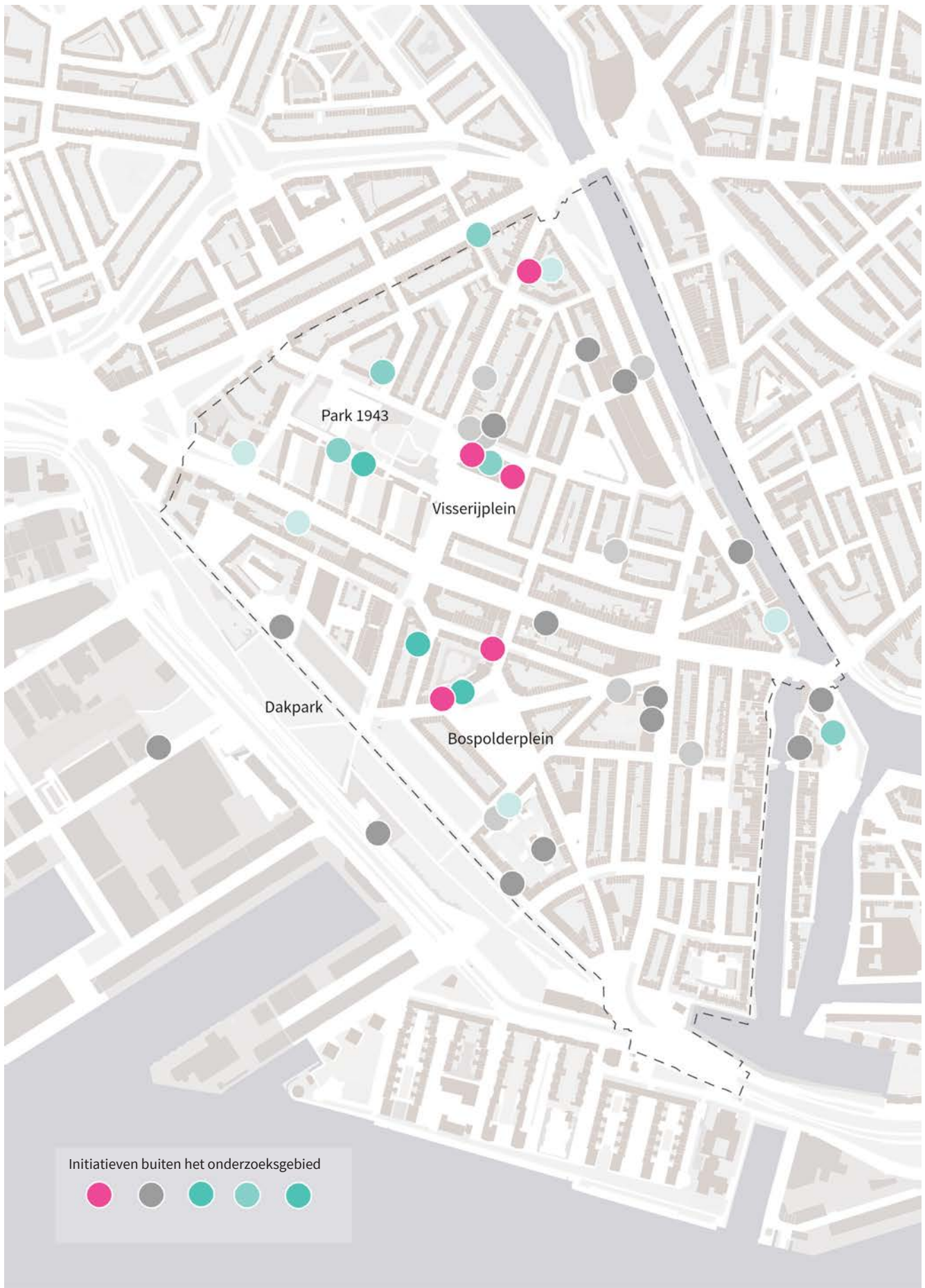
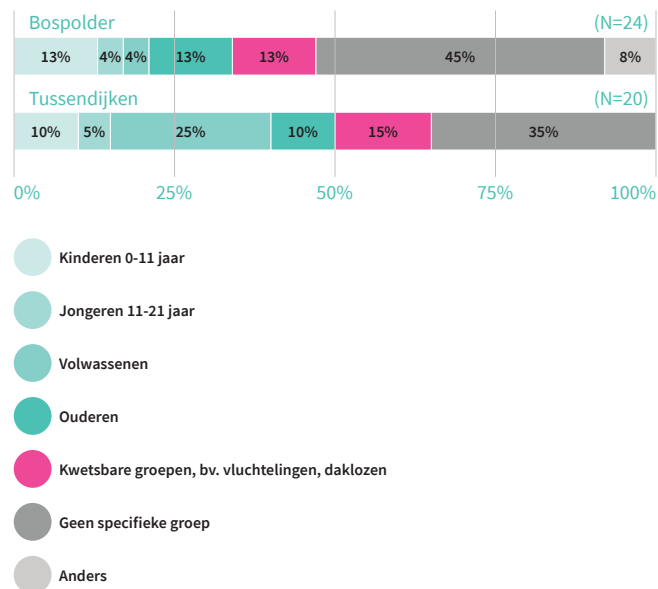

Foto: Florian Braakman

Gebruik en bereik

Voor beide wijken geldt dat een groot deel van de initiatieven (45% Bospolder, 35% Tussendijken) zich niet richt op specifieke doelgroepen, zie figuur 1.3. Bij initiatieven die zich wel specifiek op een doelgroep richten komt dit meestal op logische wijze voort uit hun activiteiten, zoals een school die zich richt op kinderen. In andere gevallen is hulp bieden aan een doelgroep het hoofddoel is van een initiatief: **“Kwetsbare mensen die de verbinding met zichzelf en hun omgeving zijn kwijtgeraakt ondersteunen.”** Wat opvalt in beide wijken is dat er nauwelijks initiatieven zijn die zich richten op jongeren. Ook in uit het ‘BoTu in coronatijd’-onderzoek wordt een gebrek aan jongereninitiatieven door wijkbewoners onderkend.

Figuur 1.3 Doelgroepen

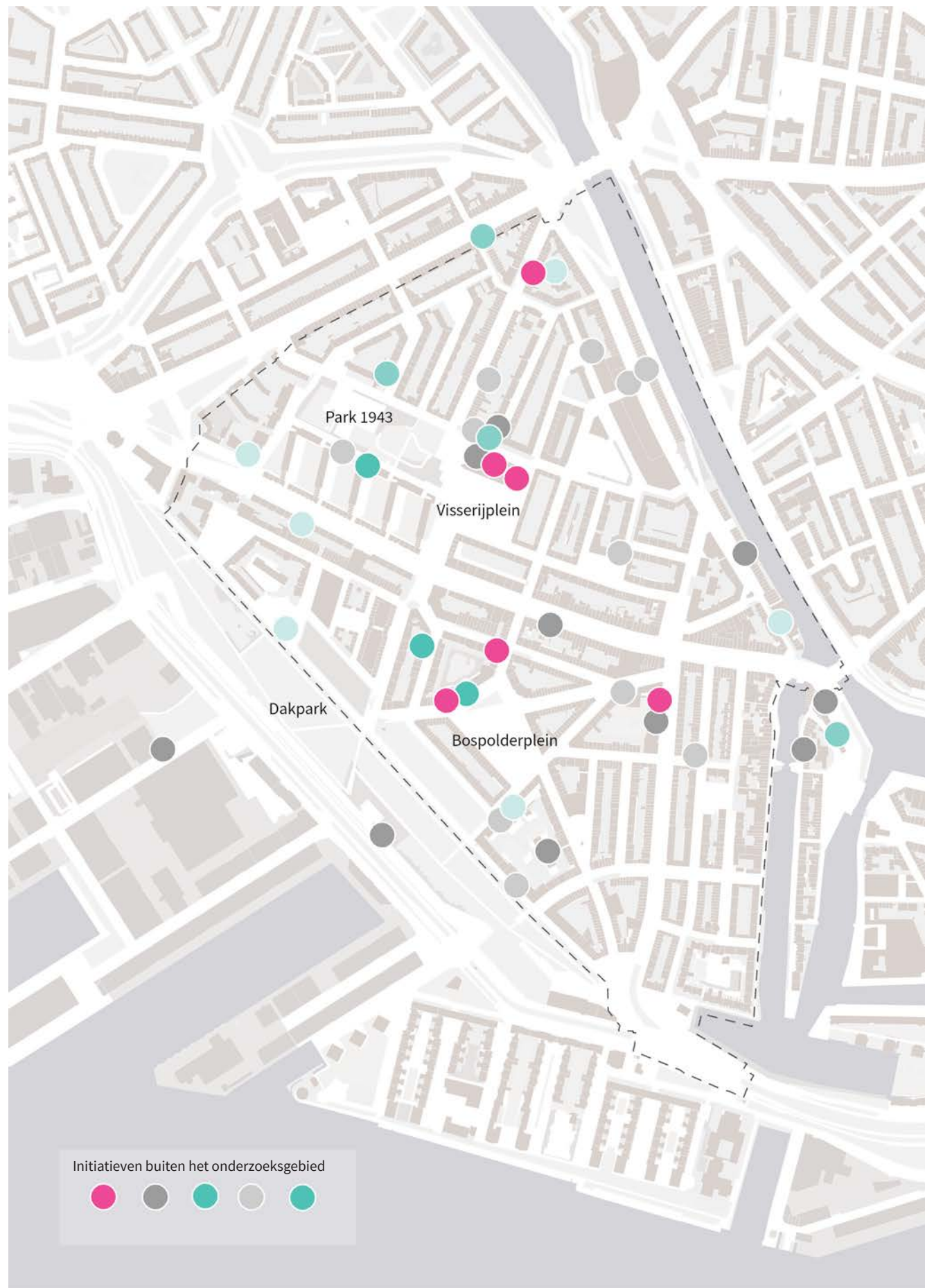
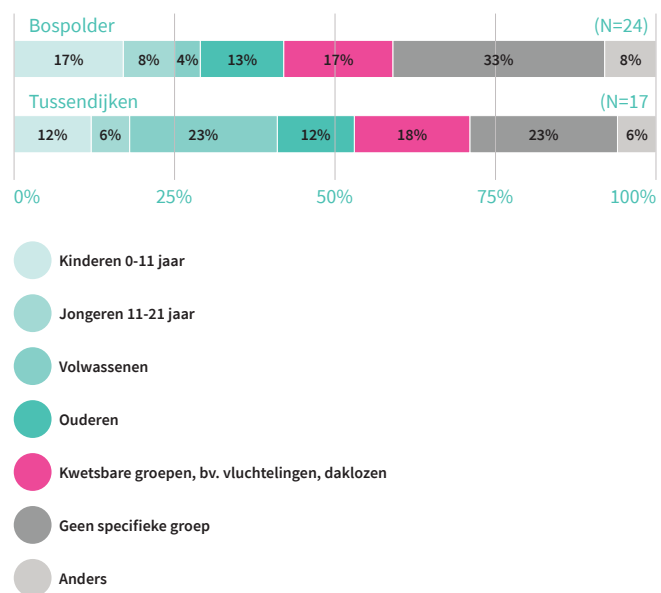
Figuur 1.4 Doelgroepen

Foto: Florian Braakman

Een vergelijking met de daadwerkelijke gebruikers van de initiatieven (figuur 1.5) laat zien dat de initiatieven in Bospolder en Tussendijken vrijwel exact de doelgroepen bedienen die ze voor ogen hebben. Een uitzondering is bijvoorbeeld een sportvereniging die zich niet richt op een specifieke groep maar waar in de praktijk vooral jongeren komen.

Figuur 1.5 Gebruikers

Figuur 1.6 Gebruikers

“Er komen veel minder mensen.
Zeker de oudere groep die vaak
kwam is afgehaakt.”

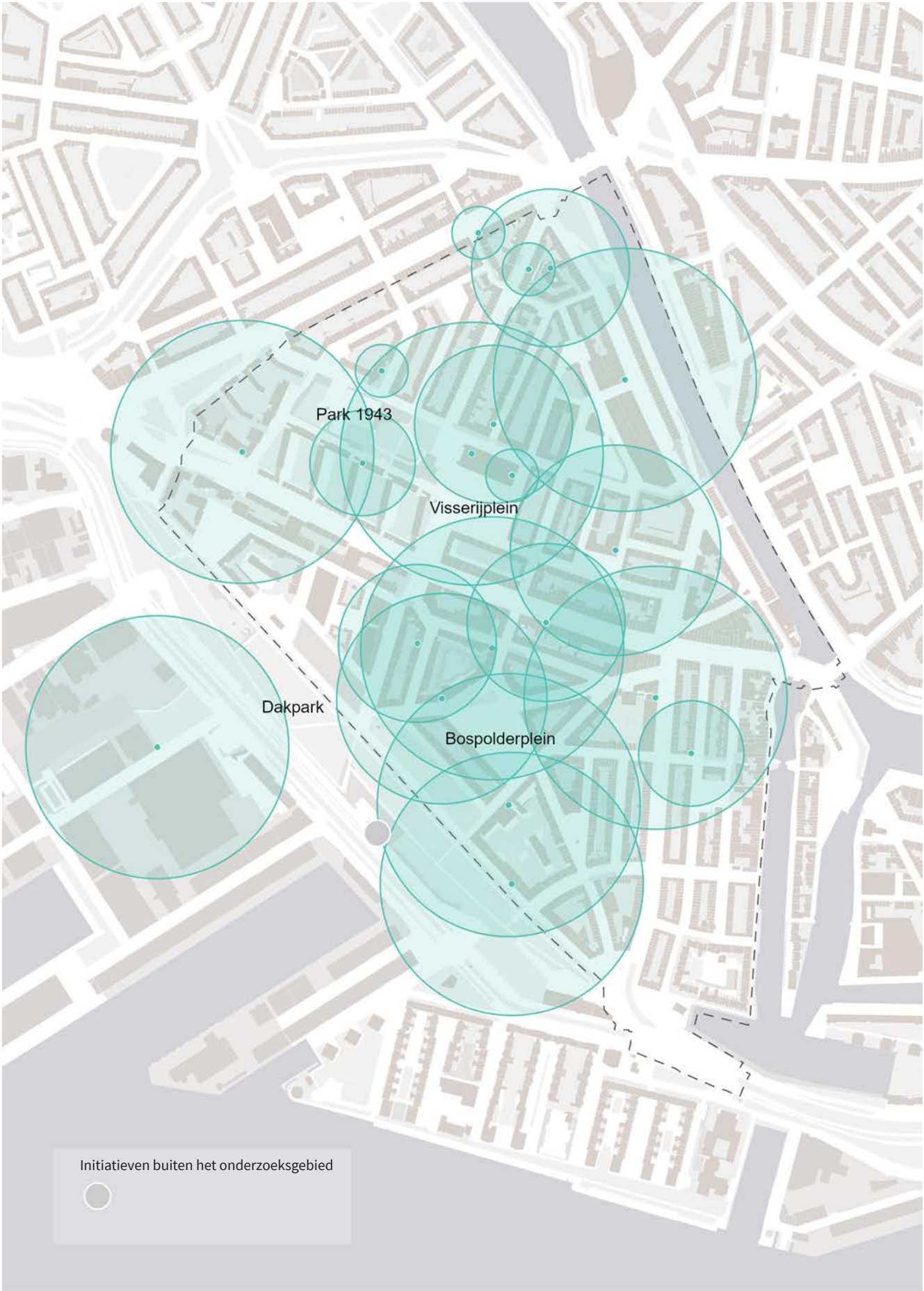
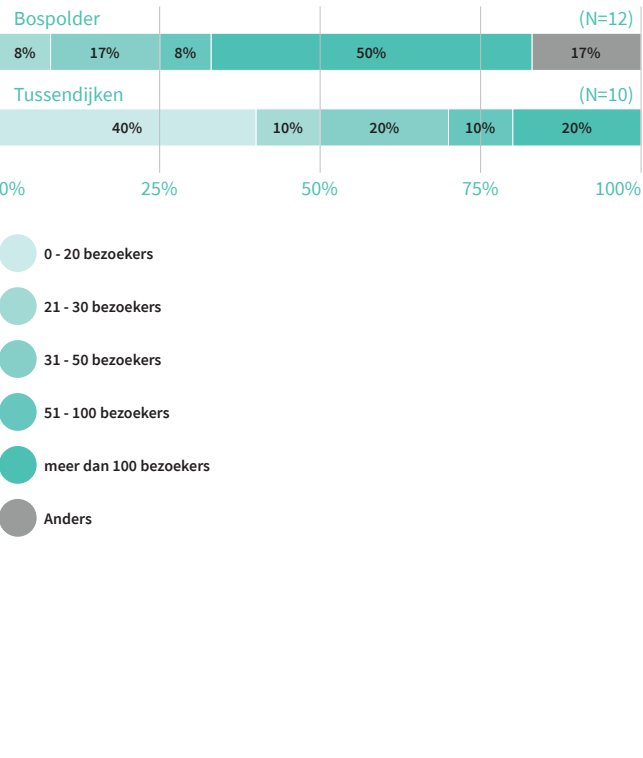
Initiatiefnemer BoTu

“In coronatijd zijn er minder
deelnemers door de beperkte
fysieke ruimte die we hebben.”

Initiatiefnemer BoTu

Slechts van een klein aantal initiatieven is bekend hoeveel bezoekers ze wekelijks ontvangen. Een blik op deze bezoekerscijfers (figuur 1.7), toont dat er met name in Bospolder een aantal grote initiatieven met veel bezoekers zijn (100+ bezoekers). Het grootste aanwezige initiatief in Tussendijken, met rond de 1.000 wekelijkse bezoekers, is het huis van de wijk, Pier 80. Door de coronacrisis zijn de bezoekersaantallen van veel initiatieven teruggelopen.

Figuur 1.7 Bezoekers

Figuur 1.8 Bezoekers

“De activiteiten zijn toegankelijk voor iedereen die daar baat bij heeft”

Initiatiefnemer BoTu

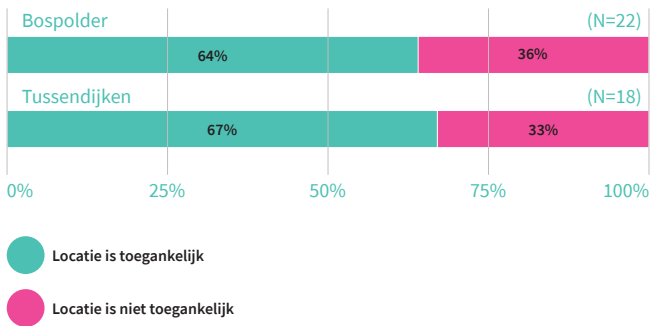
“Iedereen is welkom bij ons, onze plek vervult ook een buurthuisfunctie.”

Initiatiefnemer BoTu

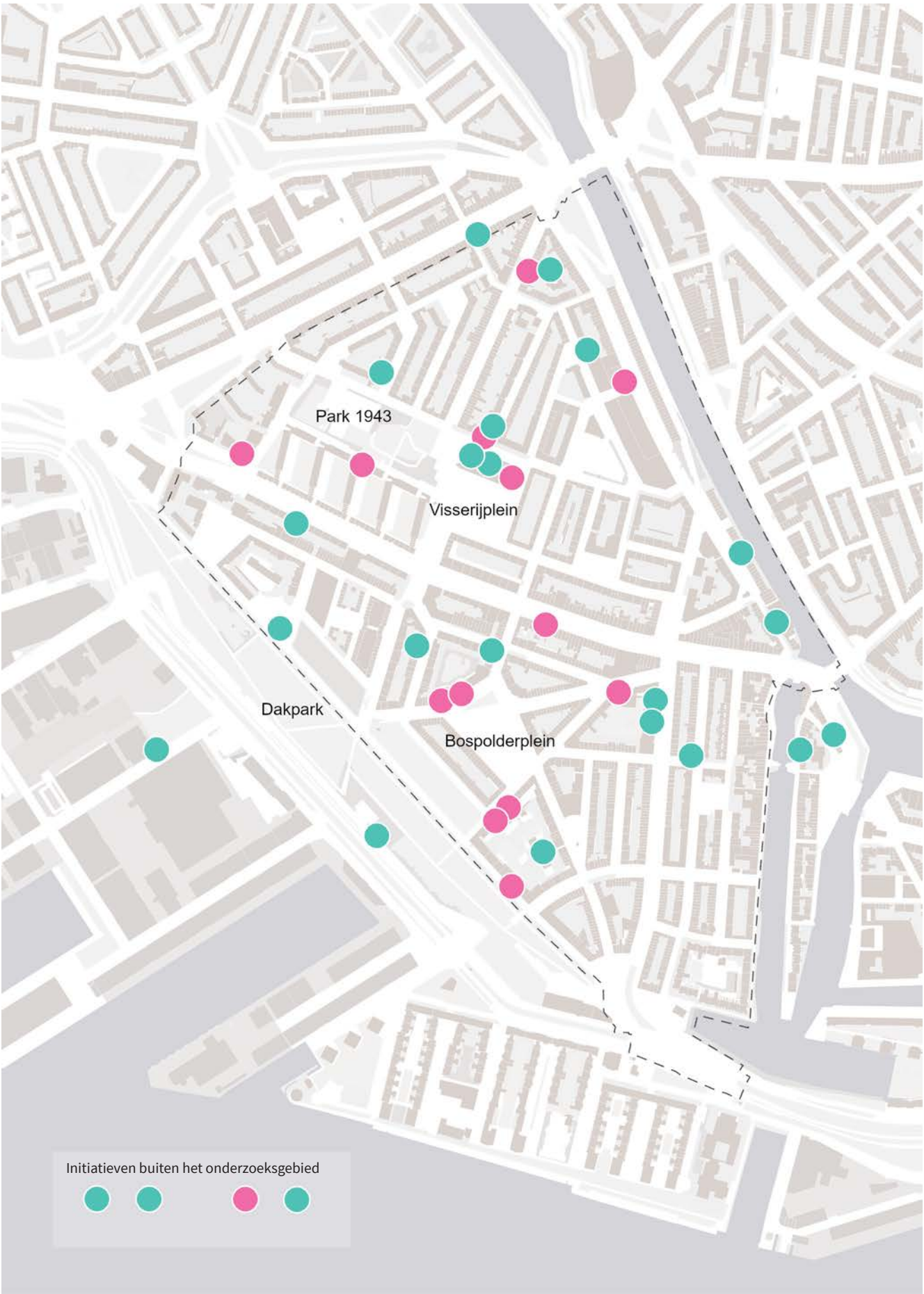
“Ieder die dit een goed initiatief vindt kan zich aansluiten bij deze stichting door vrijwilliger of vriend te worden.”

Initiatiefnemer BoTu

Figuur 1.9 Toegankelijkheid van locatie

Het grootste deel van de activiteiten die initiatieven organiseren zijn voor iedereen vrij toegankelijk, zo blijkt uit figuur1.9. In sommige gevallen is dit inherent aan de functie van het initiatief, zoals bij een buurthuis. Een deel van de activiteiten is gericht op specifieke doelgroepen, zoals statushouders, bewoners uit de buurt of huurders. Deze activiteiten zijn alleen toegankelijk voor leden van deze doelgroep. Sommige initiatieven vereisen een lidmaatschap of contributie.

Figuur 1.10 Toegankelijkheid van locatie

“Er zijn bepaalde regels bijgekomen om aan de wettelijke corona vereisten te voldoen. Dit houdt in dat er 1,5 meter afstand gehouden moet worden, alleen leden die trainen het pand mogen betreden en er mag geen gebruik worden gemaakt van de kleedkamers.”

Initiatiefnemer BoTu

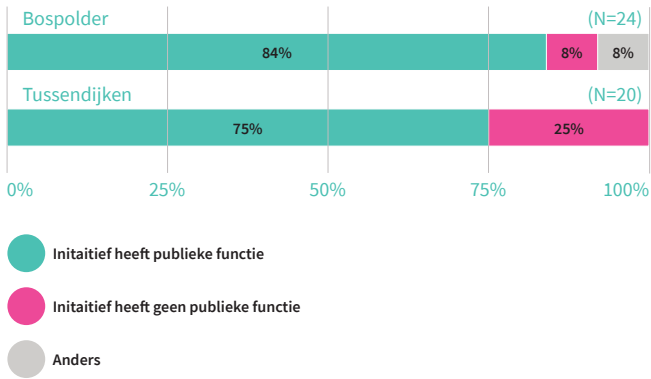
“Het pand moest dicht aan het begin van coronacrisis wegens de lockdown.”

Initiatiefnemer BoTu

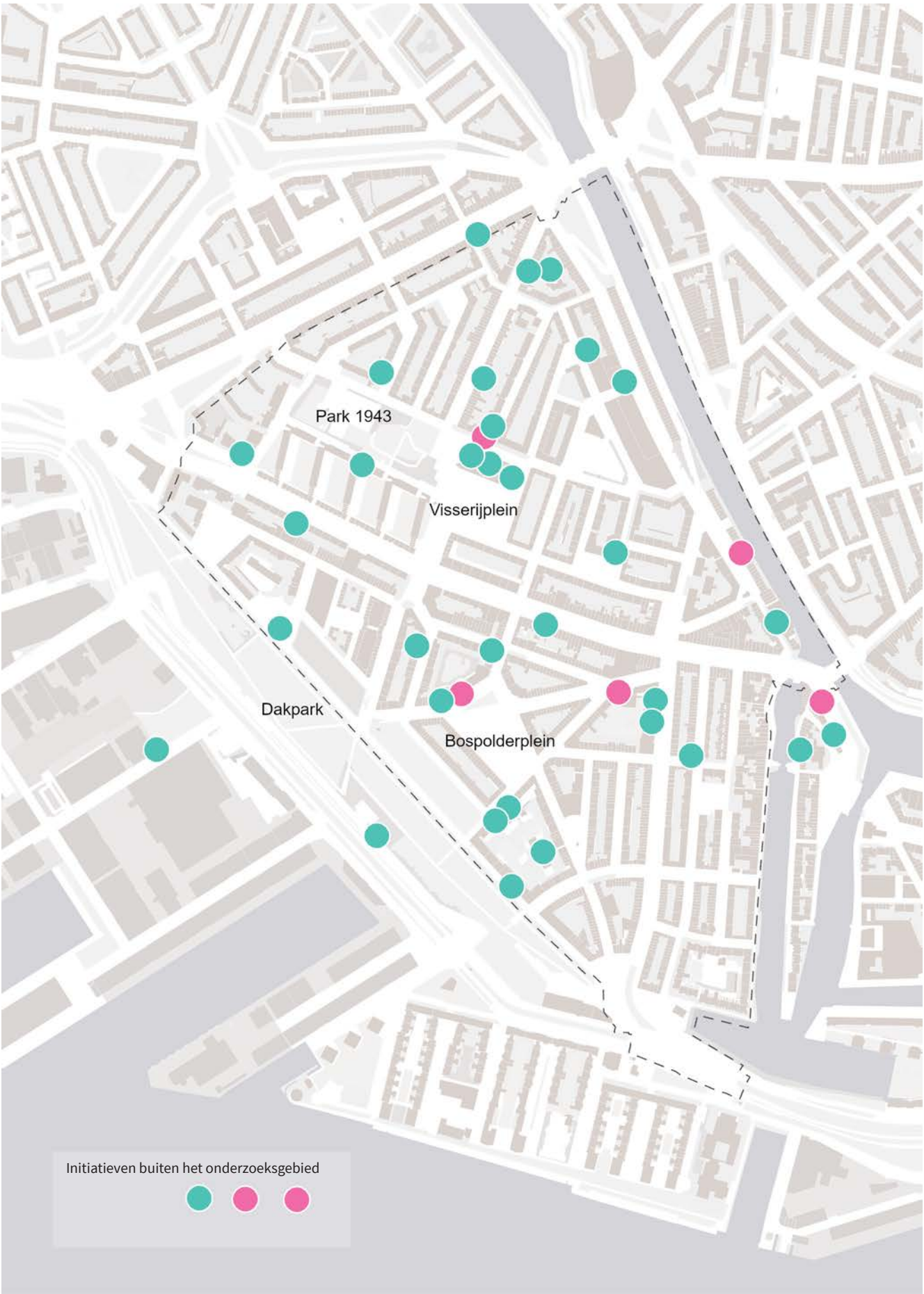
“Functie van ontmoeting en horeca is nu dicht.”

Initiatiefnemer BoTu

Figuur 1.11 Publieke functie van initiatief

Een ruime meerderheid van de initiatieven in beide wijken heeft een publieke functie, wat inhoudt dat iedereen er vrij binnen kan lopen, zoals te zien in figuur 1.11. Hierbij kan worden gedacht aan een huis van de wijk of een bibliotheek. Door de COVID-19 maatregelen hebben veel initiatieven deze publieke functie het afgelopen jaar niet kunnen vervullen. In sommige gevallen werd de ruimte van het initiatief aangepast om toegankelijkheid te kunnen behouden.

Figuur 1.12 Publieke functie van initiatief

Een netwerk omvat de contacten en relaties tussen betrokken personen en/of organisaties. Deze contacten kunnen naar binnen gericht zijn (voornamelijk contact met eigen groep) of naar buiten (veel contact met andere groepen). De netwerken van de meeste initiatieven in Bospolder-Tussendijken zijn vooral naar buiten gericht (figuur 1.13). Dit biedt mogelijkheden voor groei en samenwerking. Tijdens de coronacrisis bleken bestaande netwerken en eerdere samenwerking in de wijk volgens respondenten cruciaal om snel te kunnen handelen in een crisissituatie (bron: 'BoTu in coronatijd'-onderzoek) Netwerken in Bospolder-Tussendijken bestaan in eerste instantie vooral uit individuen die (soms) los van hun organisatie handelen. De coronacrisis heeft in Bospolder-Tussendijken voornamelijk geleid tot een versteviging van het bestaande netwerk van initiatiefnemers, niet tot grote uitbreiding ervan. Om uitsluiting te voorkomen is het belangrijk dat zowel initiatieven als individuen zich naar buiten richten en openstaan voor contacten met andere groepen.

“Het netwerk van het initiatief is meer naar buiten gericht. Wij bieden mogelijkheden aan om horeca-ervaring in de keuken op te doen voor eenieder. Tevens is het een buurtontmoetingspunt waar de sociale cohesie tussen de buurtbewoners een belangrijk punt is in het verbinden van de wijk.”

Initiatiefnemer BoTu

“Het is een sociaal platform dat zich richt op de samenleving, stad en de buurt.”

Initiatiefnemer BoTu

“Het netwerk is gericht op het verbinden van mensen uit de wijk met elkaar en kennis te laten maken met elkaars ideeën, achtergronden en verhalen.”

Initiatiefnemer BoTu

De initiatieven die vooral naar binnen gericht zijn, geven aan dat zij enkel op lokale bewoners focussen, omdat de vraagstukken waar ze op inspelen voor een specifieke groep mensen belangrijk zijn.

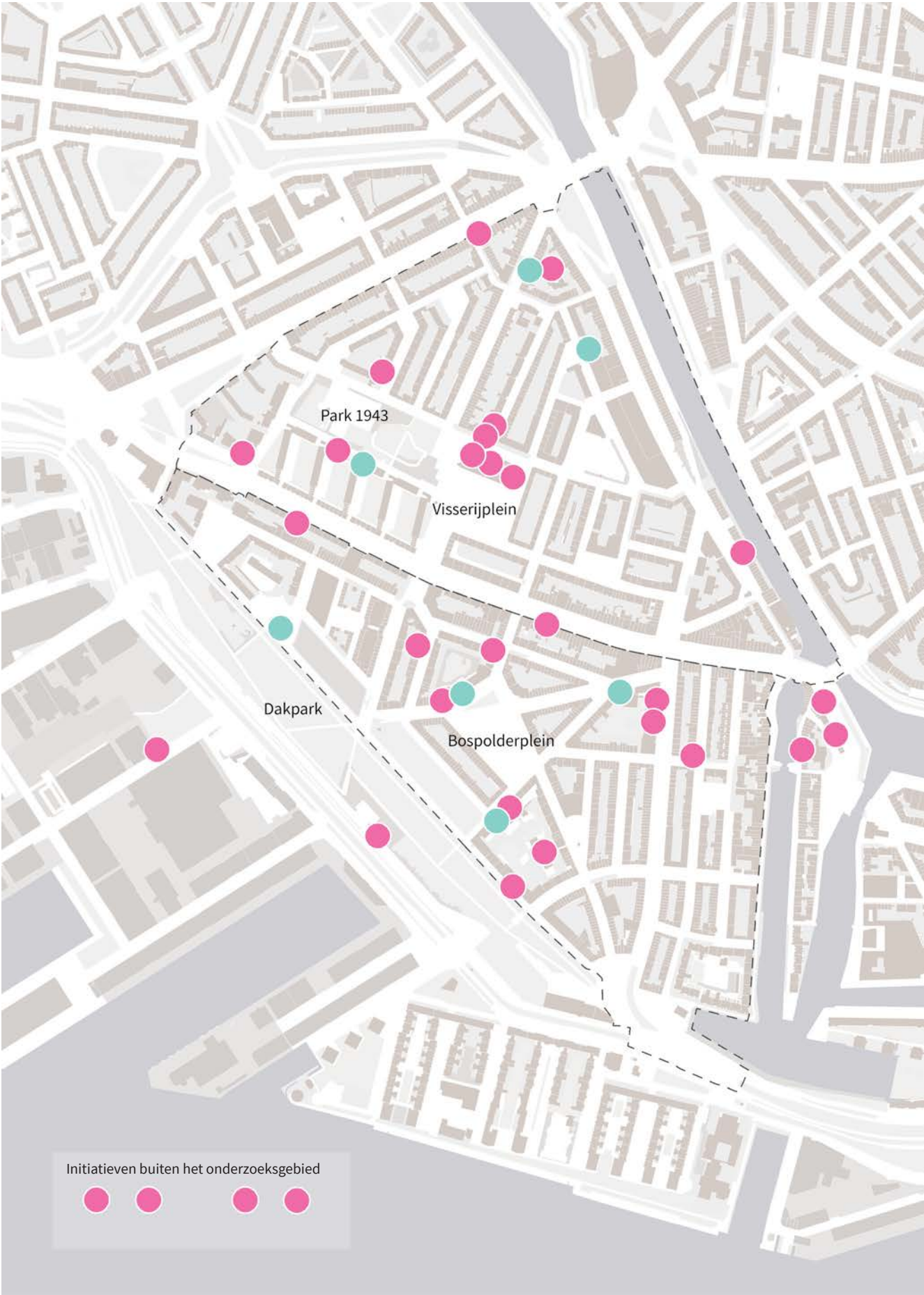
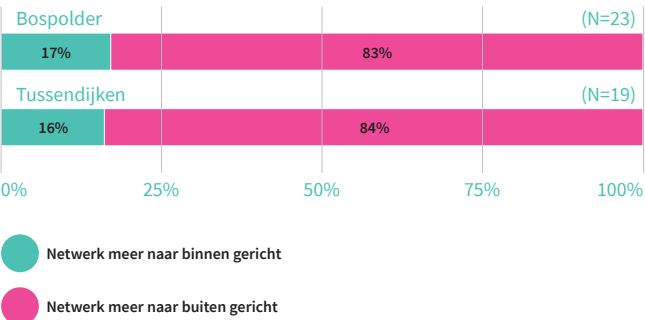
“Wij bedienen een specifieke doelgroep en hulpvraag.”

Initiatiefnemer BoTu

“Het initiatief is opgericht ter belangenbehartiging van huurders en richt zich voornamelijk op haar leden en de behartiging van hun belangen door partijen zoals woningcorporaties.”

Initiatiefnemer BoTu

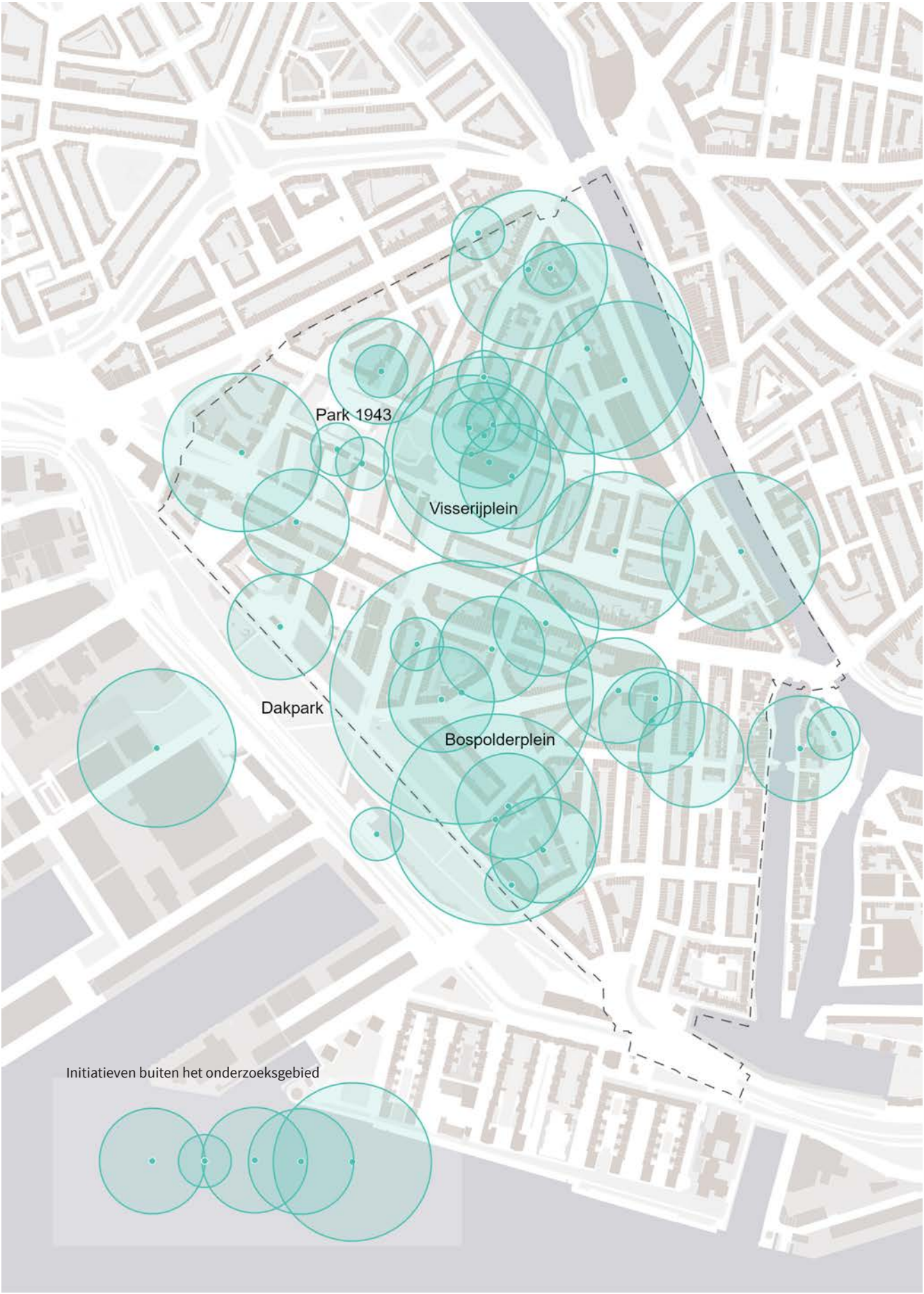
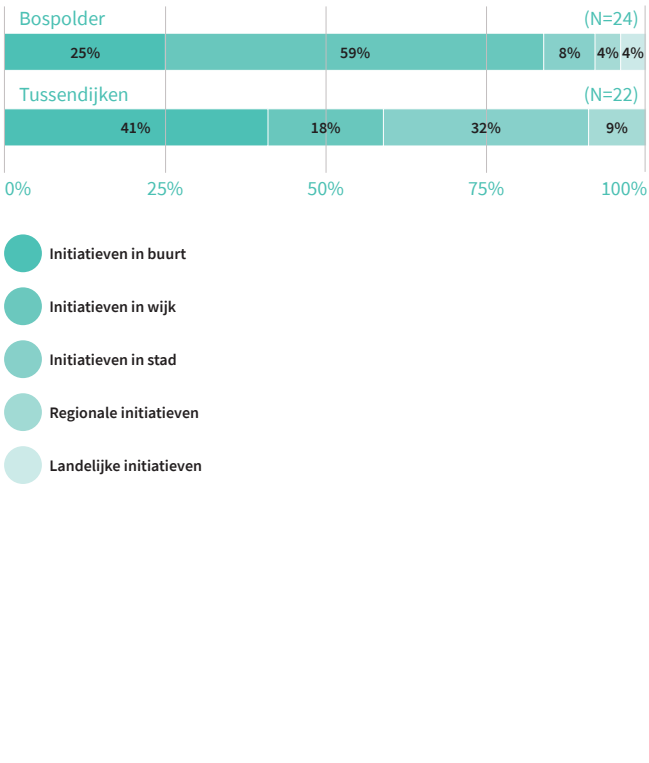
Figuur 1.13 Openheid netwerk

Figuur 1.14 Openheid netwerk

Uit figuur 1.15 blijkt dat de meeste initiatieven (zowel in Bospolder als Tussendijken) vooral actief zijn op buurt- en wijkniveau. Een groot deel van deze initiatieven bevindt zich ook in het hart van de wijk (zoals blijkt uit figuur 1.16). Ongeveer eenderde van de initiatieven (in Tussendijken) is op de stedelijke schaal gericht. Op regionale en landelijke schaal zijn nauwelijks initiatieven actief. Het enige geïnventariseerde landelijke initiatief is zorgaanbieder *MOB*.

Figuur 1.15 Reikwijdte initiatief

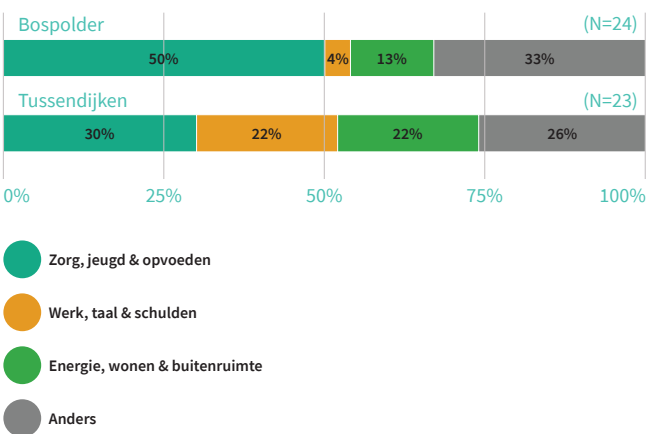
Figuur 1.16 Reikwijdte initiatief

Thematiek initiatieven

Interventies op drie thema's: (1) *Werk, taal & schulden*, (2) *Zorg, jeugd & opvoeden* en (3) *Energie, wonen & buitenruimte.*, zijn onderdeel van de aanpak in BoTu. Aan de initiatieven is de vraag gesteld onder welk van de drie thema's hun activiteiten vallen. Zie figuur 1.17. voor een overzicht. Een kleine meerderheid van initiatieven houdt zich bezig met zorg-gerelateerde thema's. Een aantal initiatieven geeft daarnaast aan dat hun activiteiten buiten de drie thema's vallen. Genoemd worden onder meer: voeding, sport, recreatie, religie en vrouwemancipatie.

Een analyse van de activiteiten toont dat twee thematiekenveelvuldig terugkomen: het helpen van kwetsbare bewoners en het zorgdragen voor netwerken in de wijk. Zoals eerder besproken zijn netwerken cruciaal gebleken tijdens de coronacrisis. In Bospolder-Tussendijken kon men voortvarend in actie komen door het bestaan van deze netwerken. Investerings van initiatieven in netwerkvorming betaalt zich op deze manier uit. Het netwerk wordt inclusiever door het vinden, helpen en actief inzetten van kwetsbare bewoners. Observaties uit het 'BoTu in corona'-onderzoek wijzen erop dat het bestaan van inclusieve netwerken sterk bijdraagt aan een meer veerkrachtige wijk.

Figuur 1.17 Hoofdthema

We hebben de initiatieven ook gevraagd onder welk leefveld hun activiteiten vallen (figuur 1.18). De leefveldenmethode is een door Veldacademie opgezet categorisatiesysteem voor wijkvoorzieningen. Opvallend is dat veel van de initiatieven actief zijn op het gebied van cultuur en recreatie. Dat is daarmee één van de meest voorkomende leefvelden, naast Gezondheid, zorg en ondersteuning.

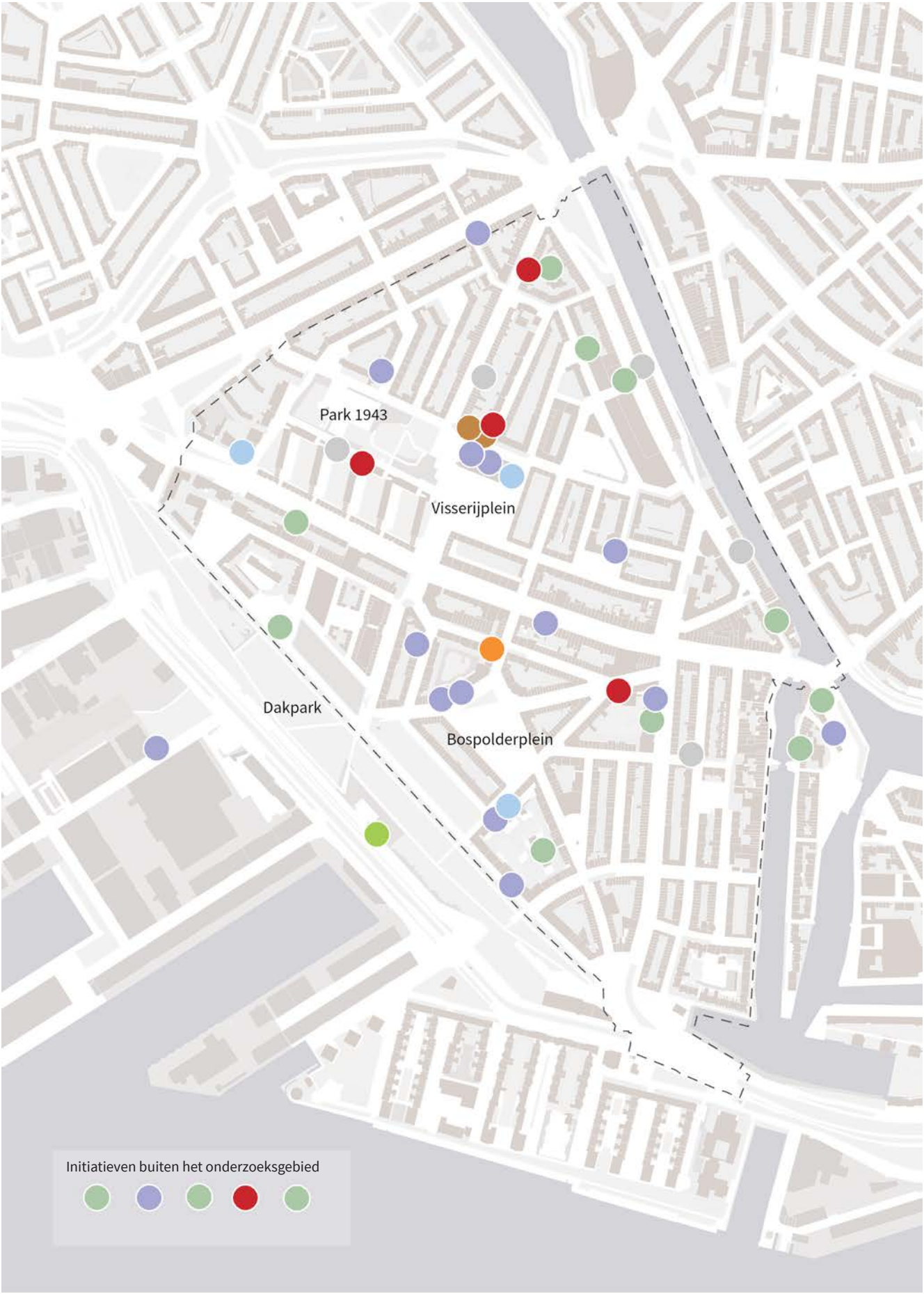
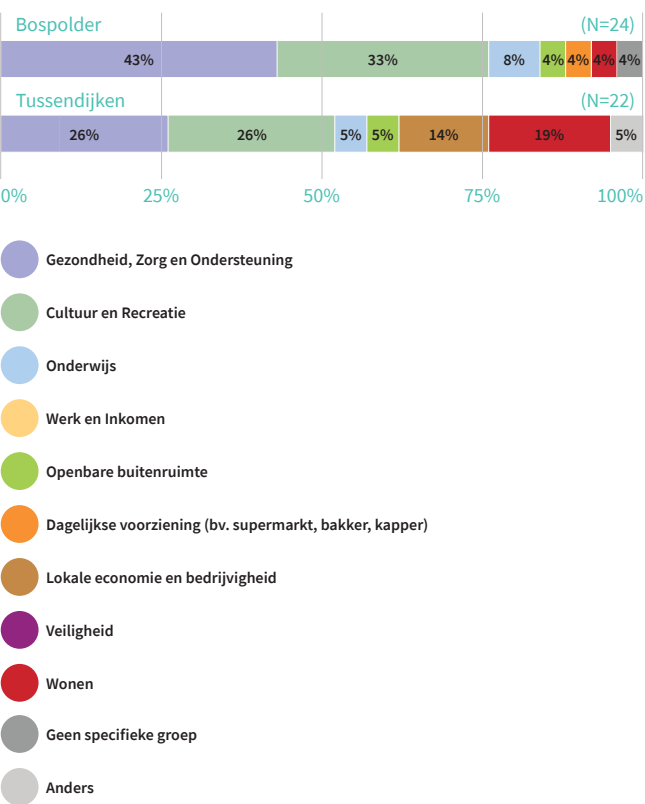
“Kwetsbare mensen zo lang mogelijk, op een zelfgekozen wijze, zelfstandig deel te kunnen laten nemen aan de maatschappij.”

Initiatiefnemer BoTu

“Wij ondersteunen kwetsbare mensen die de verbinding met zichzelf en hun omgeving zijn kwijtgeraakt.”

Initiatiefnemer BoTu

Figuur 1.18 Leefvelden

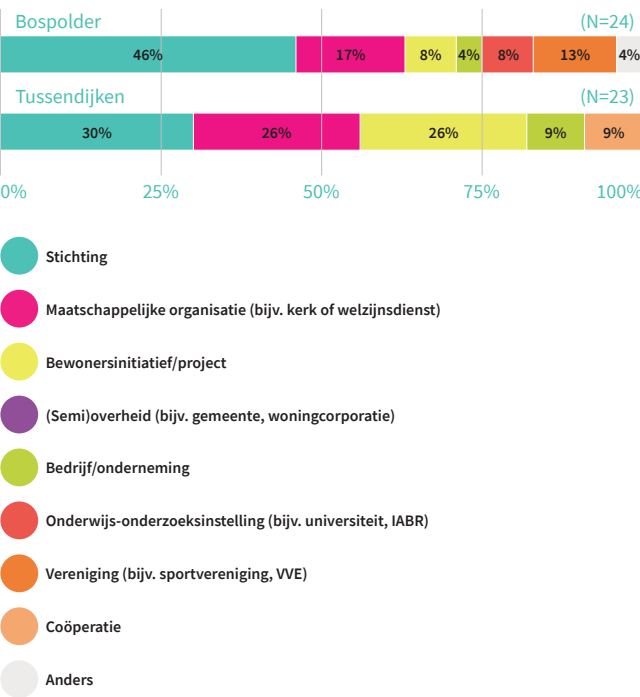
Figuur 1.19 Leefvelden

Organisatie initiatieven

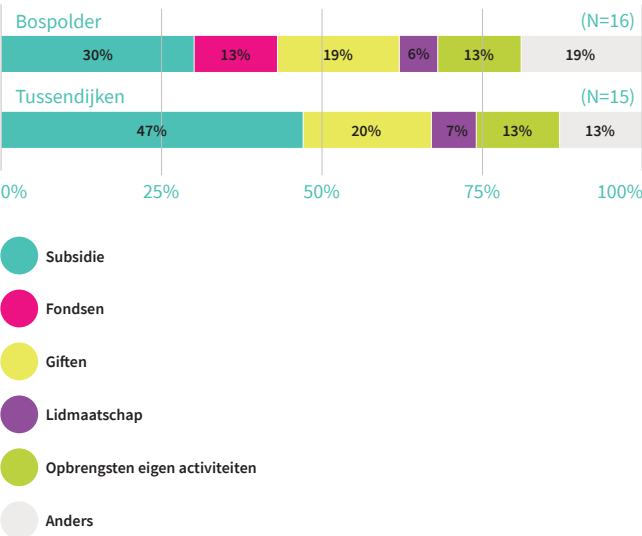
Op deze en volgende pagina's is een overzicht te vinden van kenmerken die inzicht geven in de organisatorische opbouw van initiatieven en de hulpbronnen die de initiatieven tot hun beschikking hebben, zoals financiële middelen en medewerkers.

Veruit de meeste initiatieven zijn georganiseerd als stichting of beschouwen zich als maatschappelijke organisatie, zoals een religieuze instelling (figuur 1.20). In Tussendijken zijn ook relatief veel bewonersinitiatieven actief die zich hebben gevormd rond concrete projecten. Het verenigingsleven in Bospolder-Tussendijken lijkt op basis van het aantal geïnventariseerde verenigingen beperkt.

Figuur 1.20 Organisatievorm

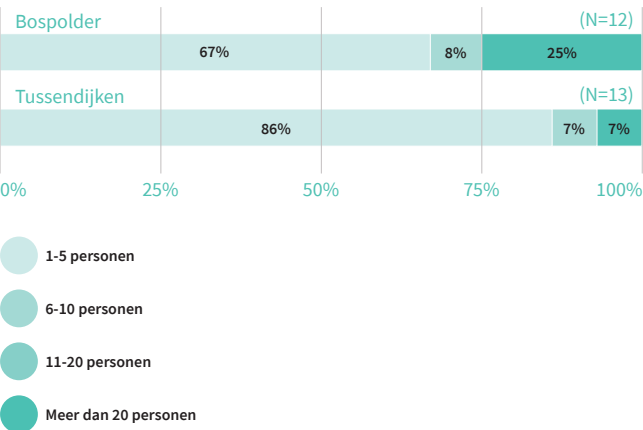
Figuur 1.21 Financieringsstromen

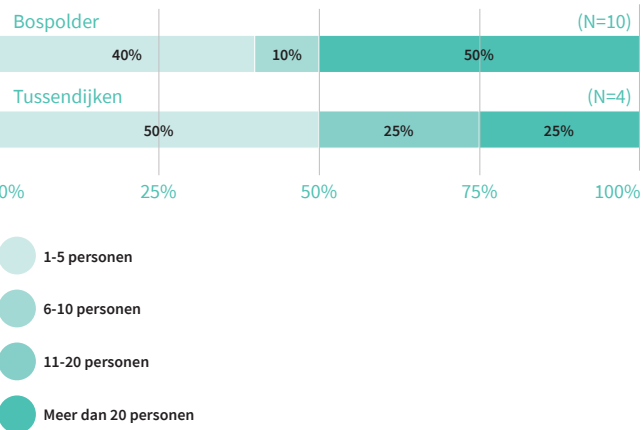
De financiering van een initiatief (figuur 1.21) is een belangrijke hulpbron die initiatiefnemers in staat stelt activiteiten te ontwikkelen. Stabiele inkomsten maken hen daarnaast veerkrachtiger, zorgen ervoor dat ze kunnen omgaan met veranderingen en tegenslagen en maakt dat ze waar nodig personeel en materiaal kunnen bekostigen. Het merendeel van (het beperkte aantal) geïnventariseerde initiatieven is afhankelijk van subsidies. Omdat veel initiatieven op vergelijkbare thema's actief zijn kan dit de initiatieven ook kwetsbaar maken omdat zij mogelijk om dezelfde financieringsbronnen moeten concurreren. Deze kwetsbaarheid kwam in de coronatijd nadrukkelijk naar voren en is voor veel initiatieven een reden tot zorg.

Initiatieven beschikken naast financiële middelen ook over hulpbronnen in de vorm van (betaalde en onbetaalde) medewerkers. Elke medewerker brengt een specifiek palet aan vaardigheden en kwaliteiten met zich mee en maakt het initiatief daarmee sterker. Ook in de coronatijd is gebleken dat het beschikken over (of kennen van) mensen met bepaalde expertises helpt bij het reageren op hulpvragen en veerkrachtig handelen. Figuur 1.22 tot en met figuur 1.28 geven inzicht in de personeelsopbouw van de geïnventariseerde initiatieven.

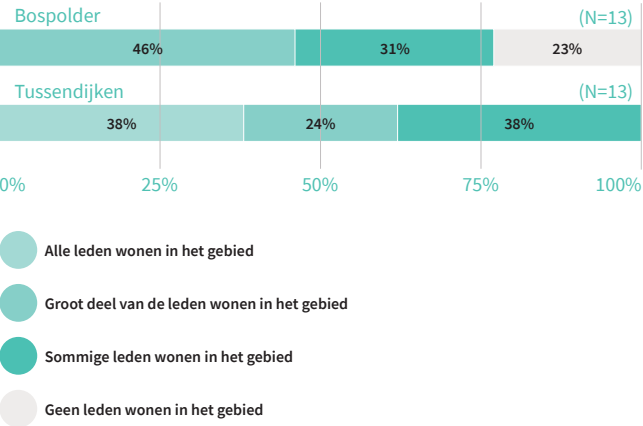
Figuur 1.22 Aantal betaalde medewerkers

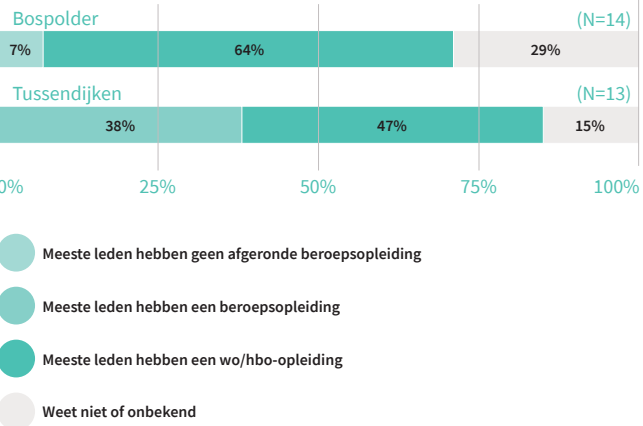
Figuur 1.23 Aantal vrijwilligers

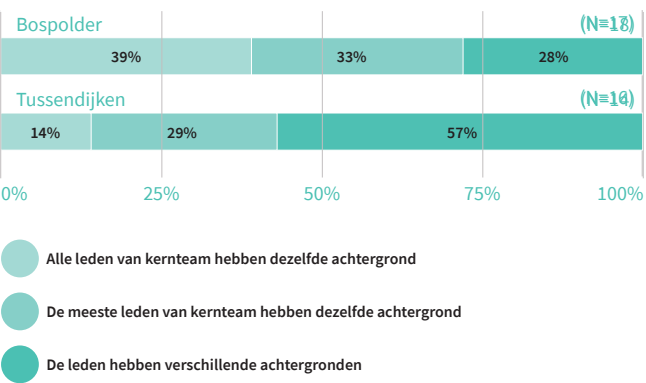
Figuur 1.24 Woongebied kernteam

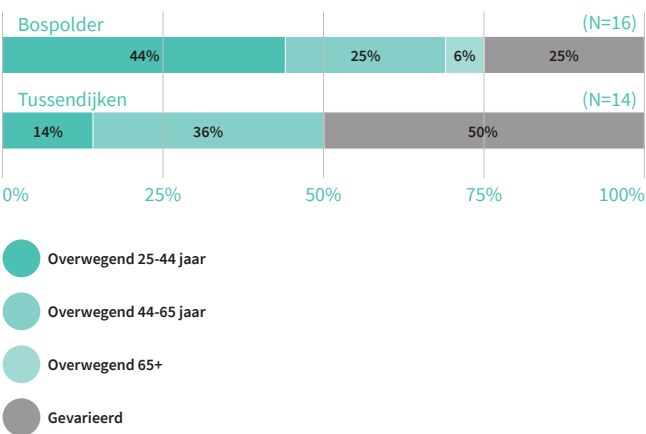
Figuur 1.25 Opleidingsniveau kernteam

Figuur 1.26 Culturele achtergrond kernteam

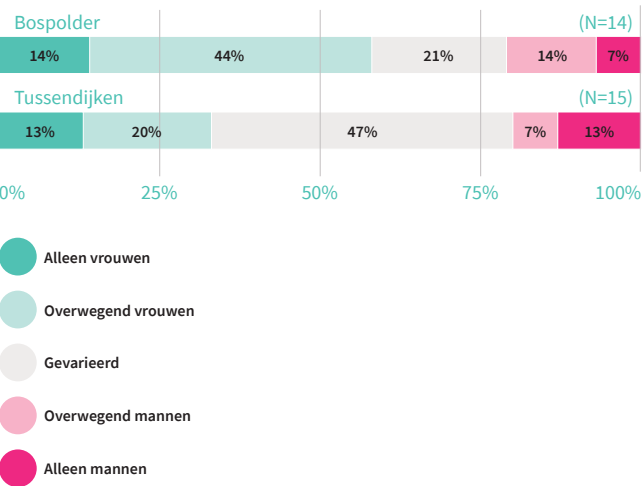
Figuur 1.28 Leeftijd kernteam

Fysieke hulpbronnen

Door 29 van de 38 initiatieven die fysieke hulpbronnen benoemd hebben, wordt het pand genoemd als meest waardevol. Beschikking hebben over een pand of ruimte helpt initiatieven om hun activiteiten te ontplooiën. In sommige gevallen is een pand zelfs noodzakelijk om taken te kunnen uitvoeren. Een fysieke plek in de wijk helpt daarnaast om face-to-face-contact mogelijk te maken en bewoners te ontvangen. Face-face-contact werd door veel initiatiefnemers genoemd als essentieel voor het uitvoeren van taken en daarom als een groot gemis tijdens de coronatijd. Fysieke ruimte helpt ook om activiteiten indirect te ondersteunen, bijvoorbeeld voor de opslag van goederen die door een initiatief gebruikt worden. Andere fysieke hulpbronnen die genoemd worden zijn een tuin, materialen en de ligging van het initiatief in de wijk.

Figuur 1.27 Genderverdeling kernteam

“Dus het is een verzamelplek voor de wijkagent, voor de gemeenteambtenaar. Dat soort zaken zeg maar. En vanuit hier hebben wij de voedselpakketten gemaakt en bezorgd. We hebben drieënhalf duizend planten voor alleenstaande moeders bezorgd in de wijken. Er worden ook maaltijden gemaakt en bezorgd. Dus dat gebeurt allemaal eigenlijk vanuit het huis van de wijk. Alleen de functie van ontmoeting recreatie die is er nu niet.”

Respondent corona-onderzoek

Zelfreflectie initiatieven

De initiatieven is gevraagd om te reflecteren op hun eigen functioneren en veerkracht. Daarbij hebben zij hun successen en knelpunten aangegeven.

Successen

Een analyse van de genoemde succesfactoren maakt duidelijk dat het succes vooral afhankelijk is van de kracht van het wijknetwerk. Initiatiefnemers geven aan dat betrokkenheid uit de wijk en vertrouwen onder bewoners bijdragen aan het succes van hun initiatief. Dit is nodig om draagvlak voor het initiatief en wordt bereikt door midden in de wijk te staan en mensen bij elkaar te brengen. Bewoners worden zoveel mogelijk betrokken bij processen. Verdere succesfactoren zijn een betrokken team dat werkt met passie en beschikking heeft over specifieke vaardigheden, evenals een vriendelijke en open aanpak.

Knelpunten

Het afgelopen jaar hebben vrijwel alle initiatieven door COVID-19 op een zekere wijze tegenslag ervaren. Diverse initiatieven kennen zorgen om hun voortbestaan door beperkte financiële middelen, ze geven aan dat ze geldtekort hebben en het kostenplaatje hoog is. In het afgelopen jaar stond daar ook nog eens een gebrek aan inkomsten tegenover omdat ze activiteiten niet uit konden voeren. Samenwerking met formele instanties en de gemeente blijkt in sommige gevallen ook lastig te zijn. Initiatieven hebben daarnaast moeite gehad hun doelgroep te bereiken. Dit probleem is echter niet exclusief verbonden aan de coronacrisis. Vraagverlegenheid en taalbarrières dragen ook in normale omstandigheden bij aan problemen met het bereik van initiatieven. Het afgelopen jaar werd dit versterkt door een gebrek aan face-to-face contact. Initiatieven waren tijdelijk afwezig in de wijk en loketten en ontmoetingsplekken moesten vaak gesloten worden.

“Op basis van die SBI-codes wordt nu die eerste 4.000 euro noodhulp toegekend. En als jouw bedrijf niet binnen die SBI-codes valt, dan krijg je die niet.”

Respondent corona-onderzoek

Netwerk initiatieven

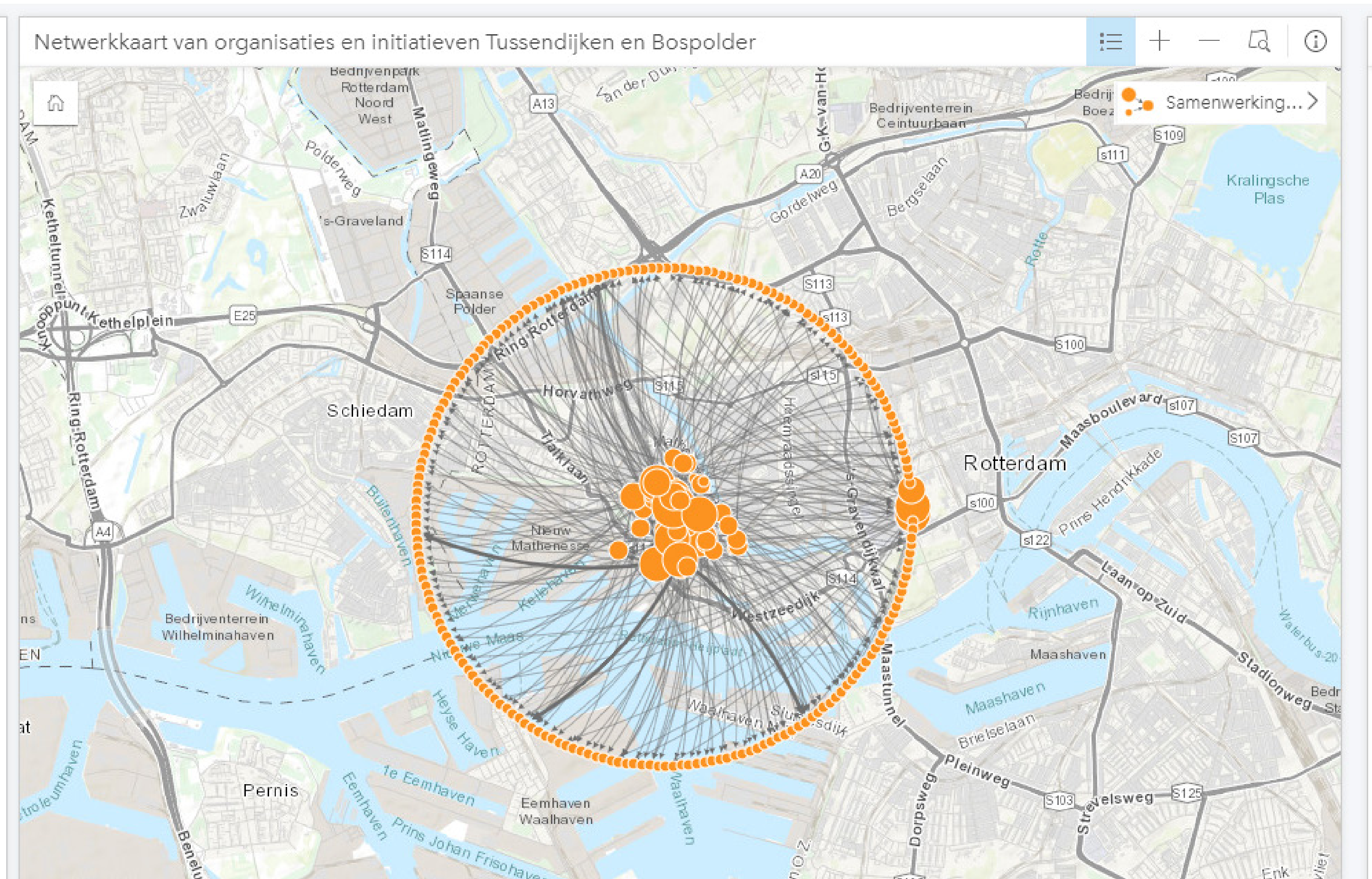
De netwerkkaart (figuur 1.30) geeft inzicht in de verbondenheid van initiatieven en organisaties in Bospolder-Tussendijken. Het netwerk toont een relatief grote mate van verbondenheid en kent enkele belangrijke knooppunten. Vrijwel alle initiatieven in Bospolder-Tussendijken beschikken over meerdere samenwerkingspartners. Het overgrote deel van de initiatieven heeft enige vorm van connectie met de Gemeente Rotterdam. Verder blijken ook scholen en lokale gemeenschapsgebouwen, zoals bijvoorbeeld huis van de wijk Pier80 meerdere verbindingen te hebben in het netwerk. Opvallend is daarnaast de grote rol van het recent opgerichte initiatief Delfshaven Helpt, dat qua verbondenheid in het netwerk een belangrijke positie inneemt. Een volledig overzicht van het netwerk kan worden gevonden via onderstaande link: <https://tinyurl.com/netwerkBoTu>

“Ik denk wel dat er nog netwerken en groepen zijn die niet direct bereikt worden met de traditionele media en via traditionele kanalen.”

Ondernemer Bospolder-Tussendijken

Figuur 1.29 Netwerkinventarisatie verbinders

Figuur 1.30 Netwerkoverzicht initiatieven

VERTROUWEN ALS MOTOR ACHTER DE VEERKRACHT IN BOSPOLDER -TUSSENDIJKEN

Achter alles wat in de monitor ‘Veerkracht in Bospolder-Tussendijken’ aan bod komt gaan verhalen van mensen uit de wijk schuil. Door Stichting Wijkcollectie worden deze verhalen uit Bospolder-Tussendijken verzameld en gepresenteerd. Ze leggen deze vast als erfgoed en deze verhalen vormen de basis van onze toekomstige wereld.

Een van de onderzoeksmethoden waarmee deze verhalen worden opgehaald is het Verhalencafé. Hierin worden verhalen verteld, gezongen of in een gedicht voorgedragen. Het afgelopen jaar hebben al veel verhalen zo hun weg naar andere bewoners, geïnteresseerden en professionals uit de wijken gevonden.

Stichting Wijkcollectie heeft voor deze editie van de monitor een selectie verhalen uit BoTu geselecteerd, deze worden hieronder gepresenteerd. In deze verhalen vormt het krijgen en geven van vertrouwen steeds een rode draad. Vertrouwen inspireert en maakt de weg naar persoonlijke ontwikkeling makkelijker.

Astrid Mennen, Bouwkeet BoTu nr. 0003

Astrid Mennen, woont sinds 2010 in de wijk, is als vrijwilliger bij Bouwkeet binnengekomen en heeft nu een vaste aanstelling als workshopbegeleider en werkplaatsbeheerder van de keramiekwerkplaats. Na haar studie in Rotterdam kwam ze door de slechte economie tijdelijk thuis te zitten. Astrid: *“Je begint vol goede moed met solliciteren, maar bij continue teleurstellingen gaat je zelfvertrouwen achteruit en wordt je wereld heel klein.”*

Op een dag stapt ze binnen bij het toekomstige pand van Bouwkeet en stelt ze voor om textielworkshops te geven. Al snel krijgt ze een andere rol, waaronder het organiseren van de feestelijke opening en andere workshops. Astrid: *“Ik ben nu voor 20 uur per week in dienst bij Bouwkeet en beheer de keramiekwerkplaats. Voor Bouwkeet had ik nog nooit met klei gewerkt, maar ik heb mij hier ontwikkeld als keramist.”*

“Mijn leven is enorm veranderd. Als je geen werk hebt, wordt je kern aangetast. Bouwkeet heeft mij een plek gegeven waar ik als mens kon groeien. Het heeft me mijn gevoel van eigenwaarde teruggegeven.”

Dirck Slabbekoorn, Jumbo BoTu nr. 0001

Aan de Schiedamseweg wordt deze aanpak, bewoners stimuleren door vertrouwen te geven ook succesvol

toegepast door Dirck Slabbekoorn van Jumbo. Dirck Slabbekoorn is 34 jaar en filiaalmanager van de Jumbo Rotterdam Schiedamseweg. Hij heeft veel werkervaring in winkels met veel criminaliteit en verwante problemen. 10 jaar geleden is Dirck knock-out geslagen door een winkeldief in zijn supermarkt. Hierdoor had hij ernstig letsel opgelopen, hij functioneerde nog maar als een kind van 6 jaar en moest alles opnieuw leren. Door die periode is hij bewuster in het leven gaan staan en anders gaan kijken naar de mensen om hem heen. Dirck heeft veel meegemaakt in zijn supermarkt, hij is meerdere malen bedreigd, mishandeld en vernederd, maar toch kent hij geen angst. Hij zegt zelf: *“Ik ben niet bang om dood te gaan, maar wel bang om niet geleefd te hebben”.*

Dirck vindt het belangrijk om echt contact te hebben met mensen en hen te helpen. Hij gebruikt in zijn Jumbo de methode “open hiring”, waarbij hij iedereen aanneemt die bij hem solliciteert. Hij vindt dat het niet uitmaakt hoe je eruit ziet of wat je geslacht is.

“Iedereen verdient een eerlijke kans, ongeacht uit welke baarmoeder je komt”.

Dirck ziet zijn supermarkt als een weergave van de wijk. Dat is de plek waar de buurtbewoners bij elkaar komen en waar zij hun belangrijkste levensbehoeften halen,

Astrid Mennen, Bouwkeet BoTu nr. 0003, foto Florian Braakman

Dirck Slabbekoorn, Jumbo BoTu nr. 0001, foto Florian Braakman

namelijk voedsel. Hier is winkeldiefstal, en daarmee armoede, een enorm groot probleem. Hij probeert aan de hand van de diefstal in gesprek te komen met de persoon, in plaats van deze te straffen. In vele gevallen stelen mensen volgens hem uit noodzaak om te kunnen overleven of hun kinderen te kunnen voeden en niet omdat ze graag crimineel gedrag vertonen. Zijn gedachtegoed geeft hoop, dat is iets wat hij tot nu toe nog mist in de wijk. In Dirck's onderneming gaat het om het vertrouwen in de mensen en wat hij voor hen kan betekenen. Het helpen is vrijblijvend en zonder voorwaarden. Dit zorgt ervoor dat mensen de ruimte hebben in hun hoofd om te kunnen blijven dromen. Armoede verstoort die waarde.

Met zijn hulpverleningstraject staat Dirck veel in verbinding met anderen in BoTu, namelijk de politie, de stadsmariniers, het wijkteam en de winkeliersvereniging. Ook maakt hij deel uit van de Onwijze Moeders en is hij betrokken bij de ontwikkeling van het Grote Visserijplein.

Deze aanpak zorgt voor veel trotse en zelfbewuste bewoners. Dat merkt Deniz Yilmaz (BoTu nr. 0010) op over het belang van de aanpak van Dirck. Deniz: *“Een baan bij de supermarkt betekent voor heel veel vrouwen onafhankelijkheid. Zij denken dat ze het niet kunnen of geen kans manken. Dus als iemand als Dirck hun dan die kans geeft dan is dat geweldig. Het gaat niet alleen*

om geld verdienen maar ook om maatschappelijke erkenning. Je ziet die vrouwen opbloeien. De wereld van die vrouwen verandert. Zij staan daardoor anders in de wereld. Ze krijgen zelfvertrouwen en lopen heel trots rond.”

Deniz Yilmaz (BoTu nr. 0010)

Ook het verhaal van Deniz zelf is doorspekt van vertrouwen dat ze heeft gekregen en dat zij nu op haar beurt aan anderen kan geven.

‘De winkel E.D.C. Safety Safety Products aan de Mathenesserweg in Bospolder Tussendijken is de winkel van Deniz Yilmaz en haar man. Een aantal jaren geleden zijn ze begonnen met hun onderneming waarin ze beschermende kleding voor in de bouw verkopen, in het begin werkten ze vanuit een garagebox. De zaak liep goed omdat in de wijk veel kleine zelfstandige ondernemers in de bouw werken. Die hebben beschermende kleding nodig en voor hen is het heel praktisch als ze dat van dichtbij kunnen halen.

Danielle van den Heuvel, toenmalig stadsmarinier van Bospolder Tussendijken, was bezig de Mathenesserweg schoon te vegen door drugspannen en andere criminele haarden te ontmantelen. Trots vertelt Deniz: *“Zij zei me dat ze wilde dat ik vanuit een pand aan de Mathenesserweg zou gaan ondernemen. Ik dacht: ‘Ik?’*

Deniz Yilmaz (BoTu nr. 0010), foto Marijke Gips

Pop-up store Yess! BoTu nr. 0017, foto Marijke Gips

Prinses Theater BoTu nr. 0019, , foto Marijke Gips

Dat kan ik niet! Waarom ik? Toen ging ik nadenken, en ik dacht ‘wat doe je zelf om energie te creëren in de wijk’. Uit sociaal maatschappelijk belang zijn wij hier toen gestart en wauw, het is zo’n succes! Er zijn hier zoveel mensen keihard aan het werk voor hun geld. En die mensen hebben deze schoenen nodig.”

Eerst de wijk, dan de rest, is tekenend voor haar doelgerichte en opgewekte aanpak. Personeel voor de winkel werft ze alleen in BoTu en ook is ze lid van BoTu 12; een team van belangrijke veerkrachtige personen in de wijk. Persoonlijk geïnstalleerd door burgemeester Aboutaleb en in direct contact met het kernteam van BoTu 2028, het project dat van de wijk Bospolder Tussendijken samen met bewoners weer de veerkrachtige wijk maakt die het in potentie is. Als daar mensen als Deniz bij betrokken zijn dan kun je niet anders dan de toekomst van deze wijk vol vertrouwen tegemoet zien. ‘

Pop-up store Yess! BoTu nr. 0017

Het belang vertrouwen te geven en dus te krijgen is groot in de wijk. Dat merkt ook Nico van Splunter van weggeefwinkel Yess!! Het liefst laat hij de vrijwilligers zelf aan het woord om dat te vertellen. Vrijwilligers Jade Corsica en Alida Adriaan spelen inmiddels een belangrijke rol in de winkel. De dagelijkse planning en leiding hebben zij zoveel mogelijk in handen zodat Nico zijn hoofd kan breken over de vraag hoe hij 2000 kilo aardappelen van de boer uit Hoeksche Waard bij de mensen thuis kan krijgen. De vrijwilligers draaien mee in de weggeefwinkel en zorgen ervoor dat alle levensmiddelen en andere producten zo eerlijk mogelijk worden verdeeld onder de mensen die dat nodig hebben. Met de opgespaarde vrijwilligersvergoeding kunnen de vrijwilligers die dat willen vervolgens een opleiding volgen. Dat blijkt voor veel jonge vrouwen een aantrekkelijke optie, met name hen zie je bij de weggeefwinkel.

Natuurlijk zijn er onderling ook wrijvingen en wordt er wel eens gemopperd als iemand met een hele grote tas heel veel broden komt halen. De jonge vrouwen vinden het soms wel een lastig om resoluut op te treden tegen bezoekers die iets teveel meenemen. Vooral als het mensen zijn die zij kennen. Nico en de andere vrijwilligers proberen het gemopper en de wrijving in goede banen te leiden. Vooral door mensen het onderling uit te laten praten. Hiervoor wordt een methode met een stok gebruikt; degene met de stok in de hand voert het woord, de anderen luisteren. Pas als je zelf de stok hebt mag jij het woord voeren. Het werkt, geen schreeuwende ruzie omdat iedereen zijn zegje kan doen. Met een eenvoudige ingreep geeft Nico behalve het vertrouwen dat zij het werk kunnen doen, ook het vertrouwen dat zij zelf conflicten kunnen oplossen. Dit maakt het voor alle partijen uiteindelijk makkelijker om excuses aan te bieden en te accepteren. Ook wordt hierdoor duidelijker waar de gesprekspartners misschien nog aan moeten werken, iets dat ze vervolgens met Nico handen en voeten kunnen geven. Als een conflict escaleert worden mensen niet weggestuurd maar krijgen de kans om er in de veilige omgeving van Yess!! van te leren. Dit kan alleen maar als mensen erop kunnen vertrouwen dat anderen geloven dat zij de capaciteiten hebben om het zelf op te lossen.

Straat

Zo zijn er veel voorbeelden in Bospolder Tussendijken die gaan over vertrouwen. En dat is goed want vertrouwen is de basis voor veerkracht. Als iemand gelooft in iets of iemand, is dat vaak het begin van een opgaande ontwikkeling. Dat geldt voor mensen, maar ook voor een straat zoals we leren van het verhaal van Ron de Ruiter en zijn zoon Phet van het Prinses Theater.

Prinses Theater BoTu nr. 0019

In totaal bezit de vastgoedondernemer Ron de Ruiter zeven panden aan de Schiedamseweg. Ron kiest zijn huurders zorgvuldig uit zodat de straat er beter van wordt en hij zelf uiteindelijk ook. Zo heeft hij McDonald's gevonden als huurder voor een van zijn panden maar ook Jumbo aan de overkant. Het eerste idee van Ron toen hij het Prinses Theater medio 2013 kocht, was om het helemaal te strippen en te verhuren aan Action. Dat is zijn aanpak: kopen, opknappen en winkelklaar maken. Maar net toen hij dat concreet wilde maken bleek dat hij hier de vergunningen niet voor kreeg, het pand had inmiddels de status van een gemeentelijk monument gekregen. Vervolgens is de zoektocht naar een andere bestemming begonnen. Ron vertelt smakelijk over de verschillende huurders die zich presenteerden: een hypnotiseur, een kerkgenootschap en een cateringbedrijf. De laatste was een serieuze partner. Het huurcontract lag al klaar maar toen brak de coronapandemie uit en stopte de onderhandelingen.

Hierop besloot Ron, samen met zijn zoon Phet, het theater zelf te gaan exploiteren, verhuren aan commerciële partijen én organiseren van een cultureel programma. Om dat te kunnen doen moest het pand in orde worden gemaakt. Het grondwaterprobleem werd verholpen en daarnaast waren er veel vergunningen nodig. Dat traject lijkt nu bijna klaar te zijn. ***“Nu gaat mijn zoon Phet de exploitatie doen. Het mooie is dat mensen het helemaal kunnen huren voor evenementen, inclusief catering en beveiliging. Met een mooie bar beneden, een bar boven, een goed uitgeruste keuken en alle faciliteiten die je je kunt bedenken.”***

Het reilen en zeilen aan de Schiedamseweg wordt in belangrijke mate beïnvloed door deze Rotterdammer, hij kiest de huurders voor de panden strategisch.

“De politie? Die doet hier niks! Het wordt hier veilig door ondernemers zoals ik en doordat McDonald's tot elf uur ’s avonds open is waardoor er veel mensen op straat zijn.”

Vertrouwen heeft Ron wel in de straat maar hij ziet ook dat er nog een weg te gaan is. Hij heeft ervaringen in andere straten in het centrum van Rotterdam en weet dat het lastig is om de ondernemers samen te laten werken in bijvoorbeeld een winkeliersvereniging of, nog beter, een Bedrijven Investerings Zone (BIZ). Het laatste zal volgens Ron niet gebeuren aan de Schiedamseweg, de winkeliers willen niet investeren in de straat, die hebben hun handen vol aan de binnenkant van hun eigen winkel. Grotere ketens als McDonald's en Jumbo doen dat wel. Dan wordt de straat daar ook beter van.

De investeringen van Ron brengen de straat in stabielere vaarwater. Het vertrouwen dat hij aan de straat geeft wordt beloond. McDonald's aan de Schiedamseweg is een van de succesvolste in Rotterdam en datzelfde geldt voor De Jumbo. Natuurlijk is dat niet allemaal op het conto van Ron te schrijven, maar door zijn visie en vertrouwen in de straat is daar een begin mee gemaakt.

De verhalen uit de Wijkcollectie laten zien dat het vertrouwen een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van de wijk en de mensen. ‘Doe maar, ik denk dat je het kunt’ is wellicht het eenvoudige startpunt voor succesvolle wijkontwikkeling.

Stichting Wijkcollectie
Nicole van Dijk

OBSERVATIES

- Tijdens de coronacrisis is er een groot aantal nieuwe initiatieven ontstaan om buurtbewoners te ondersteunen. Delfshaven Helpt! is de grootste en neemt, mede doordat initiatiefnemers ook al in andere lokale organisaties actief zijn, meteen een prominente plaats in het wijknetwerk in.
- Wijkbewoners-en initiatieven handelden in tijden van crisis snel en doeltreffend en lopen vooruit op actie vanuit de gemeente. De initiatieven zijn voornamelijk opgestart door de buurt, formele instituties sloten zich aan. Deze samenwerking tussen formele en informele netwerken blijkt van doorslaggevend belang voor de mate waarin een initiatief succesvol kan opereren.
- Bestaande netwerken en eerdere samenwerking in de wijk blijken cruciaal om snel te kunnen handelen in een crisissituatie. Eerdere samenwerking zorgt voor onderling vertrouwen en gedeelde opvattingen over elkaars capaciteiten.
- Het hebben en streven naar inclusieve netwerken blijkt sterk bij te dragen aan een veerkrachtige wijk. Het feit dat veel initiatieven in BoTu zich richten op het helpen van kwetsbare bewoners en zorg dragen voor netwerken in de wijk betaalt zich uit in tijden van nood. Toch konden nieuwe of onbekende initiatiefnemers tijdens de coronacrisis niet gemakkelijk toetreden tot het netwerk en zijn niet alle bewoners bereikt. Het verdient aanbeveling dat actoren uit de wijk blijven investeren in netwerken gebaseerd op samenwerking.
- Er zijn zorgen over het voortbestaan van sociaal-maatschappelijke organisaties door beperkte financiële middelen. De inventarisatie toont een hoge mate van afhankelijkheid van subsidies en giften.
- De verhalen uit de Wijkcollectie laten zien dat het vertrouwen een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van de wijk en de mensen. ‘Doe maar, ik denk dat je het kunt’ is wellicht het eenvoudige startpunt voor succesvolle wijkontwikkeling.

HOOFDSTUK 2.

INDEX+

Het tweede deel van de monitor behandelt de Index+, een overzicht van meetbare indicatoren dat inzicht biedt in hoe Bospolder-Tussendijken ervoor staat in relatie tot het Rotterdams gemiddelde. Deze Index+ bestaat uit de Sociale Index ‘plus’ aanvullende indicatoren uit andere meetinstrumenten zoals de Gezondheidsmonitor.

De Sociale Index is onderdeel van het wijkprofiel en kan gezien worden als een wijkthermometer die daarnaast nog bestaat uit de Fysieke Index en de Veiligheidsindex. De Sociale Index is opgebouwd rond de thema’s zelfredzaamheid, samenredzaamheid, participatie en binding. Hoewel de Sociale Index een goede indicatie geeft van de ontwikkeling ten opzichte van alle Rotterdamse gebieden is voor de voortgangsmeting van het Programma Veerkrachtig BoTu 2028 op sommige thema’s meer diepgang geboden.

Het programma richt zich inhoudelijk op drie pijlers: (1) Zorg: talentontwikkeling van kinderen en jongeren, beter opvoedklimaat en effectieve zorg/ondersteuning thuis; (2) Werk: versnelde schuldenaanpak, verbeterde (arbeids-) participatie en taalvaardigheid; (3) Energie: investeringen in energietransitie, wonen, mobiliteit en openbare ruimte. Daarom is de Sociale Index aangevuld met indicatoren uit andere meetinstrumenten.

De indicatoren worden in het wijkprofiel normaliter als tabellen gepresenteerd, in dit rapport is er voor gekozen om indicatoren in grafieken te tonen zodat ontwikkeling door de jaren heen beter zichtbaar is en vergelijking tussen wijken eenvoudiger. Om de sociale veerkracht van de wijk specifiek in beeld te brengen lichten we een selectie van indicatoren uit de Sociale Index op de volgende pagina’s toe. In deze selectie staan zelfregie, sociale steun, sociale samenhang, contacten en vertrouwen centraal. Eveneens worden persoonlijke hulpbronnen werk en inkomen en omgevingshulpbron infrastructuur meegenomen. De meest gedetailleerde weergave in deze grafieken is van de meetmomenten 2018 en 2020, omdat deze periode correspondeert met de start van het programma Veerkrachtig BoTu 2028. Deze selectie bevat enkel indicatoren die als onderdeel van betrouwbare schalen naar voren zijn gekomen bij statistische analyse op het Wijkprofiel (pp. 76-77). De overige indicatoren, die eveneens relevant zijn en mogelijk een rol spelen met betrekking tot sociale veerkracht, zijn te vinden op diverse overzichtspagina’s (Bijlage I).

Foto: Florian Braakman

Methode

Bron

Voor de Index+ wordt gebruik gemaakt van meetbare indicatoren zodat duidelijk wordt welke positie het gebied inneemt ten opzichte van andere gebieden en het Rotterdams gemiddelde. De data is aangeleverd door OBI, de afdeling Onderzoek en Business Intelligence van de Gemeente Rotterdam. De selectie van indicatoren voor veerkracht bouwt gedeeltelijk voort op de Veerkracht Monitor Brabant, ontwikkeld door het PON (PON, Telos. (2018). De selectie van indicatoren voor de inhoudelijke prioriteiten bouwt voort op de methodiek van het Nationaal Programma op Zuid (NPRZ).

Sociale Index

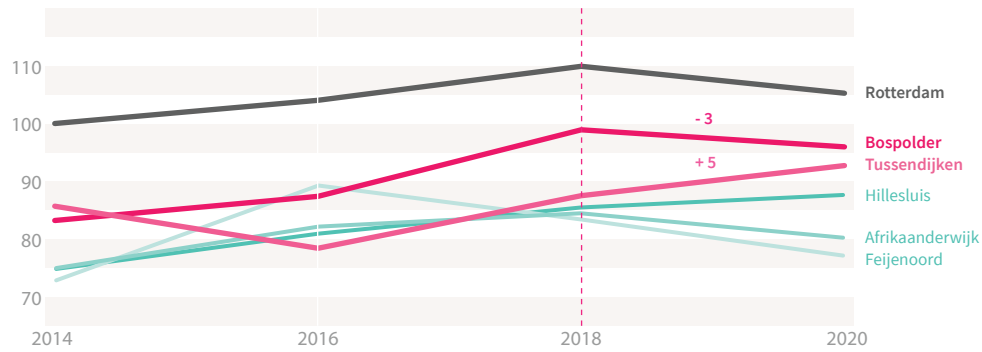
De Sociale Index is onderdeel van het Wijkprofiel, een tweejaarlijks monitorinstrument van de Gemeente Rotterdam dat een samenhangend beeld presenteert van de feitelijke en door de bewoners beleefde situatie over de veiligheid (de Veiligheidsindex), de sociale (de Sociale Index) en de fysieke staat (de Fysieke Index) van de stad als geheel, en de daarbinnen gelegen gebieden en wijken.

Het is met nadruk bedoeld als een signaleringsinstrument ("thermometer"). De Sociale Index in het wijkprofiel is ten gevolge van grote veranderingen in het sociale werkveld inhoudelijk herzien. De resultaten van het wijkprofiel zijn online te vinden via: <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/2020/rotterdam>.

Vergelijk NPRZ

Het programma Veerkrachtig BoTu 2028 richt zich op *Werk, taal & schulden, Zorg, Jeugd & opvoeden en Energie, wonen & buitenruimte*. Het Nationaal Programma Rotterdam Zuid richt zich op de vergelijkbare pijlers wonen (verbetering van woonkwaliteit), werk (arbeidsparticipatie) en school (beter opleidingsniveau). Thematisch zijn er veel overeenkomsten tussen Veerkrachtig BoTu 2028 en de prioriteiten van het NPRZ (school, werk, wonen) waarvoor al meerderde jaren een 'data dashboard' wordt gebruikt van meetbare indicatoren in relatie tot ontwikkelingen in de G4 (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht). Het data-dashboard is daarom een bruikbare databron ter aanvulling op het Wijkprofiel.

Figuur 2.1 Sociale Index Totaal

Er is gekozen om de vergelijking met NPRZ toe te spitsen op drie van de zeven focuswijken in Rotterdam-Zuid. Gekozen is voor de wijken Afrikaanderwijk, Hillesluis en Feijenoord. De demografische en sociale samenstelling van deze wijken is vergelijkbaar met Bospolder en Tussendijken. Op het gebied van wonen (typologie, veel corporatiebezit, particuliere verhuur én eigenaar-bewoner) hebben Feijenoord en Hillesluis veel overeenkomsten met Bospolder en Tussendijken. De Afrikaanderwijk is weer vergelijkbaar omdat bewoners in deze wijk ook relatief actief zijn wat betreft deelname aan wijkinitiatieven. Net als op het grote Visserijplein is er elke week een grote markt op het Afrikaanderplein.

Uitkomsten

Sociale Index algemeen

Omdat een van de doelstellingen van het programma Veerkrachtig BoTu 2028 is om de Sociale Index naar het stedelijk sociaal gemiddelde te doen stijgen, worden eerst de totaalscores op de Sociale Index beschreven. Voor de totaalscore op de Sociale Index is voor Bospolder en Tussendijken sinds 2014 een stijgende lijn zichtbaar.

Zoals af te leiden uit figuur 2.1 is de score over deze gehele periode in Bospolder met zo'n 13 punten gestegen en in Tussendijken met 7 punten. Hiermee loopt Bospolder-Tussendijken nog wel achter op het stedelijk gemiddelde, al is het verschil verkleind sinds de start van het programma in 2018. In vergelijking met de NPRZ-wijken is de totaalscore op de Sociale Index in Bospolder-Tussendijken (met name ten opzichte van Afrikaanderwijk en Feijenoord ruim) hoger, dat was al zo in 2014 en het verschil is de laatste jaren gebleven of vergroot.

VERDIEPING: METEN VAN VEERKRACHT OP BASIS VAN WIJKPROFIEL

In de monitor 2020 is een aanzet gegeven voor een conceptueel model van veerkracht. Dit initiële model stelt dat veerkracht afhankelijk is van gemeenschapscapaciteit en handelend vermogen, die op hun beurt worden bepaald door de toegang tot hulpbronnen via sociale relaties ofwel sociaal kapitaal (inclusief vertrouwen), de sociaal-fysieke infrastructuur en het governance regime. In ‘De weg naar een veerkrachtig Rotterdam’ (Van der Weiden, 2020) is bekeken in hoeverre door middel van het Rotterdamse wijkonderzoek (componenten van) veerkracht te onderzoeken zijn. Deze analyses is verder aangevuld om het veerkrachtmodel te toetsen en verder te ontwikkelen.

Wijkonderzoek Rotterdam

Zoals besproken in het position paper (Doff, 2017) is de literatuur niet helder over het conceptueel onderscheid tussen ‘ex ante’ en ‘ex post’ veerkracht. Kan je pas veerkracht meten als zich een stressor heeft voorgedaan of is het ‘potentieel’ aan veerkracht ook iets dat centraal zou moeten staan? Als we alleen zouden kijken naar het feitelijk handelen van bewoners op wijkniveau dan zouden we wellicht informatie missen over het potentieel aan veerkracht; bewoners hoeven alleen in actie te komen als er iets aan de hand is. We onderscheiden in de analyse daarom potentiële en effectieve veerkracht.

Het potentieel handelen wordt gemeten aan de hand van de stelling of men zich verantwoordelijk voelt voor de leefbaarheid en veiligheid van de buurt en het daadwerkelijk handelen aan de vraag of men tot een groep bewoners behoort die:

- opkomt voor de belangen van bewoners, of
- voorzieningen beheert, zoals een buurthuis, zwembad, leeszaal, stadstuin, of
- praktische hulp voor bewoners organiseert, zoals hulp bij het invullen van formulieren, of
- sociale activiteiten voor bewoners organiseert zoals een straatfeest of het bezoeken van eenzame ouderen.

Waarschijnlijk leidt deze operationalisatie tot een onderschatting van effectieve veerkracht omdat je nog meer zou kunnen doen dan bovenstaande handelingen. Toch is gekozen voor deze items omdat het wijst op collectief handelen (behorend tot een groep).

Het wijkonderzoek biedt verder informatie over verschillende componenten van veerkracht. Zoals gebruikelijk in sociaalwetenschappelijk onderzoek gebruiken we hiervoor schalen: een optelsom van verschillende stellingen die aan bewoners worden voorgelegd. Dat is een manier om concepten die niet eenduidig te interpreteren zijn, zoals de sociale samenhang in de buurt, meetbaar te maken. Een voorbeeld van zo’n stelling is: *“De mensen in deze buurt kennen elkaar nauwelijks”* waarbij mensen worden gevraagd in hoeverre ze het eens of oneens zijn, en die met andere soortgelijke stellingen de sociale samenhang in de buurt meet. Aan de hand van statistische analyses, te weten een factor- en betrouwbaarheidsanalyse, wordt gekeken of de antwoorden op de afzonderlijke stellingen bij elkaar kunnen worden opgeteld. Voor de analyse wordt gebruik gemaakt van een databestand met in totaal 14.662 cases.

Op basis van de stellingen uit de wijkmonitor kunnen we valide en betrouwbare schalen maken van de volgende componenten/dimensies. Een overzicht van de onderliggende indicatoren is te vinden in bijlage I.

- Zelfredzaamheid / zelfregie
- Samenredzaamheid / sociale steun
- Sociale samenhang in de buurt / sociale cohesie
- Vertrouwen in instanties
- Contacten in de buurt
- Sociaal-fysieke infrastructuur van de buurt (aanwezigheid voorzieningen)

Van de concepten wordt nagegaan hoe ze met elkaar samenhangen en hoe ze relateren aan potentiële en effectieve veerkracht.

Effectieve veerkracht hangt vooral samen met of iemand contacten heeft in de buurt. De directe relatie met andere dimensies is zwak. Contact in de buurt hangt op haar beurt wel samen met de mate van sociale samenhang in de buurt, en sociale samenhang met vertrouwen alsook de sociaal-fysieke infrastructuur. Het is aannemelijk dat de infrastructuur een voedingsbodem biedt voor contacten en dat dit uiteindelijk het handelen beïnvloedt. Kortom, deze aspecten kunnen wel indirect van invloed zijn. Hoe de causale paden precies lopen is lastig na te gaan met data van een tijdsmoment, omdat niet is na te gaan wat eerst komt of wat een resultaat/uitkomst is van iets.

Potentiële veerkracht hangt met alle aspecten behalve de sociaal-fysieke infrastructuur vrij sterk samen, maar vooral met de mate van sociale samenhang in de buurt. De relatie tussen effectieve en potentiële veerkracht is erg zwak. Dat kan zijn omdat voor de meeste bewoners geldt dat zij zich wel verantwoordelijk voelen maar (nog) geen aanleiding zien om zich werkelijk te gaan inzetten of dat er tussen gevoel en praktijk nog allerlei obstakels bestaan.

Wanneer in de analyse rekening gehouden wordt met de onderlinge samenhang tussen variabelen zien we dat de kans op effectief handelen groter wordt bij meer contact in de buurt en meer zelfregie. De kans op potentiële veerkracht neemt toe bij meer sociale samenhang in de buurt, zelfregie, meer vertrouwen, meer contact in de buurt en meer voorzieningen in de buurt.

Ook de invloed van persoonlijke hulpbronnen (het hebben van werk, opleiding, taalbeheersing) en overige persoonlijke kenmerken (geslacht, leeftijd, huishoudenssituatie) is onderzocht. De kans op effectieve veerkracht is minder groot bij bewoners met een minder goede gezondheid en groter bij hoger opgeleiden, bij bewoners die geen problemen hebben met de Nederlandse taal, bij bewoners die ouder zijn dan 35 jaar

en iets groter voor mannen. Bij potentiële veerkracht is er geen effect van gezondheid, taal en gender, wel bij opleiding en leeftijd, werk en huishoudensamenstelling. De kans op potentiële veerkracht is groter bij hoger opgeleiden, mensen met werk, paren (met of zonder kinderen) en bij bewoners ouder dan 35 jaar. Wanneer in het statisch model rekening wordt gehouden met persoonlijke kenmerken dan is zelfregie niet langer significant bij effectieve veerkracht en infrastructuur bij potentiële veerkracht.

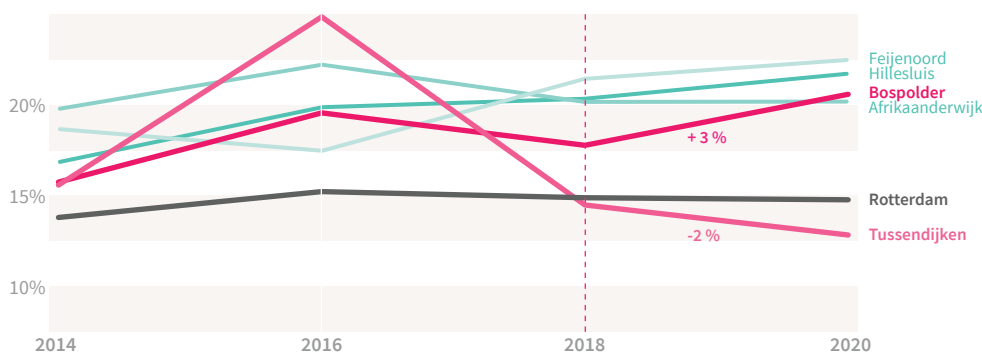
Tot slot is het verschil tussen bewoners van Bospolder-Tussendijken met de rest van Rotterdam bekeken. In het algemeen hangen de componenten op eenzelfde wijze samen met potentiële en effectieve veerkracht als in de rest van Rotterdam. Wel is zichtbaar dat het effect van contact op werkelijk handelen iets minder sterk is voor bewoners van Bospolder-Tussendijken en de invloed van voorzieningen juist iets sterker. Bewoners van Bospolder-Tussendijken laten over het geheel genomen een positieve afwijking zien, wat inhoudt dat *gegeven de persoonlijke kenmerken van bewoners en de factoren van veerkracht*, zij een iets hogere kans hebben op (met name effectief) handelen dan de overige bewoners van Rotterdam.

Samenvattend leidt deze verdieping tot de volgende bevindingen:

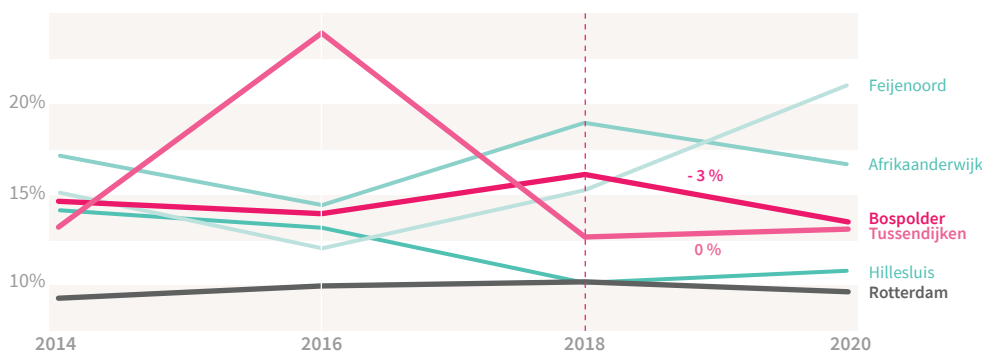
- Met het Wijkprofiel kan de belevings- en gedragscomponent ten aanzien van leefbaarheid worden gemeten, daarmee resteert wel de vraag in elke mate veerkracht breder is dan dat.
- Effectieve veerkracht hangt vooral samen met contacten in de buurt en potentiële veerkracht met de mate van sociale samenhang in de buurt.
- Bij beide vormen van veerkracht zijn opleiding en leeftijd van belang; bij effectieve veerkracht daarnaast gezondheid, taal en gender; bij potentiële veerkracht werk en huishoudensamenstelling.
- Met indicatoren uit het wijkprofiel zijn (statistisch) betrouwbare schalen te maken voor zelfregie, sociale steun, sociale samenhang, vertrouwen, contacten in de buurt en infrastructuur.

Auteur: Wenda Doff

Figuur 2.3 Bewoners dat zegt weinig controle over dingen te hebben

Figuur 2.4 Bewoners dat zegt zich vaak hulpeloos te voelen

Zelfregie

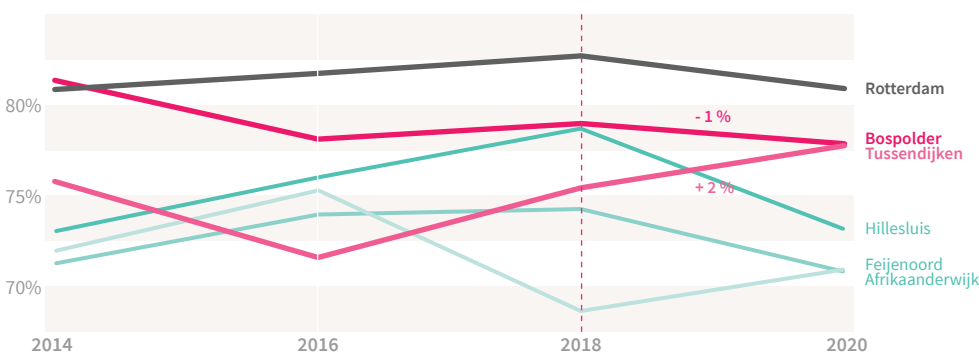
Een veelzeggende indicator op het vlak van sociale veerkracht is de mate waarin bewoners zelfregie en controle over hun leven ervaren. Alleen dan kunnen zij ook anticiperen op veranderingen of zich aanpassen in plaats van alleen maar reageren. Uit de Sociale Index blijkt dat op dit vlak nog winst te behalen is in zowel Bospolder als, in mindere mate, Tussendijken. Twee indicatoren die zelfregie meten worden nader toegelicht.

Een van de indicatoren die zelfregie meet is het percentage bewoners dat zegt weinig controle over dingen te hebben (figuur 2.3). Deze indicator is negatief geformuleerd, dit betekent dat een laag percentage geïnterpreteerd kan worden als wenselijk en een daling als een positieve ontwikkeling. In Tussendijken is een positieve ontwikkeling zichtbaar, in de afgelopen jaren is dit percentage daar aanzienlijk afgenomen. Zeker in vergelijking met 2016, toen nog bijna 25% van de bewoners aangaf weinig controle te hebben, is het percentage in 2020 (13%) een vooruitgang. Voor deze indicator staat Tussendijken er zelfs beter voor dan het Rotterdams gemiddelde. Deze ontwikkeling niet zichtbaar in Bospolder, waar het percentage sinds 2018 met 3%

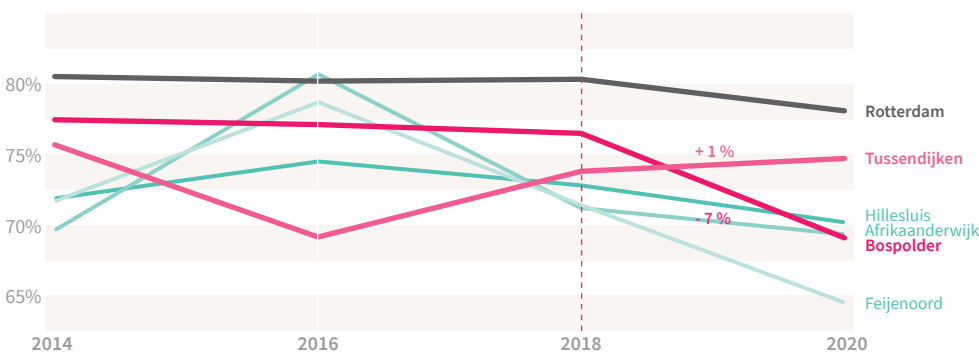
gestegen is tot 21% in 2020. Een score die vergelijkbaar is met die van de NPRZ-wijken en waarmee de wijk ruim achterblijft bij het Rotterdams gemiddelde, wat gedurende de laatste jaren vrij stabiel is gebleven.

Het percentage bewoners dat zegt zich vaak hulpeloos te voelen blijkt bij statistische analyse van het Wijkprofiel ook een belangrijke indicator voor zelfregie. In zowel Bospolder als Tussendijken ligt dit percentage structureel een stuk hoger dan in Rotterdam als geheel (figuur 2.4). Waar het Rotterdams gemiddelde stabiel is en rond de 9% schommelt, is het in zowel Bospolder als Tussendijken in 2020 ruim 13% van de bewoners die aangeeft dit te ervaren. Hoewel verbetering mogelijk is in Bospolder-Tussendijken is het percentage een stuk positiever dan de NPRZ-wijk Feijenoord, waar het percentage bewoners dat zich vaak hulpeloos voelt de laatste jaren flink is toegenomen. Opvallend en noemenswaardig is de negatieve uitschieter die in 2016 in Tussendijken zichtbaar was, toen gaf maar liefst een kwart van de bewoners aan zich vaak hulpeloos te voelen. Mogelijk lag hier een specifieke oorzaak of gebeurtenis in dat jaar aan ten grondslag.

Figuur 2.5 Bewoners dat zegt genoeg belangstelling van anderen te hebben

Figuur 2.6 Bewoners dat zegt zich niet in de steek gelaten te voelen

Sociale steun, samenhang en contacten

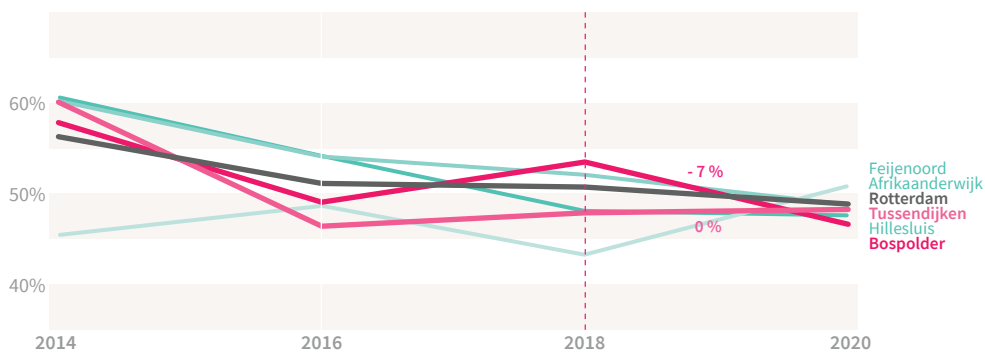
Sociaal kapitaal kan bewoners helpen beter met verandering en tegenslag om te gaan. Sociaal kapitaal definiëren wij als de sociale netwerken die acties faciliteren of toegang bieden tot verschillende hulpbronnen. Sociaal kapitaal zorgt voor een gedeelde visie en verbetert het probleemoplossend vermogen van initiatieven en bewoners. Een aantal indicatoren dat (indirect) sociaal kapitaal meet wordt nu besproken.

Tijdens de meting van 2020 gaf in Bospolder 69% van de bewoners aan het oneens te zijn met de stelling “Ik voel me weleens in de steek gelaten”, in Tussendijken was dit 75% (figuur 2.6). Op het eerste gezicht een acceptabele uitkomst maar in beide gevallen is dit percentage lager dan het stedelijk gemiddelde van 78%. In Bospolder is bovendien de laatste jaren een negatieve trend zichtbaar en de wijk is mede door een daling van 7% sinds 2018 een stuk verder op het Rotterdams gemiddelde achter geraakt. Waar in 2014 het (negatieve) verschil nog zo’n 3% was is dit nu opgelopen tot 9%.

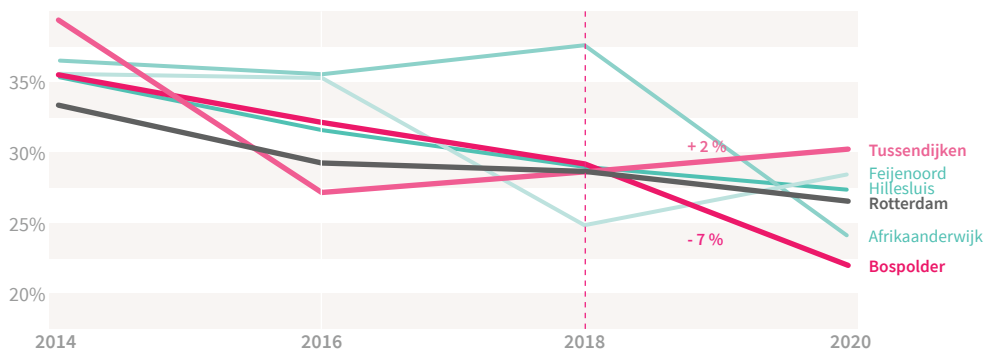
Waar de vorige indicator uitgaat van een negatief gevoel, in de steek gelaten worden, bevraagt deze indicator

positieve aandacht: belangstelling van anderen. Zowel in Bospolder als Tussendijken geeft tijdens de laatste meting een ruime 77% van de bewoners aan dat ze genoeg belangstelling van anderen ervaren (figuur 2.5). Gedurende de jaren is dit percentage slechts in lichte mate veranderd. Waar het in Bospolder sinds 2018 met 1% is gedaald, is het in Tussendijken met een kleine 2% gestegen. Beide wijken scoren hiermee beter dan de NPRZ-wijken maar wel iets minder goed dan het Rotterdams gemiddelde. Hoewel deze indicator er op het eerste gezicht niet slecht voor lijkt te staan is het toch zorgwekkend dat bijna een kwart van de bewoners uit de wijk niet genoeg belangstelling zegt te hebben, met eenzaamheid als mogelijk vervolg. Zoals blijkt uit de Gezondheidsmonitor 2018, voelt de helft van alle Rotterdammers zich eenzaam. Ze kunnen in een sociaal isolement raken en moeten eventuele obstakels dan alleen overwinnen. Om de sociale veerkracht van bewoners te vergroten is het daarom essentieel eenzaamheid terug te dringen. Er is in zowel Bospolder als Tussendijken een flink aantal bewoners dat zich sociaal eenzaam voelt (respectievelijk 62% en 55%, bron: Gezondheidsmonitor 2016), wat in beide gevallen boven het stedelijk gemiddelde ligt (50%).

Figuur 2.7 Bewoners met wekelijkse burencontacten

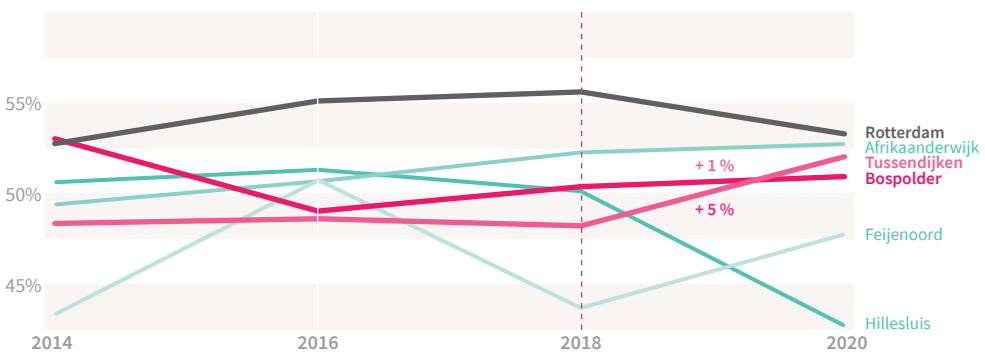

Figuur 2.8 Bewoners met wekelijkse contacten met overige buurtgenoten

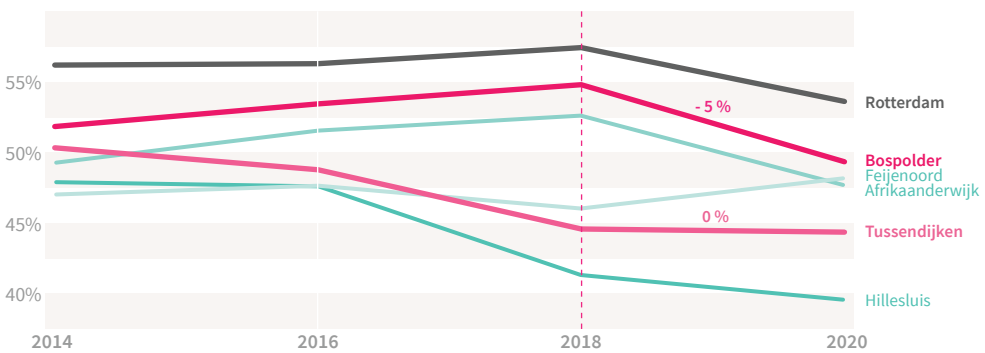

Voor een sterk netwerk en daaruit voortkomende sociale veerkracht is het van belang dat bewoners met burenen en buurtgenoten (goed) contact hebben. Minder dan 50% van de bewoners (zowel in Bospolder-Tussendijken als stadsbreed) heeft wekelijks contact met hun burenen (figuur 2.7). De laatste jaren is bovendien een dalende trend te zien wat betreft contact met burenen. Ook het contact met overige buurtbewoners dan de directe burenen blijkt beperkt en af te nemen, zoals te zien in figuur 2.8. Het stedelijk gemiddelde van bewoners met wekelijkse contacten is sinds 2014 afgenomen van 33% naar 27%. De dalende lijn in Bospolder is nog sterker en vraagt om aandacht, waar in 2014 nog 36% van de bewoners wekelijkse contacten had met overige buurtgenoten is dat in 2020 nog maar 22%, mede door een sterke daling van 7% na 2018. Het beperkte contact valt ook de bewoners zelf op, 28% (Bospolder) en 26% (Tussendijken) van de bewoners geeft aan te denken dat buurtbewoners elkaar kennen en met elkaar omgaan (figuur 2.22, bijlage II). Het is dan ook in het stimuleren van ontmoeting tussen buurtgenoten dat er kansen lijken te liggen om het sociaal kapitaal van bewoners te vergroten.

Figuur 2.9 Bewoners dat zegt dat buurtbewoners elkaar helpen

Figuur 2.10 Bewoners dat zegt zich thuis te voelen bij buurtbewoners

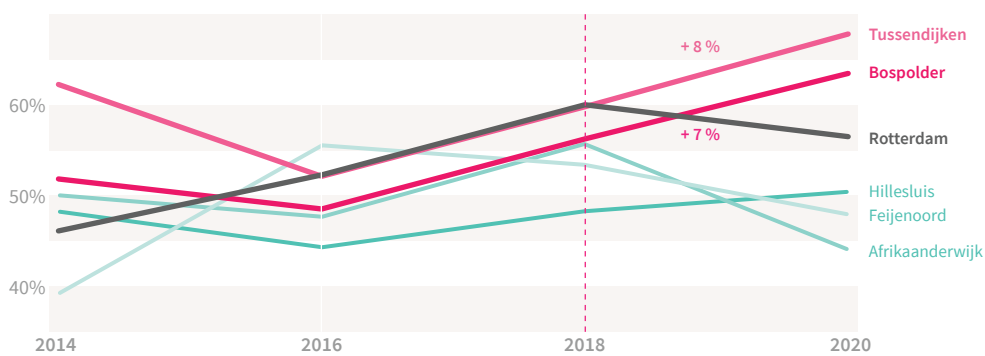

2021 was een jaar waarin veel buurtbewoners in BoTu elkaar hielpen met door COVID-19 ontstane hulpvragen. De Sociale Index 2022 zal deze hulpbereidheid mogelijk ook cijfermatig aantonen. Bij de meest recente meting in 2020 (zie figuur 2.9) had echter slechts ongeveer de helft van bewoners in Bospolder (51%) en Tussendijken (53%) het idee dat buurtbewoners elkaar helpen wanneer dit nodig is. Deze percentages blijven licht achter op het stedelijk gemiddelde van 54%. Het percentage is in Bospolder de laatste jaren wat gefluctueerd, in Tussendijken lijkt een licht stijgende lijn zichtbaar, komend van 48% in 2018.

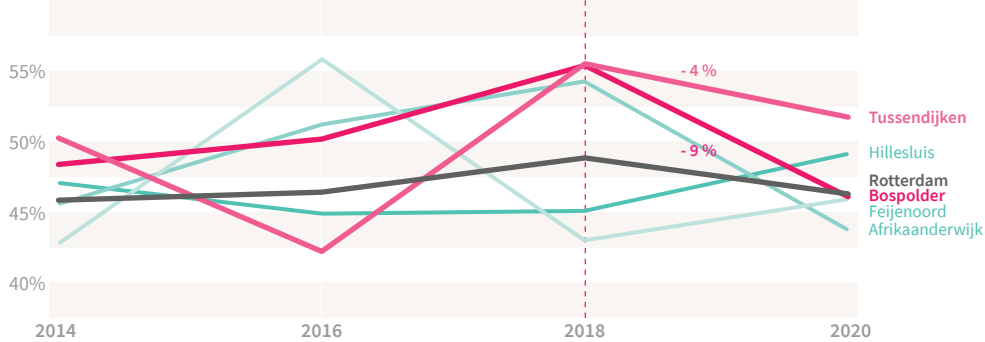
Het beperkte contact tussen buurtbewoners en de constatering dat lang niet iedereen het gevoel heeft dat bewoners elkaar helpen komen mogelijk voort uit de het feit dat minder dan de helft van de bewoners in Bospolder-Tussendijken zich thuis voelt bij hun buurtbewoners (figuur 2.10). Deze causaliteit is echter niet aangetoond en deze redenering zou evenwel andersom toegepast kunnen worden. Beide wijken scoren in 2020 op deze indicator slechter (Bospolder: 49%, Tussendijken: 44%) dan het Rotterdams gemiddelde van 54% en tonen

achteruitgang. In Tussendijken is dit percentage de laatste jaren het meest afgenomen, met bijna 6% sinds 2014, in Bospolder is vooral sinds 2018 de daling ingezet (-5%).

Figuur 2.11 Bewoners dat zegt vertrouwen in gemeentebestuur te hebben

Figuur 2.12 Bewoners dat zegt dat de gemeente voor meedoen zorgt

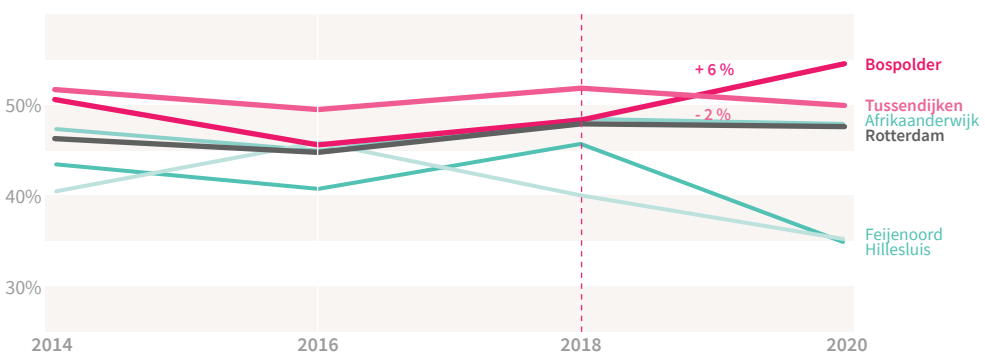
Vertrouwen

De mate waarin bewoners vertrouwen hebben in instituties kan bepalend zijn voor de wijze waarop ze hulp accepteren, initiatief nemen of aan initiatieven mee willen doen. In het afgelopen jaar is dit vertrouwen door de coronacrisis nog belangrijker geworden dan voorheen. Het percentage bewoners met vertrouwen in het gemeentebestuur (figuur 2.11) is in zowel Bospolder (63%) als Tussendijken (68%) hoger dan het Rotterdams gemiddelde van 56%. In de NPRZ-wijken liggen deze percentages een stuk lager (44%-50%). Dit verschil is in de laatste jaren vergroot, met name in Bospolder is aan vertrouwen gewonnen, met een groei van bijna 12% sinds 2014.

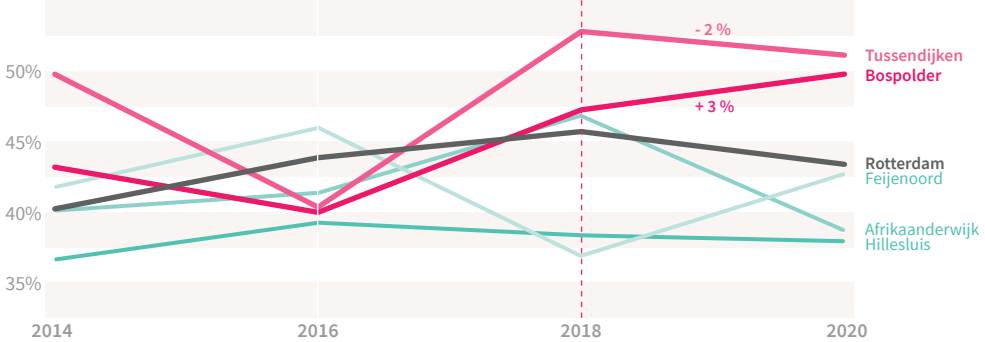
Het vertrouwen in het gemeentebestuur lijkt niet per se voort te komen uit het feit dat de gemeente ervoor zorgt dat iedereen in Rotterdam mee kan doen (figuur 2.10). Weliswaar scoren de wijken ook op deze indicator rond (Bospolder: 46%) of boven (Tussendijken: 52%) het stedelijk gemiddelde (46%), toch is dit percentage op zichzelf staand niet heel hoog. Wat deze indicator niet duidelijk maakt is of bewoners het überhaupt een taak

van de gemeente vinden om voor meedoen te zorgen. Over de jaren heen genomen is deze indicator vrij stabiel te noemen. Het Rotterdams gemiddelde is niet meer dan een procentpunt veranderd in zes jaar tijd, binnen de wijken is in diezelfde periode een stijging van 3% het hoogst.

Figuur 2.13 Bewoners dat zegt vertrouwen te hebben in gebiedsbestuur

Figuur 2.14 Bewoners dat zegt dat de gemeente initiatieven ondersteunt

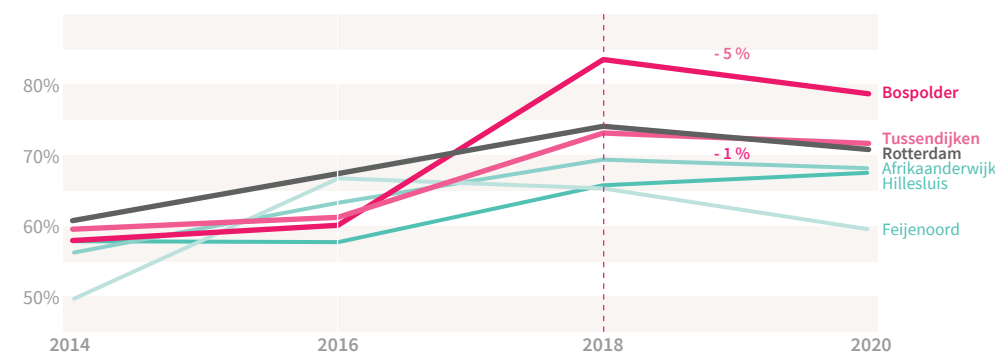

In het 'BoTu in coronatijd'-onderzoek kwam het belang van initiatieven in de wijken sterk naar voren. Zij stonden snel klaar om aan hulpvragen van bewoners te voldoen, in sommige gevallen ondersteund door de gemeente. Uit de Sociale Index blijkt echter dat bewoners de gemeentelijke steun aan initiatieven de jaren ervoor niet sterk hebben ervaren. In Bospolder en Tussendijken geeft ongeveer de helft, respectievelijk 50% en 51%, van de respondenten aan dat de gemeente initiatieven ondersteunt (figuur 2.14). Hiermee scoort Bospolder-Tussendijken wel een stuk beter dan de NPRZ-wijken, waar de percentages uiteenlopen van 38% tot 43% tijdens de laatste meting in 2020. Ook het Rotterdams gemiddelde is met 43% lager.

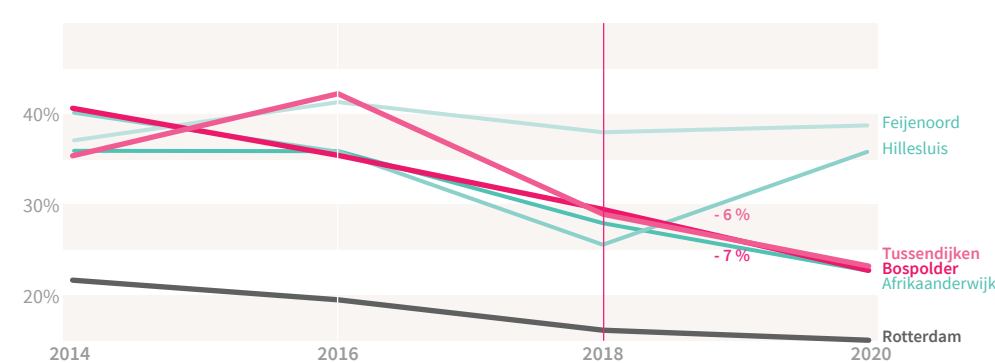
Het vertrouwen in het gebiedsbestuur is in zowel Bospolder-Tussendijken als de NPRZ-wijken een stuk lager dan het eerder besproken vertrouwen in het gemeentebestuur. Maar ook hier scoren Bospolder en Tussendijken hoger dan het stedelijk gemiddelde van 48%, zoals te zien in figuur 2.13. In Bospolder is de laatste jaren een verbetering zichtbaar en is het vertrouwen in lokaal bestuur sinds 2018 gestegen van 48% tot 55% in 2020. In Tussendijken schommelt het percentage

de laatste zes jaar tussen de 52% en 49%. Opvallend is de negatieve trend in Feijenoord en Hillesluis waar het vertrouwen in 2020 is gedaald tot zo'n 35%.

Figuur 2.15 Bewoners dat zegt vertrouwen te hebben in toekomst stad

Figuur 2.16 Bewoners dat zegt met het huishoudinkomen moeilijk rond te kunnen komen

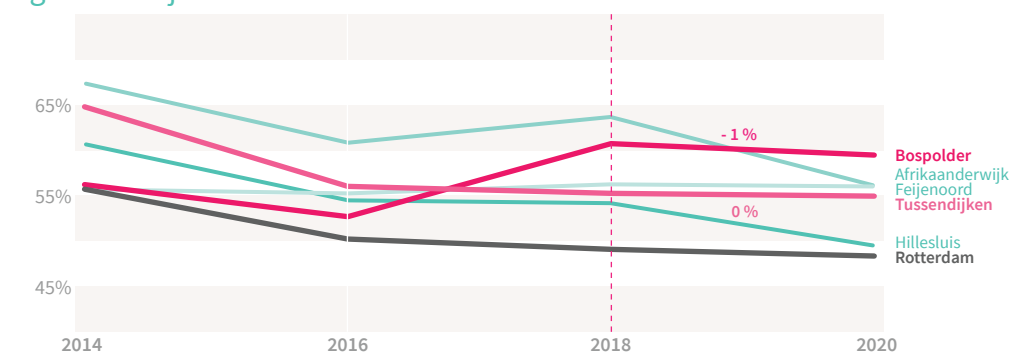
Een vrij rooskleurig beeld is zichtbaar wanneer we kijken naar de indicator vertrouwen in de toekomst van Rotterdam (figuur 2.15). Het stedelijk gemiddelde is de laatste jaren gegroeid van 61% naar 71%. Een trend die vergelijkbaar is met de NPRZ-wijken. In Bospolder-Tussendijken heeft het vertrouwen een nog grotere boost gekregen, met name in Bospolder waar het percentage is gestegen van 58% in 2014 tot 79% in 2020. Misschien nog belangrijker dan bij andere indicatoren, is te vermelden dat de laatste meting in 2020 is geweest. De invloed van COVID-19 op dit vertrouwen in de toekomst van de stad zal in de volgende meting duidelijk worden.

Werk en inkomen

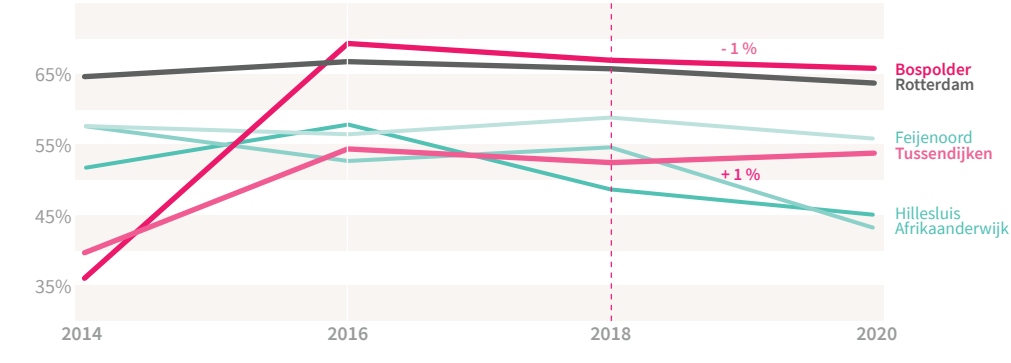
Financiële slagkracht is een belangrijke persoonlijke hulpbron die bijdraagt aan sociale veerkracht. Gezinnen die moeilijk rond kunnen komen, zullen ook meer moeite hebben veranderingen te kunnen verwerken. In Bospolder en Tussendijken is men op dit vlak kwetsbaar, iets wat ook tijdens de coronacrisis duidelijk aan de oppervlakte is gekomen. Veel gezinnen werden bijgestaan en kregen onder meer voedselpakketten en laptops van initiatieven en de gemeente om deze tijd door te komen. Zoals in figuur 2.16 te zien is zegt 23% van de bewoners

in Bospolder moeilijk rond te kunnen komen, en 23% in Tussendijken, ten opzichte van 15% stadsbreed. Toch is het aantal huishoudens in een penibele financiële situatie zoals gemeten in 2020 reeds een verbetering ten opzichte van een paar jaar eerder toen nog 41% (Bospolder) en 35% (Tussendijken) moeite hadden rond te komen. Dat veel gezinnen moeilijk rondkomen is niet verwonderlijk, aangezien ruim eenderde van de huishoudens (33% Bospolder, 35% Tussendijken) een inkomen heeft tot 110% van het sociaal minimum, waarvan 23% (Bospolder) en 27% (Tussendijken) zelfs langdurig in armoede leeft (figuur 2.29 , bijlage II). Dit is aanzienlijk meer dan het stedelijk gemiddelde (19% in het afgelopen jaar en 13% langdurig). Deels is dit te verklaren door het percentage niet-werkende beroepsbevolking in de wijken, dat in 2020 met 20% in zowel Bospolder als Tussendijken ook een stuk hoger ligt dan in Rotterdam als geheel (13%).

Figuur 2.17 Bewoners dat zegt dat er in de buurt genoeg plekken zijn voor gezamenlijke bewonersactiviteiten

Figuur 2.18 Voldoende aanwezig gebruiksgroen (picknick, sporten, spelen)

Voorzieningen

De fysieke context waarin een bewoner zich bevindt bepaalt gedeeltelijk welke mogelijkheden diegene heeft voor ontwikkeling, ontmoeting en participatie. Het voorzieningenaanbod is daarin een prominente factor, daarom worden hier twee indicatoren die daarop betrekking hebben uitgelicht.

Over de hoeveelheid plekken voor gezamenlijke bewonersactiviteiten is 59% van de respondenten tevreden in Bospolder en 55% in Tussendijken, ten opzichte van 48% als stedelijk gemiddelde (figuur 2.17). Sinds 2014 is de tevredenheid in Tussendijken wel met bijna 10% afgenomen, mogelijk omdat er plekken verdwenen zijn of omdat de behoefte is gegroeid. In ieder geval lijkt het huidige tevredenheidspercentage aan te duiden dat de vraag naar deze plekken op dit moment het aanbod nog overstijgt. In 2020 zijn door COVID-19-maatregelen veel van deze plekken gesloten geweest, iets waarvan zowel professionals als bewoners in het ‘BoTu in coronatijd’-onderzoek aangaven dat dit een groot gemis was.

Openbaar groen, specifiek gebruiksgroen, biedt mogelijkheden tot activiteiten en ontmoeting en vormt een belangrijk onderdeel van een infrastructuur die sociale veerkracht mogelijk maakt. Op deze indicator scoorde zowel Bospolder als Tussendijken in 2014 nog zeer slecht, met als tevredenheidspercentages van 36% en 40% ten opzichte van een stedelijk gemiddelde van 65%. In 2020 zijn de percentages gestegen tot 66% in Bospolder en 54% in Tussendijken (figuur 2.18). Waarmee eerstgenoemde zelfs beter scoort dan het stedelijk gemiddelde. Een mogelijke verklaring voor de stijging is dat bewoners inmiddels hun weg weten te vinden naar het in 2014 recent geopende Dakpark.

REFLECTIE

- In vergelijking met de NPRZ-wijken is de score op de sociale index in Bospolder-Tussendijken positiever, maar deze blijft wel achter bij het stedelijk gemiddelde. De laatste jaren is er wel een stijgende lijn zichtbaar. Met name de subjectieve beoordeling op de sociale index is in Bospolder-Tussendijken een stuk hoger dan in de NPRZ-wijken, voor de objectieve beoordeling gaat dit minder op. Om de doelstellingen van het programma Veerkrachtig BoTu2028 te behalen is op veel vlakken nog verbetering nodig.
- Vertrouwen is een belangrijke conditie voor veerkrachtig handelen. Zonder vertrouwen in instituties of medebewoners durft men immers geen collectieve actie te nemen, hulp te vragen of het voor anderen op te komen. Bewoners uit Bospolder-Tussendijken hebben veel vertrouwen in de toekomst van Rotterdam en haar bestuurders. Dat geldt met name voor het gemeentebestuur en het gebiedsbestuur. Ook valt op dat relatief veel bewoners bereid zijn om te zorgen voor hulpbehoevende mensen in hun omgeving. Relatief veel bewoners voelen zich daarnaast verbonden met de buurt en ook met de stad. Dat bewoners elkaar helpen is ook nodig in het gebied omdat relatief veel bewoners slechts in beperkte mate zelfregie ervaren. Een beperkende factor in het daadwerkelijk handelen en helpen van andere bewoners is dat de frequentie van contact tussen buurtbewoners de laatste jaren afneemt. In het stimuleren van ontmoeting liggen kansen om het sociaal kapitaal van de wijk te vergroten.
- Voorzieningen maken onderdeel uit van de sociaal-fysieke infrastructuur. Zij bieden een plek voor veerkrachtig handelen en stimuleren bewoners om sociale relaties aan te gaan. De voorzieningen in de wijken scoren goed. Bewoners maken veel gebruik van culturele voorzieningen, een velen nemen actief deel aan religieuze bijeenkomsten en bewonersinitiatieven. Er zijn volgens bewoners genoeg plekken om anderen te ontmoeten en ze zijn ook tevreden over het aanbod aan openbaar vervoer. In de wijken zijn veel kleinschalige (bewoners)initiatieven die toegankelijk zijn voor iedereen, verbinding zoeken met andere netwerken en zich met name richten op gezondheid, zorg en ondersteuning, cultuur en recreatie en werk en inkomen.
- De algemene kwaliteit van leven blijft in BoTu achter bij het Rotterdams gemiddelde. Er is wel een positieve ontwikkeling zichtbaar in Tussendijken. Op het gebied van werk en inkomen verkeren veel bewoners zich in een zeer kwetsbare positie. Een derde van alle huishoudens leeft onder de armoedegrens. Een kwart verkeert al langdurig in deze situatie. Ook een kwart geeft aan elke maand moeilijk rond te komen en vijfde van de bewoners is werkloos. Ongeveer de helft van alle volwassenen mist een startkwalificatie en een kwart heeft moeite met de Nederlandse taal.
- In de categorie gezondheid en welzijn voelt de helft van alle bewoners zich wel eens eenzaam en een kwart voelt zich (helemaal) niet gelukkig. Daarnaast blijft de tevredenheid over woning, woonsituatie en groenvoorzieningen achter op het Rotterdamse gemiddelde.

Een belangrijke kanttekening bij bovenstaande reflectie op de Index+ is dat deze gebaseerd is op data afkomstig uit 2019 (Wijkprofiel 2020). Sinds deze meting is er veel gebeurd in het gebied (o.a. coronacrisis) wat mogelijk effect zal hebben op de scores op de Index+, deze impact zal pas in de volgende monitor zichtbaar worden.

HOOFDSTUK 3. SOCIAL IMPACT BY DESIGN

In BoTu ontwikkelen vijf teams vanuit Social Impact by Design (SIbD) plannen om de buurt veerkrachtig te maken. Dit hoofdstuk gaat in op observaties en aanbevelingen uit het programma SIbD, opgetekend door betrokken partijen zoals de gemeente en Rebel. Het biedt een korte beschrijving van het proces en de plannen per team. Vervolgens behandelt het overkoepelende factoren die belangrijk zijn voor de wijze waarop de teams hun initiatief opstarten en vorm geven. Gezien het tijdbestek zijn substantiele veranderingen tot dusver nauwelijks aantoonbaar.

OBSERVATIES EN AANBEVELINGEN SOCIAL IMPACT BY DESIGN

Hieronder staat beschrijving van de waarderings en ervaringen van partijen betrokken bij Social Impact by Design (SiBD). Uit de 17 interviews met het kernteam, Rebel, bestuur van stichting Go BoTu, BoTu12 en de teams komen de volgende thema's naar voren gekomen waaraan aanbevelingen zijn gekoppeld: werking hefboom, dynamiek verschillende pijlers, selectieprocedure, tijdsduur proces & sturing, bewoners duurzaam betrekken en flexibiliteit binnen bestaande kaders.

Werking hefboom SiBD: het aantrekken van extern kapitaal

SiBD was vooral een middel om kapitaalcrachtige partijen te betrekken zodat de hefboom van co-creatie zou ontstaan. De bijdrage vanuit de markt is uiteindelijk gering gebleven. Van de zeven geselecteerde teams voor fase 2 zijn met name in team Grow BoTu kapitaalcrachtige partijen aangehaakt (maar inmiddels afgevallen). Daarnaast doen in team Buurtmakers West Hoogheemraadschap Delfland, Evides en Havensteder mee, publieke of hybride partijen. Ook bij Open Badges en Team Toekomst zijn marktpartijen betrokken, maar van bescheiden omvang. Een verklaring die wordt gegeven voor de geringe hefboomwerking is de wijze waarop de open oproep is verspreid (via LinkedIn en het eigen netwerk van Rebel Group) en 'aan de man gebracht'. Daarnaast heeft in een latere fase corona roet in het eten gegooid, omdat geplande activiteiten om in fase 3 bedrijven te betrekken niet konden doorgaan.

Het verdient de **aanbeveling** om in te zetten op een bredere verspreiding (gebruik van meer en diverse communicatiekanalen) van de open oproep, meer tijd te nemen aan de voorkant om grotere partijen aan het programma te binden en alternatieven te bedenken voor financiering. Een idee is om het fonds SIFR (Social Impact Fonds Rotterdam) te betrekken bij een eventueel vervolg van SiBD. Dit fonds zet in op nieuwe financiële constructies en zou garant kunnen staan voor een verdienmodel gebaseerd op prestatie-indicatoren met de gemeente. Team Perspectieffff verkent op dit moment op deze wijze een lange-termijn business-case. Ook is matchfunding door de gemeente een idee: het

leveren van een financiële bijdrage wanneer ook andere (waaronder private) middelen zijn gevonden.

De verwachting was dat de betrokkenheid van de markt – de hefboomwerking – sterke business-cases zou opleveren. Op dit moment is het aspect financiële middelen bij een aantal teams juist een mogelijke faalfactor. De plannen zijn voor financiering afhankelijk van subsidies van fondsen en (semi-)overheid. De vraag blijft wie de verantwoordelijkheid draagt voor het organiseren van privaat kapitaal. Zouden de teams zelf beter gefaciliteerd moeten worden? Meer concreet advies en begeleiding bij financieringsmogelijkheden in het begin van het proces zou nuttig zijn, zo is de les. Zo is later in het proces een training MKBA (maatschappelijke kosten baten analyse) gegeven, die goed ontvangen is door de teams.

“Social Impact by Design ging om andere partijen betrekken en andere samenwerkingscoalities maken. De partijen die zijn doorgedaan behandelen veel sociaal-welzijns-overheidstaken. We hebben aantal kansen gemist in het werven van private partijen. Gevoel achteraf is dat er te weinig tijd voor is genomen.”

– Deelnemer kernteam (gemeente)

Omdat SiBD met name bedoeld was om kapitaalcrachtige partijen aan te trekken, bleken buurtpartijen minder te zijn aangesproken. Ze werden niet bereikt door de open oproep of voelden zich door de toon van de open oproep niet aangesproken. Delfshaven Coöperatie zag dat gebeuren en heeft de partijen in de wijk actief gewezen op de open oproep.

“Ik merkte in de wijk dat niemand het gezien had en er niet vanaf wist en toen hebben we vanuit de Delfshaven Coöperatie daar een extra actie op ondernomen, dus ik ben dingen via de mail doorgaan sturen aan mensen in mijn netwerk, zowel lokaal als meer in de regio. (...) Er zijn heel veel kanalen, netwerken waar de open oproep niet terecht is gekomen, er zijn heel veel mensen die zich niet hebben aangesproken gevoeld door de open oproep.” – Deelnemer kernteam (Delfshaven Coöperatie)

“(…) ik bedoel er is een open oproep gemaakt, die is gelanceerd, (...) dat heeft Rebel georganiseerd, die hebben nog een campagne gevoerd via LinkedIn, dat hebben wij grotendeels voor kennisgeving aangenomen. Ik denk dat op het moment dat wijkpartijen daar ook op gingen reageren [dat we toen de vraag stelden] had dat op een andere manier moeten? Had die open oproep ook, en meer naar de wijk gecommuniceerd moeten worden?” – Deelnemer kernteam (gemeente)

De gemeente vraagt zich achteraf af of het anders had moeten. Dit duidt op een spanningsveld ten aanzien van het doel van SiBD. Hoewel betrokkenen het nut van de doelstelling om private partijen aan te trekken erkennen, zijn ze niet helder in het communiceren erover naar bewoners en wordt het programma daardoor op andere criteria beoordeeld. Dan worden bijvoorbeeld de 'taal' van de communicatie over SiBD en de snelheid als problemen ervaren, terwijl dat misschien prima past bij de eigenlijke doelgroep van SiBD. Deels leidt de verwarring rond SiBD tot doelverschuiving. Meerdere betrokkenen uit de kerngroep benoemen namelijk als kwaliteit van SiBD dat lokale partijen door SiBD een kans hebben gekregen zich te ontwikkelen. Maar de vraag is of het programma daarmee wel zo vernieuwend en innovatief is dan eigenlijk bedoeld. De meningen daarover zijn verdeeld, maar over het algemeen vindt men het proces en de aanpak zeker vernieuwend en voor herhaling vatbaar.

“Heel lastig om kwantitatief te zeggen hoe vernieuwend het is. Ik denk het wel in proces en aanpak. (...) Dappere poging om meer samen met partijen en buiten de wijk te doen.” – Deelnemer kernteam (gemeente)

“Wat je ziet is dat teams die overgebleven zijn vooral in het sociaal domein actief zijn, daar versterken ze elkaar wel. Wat ik had gehoopt is dat we ook hefboom konden vinden naar fysieke domein. Binnen programma SiBD is dat niet gelukt.” – Deelnemer kernteam (Rebel)

Het verdient **aanbeveling** om duidelijkheid te hebben over de doelstelling en doelgroep van het programma en deze helder uit te dragen naar alle betrokkenen, vooral ook naar de bewoners.

Dynamiek verschillende pijlers

SiBD startte eerder dan de andere twee pijlers (Community Building & Veerkrachtige Professionals), waardoor het beeld ontstond dat het programma Veerkrachtig BoTu 2028 alleen bestond uit SiBD. De focus op het aantrekken van extern kapitaal is complementair aan de doelstelling van het programma Veerkrachtig BoTu 2028 om lokaal initiatief te ondersteunen o.a. via de pijler Community Building. Lokale partijen hadden bij SiBD minder kans vanwege de gestelde criteria. Partijen die het toch probeerden en zijn afvallen verenigden zich in het 'bewonersplatform', een (tijdelijk) platform waarmee zij meer zeggenschap en eigenaarschap binnen Veerkrachtig BoTu 2028 eisen. De onvrede van lokale partijen had wellicht voorkomen kunnen worden als SiBD niet als enige onderdeel al in volle vaart ging. Verder leeft het idee bij de kerngroep dat door de verschillende snelheden er niet genoeg aansluiting van de teams is met de andere onderdelen van het programma.

“Volgens mij toen we opstartten met SiBD, waren andere pijlers gewoon nog veel minder ver. Voor sommigen zelfs niet bekend wie projectleider was. Ik denk dat in het begin het niet goed haalbaar was om aan te haken op de pijlers. In 2e en 3e fase wel, maar niet meer gerealiseerd omdat het teveel losgezongen was. Alles binnen het programma is op andere manier en op ander moment gestart. Lastig om later op elkaar aan te haken.” – Deelnemer kernteam (Delfshaven Coöperatie)

De **aanbeveling** is dan ook om de dynamiek tussen de verschillende onderdelen beter te coördineren.

Selectieproces: wie beslist en hoe?

De open oproep leverde 50 inschrijvingen op waaruit in drie rondes 6 teams zijn geselecteerd. De beslissing welk team doorging, lag uiteindelijk bij Stichting Go BoTu en werd daarbij geadviseerd door het kernteam en BoTu12, zie verdere toelichting over BoTu12 op p.130. Die rol van de Botu12 was niet voorzien. Rebel Group had in de opzet van SiBD voor het selectieproces een adviesorgaan voorgesteld en nadat de Botu12 was opgericht, is besloten de bewoners mee te laten adviseren over de teams. De kerngroep Go BoTu en de BoTu12 hebben los van elkaar een advies gegeven.

Voor de beoordeling van de plannen zijn criteria door Rebel en kerngroep opgesteld. Door de coronacrisis is bij de start van fase 3 zijn er geen evaluatiesessies meer gehouden en golden voor de laatste fase geen voorwaarden om door te gaan.

- **Criteria voor fase 1B: samenstelling van het team (1), projectreferenties (2), motivatie en overtuigingskracht (3) en mate van vernieuwing van de oplossingsrichting en aansluiting bij het programma Veerkrachtig BoTu 2028 (4).**

- **Criteria voor fase 2: mate van vernieuwing van de oplossing (1), aansluiting bij problematiek in BoTu (2), mate van vertrouwen in voorgestelde aanpak (3), mate van vertrouwen in verdienmodel (4), kennis en ervaring in het team zowel inhoudelijk als lokale kennis (5). Voor deze selectie ook gekeken naar een evenwichtige verdeling over de drie inhoudelijke pijlers van het programma.**

- **Criteria voor fase 3: klaar voor financiering en voorbereiding van realisatie (1), betrokken samenwerkingspartners (2), steun van bewoners en lokale partijen (3), verdienmodel - niet afhankelijk van subsidies (4), realistische planning (5), lange termijn impact – het bestaat over 5 jaar nog (6).**

- **Criteria voor fase 4: pilot levert een bijdrage aan het verbeteren van de veerkracht van BoTu (1), draagvlak en betrokkenheid van bewoners voor de start van de pilot (ten minste 15-20 bewoners) (2), geld voor het draaien van de pilot (3), uitvoeringsorganisatie staat klaar voor de start van de pilot (4), meten van het succes van de pilot (5).**

Een spanningsveld dat daarbij optreedt is dat de gemeente als ontwikkelende partij soms in de positie komt dat zij haar eigen vlees moet keuren. In de casus BoTu zien we dat voorkomen wanneer teamleden ambtenaren zijn en de gemeente tegelijkertijd lid is van het kernteam dat de teams beoordeelt en selecteert. Dat geldt ook voor het bewonersplatform Delfshaven Coöperatie. In de praktijk werd dat opgelost door degene die verbonden was aan een team buiten de beoordeling te laten.

“En dat mogen zelfs mensen van binnen de gemeente zijn. Dat is altijd wel heel ingewikkeld, want we hebben ook van die initiatieven waar dan allerlei mensen van de gemeente in zitten en dat wordt dan een heel ingewikkeld, omdat je dan ...je bent ook de beoordelaar, dus dan is het net of wc eend, wc eend gaat goedkeuren, dus dat is altijd een beetje ingewikkeld, maar dat dat hebben we wel.” – Deelnemer kernteam (gemeente)

De **observatie** is dat de gezamenlijke beoordelingssessie van het kernteam en de adviesrol van BoTu12 positief is ontvangen.

Tijdsduur proces & sturing

Het proces heeft minstens een jaar langer geduurd dan de bedoeling was. De uitloop heeft verschillende redenen. Twee van de vijf teams zijn aan het begin van fase 2 samengevoegd en met name die teams hadden de tijd nodig om elkaars plannen te integreren. Voor bijna alle teams kostte het tijd om in een routine van samenwerking te komen vanwege verschillen in visie of professionele achtergrond. Bovendien ontwikkelden veel teamleden de plannen naast een betaalde baan. Tot slot zorgde de coronacrisis voor vertraging. Teams konden minder doen door beperkingen van thuiswerken en thuisonderwijs. Al met al was de tijdsplanning veel te optimistisch, zo stelt Rebel Group ook zelf. Alle betrokkenen geven als les aan dat de doorlooptijd aangepast moet worden en er rekening gehouden moet worden met vakantieperiodes.

Rebel Group hanteerde in het proces verschillende fases. Die fasering bleek niet altijd te passen bij het tempo van de verschillende projecten. Naarmate het proces vorderde, gingen de teams verder uit elkaar lopen. Toch moesten ze aan dezelfde eisen voldoen die gekoppeld waren aan de vier fases. De teams ervaren de fases dan ook verschillend: van ondersteunend tot aan sturend en belemmerend. Volgens het kernteam had er meer flexibiliteit in de fasering mogen zijn. De les is dan ook om meer met het tempo van teams zelf mee te bewegen. Tegelijkertijd is tempo er in houden (tijdsdruk en deadlines) belangrijk voor het behalen van resultaten. Er is dan ook waardering voor de keuze voor verschillende fases. Het bestuur van stichting Go BoTu geeft aan tevreden te zijn met de verschillende fases en met harde deadlines en criteria aan het eind van elke fase.

Social Impact by Design is ontstaan in navolging van Rebuild by Design New York, en zo ook de titel. Bij een aantal betrokkenen heeft de titel verwarring veroorzaakt. SlbD is namelijk niet opgebouwd als een ontwerpproces. Het begint fase 1 met een plan voor een oplossing, niet met een probleemstelling zoals dat in een design aanpak zou gebeuren. Het verdient **aanbeveling** om goed te bedenken welke verwachtingen je oproept met een bepaalde titel. In het vervolg de fasering beter aansluiten

op de principes van design, omdat het past bij de complexiteit van de opgave, of het programma wellicht anders noemen.

“Het kenmerk van design is dat je eerst goed gaat onderzoeken wat is nou eigenlijk het probleem wat je aan het onderzoeken bent, en aan het aanpakken ben, en op basis daarvan zegt: dit is mijn oplossingsveld, daar ga ik een oplossing voor vinden. Daar ligt denk ik de grootste fout in het proces. Want BoTu is begonnen met vragen naar oplossing. Dus ze hebben die eerste helft van het design-proces geprobeerd te skippen.” – Team buurtmakers West

Het gevoel heerst dat er te weinig aan actieve match-making is gedaan vanuit SlbD, zoals het organiseren van bijeenkomsten om elkaar te leren kennen en mogelijke samenwerking te verkennen. Het is aan de teams overgelaten om zelf contact met elkaar op te nemen en een samenwerking aan te gaan (met uitzondering van de twee samengestelde teams). De ervaren concurrentie tussen de teams door het selectieproces van SlbD is als niet prettig ervaren en heeft volgens betrokkenen de onderlinge uitwisseling in de weg gestaan. De teamvergoeding dempte de prikkel om te gaan samenwerken omdat die dan over meer mensen verdeeld moet worden. Een paar teams geven aan meer gefaciliteerd te willen worden in het onderling uitwisselen van ervaringen. Zo zouden ze meer gebruik kunnen maken van elkaars expertise en netwerk.

Bewoners duurzaam betrekken

In fase 2 moesten de teams aangeven hoe ze bewoners betrokken hebben. De vorm die hier is gekozen verschilt per team maar in de regel ontwikkelen teams hun ideeën en plannen op basis van kennis over behoeftes in de wijk. Bewoners betrekken als mee-ontwikkelande partij is (nog) geen gangbare praktijk (zie p. 119).

Het betrekken van bewoners had volgens de kerngroep meer tijd moeten krijgen. Vanuit SlbD zijn er geen centrale bewonersbijeenkomsten georganiseerd. Het verdient **aanbeveling** om dat een volgende keer wel te doen. De vraag is ook of het betrekken van bewoners in fase 2 niet te laat is. Het duurzaam betrekken van bewoners betekent dat zij ook een rol zouden moeten hebben in de besluitvorming over de inrichting van het programma, onderdeel kunnen zijn van het team of meedoen in de uitvoering. Wel is de BoTu 12 zoals gezegd betrokken bij de besluitvorming maar dat betreft een klein deel van de bewoners. De rol van BoTu 12 als adviesorgaan is door de kerngroep als zeer positief ontvangen en leden van de BoTu12 zelf voelen zich serieus genomen.

Flexibiliteit binnen bestaande kaders – rol van de overheid

Deze manier van samenwerking wordt in de regel als positief ervaren. Het heeft nieuwe samenwerkingen tussen lokale partijen en de overheid mogelijk gemaakt. Dit werkte minder goed uit in team Grow BoTu. Er blijkt gering draagvlak voor dit plan te zijn bij Stadsontwikkeling, omdat het botst met de gebruikelijke werkwijze en aanbestedingsprocedures van het cluster. Een spanningsveld dat hier speelt is het experimentele karakter van de aanpak versus het juridische kader van waaruit ambtenaren moeten werken. Het verdient **aanbeveling** om in de initiële fase nog grondiger de kaders en regelgeving van de gemeente met elkaar te bespreken om zo de speelruimte samen te bepalen.

“Ja, hoe bottom-up je het ook maakt, het moet wel juridisch passen, je kan niet iets doen wat niet volgens de wet kan, dat kan gewoon niet. (...) Want ik zit natuurlijk ook heel erg in tweestrijd; ik vind het leuk, we proberen iets nieuws als gemeente en dat vind ik leuk, maar je kan ook van te voren zeggen: kan niet, kan niet, kan niet; maar dan kom je nooit ergens anders terecht. Je moet net genoeg iets anders gaan doen zonder dat je echt dingen doet die achteraf gezien helemaal niet kunnen en teruggedraaid moeten worden, want dan ben je natuurlijk helemaal iedereen kwijt in deze stad en in deze buurt.” – Deelnemer kerngroep (gemeente)

SlbD is volgens betrokkenen een zoektocht in het dichten van de kloof tussen de systeem- en leefwereld. Dat deze zoektocht niet zonder hobbels is, komt meermaals in de evaluatiegesprekken naar voren. De oplossingen van de teams worden moeizaam ingepast in de gemeentelijke werkwijzen en er mist slagkracht vanuit de ambtelijke top om organisatiedelen mee te krijgen. Het verdient **aanbeveling** om meer te investeren in het meenemen van de achterliggende afdelingen en directies van de gemeente in de doelstellingen en aanpak van het programma.

Elk team heeft een buddy toegewezen gekregen vanuit het inhoudelijk betrokken cluster van de gemeente. De ambtelijke buddy's hebben bijgedragen aan de aansluiting op bestaand beleid (van het eigen cluster) en het betrekken van de juiste actoren bij het plan. De capaciteiten van de buddy's sloten alleen niet altijd even goed aan op de behoefte van de teams. Het verdient **aanbeveling** om naast inhoudelijke begeleiding te kijken welke capaciteiten er in een team ontbreken en daarin te ondersteunen.

OBSERVATIES EN AANBEVELINGEN

- SibD heeft geleid tot nieuwe coalities, met name tussen lokale partijen en institutionele partners.
- Zet bij een eventueel vervolg in op een bredere verspreiding van de open oproep, neem meer tijd in de initiële fase om grotere private partijen aan het programma te binden en denk na over alternatieven voor financiering.
- Wees helder over de doelstelling en doelgroep van het programma en draag deze uit naar alle betrokkenen.
- Organiseer centrale bewonersbijeenkomsten vanuit SibD. Overweeg om bewoners in een eerder stadium te betrekken.
- Bespreek van te voren (nog beter) de kaders en regelgeving van de gemeente om zo de speelruimte samen te bepalen.
- Ruimte om te experimenteren en grenzen op te zoeken wordt gewaardeerd. Nieuwe manieren van samenwerking kost tijd. Neem meer tijd voor (fases van) het programma en beweeg meer mee met het tempo van teams zelf.
- Bied teams meer concreet advies en begeleiding bij financieringsmogelijkheden in het begin van het proces. Zet in op specifieke begeleiding in aanvulling op de capaciteiten van de teams.
- De gezamenlijke beoordelingssessies van het kernteam en de adviserende rol van bewoners (BoTu12) zijn als positief ervaren.
- Bedenk welke verwachtingen je oproept met een bepaalde titel.
- Coördineer de dynamiek tussen de verschillende programmaonderdelen beter.

Profielen teams

De volgende profielen lichten per team kort het proces en de plannen toe. Daarna volgt een overkoepelend deel over factoren die belangrijk zijn voor de wijze waarop de teams hun initiatief opstarten en vorm geven.

Aan de hand van de ToC-methode zijn per team de verschillende onderdelen van de ToC (zie toelichting op p.35) in beeld gebracht, namelijk de doelstelling - de beoogde korte en lange termijneffecten (outcomes), de resultaten (output), de activiteiten die worden ondernomen om deze te bereiken en de middelen daartoe. Door de TOC-methode elk jaar toe te passen kunnen we onderzoeken hoe de verandertheorie van een team zich door de tijd ontwikkelt.

Team Buurtmakers West

Naam initiatief	Buurtmakers West
Doelen	Het verbeteren van de leefkwaliteit in BoTu door middel van interventies die bijdragen aan klimaatadaptatie.
Interventies	Ingrepen in de buitenruimte om deze te verduurzamen en vergroenen.
Doelgroep	Iedereen die in BoTu verblijft, dus zowel bewoners als gebruikers.
Initiatiefnemers	Havensteder, Hoogheemraadschap Delfland, Rotterdams Weerwoord (Gemeente Rotterdam), vier buurtbewoners met professionele expertise op het gebied van design thinking, co-creatie en gezonde verstedelijking.
Meewerkende partijen	Evides, Stadsbeheer Gemeente Rotterdam.
Looptijd	Sinds fase 2 SIbD (oktober 2019).

Figuur 3.1 Verandertheorie team buurtmakers west

Benodigde middelen en geplande activiteiten			Effecten		
Middelen	Activiteiten	Resultaten	Korte termijn	Middellange termijn	Lange termijn
Economisch Manuren van teamleden	Beleving in kaart brengen	Aantal interventies voor een groenere buitenruimte	De buitenruimte in BoTu is groener, heeft een betere waterhuishouding en is meer uitnodigend	Meer buurtbewoners voelen zich betrokken bij de wijk en er is meer sociale cohesie	Bewoners krijgen meer kansen om zich te ontwikkelen
(financiële) middelen voor uitvoering van de interventies	Netwerken samenbrengen Het vormen van een team van mensen uit de buurt en instanties: een buurtmakers team, door met hen in contact te komen en netwerken te maken.	Aantal (betaalde) mensen betrokken bij interventies	Meer mensen komen in contact met hun burenen leren elkaar kennen	Doelstellingen worden sneller behaald	Bewoners zijn meer veerkrachtig en kunnen omgaan met tegenslagen
Cultureel Systeemwereld en leefwereld		Buurtmakers team doet vaardigheden op en/of wordt betaald voor het onderhoud van de wijk	Meer buurtbewoners hebben het gevoel dat zijzelf invloed hebben op hun leefomgeving. Zij weten hoe zij een rol kunnen spelen bij het bereiken van een duurzamere wijk	Het is makkelijker om iets adhoc en vrijblijvend iets te doen.	
Expertise: kennis van klimaatadaptatie en verduurzaming en methode Design thinking	Acties om leefklimaat te verzorgen, vergroenen, verduurzamen Buurtbewoners worden betrokken bij de uitvoering en het beheer van de ingrepen.				
Sociaal Netwerken in de buurt en binnen instituties					

Proces

Buurtmakers West is een samenvoeging van de teams Waarde van Water en Yimfy. Beide initiatieven richten zich op verduurzaming en vergroening van de buitenruimte. Team Waarde van Water is voortgekomen uit een eerdere samenwerking tussen verschillende grote partijen met een technische achtergrond (Havensteder, Hoogheemraadschap Delfland, Evides, Rotterdams Weerwoord), genaamd Gebouwd Water. De teamleden van Yimfy zijn buurtbewoners met een achtergrond in strategisch design.

Buurtbewoner Marlies Bielderma brainstormt voorafgaand aan SlbD met burenen over hoe ze de wijk kunnen verbeteren met de inzet van hun vaardigheden in Design Thinking. Ze neemt hierover contact op met wijkcoördinatoren en bij een wijkbezoek van het college stapt ze naar voren om de ideeën te tonen. Als de open oproep voorbij komt besluit ze zich in te schrijven als team Yimfy (betekenis: yes in my front yard, verwijst naar nimby = not in my backyard). In een andere context onderzoekt Gebouw Water - een coalitie van technische experts uit verschillende organisaties (Hoogheemraadschap, Rotterdams Weerwoord en Havensteder) - de mogelijkheden om via klimaat-

adaptieve ingrepen de kwaliteit van stadswijken te verbeteren. Een aanbeveling die uit het onderzoek voortkomt is de noodzaak om burgers te betrekken, want plannen die beter aansluiten bij de leefwereld van bewoners worden sneller geaccepteerd. Bospolder is een van de casuswijken in het rapport.

De teams krijgen na het indienen van de eerste plannen het dringende advies om samen verder te gaan, in de zin dat het een voorwaarde is (voor Yimfy) om door te mogen naar de volgende fase. Hoewel Marlies inhoudelijk achter de fusie staat, vindt ze dat Rebel wel eerder en duidelijker hierover had kunnen communiceren. Voor Waarde van Water past de samenwerking goed bij de aanbeveling uit hun eigen onderzoek: de teamleden van Yimfy kunnen als experts op het gebied van beleving en ontwerp de vertaalslag maken naar de behoeftes van de buurt. Ook hebben ze nauwe contacten in de buurt. Na de fusie hebben de teams de tijd nodig elkaar te leren kennen en een gezamenlijk visie op te stellen.

Doelstelling

De doelstelling is het creëren van een duurzame leefomgeving door middel van ingrepen in de buitenruimte, waarbij bewoners actief worden

Figuur 3.2 Beschikbare middelen die handelen beïnvloeden

Diversiteit team (samenwerking partijen, etnisch-culturele/sociaal-economische/professionele achtergrond teamleden)	Immateriële hulpbronnen (Kennis, vaardigheden, expertise, interventie-theorie)	Materiele hulpbronnen (Geld, tijd, mensen, fysieke werk- of ontmoetingsplek)
Het team is divers met het oog op professionele achtergrond en weinig verschillend op etnisch-cultureel en sociaal-economisch vlak.	Diverse professionele kennis en ervaringen komen samen in het team. Van o.a. systeemwereld, ontwerpen, klimaatadaptatie en duurzaam waterbeheer. Professionele achtergrond zichtbaar in het taalgebruik van het team: <i>“Een wicked problem wordt gekenmerkt doordat ‘ie open is van karakter, dus moeilijk af te bakenen. Dat ‘ie heel genetwerkt is, dus er zijn veel soorten partijen die een stukje van de puzzel hebben. Het feit dat ‘ie heel dynamisch is, dus terwijl je ermee bezig bent, is het aan het veranderen. Je kunt heel moeilijk duiden waar het begint en waar het stopt, en wanneer. En hij is ook nog eens heel complex, dus als er een simpelere oplossing was, dan was het al lang gedaan”.</i>	Mensen Financiële middelen Subsidie van stimuleringsfonds vanuit Open Oproep anders werken aan stad, dorp en land Teamvergoeding Social Impact by Design <i>“Als je echt in de openbare ruimte iets wil doen is het budget niet genoeg.”</i> Het team krijgt steeds te horen dat het te klein bezig, maar geeft aan dat het budget is te klein voor de hele wijk. Er wordt onderschat hoeveel het kost. Volgens het team zijn de verwachtingen niet reëel. Tijd Werkuren vanuit de bedrijven zijn betaalde uren, Per partij ongeveer 4 tot 8 uur per week max. Voor de bewoners is ongeveer 1/3 betaald. Fondsen aanschrijven kost ook veel tijd, daarom moeten hier keuzes in gemaakt worden.

betrokken. Het liefst hebben zij daar zelf ook profijt van, bijvoorbeeld in de vorm van werkgelegenheid of het opdoen van vaardigheden. Op korte termijn is het doel dat de buitenruimte in BoTu groener is, een betere waterhuishouding heeft en meer uitnodigend is. Een tweede doel is dat meer mensen in contact komen met hun burenen en elkaar leren kennen. Ook moeten meer buurtbewoners het gevoel krijgen dat zijzelf invloed hebben op hun leefomgeving en weten hoe zij een rol kunnen spelen bij het bereiken van een duurzamere wijk. Hiertoe worden interventies bedacht die door buurtbewoners zelf (betaald) uitgevoerd gaan worden. Op langere termijn moeten deze tot meer sociale cohesie en minder werkloosheid en armoede leiden.

Resultaten & Activiteiten

De output zijn een x-aantal interventies voor een duurzamere en groenere buitenruimte, een x-aantal van (betaalde) mensen betrokken bij interventies (in een Buurtmakers team). De activiteiten die nodig zijn is de beleving in kaart brengen, netwerken samenbrengen en het opzetten van een Buurtmakers team dat de ingrepen gaat uitvoeren. Deze acties richten zich op het vergroenen en verduurzamen van de buitenruimte waarvoor buurtbewoners worden betrokken, zowel bij

de uitvoering als het beheer. Het team met een maquette langs de deur gegaan om de beleving van bewoners in kaart te brengen. Enkele proefinterventies zoals het aanleggen van geveltuintjes in de publieke ruimte hebben het team met bewoners in contact gebracht. Op die manier zijn beleving van en behoeftes over het leefklimaat in kaart gebracht.

Middelen

De middelen waarover het team beschikt zijn: de manuren van teamleden (deels betaald, vanuit de betrokken organisaties), kennis over de systeem- en leefwereld, expertise over klimaatadaptatie, verduurzaming en de methode Design Thinking, en contacten in de buurt en binnen instituties. Financiering bestaat uit de teamvergoeding vanuit SiBD en subsidie van het stimuleringsfonds “Anders werken aan stad, dorp en land”.

Figuur 3.3 Verandertheorie team perspectieffff

Benodigde middelen en geplande activiteiten			Effecten		
Middelen	Activiteiten	Resultaten	Korte termijn	Middellange termijn	Lange termijn
Sleutelfiguren Financiële middelen Kennis en expertise schuldenproblematiek	Deelnemers vinden via wijknetwerk en sleutelfiguren Kennismakingsgesprek Doorverwijzen of begeleiden	Rust en maatwerk [dit gaat] over het wennen [en geven] van vertrouwen, het brengen van rust, het inzichtelijk krijgen van de problematiek en vervolgens werken aan een oplossing Werk vinden of opleiding volgen Uitbreiding van het netwerk van sleutelfiguren , zodat deze tijdig bij Perspectiefff voor advies kunnen aankloppen als ze merken dat een wijkbewoner er niet zelf uitkomt. Aantal schuldenaren betrokken en schulden afgelost ; start begeleidingstraject of doorverwijzing naar KBR	Stress verminderen Intrinsieke motivatie en gedragsverandering	Versterken sociaal, cultureel en economisch kapitaal	Buurtbewoners zijn zelfredzamer en hebben een toekomstperspectief

Proces

Perspectiefff is ontstaan vanuit verschillende partijen (o.a. Zorgvrijstaat, Delfshaven Coöperatie, Bureau Frontlijn) die voor de open oproep al actief waren binnen het Armoede Platform Delfshaven om een perspectieffonds te starten in Delfshaven. Vervolgens is ook Rotterdamse Douwers gevraagd mee te doen, een organisatie met 200 mentoren / ‘douwers’ die jongeren begeleiden. Ook is een ambtenaar die werkzaam is voor het Jongeren Loket en betrokken bij gemeentelijke projecten rondom schuldhulpverlening bij het team aangeschoven. Voor de toegang tot de doelgroep is samenwerking gezocht met de Voedselbank en Onwijze Moeders.

Doelstelling

Perspectiefff zet sleutelfiguren in de wijk in om bewoners te bereiken die hulp nodig hebben bij het oplossen van hun financiële problemen. Perspectiefff onderscheidt zich ten opzichte van de dienstverlening

van de gemeentelijke schuldhulpverlening door op een laagdrempelige en informele manier contact te maken met bewoners. Perspectiefff kan veel aandacht per casus leveren en begeleiding op maat bieden. Het uiteindelijke doel is om bewoners meer zelfredzaam te maken en toekomstperspectief te bieden.

Resultaten & Activiteiten

De output is een x-aantal personen dat wordt begeleid door Perspectiefff of doorverwezen naar KBR. De ondersteuning van Perspectiefff moet rust geven en inzicht bieden in (de oplossing van de) problematiek. Perspectiefff heeft daarvoor een ruim netwerk van sleutelfiguren nodig. Noodzakelijke activiteiten zijn het vinden van deelnemers via sleutelfiguren, kennismakingsgesprekken houden en het doorverwijzen of zelf gaan begeleiden van bewoners met financiële problemen. Inmiddels is de pilot gestart en worden twintig personen geholpen. Een groot deel van de deelnemers is via Onwijze moeders bereikt.

team Perspectieffff

Naam initiatief	Perspectieffff
Doelen	De veerkracht van wijkbewoners versterken door hun schulden op te lossen en een toekomstperspectief te bieden.
Interventies	Het opsporen van bewoners met financiële problemen via sleutelfiguren en het bieden van persoonlijke begeleiding in het aanpakken van schulden of het doorverwijzen naar KBR.
Doelgroep	Iedereen in Delfshaven die zich zorgen maakt over financiën en niet door de reguliere schuldhulpverlening wordt geholpen.
Initiatiefnemers	Zorgvrijstaat, Delfshaven Coöperatie, Bureau Frontlijn, Armoedeplatform, Rotterdamse Douwers, Gebiedscommissie Delfshaven
Meewerkende partijen	Voedselbank, Onwijze Moeders, Jongeren Loket.
Looptijd	Het initiatief is concreet van start gegaan in september 2019. Het heeft dan al een voorgeschiedenis van ca. 2 jaar.

Figuur 3.4 Beschikbare middelen die handelen beïnvloeden

Beschikbare middelen		
Diversiteit team (samenwerking partijen, etnisch-culturele/sociaal-economische/professionele achtergrond teamleden)	Immateriële hulpbronnen (Kennis, vaardigheden, expertise, interventie-theorie)	Materiele hulpbronnen (Geld, tijd, mensen, fysieke werk- of ontmoetingsplek)
Op professioneel vlak zijn teamleden actief in lokale wijkinitiatieven en hebben ervaring met het samenwerken met institutionele partners. De teamleden vullen elkaar hierin aan en de rollen zijn momenteel duidelijk verdeeld. Op etnisch-cultureel vlak is het team niet divers.	De teamleden hebben een breed netwerk in Rotterdam en BoTu en kennen sleutelfiguren in de wijken. Het team en de sleutelfiguren hebben expertise en vaardigheden in het opzetten van initiatieven en kennis van thema's 'schulden' en 'armoede' in Rotterdam. Ze kennen de wijk BoTu en haar bewoners. De teamleden hebben veel kennis over en eerdere ervaringen met schuldhelpverlening in Rotterdam en zijn op de hoogte van wat er speelt in de schuldenaanpak in Nederland.	Financiën Het team heeft fondsen (Rabobank, St Laurensfonds) kunnen regelen om voor de aankomende tijd (ongeveer tot en met 2021) de casussen te helpen en schulden te kunnen overnemen. Kantoorruimte in de buurt

Middelen

Perspectieff beschikt over de volgende middelen: een breed netwerk (van sleutelfiguren), kennis en expertise op het gebied van het thema schuld en schuldhelpverlening en ervaring met het opzetten van initiatieven in Rotterdam. Het team heeft fondsen (Rabobank, St Laurensfonds) georganiseerd om voor de pilot (ongeveer tot en met 2021) de deelnemers te helpen (o.a. schulden overnemen). Financiering bestaat verder uit de teamvergoeding vanuit SiBD.

Team krachtige gezinnen

Naam initiatief	Krachtige gezinnen
Doelen	Het opbouwen van een sociaal netwerk met ouders die elkaar ondersteunen, hulpbronnen met elkaar delen en verbinding hebben met formele instituties, zodat kinderen opgroeien in positieve en veelbelovende gezinnen en zij hun talenten kunnen ontwikkelen.
Interventies	Een community-building aanpak gericht op het versterken van hulpbronnen van individuen (kinderen en ouders) en groepen (families en gemeenschappen). Een netwerk bouwen van buurtbewoners (die hulpbronnen met elkaar delen) en verbinding leggen naar formele instituties.
Doelgroep	De aanpak is vooral gericht op ouders die hun eigen sterke punten en talenten niet meer erkennen door verschillende tegenslagen.
Initiatiefnemers	Het team bestaat uit vijf multiculturele organisaties die al actief waren in de wijk: De Cirkel, Stichting Veerkrachtige Gemeenschap, Stichting vooruit in de samenleving, Stichting Wereldvrouwen Rotterdam en Stichting Duugsi Weeye Abadku.
Meewerkende partijen	Twee buddy's van de gemeente zijn aangesloten, er wordt gesproken over een eventuele samenwerking met andere teams bij de uitvoering van de plannen, namelijk met team Toekomst en team Perspectieff en samenwerking met scholen in de wijk wordt gezocht zodat ouders kunnen worden benaderd.
Looptijd	Gestart in fase 2 oktober 2019 – heden.

Figuur 3.5 verandertheorie team krachtige gezinnen

Benodigde middelen en geplande activiteiten			Effecten		
Middelen	Activiteiten	Resultaten	Korte termijn	Middellange termijn	Lange termijn
Financiële middelen Teamcompensatie SIBD, subsidie van gemeente en fondsen (mist nog)	Community (art) building projecten, o.a. ‘brood en spelen’, oralitura	Aantal (langdurig) betrokken bewoners	Verbeterde opvoedings-vaardigheden en minder ervaren stress	Meer positieve en veelbelovende gezinnen	Kinderen kunnen talenten optimaal ontwikkelentoe-komstperspectief
Mensen Vvrijwilligers en projectteam	Workshops voor persoonlijke ontwikkeling, opvoed- en ouder-vaardigheden	Netwerk van buurtbewoners, initiatieven en organisaties die elkaar ondersteunen en hulpbronnen uitwisselen	Meer zelfvertrouwen en proactieve houding/ handelend vermogen van bewoners (agency)	Bewoners nemen organisatie over (zelforganisatie)	
Expertise Opvoed- en oudervaardigheden	Persoonlijke coaching van gezinnen	Methodiek die ook toepasbaar is op andere plekken	Bewoners voelen zich meer v erbonden (beloning) en participeren	Meer ondernemende bewoners	
Ervaring Eigen ervaring en van buurtbewoners	Oprichten ouderplatform				
Netwerk Samenwerking met externe partijen en lokale gemeenschap o.a. Latijns-Amerikaans, Marokkaans en Somalisch	Methodiek ontwikkeling		Versterkt gemeen-schapsgevoel, meer vriendschappen, burenhulp, sociale harmonie		
Cultuur gemeenschappelijke visie en taal voor samenwerking					

Proces

Een deel van de mensen achter de stichtingen kende elkaar al en twee van hen gingen samen naar de informatiebijeenkomst. Hierna besloten ze hun krachten te bundelen en vroegen de andere stichtingen aan te sluiten. Het is voor de vijf verschillende organisaties lastig om als team tot één organisatie te komen en een gezamenlijke visie en werkwijze te vinden. Er is vanuit Rebel Group een coach aangesteld om de teamleden te begeleiden. Er wordt nagedacht over het oprichten van een gezamenlijke stichting, zodat fondsen kunnen worden aangevraagd.

Doelstelling

In de wijk is veel problematiek terug te leiden naar de gezinssituatie. Het plan richt zich op ouders die hun eigen sterke punten en talenten niet meer kennen en een klein sociaal netwerk hebben. Daarom bevat de interventie een individueel deel dat gaat over het ontwikkelen van

persoonlijke kracht en een gemeenschappelijk deel dat gericht is op netwerkvorming. Beide zijn nodig om kinderen een veilig nest te bieden waarin zij zich positief kunnen ontwikkelen. Op korte termijn is het doel de opvoedvaardigheden van ouders te verbeteren en het zelfvertrouwen van ouders te vergroten. Door meer netwerkvorming zullen bewoners zich meer verbonden voelen met de wijk en meer participeren. Het uiteindelijke doel is dat kinderen hun talenten optimaal kunnen ontwikkelen.

Resultaten & Activiteiten

De output is een x-aantal (langdurig) betrokken bewoners en een netwerk van buurtbewoners, initiatieven en organisaties die elkaar ondersteunen en hulpbronnen uitwisselen. Activiteiten die nodig zijn voor het bereiken van bovenstaande resultaten zijn community (art) building projecten, workshops voor persoonlijke ontwikkeling en opvoed- en oudervaardigheden,

Figuur 3.6 Beschikbare middelen die handelen beïnvloeden

Beschikbare middelen		
Diversiteit team (samenwerking partijen, etnisch-culturele/sociaal-economische/ professionele achtergrond teamleden)	Immateriële hulpbronnen (Kenniss, vaardigheden, expertise, interventie-theorie)	Materiele hulpbronnen (Geld, tijd, mensen, fysieke werk- of ontmoetingsplek)
De teamleden wonen of werken in de buurt en zijn lid van verschillende gemeenschappen, zoals de Latijns-Amerikaanse, Somalische en Marokkaanse gemeenschap.	Expertise en netwerk Alle leden hebben verschillende expertisegebieden , variërend van educatieve vaardigheden tot community building. Ze hebben eerdere ervaringen in de buurt, een groot (informeel) netwerk en hun multiculturele achtergrond die aansluit bij de diverse buurt.	Financiële middelen Teamcompensatie vanuit Social Impact by Design
Het team bestaat uit vijf vrouwen van vijf verschillende stichtingen, wat volgens alle respondenten zowel een troef als een uitdaging in samenwerking vormt.	<i>“We hebben natuurlijk ervaring hier in de buurt, we hebben ook een netwerk omdat we hier werken. We hebben ervaringsdeskundigheid, omdat we zelf uit deze ‘zorggezinnen’ komen omdat we zelf allemaal migranten zijn, dus we weten heel goed wat het betekent om moeder of vader te zijn met een migratieachtergrond. We hebben ook connecties met verschillende buurtpartners. “</i>	Mensen Een ervaren coach die het proces begeleid
<i>“Het was moeilijk, vooral in het begin, omdat we uit verschillende organisaties komen. Iedereen heeft zijn eigen manier van werken, maar tot nu toe zijn we als team echt sterker geworden.”</i>	Passie en energie Zodra het team echter in het echt presenteert <i>“hun passie en energie straalt [...] uit, hebben ze de harten veroverd van veel mensen in de buurt, puur met hun manier van doen en de manier waarop ze hun verhaal vertellen”.</i>	Kantoorruimte in de wijk <i>We hebben een aantal aanvragen gedaan, we hebben nog geen toezegging. Er is vanuit stichting veerkrachtige gemeenschap een inzet van de workshop. Jeugdpreventie voor Gemeente rotterdam. CB/Community art zijn we op zoek naar een fonds.</i>
	Netwerken Het is duidelijk dat <i>“het team goed verbonden is met het informele netwerk, met delen van de gemeenschappen, maar minder met het formele netwerk [instellingen]”</i> en het netwerk van de <i>“sterke schouders [zeer bekwame]”</i>	
	Taal Het team de behoefte lijkt te voelen om ‘beleidstaal’ aan te nemen en hun doelen wetenschappelijk te onderbouwen, wat de duidelijkheid van hun aanpak zou belemmeren	

persoonlijke coaching van gezinnen en het oprichten van een ouderplatform. Ook behoeft de aanpak een methodiekontwikkeling. In de zomer van 2020 heeft het team buurtactiviteiten ‘brood en spelen’ georganiseerd om te onderzoeken welke activiteiten en workshops aansluiten bij de gestelde doelen en doelgroep. Er is een facebook-pagina en website gelanceerd: krachtigegezinnen.nl.

Middelen

Krachtige Gezinnen beschikt over de volgende middelen: manuren, expertise over verschillende thema’s zoals educatie en community building, een groot (informeel) netwerk, ervaring in de wijk en een diverse culturele achtergrond zodat er aansluiting is met verschillende groepen in de wijk. Er is een coach vanuit Rebel die het team begeleidt en verder is er de teamcompensatie.

Figuur 3.7 verandertheorie team open badges/circulaire mairkt

Benodigde middelen en geplande activiteiten			Effecten		
Middelen	Activiteiten	Resultaten	Korte termijn	Middellange termijn	Lange termijn
Financiële middelen	Het vinden van arbeidsplaatsen	Aantal uitgereikte badges	Meer bewust van eigen kwaliteiten en vaardigheden	Economische zelfstandigheid	Meer veerkracht van individuen en de wijk.
Netwerk van bedrijven die meedoen	Voldoende en geschikt en beschikbaar werk	Aantal mensen naar werk toe geleid	Verhoogde intrinsieke motivatie	Werkloosheid in BoTu neemt af	
Open badges instrument	Het uitreiken van open badges aan kandidaten	Meer (informele) buurtnetwerken	Meer betrokkenheid bij buurtinitiatieven	Actieve deelname in de buurt	
	Badges matchen aan werk			Rolmodellen inspireren anderen	
	Open badges landelijk ontwikkelen				

Team open badges/circulaire markt

Naam initiatief	Open badges/circulaire markt
Doelen	Het doel is het creëren van werkgelegenheid voor bewoners van BoTu en re-integreren op de arbeidsmarkt.
Interventies	Voldoende en geschikte arbeidsplaatsen vinden voor werkzoekenden en hen via behaalde ‘open badges’ – certificaten voor kwaliteiten en vaardigheden – matchen aan passend werk.
Doelgroep	Iedereen in de wijk die enthousiast is om weer te werken en zijn of haar persoonlijke vaardigheden (skills) wil ontwikkelen en toepassen.
Initiatiefnemers	Delfshaven Coöperatie, AltijdHR, Gemeente Rotterdam W&I, Wolfpack, AfrikaanderWerkCoöperatie
Meewerkende partijen	Financiering van Delfshaven Coöperatie en de Rabobank
Looptijd	2019 - heden

Proces

Het team is een samenvoeging van twee partijen, Open badges en circulaire markt, die zich beide richten op het verhogen van de werkgelegenheid in BoTu. Net als bij Buurtmakers West betrof het een dringend advies om te fuseren.

Marike Bokslag, partner bij Altijd HR, wordt voorafgaand aan SibD benaderd door de Delfshaven Coöperatie met de vraag of zij aan de slag wil gaan met de methode van Open Badges. Delfshaven Coöperatie heeft dan al een verkenning gedaan om Open Badges in Delfshaven te ontwikkelen via het initiatief West Practice. Klaas Huls van de gemeente, die zich als buddy aansluit bij het team, was ook al bezig met het concept voor de open oproep en had in dat kader al contact met Delfshaven Coöperatie. Toen de open oproep voorbij kwam hebben AltijdHR en Delfshaven Coöperatie zich daarvoor aangemeld. Ook de Afrikaanderwijkwerkcoöperatie stuurt een idee in voor de open oproep. Zij zijn op dat moment al jaren bezig met een wijkwerkcoöperatie rondom de markt en het plein in de Afrikaanderwijk. Het voorstel is om een vergelijkbare coöperatie in BoTu op te zetten, gekoppeld aan werkgelegenheid rondom een ‘circulaire’ markt op het Visserijplein.

Vanuit Rebel werd aangestuurd op een fusie, maar in de praktijk gaat het op dit moment nog om twee verschillende teams;

Bij de uitrol van een eerste proef voor het plaatsen van werknemers vanuit de open badges benadering werd er van uit gegaan dat het plaatsen van mensen op de arbeidsmarkt vlot zou verlopen. Er was werk maar de daadwerkelijke plaatsing van mensen bleek nog lastig.

Doelstelling

De belangrijkste doelstelling is dat mensen weer meer vertrouwen in hun kunnen krijgen en vervolgens beter zicht krijgen in hoe zij economisch onafhankelijk kunnen worden. Het badgesysteem is een instrument om de vaardigheden van mensen te erkennen. Voorbeelden van badges zijn: flexibiliteit, samenwerken, betrouwbaarheid, stressbestendigheid en assertiviteit. Als mensen zich bewust worden van hun eigen kwaliteiten en vaardigheden en daardoor intrinsiek gemotiveerd kan de focus worden verlegd naar een tweede fase waarbij de werknemersvaardigheden verder worden ontwikkeld. Het uiteindelijke doel is het verhogen van economische zelfstandigheid waardoor de werkloosheid in BoTu afneemt.

Figuur 3.8 Beschikbare middelen die handelen beïnvloeden

Beschikbare middelen		
Diversiteit team (samenwerking partijen, etnisch-culturele/sociaal-economische/ professionele achtergrond teamleden)	Immateriële hulpbronnen (Kennis, vaardigheden, expertise, interventie-theorie)	Materiele hulpbronnen (Geld, tijd, mensen, fysieke werk- of ontmoetingsplek)
Team OBCM is een etnisch homogene groep. De doelgroep is niet vertegenwoordig in het team. De professionele achtergrond van het team is divers, bestaande uit formele en informele organisaties met relevante werkervaring	Kennis en expertise Kennis (HR achtergrond) gemeente	Financiële middelen hebben zijn vaak beperkt. Teamvergoeding vanuit Social Impact by Design. Het team zoekt samenwerking met private partijen om tot de extra financiering te komen Werkuren Het team bestaat uit betaalde medewerkers , 2 vanuit altijdhr, 1-2 vanuit wijkwerkcooperatie, 1 vanuit de gemeente. Er zijn geen structurele vrijwilligers.

Resultaten & Activiteiten

De output is een x-aantal bewoners te bereiken die in aanmerking komen voor badges, zodat mensen naar werk toe geleid kunnen worden. Noodzakelijke activiteiten zijn het vinden van deelnemers, het uitreiken van open badges aan kandidaten, het vinden van arbeidsplaatsen en het matchen van badges aan werk. Inmiddels is er contact gelegd met bedrijven en is een proces gestart met het in kaart brengen en erkennen van werknemersvaardigheden van de deelnemers in BoTu.

Middelen

Open Badges beschikt over de volgende middelen: manuren (betaald), expertise en ervaring op het thema HR en re-integratie en een netwerk van bedrijven die interesse hebben om mee te doen. Financiering bestaat verder uit de teamvergoeding vanuit SIBD en het team zoekt samenwerking met private partijen voor extra financiering.

Team toekomst

Naam initiatief	Team toekomst
Doelen	Het verbinden van kinderen aan bestaande activiteitenaanbieders om middels buitenschoolse activiteiten de ontwikkeling van kansarme kinderen te stimuleren.
Interventies	Volgens Team Toekomst is het onvoldoende als de interventie uitsluitend focust op toeleiding naar bovengenoemde activiteiten. Interventie vindt plaats in drie fases: (1) selectie van kinderen via scholen, (2) tweejarige begeleiding door een linkwerker bij structurele participatie in buitenschoolse activiteiten en (3) evaluatie en doorstroom naar alumninetwerk.
Doelgroep	Kansarme kinderen in BoTu in de leeftijd van 8 tot 10 jaar.
Initiatiefnemers	Mirjam van Rijn
Meewerkende partijen	Multisportvereniging, Hofpleintheater en andere verenigingen om krachten te bundelen om kinderen lid te maken van een vereniging. Na fase 1 is The Next School gevraagd om samen verder te gaan en vanaf fase 3 is ook stichting Uitjezelf aangehaakt. Financiering vanuit Sint Laurensfonds en Oranjefonds.
Looptijd	Team gestart vanaf fase 2 oktober 2019, interventie gestart in september 2020.

Figuur 3.9 Verandertheorie team toekomst

Benodigde middelen en geplande activiteiten			Effecten		
Middelen	Activiteiten	Resultaten	Korte termijn	Middellange termijn	Lange termijn
Financiële middelen Expertise Taal/cultuur kennis Persoonlijke netwer-ken Vrijwilligers	Selectie deelnemers via scholen op basis van school-resultaten en so-ciaal-emotionele vaardigheden Begeleiding vanuit mentor (linkwerker) om de week een persoonlijk ge-sprek met kind en ouder om passen-de buitenschoolse activiteiten en ambities te vinden. Effectmeting via data-anlyse na 2 jaar school-resultaten en sociaal-emotionele vaardigheden meten via vragenlijsten die zowel het kind als de leerkracht invullen. Ceremoniële afsluiting en oprichting alumninetwerk	Maatwerkpakket aangepast aan de wensen en behoeften van het kind Structurele participatie kinderen doen vier uur per week mee aan buitenschoolse activiteiten (sport, muziek, culturele activiteiten, huis-werkbegeleiding) en worden lid van een vereniging 100 nieuwe deelnemers per jaar	Sociaal- emotio-nele vaardighe-den Self-efficacy overtuiging van kinderen dat ze iets met succes zullen afronden, oftewel het geloof in eigen kunnen Schoolprestaties	Welzijnsniveau en hulpbronnen: Sociaal kapitaal Het in staat zijn om een groter sociaal netwerk op te bouwen Cultureel kapitaal een hoger opleidingsniveau te behalen Economisch kapitaal waardoor ze uiteindelijk in een betere baan terechtkomen	Kansrijke jongvolwassenen Veerkrachtige jongvolwassenen Kinderen zijn in de toekomst beter in staat om zich te verweren tegen uitdagingen Veerkrachtige wijk wanneer een groot deel van de jeugd het traject heeft doorlopen zal BoTu steeds meer een wijk worden die op eigen kracht meedraait. De verwachting is dus niet alleen een toename in individuele veerkracht, maar ook in gemeenschaps-veerkracht

Proces

Mirjam van Rijn is als sociaal initiatiefnemer op het gebied van kansgelijkheid voor kinderen. Ze richtte samen met andere ouders hockeyclub Delfshaven op zodat haar kinderen in de buurt konden hockeyen en heeft zich vervolgens ingezet voor andere initiatieven zoals Multisportvereniging Delfshaven en Preventief jeugdbeleid interventie Delfshaven.

Ze was vanuit haar fonds aanwezig bij een lezing over de Londense aanpak Children-Zone West, waar Mirjam toen enorm de potentie van zag om ook in Delfshaven aan te slaan. Met deze interventie is ze destijds aan de slag gegaan, wat lastig was aangezien je bij de uitvoering de steun van de gemeente nodig hebt. En met de komst van de open oproep zag ze haar kans. Mirjam is actief binnen het Social Impact Fonds Rotterdam, wat is opgericht door

Lenny van Rebel Group en kwam ook via die weg te weten over de open oproep.

De initiatiefneemster werkt samen met The Next School en stichting Uitjezelf. In coronatijd is het team aangesloten bij Delfshaven Helpt. Vooruitlopend op de reguliere interventie is gestart met het aanbieden van praktische hulp aan gezinnen, uitgevoerd door vrijwilligers zoals huiswerkbegeleiding, kinderen mee naar buiten nemen en zorgen voor werkende laptops.

Doelstelling

De doelstelling van Team Toekomst is het verhogen van de participatie van kinderen uit lage SES-gezinnen in buitenschoolse activiteiten om zich te ontwikkelen en hun potentie te benutten. Om de gewenste effecten te bereiken, dient er sprake te zijn

Figuur 3.10 Beschikbare middelen die handelen beïnvloeden

Beschikbare middelen		
Diversiteit team (samenwerking partijen, etnisch-culturele/sociaal-economische/ professionele achtergrond teamleden)	Immateriële hulpbronnen (Kennis, vaardigheden, expertise, interventie-theorie)	Materiele hulpbronnen (Geld, tijd, mensen, fysieke werk- of ontmoetingsplek)
De vier teamleden verschillen in geslacht, leeftijd, culturele achtergrond, opleiding, werkervaring en netwerken.	Kennis en expertise Data-analyse van scholen, (werk)ervaring bij een sociaal investeringsfonds, spreken van Marokkaans-Arabische taal Motivatie Alle teamleden zijn maatschappelijk geëngageerd en beschikken over een sterke bevlogenheid om ieder kind in BoTu kansrijk op te laten groeien Netwerk Gezamenlijk een breed netwerk van experts, activiteitenaanbieders, scholen, wijkbewoners en vrijwilligers. Via hun netwerk doet het team een beroep op de expertise van andere actoren Interventie-theorie De interventie is geïnspireerd op bestaande aanpak West-London Zone	Financiële middelen vanwege de nagestreefde maatwerkaanpak is de interventie relatief duur. Verschillende geldverstrekkers zijn benaderd: o.a. gemeentelijke subsidies en lokale vermogensfondsen. Toezegging van Oranjefonds en Sint Laurensfonds Teamleden en linkwerkers

van (1) een maatwerkpakket aan activiteiten, dat wordt gecombineerd met (2) persoonlijke begeleiding door een mentor en wordt gekenmerkt door (3) structurele participatie en (4) lidmaatschap van een vereniging. Activiteitenaanbieders zijn al aanwezig in de wijk, wat betekent dat Team Toekomst zelf geen activiteiten hoeft op te zetten. De linkwerkers, opgeleid door Enver, begeleiden de kinderen voor 2 jaar. Op korte termijn zouden de sociaal- emotionele vaardigheden en de schoolprestaties van de geselecteerde kinderen moeten verhogen. Op langere termijn is het doel dat kinderen hun sociaal, cultureel en economisch kapitaal vergroten.

Resultaten & Activiteiten

De output is een maatwerkpakket voor een x-aantal kinderen, structurele participatie in buitenschoolse activiteiten (sport, muziek, culturele activiteiten, huiswerkbegeleiding) en lidmaatschap van een vereniging. Volgens Team Toekomst is het onvoldoende als de interventie uitsluitend focust op toeleiding naar bovengenoemde activiteiten. Interventie vindt plaats in drie fases: (1) selectie van kinderen via scholen, (2) tweejarige begeleiding door een linkwerker bij structurele participatie in buitenschoolse activiteiten en (3) evaluatie en doorstroom naar alumninetwerk. De selectie gebeurt door scholen op basis van schoolresultaten en sociaal-emotionele vaardigheden. Na 2 jaar wordt de aanpak

geëvalueerd. De reguliere interventie is vanaf september 2020 gestart op drie scholen. Team Toekomst heeft hiervoor geanonimiseerde gegevens geanalyseerd over de schoolprestaties en sociaal-emotionele vaardigheden van kinderen van scholen in BoTu. De scholen hebben de kinderen geselecteerd die vervolgens worden begeleid door linkwerkers. In de zomer heeft het team daarnaast de coördinatie van de zomercampus010 in Delfshaven op zich genomen. Het team heeft aanvragen gedaan voor fondsenwerving.

Middelen

Team Toekomst beschikt over de volgende middelen: kennis en expertise over kansgelijkheid en effectmeting, ervaring met initaoeven opzetten in de wijk, een breed netwerk van experts, activiteitenaanbieders, scholen, wijkbewoners en vrijwilligers. De interventie is geïnspireerd op een bestaande aanpak, namelijk West-London Zone. Financiering bestaat verder uit de teamvergoeding vanuit SIBD en er zijn verschillende geldverstrekkers benaderd, waarvan Oranjefonds en Sint Laurensfonds hebben toegezegd mee te financieren.

GrowBoTu

Naam initiatief	Grow BoTu
Doelen	Een fysieke plek ontwikkelen in de publieke ruimte die de sociale infrastructuur faciliteert en gemeenschapsvorming binnen BoTu stimuleert
Interventies	De herontwikkeling van de fysieke ruimte op en rondom Het Visserijplein.
Doelgroep	Bewoners en bezoekers van BoTu
Initiatiefnemers	Van den Bruele vastgoed (vastgoedontwikkelaar) , ZUS (stedenbouwkundig bureau), BAM (bouwbedrijf), Altera Vastgoed (institutionele belegger)
Meewerkende partijen	Afdeling Stadsontwikkeling, Delfshaven Coöperatie, Verbindingskamer
Looptijd	2019 - 2020

Proces

Een architectenbureau gevestigd aan het Visserijplein benadert Thyra Hoorn van Van den Bruele vastgoed om plannen te maken voor het Visserijplein. Deze ontwikkelaar zag de potentie van de plek en dient een initiatiefplan in bij de gemeente. BAM als belegger en Altera Vastgoed als investeerder waren toen al aan boord. Na een paar weken horen ze van de gemeente dat ze er inhoudelijk niet verder op in kunnen gaan, gezien de open oproep nabij was. De gemeente was dus de partij die hen op de hoogte bracht. Vervolgens zijn ze op zoek gegaan naar een Rotterdams architectenbureau met een goede naam, en zijn ze uitgekomen bij ZUS architecten.

Nadat de aanpak en werkwijze van GrowBoTu om tot plannen te komen deels gepresenteerd waren in eerdere fases, heeft Delfshaven Coöperatie een zorg uitgesproken over het betrekken van de bewoners binnen de planvorming van het team, omdat bewonersparticipatie binnen de vastgoedwereld anders is dan binnen ‘Veerkrachtig BoTu 2028’. De vastgoedontwikkelaar is daarom een samenwerking aangegaan met een partij die verbindingen legt tussen bewoners met een groot lokaal netwerk en ervaring in het benaderen van bewoners en het opbouwen van contact. Verderop in het proces kwam

er steeds meer weerstand van de gemeente (SO) en is het initiatief gestopt.

Doelstelling

Het team richt zich op een herontwikkeling van het gebied op en rondom Het Visserijplein, wat volgens de open oproep het nieuwe ‘Hart van BoTu’ moet worden.

Foto: Florian Braakman

Conclusie elementen verandertheorie

De doelstellingen van de 5 teams die doorgaan naar fase 4 zijn verspreid over de 3 onderscheiden domeinen binnen BoTu 2028: Buurtmakers West past bij de pijler Energie, wonen & buitenruimte, team Open Badges/ Circulaire markt en Perspectieff bij Werk, taal & schulden en Team Toekomst en team Krachtige Gezinnen bij Zorg, jeugd & opvoeden. Om de doelstelling te halen en zodoende effecten te sorteren wordt door verschillende teams ingezet op netwerkvorming (inzet sleutelfiguren Perspectieff, linkwerkers bij Team Toekomst, community building bij Krachtige Gezinnen, opzetten Buurtmakers team bij Buurtmakers West, opzet netwerk van bedrijven door Open Badges). De output richt zich op het linken van bewoners aan de interventie. Die interventie is in het ene team meer uitgewerkt dan in het ander. Perspectieff, Open Badges en Team Toekomst gebruiken een bestaande methode (een perspectieffonds en gebruik sleutelfiguren, het instrument open badges en verbinden van bedrijven, concept children’s zone met linkwerkers), waarvan de werking op basis van eerder onderzoek plausibel mag worden verondersteld. De werkzame mechanismen in de aanpak van team Krachtige Gezinnen (inzetten op netwerken/community building) en team

Buurtmakers West (samenbrengen systeem en leefwereld en betrekken bewoners bij interventies (het zelf laten uitvoeren en betaald krijgen)) worden ook onderschreven door de literatuur, alleen zijn de interventies nog niet expliciet genoeg om deze te kunnen toetsen. Er zijn een aantal obstakels voor het aanslaan van de interventies, ofwel condities waaronder een community-based aanpak werkt. Voor de opbouw van (informele) buurtnetwerken is inbedding in de buurt noodzakelijk. Die lijkt nog niet in elk team aanwezig. Zoiets vraagt dan ook veel tijd, iets wat in SibD juist niet voorhanden is en vaak als beperkende factor naar voren komt. We komen daar in de volgende paragraaf op terug.

Verloop proces teams

Welke factoren zijn nu belangrijk voor de wijze waarop de teams hun initiatief opstarten en vorm geven? Uit de interviews met de teamleden zijn de volgende factoren naar voren gekomen die hieronder verder beschreven worden:

- Samenstelling team (nieuwe samenwerking partijen / co-creatie)
- Beschikbaarheid hulpbronnen
- Samenwerking met de gemeente
- Sturing (door Rebel Group geadviseerd door kernteam en de stichting Go BoTu)
- Input bewoners bij planontwikkeling
- Inbedding in bestaande bewonersnetwerken/initiatieven

Samenstelling team

Het idee van SIBD is dat het een middel is om te komen tot nieuwe coalities van private en publieke partijen om in co-creatie te werken aan wijkverbetering. De 20 initiatieven die in de eerste fase zijn geselecteerd bestonden totaal uit 46 partijen, de meesten bestonden dus uit meerdere partijen. Rebel Group (geadviseerd door het kernteam en het bestuur van stichting Go BoTu) heeft ook bewust gestuurd op coalitievorming en heeft in twee gevallen teams bij elkaar gevoegd. Het ging daarbij om een advies, maar wel een dwingend advies in de zin dat de partijen de keuze werd gesteld samen verder te gaan of af te vallen.

Buurtmakers West is een voorbeeld van een samen-gevoegd team uit enerzijds een initiatief van bewoners met een ontwerpachtergrond (Yimfi – Yes in my front yard, is een verwijzing naar NIMBY = not in my backyard) en een gezamenlijk voorstel van een woningcorporatie, hoogheemraadschap, waterbedrijf en de gemeente (Waarde van Water). Ondanks dat er kanttekeningen worden gemaakt over de wijze waarop dat ging (zie verder de paragraaf over de sturing vanuit Rebel Group), zijn betrokken partijen overtuigd van de meerwaarde van de samenwerking tussen buurtbewoners, publieke en private partijen. Beide teams waren al bezig met plannen voordat de open oproep voorbij kwam. De bewoners hadden zich verenigd om plannen te ontwikkelen voor het vergroenen van openbare ruimte in de wijk met ook sociale doelen (verhogen sociale cohesie). Zij hadden daarvoor al de gemeente benaderd (er is o.a. contact gezocht met wijkcoördinatoren). Team Waarde van Water is voortgekomen uit een eerdere samenwerking tussen de partijen, te weten Gebouwd Water.

Een tweede samengesteld team is Open Badges/Circulaire Markt. Beide plannen richten zich op werkgelegenheid voor BoTu. In het onderzoek is alleen Open Badges onderzocht. Duidelijk is wel dat er ook qua personen

overlap is, beiden werden ondersteund door een lokale ondernemer.

"Ja, we hebben apart ingeschreven. Circulaire markt is ingeschreven door Annet en wel ondersteund door Mark Bode van Wolfpack en wij hebben ingeschreven en Mark is ook bij ons betrokken. Ik denk dat daar ook een soort linkje is ontstaan omdat er al wel mogelijkheden waren om met circulaire markt wat te doen. Alleen het zijn ook wel echt – komen we steeds meer achter – ook wel twee verschillende dingen waarbij je wel open badges kunt gebruiken, maar goed ik denk heel eerlijk gezegd ook dat het was van: nou dan kunnen we een extra team de kans geven door de twee teams samen te voegen, dus dat het ook een pragmatische oplossing is geweest."

– Team Open Badges

De leden van het team Open Badges waren al bezig met het plan voordat de open oproep voorbij kwam. Strategisch adviseur van W&I van de gemeente had al langer interesse in het concept en had contact met de Delfshaven Coöperatie die met het initiatief West Practice al een verkenning had gedaan om Open Badges in Delfshaven te ontwikkelen. Dat kwam niet van de grond waarna een andere partij gevraagd is mee te doen, namelijk AltijdHR. Toen de open oproep voorbij kwam besloten ze gezamenlijk een idee in te dienen.

"Nou ik ben op een gegeven moment geïnteresseerd geraakt in die open badges en dan ga je dus ook onderzoeken is dat er al in Rotterdam en het bleek er te zijn. Er was een project dat heette ‘west practice’ en dat probeerde daarmee te experimenteren dus die heb ik toen gevraagd om eens mee te praten en ik heb ze in contact gebracht met het Zadkine college omdat ik dacht daar liggen mogelijkheden om samen te werken. Uiteindelijk is dat niet zoveel geworden omdat die twee mannen die dat toen uitvoerden het eigenlijk niet van de grond kregen. Ze deden dat in opdracht van de Delfshaven Coöperatie die ik al kende en die hebben die twee indertijd vervangen door AltijdHR. Dat is het bedrijf van Marike Bokslag. En zo gaandeweg ben ik er steeds meer bij betrokken geraakt. En op een gegeven moment heb ik voor mezelf ook bedacht ik ben natuurlijk strategisch adviseur. Dat klinkt ontzettend chique maar dat betekent feitelijk dat je je handen niet vuil maakt. Dus ik heb me op een zeker moment bedacht dat ik dat toch maar wel moest doen om te kijken of ik dat gewoon ook in de praktijk voor elkaar kon krijgen. Zo ben ik dus teamlid geworden."

– Team Open Badges

Ook voor andere teams geldt dat er al een samenwerking tussen verschillende partijen was en dat er gewerkt werd aan een idee – SIBD bood een kans om dat idee handen en voeten te geven. Een voorbeeld is Perspectiefff: een samenwerking tussen gemeente en buurtorganisatie Zorgvrijstaat die al langer een perspectieffonds wilden

opstarten in Delfshaven en dat eerst geprobeerd hebben via een ander programma (Reset Rotterdam). Dat zij al bezig waren voor de open oproep heeft het team naar eigen zeggen ‘wind in de zeilen’ gebracht:

"We waren al een beetje aan de gang voordat we echt, we wisten al een beetje wat we wilden en toen kwam Veerkrachtig BoTu op ons pad. Ik denk dat dat voor anderen misschien, het was een aanleiding voor 'laten eens wat gaan bedenken'. Dus ik denk er lagen al wel een stap voor, dat we al een stap verder waren dan sommige andere initiatieven."

– Team Perspectiefff

Ook het idee van Team Toekomst (namelijk het ontwikkelen van een Childrens’s zone) bestond al en werd uitgedacht door een sociaal ondernemer uit Delfshaven die eerder een hockeyclub oprichtte en meerdere verenigingen runt, bestuurslid van het Jeugd Sport- en Cultuurfonds is en actief binnen het Social Impact Fonds Rotterdam, opgericht door de kartrekker van SIBD vanuit Rebel Group. Omdat voor deze interventie de medewerking van de gemeente nodig was, was de open oproep naar eigen zeggen haar kans om het idee naar Delfshaven te brengen. Het team GrowBoTo was ook een bestaande coalitie, bestaande uit partijen die doorgaans betrokken zijn bij gebiedsontwikkeling (vastgoedontwikkelaar, stedenbouwkundig bureau, bouwbedrijf en een institutionele belegger). De partijen hadden voor de open oproep een initiatiefplan ingediend voor de ontwikkeling van het Visserijplein. Pas later in het proces sluit ook de gemeente (afdeling SO) en ‘de bewoners’ aan, nadat zorgen zijn geuit over het betrekken van de bewoner. Alleen team Krachtige Gezinnen had nog geen uitgewerkt plan/idee voor de open oproep kwam. Het team is een samenwerking van vijf bestaande lokale stichtingen met een etnische signatuur en een focus op vrouwenemancipatie (o.a. Somalische gemeenschap). De stichtingen kenden elkaar al wel en twee hebben eerder samengewerkt in de buurt. Er is gestart met het ontwikkelen nadat de verschillende partijen zich hadden verenigd na de open dag waarop de open oproep is gepresenteerd.

Het proces van samenwerken verloopt voorspoedig bij de teams waarvan deelnemers elkaar al kennen uit eerdere samenwerking, zoals bij team Perspectiefff of waarbij één initiatiefnemer het team door de tijd organisch heeft samengesteld, wat het geval is bij Team Toekomst. De samenwerking blijkt positief beïnvloed te worden als een teamlid de trekkersrol op zich neemt en verantwoordelijk is voor de coördinatie en communicatie. Qua co-creatie is het team Krachtige Gezinnen het minst divers als we kijken naar de aanwezigheid van publieke en private partijen. Ook team Toekomst is (zeker in de eerste fase) minder divers en bestaat vooral uit een persoon die later andere partijen aan zich verbindt (een buurtorganisatie en private onderneming). In beide teams is de gemeente

als partij minder aanwezig als ontwikkelpartij – in het geval van Krachtige Gezinnen wel als coachende partij. GrowBoTu is ook niet heel divers en bestaat vooral uit ‘usual suspects’, partijen die doorgaans betrokken zijn bij gebiedsontwikkeling en pas later wordt de gemeente en een buurtorganisatie betrokken. In team Open Badges is de gemeente de belangrijkste partij (maar hier is het tweede team, Circulaire Markt dat wordt ontwikkeld door bewoner/ondernemer niet onderzocht). Perspectiefff en Buurtmakers West zijn het meest divers qua mix van publieke en private partijen en bewoners/buurtorganisaties.

Beschikbaarheid hulpbronnen

Vanuit de literatuur wordt de toegang tot hulpbronnen/middelen belangrijk geacht voor het veerkrachtig kunnen handelen. Daarbij zouden vooral sociale hulpbronnen (netwerken, relaties) cruciaal zijn, even als ‘menselijke’ hulpbronnen in de zin van kennis, vaardigheden en expertise.

Allereerst biedt het programma SIBD hulpbronnen in de vorm van **begeleiding** en een (beperkte) vergoeding (de interventies van de teams worden dus niet gefinancierd door SIBD, het is de bedoeling dat de financiering wordt georganiseerd binnen SIBD). De teams krijgen feedback op hun voorstellen en informatie over bijvoorbeeld het opstellen van een verdienmodel en MKBA. Het ene team heeft meer begeleiding nodig dan het ander. Team Krachtige Gezinnen heeft vanuit SIBD een coach toegewezen gekregen die helpt bij de interne ontwikkeling van het team. Elk team wordt verder ondersteund door een buddy vanuit de gemeente werkzaam op een vergelijkbaar domein (bijv. afdeling Werk & Inkomen bij Open Badges). Daarnaast is bij elk team een lid van de BoTu12 betrokken die helpt bij de verbinding met bewoners.

De afzonderlijke leden brengen ruime **kennis, expertise en ervaring** mee in de teams. Het gaat daarbij om een breed scala vanuit verschillende disciplines en domeinen. Deels gaat het om professie gerelateerde expertise (zoals een strategisch adviseur van de gemeente), deels om ondernemers die jarenlange ervaring hebben met projecten en deels om kennis opgedaan in stichtingen op verschillende expertisegebieden, variërend van educatieve vaardigheden tot community building. Samenwerking met verschillende partijen levert extra kennis en expertise op voor de teams in de zin dat de systeem- en leefwereld bij elkaar komt. De kennis en connecties die hier samenkomen worden beschreven als versterkend en faciliterend. Dat zien we met name in team Buurtmakers West, Open Badges en Perspectiefff. De helft van de teams werkt met een beproefde methode, namelijk open badges, een perspectieffonds, children’s zone en Design Thinking.

Uit de vorige paragraaf werd al duidelijk dat de plannen die zijn ingediend grotendeels bottom-up, vanuit de buurt zijn ontstaan. Alle partijen hebben **voeling met grootstedelijke problematiek** en met uitzondering van GrowBoTu hebben zij allen lokale praktijkervaring. De instituties achter Waarde van Water benaderen de problematiek wel vooral vanuit een technische invalshoek, maar worden in het samengestelde team gevestigd door Yimfy, het team van bewoners die meer vanuit de leefwereld opereren. Het meest dicht op de problematiek (en kansen) van specifiek Bospolder-Tussendijken zit Krachtige Gezinnen dat bestaat uit vijf buurtorganisatie met verschillende etnische signatuur waarvan de leden ook in de wijk wonen.

“Dus zonder in detail in het voorstel in te gaan. Wat ik de kracht vind is dat zij zich richten op gezinnen, gemeenschap en de kracht. (...) Maar ik heb wel het gevoel dat zij dichtbij, in elk geval, de leefwereld van een deel van de bewoners staan. Hè ook zij kennen ook niet alle bewoners, en niet alle gemeenschappen et cetera. Maar ik denk dat zij wat meer gevoel hebben voor de beleefwereld van een deel van de bewoners. Voor hen is dat niet iets...het zit denk ik heel dichtbij hun eigen leefwereld.” (over team Krachtige Gezinnen)

Team Toekomst richt zich ook op buurtproblematiek en de initiatiefnemer is bewoner van Delfshaven (net niet BoTu), maar vertrekt wel vanuit het perspectief van een ‘sterke schouder’, net als Buurtmakers West (bewoners (van de klushuizen) met een ontwerpachtergrond). In Perspectieff en Open Badges is Delfshaven Coöperatie vertegenwoordigd, en in de eerste ook de buurtorganisaties Zorgvrijstaat en Rotterdamse Douwers. Vooral de eerste is een belangrijke speler waarvan de voorhoede bestaat uit voornamelijk hoger opgeleide buurtbewoners / ondernemers. Bij GrowBoTu is pas op een later moment een buurtorganisatie aangehaakt (de Verbindingskamer). De meeste teamleden van GrowBoTu, Open Badges en Perspectieff zijn geen wijkbewoner.

Gezamenlijk hebben de teamleden een breed **netwerk** tot hun beschikking. Het ene team is sterker aangehaakt bij formele netwerken dan het ander, en de ander juist bij informele partijen. Team Krachtige Gezinnen is bijvoorbeeld sterk geworteld in het informele buurtnetwerk maar minder sterk verweven met formele netwerken (‘weak ties’) en instellingen. Hun linking capital is in die zin lager. Er is wel een duidelijke gunfactor omdat de leden ‘echt’ vanuit de wijk komen en dan niet de usual suspects (zoals Delfshaven Coöperatie) en multicultureel.

Andere belangrijke hulpbronnen zijn **tijd en geld**. Veel teamleden besteden een aanmerkelijk aantal uur per week aan het initiatief. Het meedoen met het proces SlbD vraagt een x aantal uren ten behoeve van het ontwikkelen

van het voorstel, verdienmodel en het betrekken van bewoners. Vanaf fase 2 krijgen de teamleden hiervoor een onkostenvergoeding, maar dat dekt slechts een deel van de gewerkte uren. De rest van de uren zijn onbetaald; tenminste voor de teamleden die niet bij een publieke of private organisatie horen. Teamleden die vanuit een organisatie bij een team zijn aangesloten, zoals de gemeente en het waterbedrijf worden vrijgemaakt voor het initiatief. In verschillende gesprekken komt aan de orde dat dit verschil niet eerlijk wordt gevonden; bewoners die teamlid zijn doen immers hetzelfde werk.

Grote partijen kunnen makkelijker grote bedragen investeren. Zo hebben de organisaties van GrowBoTu naar eigen zeggen een paar ton geïnvesteerd. De meeste partijen hebben echter geen geld en zijn afhankelijk van fondsen. Zonder investeringen van externe partijen kunnen de teams niet veel, zoals bijvoorbeeld Buurtmakers West aangeeft.

"We krijgen steeds kritiek dat ze te klein bezig zijn, maar het budget is te klein voor de hele wijk. Er wordt onderschat hoeveel het kost. Verwachtingen zijn niet reëel." –Team Buurtmakers West

Voor team Krachtige Gezinnen is geld ook een probleem. Zij zijn zoals gezegd minder goed aangesloten op formele netwerken en hebben zodoende minder toegang tot mogelijke financieringsbronnen. De coach die is toegewezen adviseert hen over financieringsvoorstellen en ook de buddy vanuit de gemeente helpt hen hierbij.

"(...) [naam coach] heeft natuurlijk heel veel ervaring op dat gebied en (...) zij heeft ook veel ervaring op het gebied van fondsenwerving wat natuurlijk belangrijk is in dit stadion." – Team krachtige gezinnen

"Zij gaan ooit een keertje geld, waarschijnlijk van de overheid nodig hebben om het voor mekaar te krijgen. En er komt ooit een moment dat we dat moeten gaan beoordelen. Dus ik...wat ik dan probeer is dat ik bedenken ah dat komt ooit, ik moet daar alvast af en toe geef ik ze dan een tip van nou neem alvast contact met die afdeling, want het zit waarschijnlijk daarin."

Tot slot zijn **motivatie en passie** erg belangrijke hulpbronnen. Alle teamleden zijn maatschappelijk geëngageerd en beschikken over een sterke bevoegdheid om te werken aan maatschappelijke vraagstukken. Hun passie en energie straalt [...] uit, hebben ze de harten veroverd van veel mensen in de buurt, puur met hun manier van doen en de manier waarop ze hun verhaal vertellen. (Team KG)

Samenwerking met de gemeente
Sommige teams hebben al langer ervaring met co-creatie (zie samenstelling team). Zo is Rotterdams Weerwoord

een gemeentelijke partij die werkt vanuit het idee dat de gemeente het niet alleen kan en probeert zo veel mogelijk partijen te betrekken bij de klimaatadaptatie.

"Want als gemeente kunnen we dat gewoon niet alleen. (...) In principe proberen we alle partijen in de stad te betrekken bij Rotterdams Weerwoord. Dus bijvoorbeeld het Waterschap, maar woningbouwcorporaties spelen ook een hele grote rol. Dus als procesmanager ben ik eigenlijk constant bezig om die partijen in de stad mee te nemen in het verhaal van klimaatadaptatie."

Deze partijen die doorgaans vooral opereren vanuit de zogenoemde systeemwereld zijn in team Buurtmakers West samengevoegd met een team van bewoners. Dat heeft ‘goed uitpakket’ en de teamleden ervaren meerwaarde van de samenwerking.

Ook de teams die al bezig waren met het ontwikkelen van een project hadden al contacten met (afdelingen van) de gemeente. Bij de uitvoer van hun interventie hebben zij de gemeente als partij nodig of rekenen zij op gemeentelijke gelden. Zo heeft Team Toekomst de gemeente nodig voor het selecteren van kinderen en matches aan een linkwerker vanwege privacy en is het verdienmodel van Perspectieff gebaseerd op een besparing op uitkeringen voor de gemeente.

"Als wij iemands schuld oplossen van 5.000 euro, maar iemand ook met werk helpen daarmee, wil je eigenlijk een deel van wat je bespaart van die uitkeringen, wil je kunnen inzetten om die schulden op te lossen. Dus dat vraagt wel wat ingewikkelder gesprekken met de gemeente. En bij de gemeente zit het dan in allerlei potjes die van elkaar gescheiden zijn. Kunnen wij als Perspectieff wel proberen, maar ja, daar (...) hebben we zo'n Veerkrachtig BoTu proces voor nodig."

De gemeente is een van de partijen waarmee de teams willen werken. Dat vindt de gemeente wel eens spannend, zo blijkt uit de casus Perspectieff:

"Nou, wij zijn wat dat betreft redelijk opportunistisch, van 'dat lijkt me een aardige partij waar we wat mee kunnen', maar dan heb je in één keer van de kant van de gemeente een soort van huivering van 'wat gaan jullie nu weer doen?'. (...) Hoe kunnen we naar de juiste aansluiting met al die partijen die waarschijnlijk allemaal dezelfde nobele doelen hebben, hoe kunnen we die nou vinden zonder dat we iemand daarbij tegen de haren strijken?"

GrowBoTu heeft niet vanaf het begin samengewerkt met de gemeente, ook al was dat volgens de partijen wel de bedoeling. Het team loopt tijdens het proces tegen de afdeling SO aan.

R: "Nou, wat heel vervelend is, wij hadden natuurlijk vier maart hadden wij uitsluitel zullen krijgen of we door mochten, maar stadsontwikkeling van de Gemeente Rotterdam, die zitten met de hakken in het zand."

I: "Waar ligt dat aan?"
R: "Ja (lacht), dat is een hele goede vraag (lacht). Ik denk dat zij zich gewoon niet comfortabel met dit proces voelen. Ze hebben het ook gezegd hoor, op een gegeven moment in het beoordelings-, of het evaluatiegesprek 4 maart. (...) (H)et zijn dus nog plannen, maar ze komen nu met een aantal drogredenen om het af te schieten. (...) zij hebben nauwelijks input geleverd, want dat was natuurlijk ook de belofte van Social Impact By Design, we gaan het met z'n allen doen he, nou de gemeente heeft zich niet laten zien. We hebben met veel pijn en moeite aan het einde van die fase 2, hebben we twee gesprekken met ze gehad, met de projectmanager van de gemeente, met stedenbouwkundigen en een landschapsarchitect, en ja, die hebben het een beetje aan zitten horen, maar die hebben eigenlijk nauwelijks input geleverd, wel wat, maar die hebben zelf ook gezegd, ja, we hebben zelf nog nooit serieus naar de plek gekeken, omdat het is nog geen project bij ons, we hebben hier nog geen tijd voor gehad. Nou ja, nu beweren ze dat ze wel een visie hebben op het gebied, en dat ons plan niet aansluit bij hun visie. Ja, maar die visie is nooit gedeeld. En ik denk ook niet dat die er is. Dus euh, dat is wel heel vervelend. (...) In een van die gesprekken heeft ook iemand van de gemeente gezegd, ja we moeten ons nu ook wel afvragen of Social Impact By Design, of dat wel de manier is voor zo'n gebiedsontwikkeling. Ja hallo, dat hadden jullie vorig jaar even moeten bedenken, niet een marktpartij aan het werk zetten en je tijd en heel veel geld, want wij zijn ook inmiddels al een paar ton verder, input in moeten laten stoppen, om vervolgens je te bedenken dat dit niet de manier is waarop je wil werken. Ja (pauze), maar ja. En dat is dus nu een discussie die binnen de gemeente wordt gevoerd, en dat is ook wel weer heel vervelend, want er wordt nu echt alleen maar over ons gepraat, en niet meer met ons."

Vanuit gemeente wordt erkend dat hier iets mis is gegaan. De gemeente wilde namelijk binnen SlbD geen plek geven aan gebiedsontwikkeling.

"De samenwerking was vanaf het begin wel gemankeerd denk ik, en het kwam dus gedeeltelijk omdat we als SO het lastig vonden om in dit proces te beoordelen of dat een goed consortium was, en ten tweede eigenlijk omdat we tegen Rebel, dus ook tegen BoTu 2028 hadden gezegd, we willen geen gebiedsontwikkeling in dit plan zetten. Dus we hadden ook zoiets gezegd dat we dat niet wilden, en toch is dat op de een of andere manier erin terecht gekomen, dus het was een beetje gemankeerd aan het begin."

Volgens de betrokkenen wordt er op directieniveau ja gezegd tegen integraal werken, maar zijn niet alle onderdelen in de gemeente ingericht op deze manier van samenwerken. Deze negatieve ervaring binnen SlbD lijkt een uitzondering te zijn. Over het algemeen zijn teamleden te spreken over de samenwerking met de gemeente. Zo beschrijft Team Toekomst het contact als heel prettig; er zijn twee aanspreekpunten binnen de gemeente waarmee de communicatie soepel verloopt.

"En daar maken ze ook echt tijd voor. Laatst had ik... ik kreeg een donatie van de Rabobank, maar de Rabobank wilde zeker weten dat de gemeente achter deze interventie staat. Dus dan heb ik [namen contactpersonen] gevraagd: kunnen jullie aangeven dat je achter deze interventie staat? Want pas dan gaat Rabobank hun donatie geven. Dat doen ze dan gelijk, binnen een paar dagen heb ik een hele goede reactie. Dat is hartstikke fijn, echt hartstikke fijn."

De buddy's werken (naar eigen zeggen) vanuit een responsieve opstelling. De buddy van team Krachtige Gezinnen ziet zijn rol niet zo zeer als sturend maar als verbinder.

"Ze hebben elke keer gaan ze een nieuwe weg in, dan gaan ze weer net een iets andere kant uit en dan...ik ben niet degene die van al die wendingen die ze nemen, alles afweet. En ik ga ze ook niet vastpinnen. Ik ga ze niet zeggen 'ja maar jullie hebben in het eerste plan gezegd dat jullie opvoedondersteuning zouden gaan doen', dus dat is wat ik weet en daarvoor ben ik. Want dat is precies wat responsief nou niet is. Het is niet zo dat ik zeg van 'ja sorry, ik weet alleen maar iets van opvoedondersteuning, dus je kan alleen met mij over opvoedondersteuning praten'. Ik ben van de gemeente en ik weet van sommige dingen meer als van andere dingen en ik probeer de hele tijd te schakelen. Ik probeer de hele tijd als zij iets zeggen, om te kijken 'oké wat willen ze dan, wat bedoelen ze dan en waar zouden ze op dit moment misschien mee geholpen zijn'. Dan probeer ik dat contact te maken en te kijken of het lukt om ze daarmee een stapje verder te krijgen."

Deze buddy heeft het team ook uitgenodigd om bij de afdelingsbijeenkomst met zeven/acht ambtenaren met al hun vragen te komen. Bij team Open Badges voelt dezelfde ambtenaar zich een van de ontwikkelende partijen.

"Ik vind dat ik een onderdeel ben van het team en niet perse een schakel tussen het team en de gemeente. Ik ben daar wel een paar keer op aangesproken van ja u bent ambtelijk verantwoordelijk vanuit de Gemeente Rotterdam dat dit wat wordt. Nou dat is helemaal niet zo. Maar dat is wel een traditionele ambtelijke rol. Maar ik pak dit anders aan. Misschien beoordeel ik niet wat

hier gebeurt en op basis van dat oordeel komt er dan geld los of iets dergelijks. Wat ik doe is ik ontwikkel mee."

Op basis van gesprekken met betrokken professionals wordt gewezen op verschillen die bestaan binnen de gemeente. Wat belangrijk is, is dat er rugdekking is voor een nieuwe manier van samenwerken vanuit meerdere wethouders die zich gecommitteerd aan het programma.

"Dus er zijn individuele ambtenaren die een rol durven te pakken, die dwars door hiërarchische structuren heen gaat, die met ongelooflijk veel lef en soms als Don Quichot, soms als een ridder op een wit paard boodschappen de organisatie inbrengen. Er zijn ook ambtenaren die ongelooflijk van hun vak houden en een vakopvatting hebben en die gebaseerd is op hun opleiding in de zestiger jaren en hun eerste werkervaring in de zeventiger jaren, die helemaal vastzitten op hoe de wereld toen was en daar vandaan hun vak uitvoeren en dus ook gewoon niet openstaan voor andere manier van werken. En dan heb je allerlei schakeringen ertussen."

"Ik weet in ieder geval dat wij binnen BoTu, hebben we die rugdekking voor deze mensen zoals die binnen het programma zit nu, dat allerlei wethouders de handtekening eronder gezet hebben. Die rugdekking hebben we nodig voor die individuen die bij ons bezig zijn, want die doen af en toe dingen die nog niet als passend worden ervaren door een groot deel van de gemeente."

Sturing Rebel Group

Het programma SiBD geeft de teams de mogelijkheid hun ideeën verder uit te werken en krijgen daar ondersteuning en begeleiding bij. Daar zijn de teamleden tevreden over. Tegelijkertijd wordt de uitvoering van het programma als sturend ervaren. Sommige teams zijn (zonder overleg) bij elkaar gevoegd, de teams moeten voldoen aan bepaalde criteria (bij het schrijven van hun voorstel) en zich neerleggen bij het door Rebel opgelegde tijdschema en deadlines.

Hoewel team Buurtmakers West de meerwaarde ziet van de samenvoeging is er ook kritiek. Er is hierdoor namelijk vertraging opgelopen. En belangrijker: het sturende karakter van de begeleiding staat haaks op het experimentele karakter (design strategy) van het project.

"Ze proberen heel erg grip te houden, terwijl als je kijkt naar het type probleem wat er ligt - in design-termen noem je dat een wicked problem - en een wicked problem wordt eigenlijk gekenmerkt doordat 'ie heel erg open is van karakter, dus moeilijk af te bakenen. (...) Het andere kenmerk van design is dat je eerst goed gaat

onderzoeken wat is nou eigenlijk het probleem wat ik aan het onderzoeken ben, en aan het aanpakken ben, en op basis daarvan ga zeggen: dit is mijn oplossingsveld, daar ga ik een oplossing voor vinden. Daar ligt denk ik de grootste fout in het proces... Want BoTu is begonnen met vragen naar oplossing. Dus ze hebben die eerste helft van het design-proces geprobeerd te skippen." - team Buurtmakers West

"Ja, wij hadden een plan gemaakt, en dat was ook goed. Wat ik net ook al zei, ik denk dat het heel goed uitgepakt heeft (...) maar ik denk ook dat ze dat maanden eerder hadden kunnen zeggen. Dus wij hebben eigenlijk die hele fase, dat was al met al een doorlooptijd van vijf maanden of zo, opnieuw moeten doen. Ja, dat was natuurlijk niet zo handig. Dus dat betekende ook dat wij toen wij 31 januari iets in moesten leveren, ja, toen waren wij eigenlijk nog niet zo ver als die andere teams, want ja, wij hadden eigenlijk alles opnieuw moeten doen. (...)"

"En vervolgens in het proces eindeloos gesteggel hebben met de stichting, want wij zeggen: laat ons nou toch lekker doorwerken. Wij moeten dit gaan doen, voordat wij kunnen gaan nadenken wat voor budgetten of weet ik veel wat, wij moeten nog een ontwerpslag maken. En daar werd steeds die pauzeknop ingedrukt door die stichting, van ja, je mag pas door met fase 3 als je eerst kunt aangeven wat je nodig hebt. Want omdat alle anders teams dat al hadden, moesten wij dat ook. En daar zit een soort stugheid in van de stichting, die er nu trouwens uit is hoor, wij hebben ook een afspraak met ze ingeplant om te zeggen: jongens, dit werkt zo niet, het moet echt veel meer maatwerk zijn, en je moet echt kijken wat welk team nodig heeft op welk moment. (...) Dus daar merk je het aan: dat zij heel erg aan het sturen zijn op tijd, en op doorlooptijd, en op deliverables."

Ook bij het andere samengevoegde team wordt de meerwaarde gezien maar zijn er tegelijkertijd bedenkingen, zeker gezien de tijdsdruk die het programma kent.

"Het proces verloopt nogal snel en soms ook wat chaotisch dus ik vind dat er eigenlijk maar weinig tijd is voor die twee projecten om aan elkaar te snuffelen. Over en weer wordt wel erkend dat die potentie er is (...). Dus ik vind het wel mooi dat het bij elkaar komt maar waar ik me wel eens zorgen over maak is: ja kunnen we het nou ook op een effectieve manier aan elkaar plakken. Je ziet aan alle kanten dat er weinig tijd is. Vanuit BoTu wordt eigenlijk weinig tijd gegeven maar de tijd die de verschillende actoren beschikbaar hebben om dit van de grond te trekken is ook beperkt. Ik werk hier ook niet mijn hele werkweek aan."

"In eerste instantie was niet iedereen in het team even enthousiast daar over. Nu helpt het (...) dat ik daar ook een klik mee had. Ik vond het leuk om met haar samen te werken en dat maakt dan heel veel goed en dan denk je nou oké we gaan daar mee aan de bak. Maar in eerste instantie dacht ik toch wel het zijn twee verschillende dingen, gaandeweg dacht ik nou misschien kunnen we het toch meer bij elkaar brengen dan we in eerste instantie dachten, maar bij het maken van de business case dacht ik ja hartstikke leuk die circulaire markt en die wijk/werk coöperatie en tuurlijk liggen daar kansen maar het wordt ook wel onbetaalbaar als we dat wilde doen wat we in eerste instantie hadden bedacht. Dus daarvoor zijn we weer een beetje uit elkaar gelaten om te zorgen dat we onze eigen dingen van de grond krijgen en daarin wel de samenwerking zoeken waar dat elkaar versterkt."

Er wordt aangegeven dat soms de sturing van Rebel (gebaseerd op de taken die bij iedere fase horen), niet direct aansluiten bij de ontwikkeling van het team en waar zij zich op dat moment bevinden.

"Ja. Nou ja, het is voor ons af en toe wel zoeken naar, we moeten we, dat heb ik dus al aangegeven, we moeten van alles vanuit het proces BoTu. Dat past niet altijd in de fase waarin wij zelf onze eigen ontwikkeling doormaken. Dus de kunst is om dat even te zoeken en dan ook die afstemming te vinden met de begeleiding vanuit Grow BoTu."

De teamleden van Krachtige Gezinnen benadrukken dat ondanks de tijdsdruk de structuur van het programma hen ondersteunt om hun voorstel beknopter te maken.

Input bewoners bij planontwikkeling

De meeste teams ontwikkelen hun ideeën en plannen op basis van kennis over behoeftes in de wijk. Zo geeft Buurtmakers West aan dat het belangrijk is om het duurzaamheidsvraagstuk te koppelen aan sociale vraagstukken in de wijk. Daarnaast is buurtonderzoek is gebruikt om de behoeftes van mensen in de wijk mee te nemen in de planvorming.

"(...) Dat mensen zich niet een soort gratis plantsoendienst voelen, maar dat ze veel meer er zelf ook echt wat aan hebben, omdat het gezellig is, of omdat het contact met hun burens oplevert. Of misschien (...) geld (...) Dus dat je niet alleen het effect van die maatregel in de openbare ruimte, maar ook de manier waarop je hem doorvoert, dat we dat slimmer proberen te koppelen met de sociale dingen die hier gebeuren in de wijk."

"Dus wij hebben (...) een vers plan ingeleverd op basis van co-creatie en een onderzoekje in de buurt, om te kijken als je klimaatadaptatie gaat doen, en

maatregelen door wilt gaan voeren, kun je dan niet zorgen dat die ook een beetje sociale impact hebben, en dat die aansluit bij waar behoefte aan is."

Tegelijkertijd wordt aangegeven dat de meerwaarde van dit team ligt bij de samenkomst van kennis tussen deze partijen, en niet zozeer de inbreng vanuit de wijk, een verschil tussen ‘frontstage’ en ‘backstage’ zoals zij dat zelf noemen:

"Wij hebben toen (...) gekeken (...) waar wij gezamenlijk echt het meest impact kunnen hebben (...). En dat zit hem niet zozeer in de co-creatie, wat wij dan noemen frontstage, met de buurt dingen verzinnen, maar dat zit hem juist achter de schermen: hoe creëer je nou met elkaar een speelveld waarin je met elkaar samen kleinere ingrepen mogelijk kunt maken."

De teamleden van GrowBoTu zijn de wijk ingegaan, hebben scholen en moskeeën bezocht om te vragen naar behoeftes van de bewoners. Het gesprek met bewoners werd gevoerd via open dagen in de BoTu Bazar, een winkelpand aan de Schiedamseweg, waar ook workshops werden gegeven. Die open houding is gewaardeerd.

"Dus ze hadden niet zoiets van het moet echt die kant op gaan, ja tuurlijk er zijn een paar randvoorwaarden waar zij ook op moeten letten, maar het was heel erg open van wij willen echt die co-creatie aangaan met bewoners. En dat is heel erg leuk, en je merkte ook dat T. die draaide ook heel veel dingen mee, ook in gesprekken met bewoners, dan zie je gewoon een sociaal hart. En dat is gewoon heel erg fijn om op die manier in contact te zijn en te werken."

Ook bij team GrowBoTu worden bewoners dus betrokken bij het ‘verzinnen van dingen’ maar daar zitten wel grenzen aan:

"Ja, ja, ja, ja. Dus dat was superleuk en daar hebben we ook echt heel veel waardevolle informatie uit gehaald. Maar je merkt wel dat mensen het superlastig vinden, want wij zijn dus echt from scratch begonnen. Jongens, dit is de plek, wat willen jullie? Zonder ook nog maar iets van een plan. Nou, of mensen vinden het hartstikke moeilijk om daar überhaupt iets van, oh ja, misschien bankjes? Of plantenbakken? En die durven helemaal niet groot te denken. En, ja en andere mensen wel hoor, die komen ook weer met hele grote ideeën, van kinderen met voetbalvelden, en er was ook een iemand die wilde een soort (lacht) big shop winkelcentrum daar hebben, en ook hele onrealistische dingen, maar dat geeft helemaal niet, het is juist leuk om dat allemaal op te halen."

Team Toekomst geeft aan dat er contact is geweest met de buurtbewoners om te peilen waar behoefte naar is, zodat hun ‘stem’ wordt meegenomen in het opstellen van de activiteiten. Bewoners zijn niet betrokken geweest bij het opstellen van de interventies.

"Nee, nee, nee. Ik heb continue met ze gesproken over wat ze missen en we hebben het verhaal voorgelegd. Maar die [de moeders/buurtbewoners, WD] ga ik niet vragen om een interventie op te stellen. Nee, ja... dat zie ik niet gebeuren. Maar ze zijn wel continue betrokken geweest. En ook ik werk met een aantal stichtingen die ze onder hun hoede hebben en die herkennen zich hier ook helemaal in. Ik heb ook met die... ja, nee, die doelgroep is meer dan betrokken. Meer dan ik anders zou dat zeg ik eerlijk. Maar dat was ook de opdracht. Maar dat was wel heel goed." - Team toekomst

Voor team Open Badges geldt dat zij bewoners liever betrekken op het moment dat ideeën wat meer geconcretiseerd zijn:

"Ja, nog te weinig en dat is een beetje wel ook een keuze geweest. We hebben wel via de medewerkers en vier bewoners in het team hebben we een middag of een bijeenkomst georganiseerd voor bewoners. Toen zag je ook dat waren er niet zo veel. (...) Dus dat vraagt echt wel heel veel tijd en investeringen die we echt wel willen gaan doen. Dat was eigenlijk een beetje in deze fase gepland maar toen kwam corona om de hoek kijken dus dat helpt ook niet mee. En omdat wij wel zoiets hadden van we willen buurtbewoners er wel heel graag bij betrekken maar tegelijkertijd willen we het wel wat concreter maken omdat we merken dat voor veel mensen die badges nog een beetje abstract zijn. (...) Dus we wilden dat gewoon wel wat meer handen en voeten geven voordat je daar met bewoners mee aan de slag gaat."

Team Perspectieff wilde eerst actief gezinnen werven voor het project, maar heeft daar van afgezien omdat en bang was dat de suggestie zou worden gewekt dat zij ook iets met die schulden zouden gaan doen. Ze hebben daarom besloten het Perspectieff project in te passen in de lopende trajecten, in het dagelijkse werk en de begeleiding van gezinnen (Frontlijn).

De teamleden van KG zijn zelf allen bewoners en zijn ten tijde van het onderzoek nog zoekende naar een gezamenlijke focus. Ze hebben nog niet helder hoe zij hun activiteiten willen vormen en hoe ze die willen communiceren naar buiten. De verwachting is wel dat omdat zij bewoners zijn makkelijker contact leggen met gezinnen die ondersteuning nodig hebben.

"Nou het is ook...het zijn allemaal mensen uit de wijk zelf, dus in die zin hebben zij ook wel een sterk netwerk en via de activiteiten en via die scholen willen ze dat alleen maar versterken om daarmee dus beter contact met die gezinnen te krijgen en die gezinnen daadwerkelijk langdurig te gaan monitoren."– Rebel

Kortom, de teams ontwikkelen hun ideeën en plannen op basis van kennis over behoeftes in de wijk, maar bewoners als meeontwikkellende partij mee te nemen (afgezien van zichzelf) is geen gangbare praktijk. Betrokken ambtenaren wijzen op het belang de stem van bewoners bepalend te laten zijn in planontwikkeling. Het beleid (de oplossing) wordt dan meer gedragen. Dat behoeft een andere werkwijze, namelijk starten vanuit de noden en behoeftes van bewoners (zie verder de paragraaf inbedding bestaande netwerken en doelgroep).

"We kunnen wel oplossingen soort van op de wijk plakken, maar het werkt het beste als de vraag vanuit de bewoners komt en ze bijvoorbeeld ook actief een rol hebben in de oplossing, waardoor het veel meer gedragen wordt."

"Wat we de afgelopen jaren wel hebben geleerd is dat je kleinschaliger moet kijken, dus geen bijeenkomst over BoTu maar wel een bijeenkomst, of een groep mobiliseren rondom een straat, rondom een wijk. Rondom een problematiek, of dat nou is dat ze zorgen hebben over hun dochters, of zorgen over hun kinderen, of zorgen over een bepaald plein. We zijn van het kleinschalige, we moeten veel meer naar mensen toe gaan. (...) Ik denk dat er weinig wijken zijn waar ambtenaren zoveel in de wijk rondlopen. Het is heel anders als je hier bent wat er gebeurt, als je hier op een school bent in plaats van dat je van je ver weg gebouw zit."

Inbedding netwerken & doelgroep

Zoals al bleek uit de paragraaf over het ontstaan van de teams zijn de meeste teams ingebed in bestaande buurtorganisaties zoals Delfshaven Coöperatie en Rotterdamse Douwers. Sommige initiatiefnemers zijn zelf betrokken bij stichtingen die actief zijn in de wijk, zoals Team Toekomst.

"Ja, kijk, ik ben natuurlijk twee aanbieders van sportverenigingen. [naam andere partij] is een aanbieder. Dus die heb je sowieso erin zitten. Ja ik heb een hele lijst met partijen waarmee we gesproken hebben en (...) sommige hebben echt mee gecreëerd, sommige hebben alleen feedback gegeven. We hebben ook gesproken met het Jeugd Sport en Cultuur Fonds en Meedoen in Rotterdam."

Daarnaast worden nieuwe verbanden gelegd met organisaties om toegang tot de doelgroep te bewerkstelligen. Zo zijn deelnemers van de pilot van team Perspectieff gevonden via sleutelfiguren van de stichting Onwijze Moeders en de Voedselbank. Het idee is dat deze manier, via nauw en informeel contact, laagdrempeligere dienstverlening biedt dan dat van de Kredietbank Rotterdam, de gemeentelijke instantie die zich bezighoudt met schulddienstverlening. Juist het idee dat Perspectieff niet onderdeel is van het gemeentelijke systeem, kan ervoor zorgen dat bewoners hulp aannemen, zo is de gedachte.

Zoals ook beschreven baseren teams hun planvorming en interventies op de noden en behoeftes van de bewoners in de wijk. Zij hebben ofwel zelf een uitgebreid netwerk of in het geval van bijvoorbeeld GrowBoTu schakelen ze voor de inbedding met de buurt een buurtorganisatie in (de Verbindingskamer). Team Krachtige Gezinnen heeft zelf de contacten en is vooral bezig te inventariseren welke partijen al bezig zijn met een gezinsaanpak en om met andere partijen een gezamenlijke visie voor de wijk neer te zetten.

"Bureau Frontlijn actief en HomeStart en kijk Frontlijn is volgens mij dit jaar begonnen, of vorig najaar, met een gerichte gezinsaanpak en zij hebben contact met verschillende scholen, hebben daar ook spreekuren en ze hebben natuurlijk gezinnen in beeld die eventueel baat zouden hebben bij het traject. Dus daar willen we wel goed mee gaan samenwerken."

"Er zijn verschillende organisaties die al doen aan ondersteuning van ouders of ondersteuning van kinderen. En die hebben allemaal hun eigen programma en eigen aanpak. En heel veel ouders die weten niet wat doet de ene organisatie, wat doet de andere, van elkaar weten ze het vaak ook niet. Wij willen dus echt met elkaar ook kijken van hoe kunnen we zaken op elkaar afstemmen of elkaar aanvullen misschien. Kijk we hoeven natuurlijk niet allemaal steeds hetzelfde wiel uit de vinden. Dat ook voor ouders makkelijker is te weten wie doet wat en waar kan ik terecht. Om een gezamenlijke visie met elkaar voor Bospolder-Tussendijken neer te zetten."

Voor Buurtmakers West zit hun impact vooral ‘achter de schermen’. De inbedding in bestaande buurtnetwerken en de doelgroep is dus (nog) niet heel groot. Dat is ook het geval voor team Open Badges, die liever nog even wacht met bewoners betrekken op het moment dat ideeën wat meer geconcretiseerd zijn.

"Eigenlijk wat je achter de schermen moet regelen is een veel grotere uitdaging dan wat je met die buurtbewoners moet regelen. En dat is denk ik waar wij heel erg op focussen, maar waarvan ik ook zie dat

de stichting dat ook lastig vindt, want die blijven maar doorvragen van: ja, maar hoeveel buurtbewoners betrek je dan? En hoeveel dit, en hoeveel dat? Die zoeken nog steeds heel erg alles voor die schermen, terwijl de echte impact van ons project zit achter de schermen. Als wij onze eigen collega's even, en ik spreek even namens die organisaties he, want ik woon hier gewoon, maar dat is hoe die organisatie erover praten. Als je die makkelijker meekrijgt, als we veel makkelijker met elkaar samenwerkingsvormen hebben, manieren om met elkaar te communiceren, manieren om dingen aan te pakken. Dan heb je een veel grotere scope, want dan kun je veel meer mensen bereiken. En dat is denk ik de werkelijke impact van dit project."

"Ja, dat [co-creatie] moet nog helemaal bedacht worden ook. Ik zelf heb niet eens zo vreselijk veel contact in die buurt zelf. Maar die kant moet het wel uit en dat is wat ik veerkracht vind. Dus het zou moeten gaan over zaken als de wijkeconomie. (...) Dus uiteindelijk een vitale wijk zou betekenen dat ze gewoon voor een deel die besteding in die wijk zelf plaatsvinden en dat het niveau van besteden ook omhoog gaat. Zo kan de vitale wijkeconomie ook ontstaan en die is er niet. Het is in feite een ontwikkelgebied. Je ziet ook hetzelfde gebeuren als wat in ontwikkelingslanden gebeurt. We rijden er langs met onze SUV door de bagger naartoe en s' avonds gaan we weer weg."

- Team Open Badges

Conclusie

Over het geheel genomen zijn initiatiefnemers vaak ondernemers uit de buurt en maatschappelijke organisaties en stichtingen die al actief waren op maatschappelijke vraagstukken. Bij de totstandkoming van coalities zijn bestaande netwerken en contacten cruciaal. In twee gevallen is nieuwe samenwerking ‘afgedwongen’ door Rebel. Het programma SlbD draagt daarmee bij aan de totstandkoming van nieuwe coalities. In de andere gevallen was er al een samenwerking tussen verschillende partijen maar geeft SlbD wel de mogelijkheid die verder uit te diepen en te concretiseren. Voor alle teams, met uitzondering van GrowBoTu, geldt dat het idee vanuit de buurt komt. Perspectiefff en Open Badges borduren voort op ideeën en projecten van de Delfshaven Coöperatie. Buurtmakers West en Team Toekomst zijn gestart vanuit sociale ondernemers en Krachtige Gezinnen vanuit stichtingen gevestigd in de buurt.

Teamleden hebben ruime kennis, expertise en ervaring op verschillende domeinen en beschikken over grote netwerken. Het ene team is sterker aangehaakt bij formele netwerken dan het ander, en de ander is juist weer meer genetwerkt met informele partijen. De toegang tot formele netwerken biedt meer mogelijkheden voor fondsenwerving. SlbD biedt ondersteuning op dit vlak,

ook door de teams te helpen bij het ontwikkelen van een voorstel en bijhorend verdienmodel. Tijd is een beperkende factor, vooral voor onbetaalde teamleden, meestal bewoners.

De samenwerking met de gemeente loopt met uitzondering van team GrowBoTu soepel en teamleden geven aan veel profijt te hebben van de input van de gemeente. De gemeente stelt zich in meerdere teams op als een mee-ontwikkende partij. De teamleden zijn verder ook tevreden over de begeleiding van Rebel, hoewel de uitvoering van het programma soms als te sturend wordt ervaren, met name het opgelegde tijdschema en bijhorende deadlines.

De plannen die zijn ingediend zijn grotendeels vanuit de buurt ontstaan. Alle partijen hebben dan ook voeling met grootstedelijke problematiek, maar de ene partij zit er wel dichter op dan de ander en ook zijn er verschillen qua lokale praktijkervaring. Hoewel alle teams hun ideeën en plannen ontwikkelen op basis van kennis over behoeftes in de wijk, valt op dat bewoners (afgezien van zichzelf) (nog) niet als ontwikkelende partij zijn betrokken.

Kortom, hoewel het slechts om voorlopige resultaten gaat, komt toch naar voor dat a) sommige teams grotendeels samengesteld blijken te zijn uit ‘gevestigde’ actoren die al geruime tijd actief zijn in de wijk en b) de directe betrokkenheid van buurtbewoners bij de uitwerking van sommige voorstellen tot nog toe beperkt is. De teams haken vooral goed in op de institutionele kant (samenwerking met gemeente en andere instanties), maar er lijkt nog een missing link te zijn met de gemeenschap in de zin dat er nog geen echte betrokkenheid is bij het vormgeven van de interventies. Daar ligt een grote uitdaging.

Auteur: Wenda Doff. In opdracht van: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken en Vital Cities and Citizens (EUR).

HOOFDSTUK 4. GOVERNANCE

De bestuurlijke context van een wijk beïnvloedt het veerkrachtig handelen van gemeenschappen. Dit hoofdstuk biedt inzicht in de samenwerking tussen bewoners, ondernemers, wijkinitiatieven en overheid in BoTu. Het gaat in op de kwaliteiten van veerkrachtig besturen en de door Veerkrachtig BoTu 2028 beoogde responsieve rol van de overheid waarbij de overheid het vooral als taak ziet te reageren op vragen en behoeftes van wijkbewoners en lokale initiatieven te faciliteren.

Het hoofdstuk geeft een actueel overzicht van de individuen en organisaties die bij het programma betrokken zijn. Ook legt het de dynamiek achter een aantal voor het afgelopen jaar kenmerkende gebeurtenissen bloot.

Voor de dataverzameling is gebruik gemaakt van observaties bij het maandelijks kernteamoverleg en verdiepende interviews die ingaan op besproken onderwerpen. De ontwikkelde methodiek voor het faciliteren van gemeenschapsveerkracht komt voort uit de samenwerking met de faculteit Techniek, Bestuur en Management (TU Delft) en faculteit Erasmus School of Social and Behavioural Sciences (EUR).

Foto: Florian Braakman

Methodiek

Een van de doelstellingen van het programma Veerkrachtig BoTu 2028 is dat de overheid handelt volgens de principes van responsiviteit. Middels participerende observatie bij het maandelijkse kernteamoverleg documenteert Veldacademie besproken onderwerpen en besluitvorming voor vervolgonderzoek. Het kernteam bespreekt opvallende ontwikkelingen in de wijk en het programma Veerkrachtig BoTu 2028 en reflecteert regelmatig op de rol van de overheid. Op basis van de observaties bij het kernteamoverleg is er besloten om een raamwerk voor het faciliteren van gemeenschapsveerkracht te ontwikkelen en een aantal recente casussen uit te lichten om de rol van de overheid verder te onderzoeken. De casussen laten zien hoe veerkracht in de praktijk werkt, welke factoren van belang zijn en welke verschillende rollen de overheid aanneemt. De volgende casussen zijn het afgelopen jaar in het kernteamoverleg naar voren gekomen en in samenwerking met onderzoekers van TU Delft en EUR geselecteerd en verder onderzocht: ontstaan van Delfshaven Helpt, protest tegen de verkoop van het Zelfregiehuis, acties voor het behoud van Duimdrop en BoTu 12. Voor elke casusbeschrijving zijn er met betrokken actoren (telefonische) interviews afgenomen. Daarnaast biedt dit hoofdstuk een overzicht van de bij het programma Veerkrachtig BoTu 2028 betrokken actoren en een verdieping van het begrip veerkrachtig besturen.

Raamwerk ‘faciliteren van gemeenschapsveerkracht’

Een responsieve overheid gaat uit van het zelforganiserend vermogen van de wijk. We bekijken in dit hoofdstuk daarom specifiek naar de kwaliteiten waarover de overheid moet beschikken om het zelforganiserend vermogen van de wijk te stimuleren, ofwel gemeenschapsveerkracht te faciliteren. Het raamwerk (figuur 4.1) laat zien hoe dat gemeenschapsveerkracht ontstaat in de interactie tussen sociaal kapitaal, betrokken bestuur en leiderschap en het probleemoplossend vermogen dat weerbaarheid van de wijk versterkt. Betrokken bestuurders en gemeenschapsleiders zijn de handelende actoren. Het probleemoplossend vermogen wordt zichtbaar in de door hen uitgevoerde activiteiten. Het sociaal kapitaal zijn de relaties tussen de actoren die acties faciliteren of toegang bieden tot verschillende hulpbronnen. Het model laat ook zien dat de context invloed heeft op de gemeenschapsveerkracht: actoren handelen in een communicatieomgeving waar informatie met elkaar door verschillende lagen wordt gedeeld.

Hieronder volgt een toelichting op de begrippen uit het raamwerk. Per begrip staat in het *schuingedrukt* een kwaliteit die past bij een overheid die gemeenschapsveerkracht faciliteert.

1. Leiderschap - verbindend vermogen

Leiderschap is een belangrijke voorspeller voor succesvolle samenwerking tussen een gemeenschap en verschillende schaalniveaus van formele organisaties. Gemeenschapsleiders beïnvloeden de zelforganisatie en het sociaal kapitaal in de wijk. Ook identificeren ze de lokale behoefte en pakken problemen aan. Het verbinden van belangrijke actoren met een leidende rol kan een uitdaging zijn, maar is een meerwaarde. Een responsieve overheid beschikt over verbindend vermogen, wat inhoudt dat zij cruciale partners aan zichzelf en aan elkaar kunnen verbinden.

2. Betrokken bestuur - institutionele souplesse

Betrokken bestuur gaat over deelname van bewoners en lokale organisaties aan het lokaal bestuurlijk proces. Formele actoren moeten kunnen reageren op de inbreng van lokale behoeften met ondersteuning en specifiek beleid. Overheden moeten dus in staat zijn om mee te bewegen met eisen die bijvoorbeeld opkomende initiatieven stellen. Dit door onder andere procedures, maar ook spelregels, aan te passen wanneer nodig. Dit vermogen wordt institutionele souplesse genoemd.

3. Sociaal kapitaal - mobiliserend kapitaal

In dit raamwerk wordt sociaal kapitaal gedefinieerd als de sociale netwerken die acties faciliteren of toegang bieden tot verschillende hulpbronnen. Sociaal kapitaal zorgt voor een gedeelde visie en verbetert het probleemoplossend vermogen van bestaande initiatieven. Het helpt instituties met multi-level governance (vrij vertaalt: meerlagig bestuur). De overheid moet over mobiliserend vermogen beschikken, wat inhoudt dat initiatieven van anderen worden uitgelokt en ondersteund. Hiervoor is het van belang dat de overheid uitstraalt open te staan voor initiatieven, verbindingen legt en actief partijen uitnodigt mee te doen en/of denken.

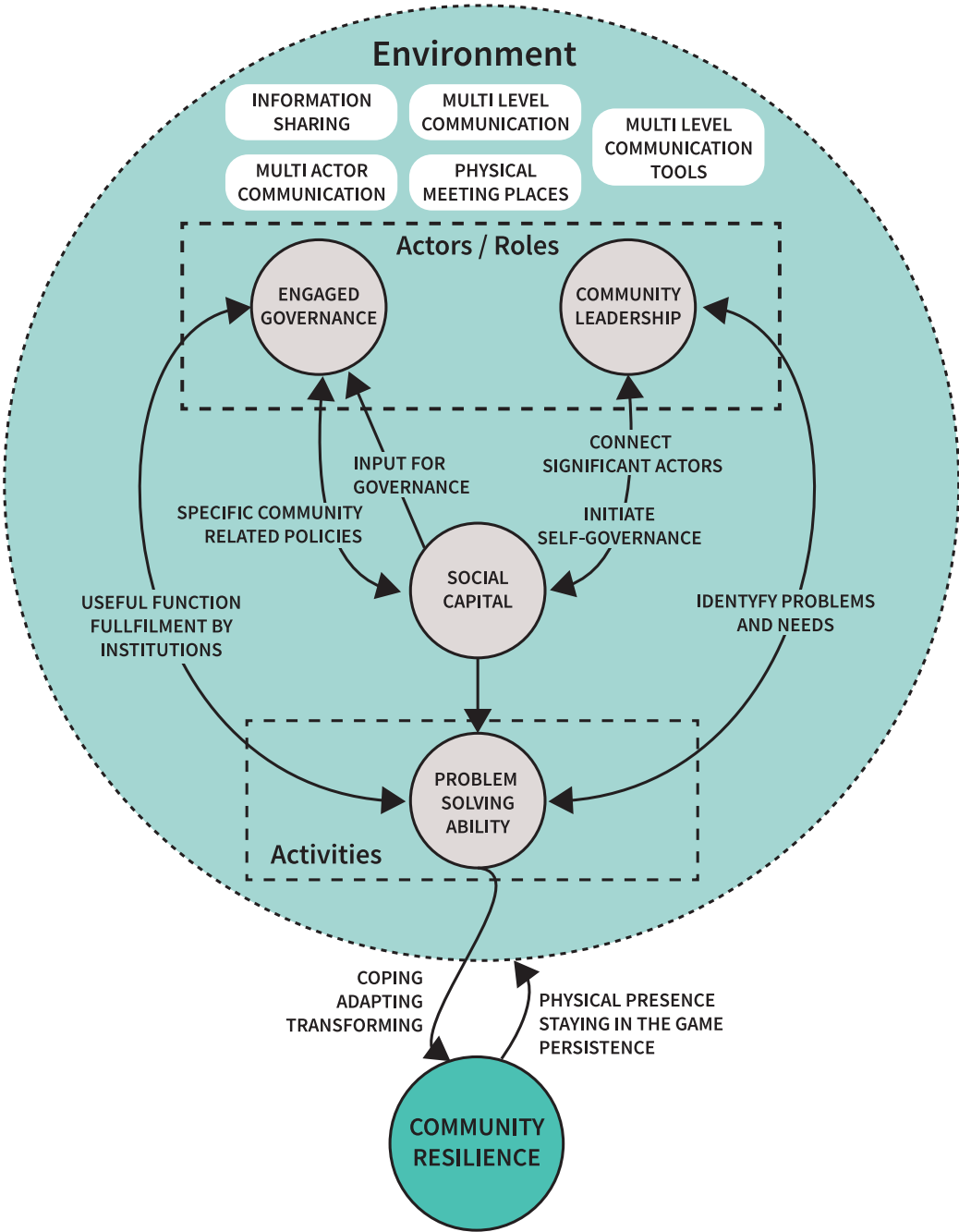
4. Communicatieomgeving - betrouwbaarheid

Communicatie is een voorwaarde voor veerkracht. De communicatie tussen verschillende actoren helpt om het probleemoplossend vermogen te verbeteren waardoor gemeenschappen samen grotere vraagstukken kunnen aanpakken. De communicatieomgeving kenmerkt zich door het delen van informatie tussen verschillende actoren en schaalniveaus. Fysieke plekken en (digitale) middelen faciliteren deze communicatie. In de communicatie is het belangrijk dat de overheid betrouwbaar is, zodat partners weten wat zij kunnen verwachten en zich hierop in kunnen stellen. Het gaat hierbij om betrouwbaarheid in de zin van behoorlijk bestuur, rechtszekerheid en continuïteit.

5. Probleemoplossend vermogen - betrouwbaarheid

Het probleemoplossend vermogen geeft aan in hoeverre de lokale gemeenschap, bestaande uit formele en informele actoren, moeilijke problemen kan oplossen. Hier

Figuur 4.1 Raamwerk faciliteren van gemeenschapsveerkracht

Bron: Edua-Mensah, E. (2020), TU Delft, bijlage III

spelen de capaciteiten van de gemeenschap een belangrijke rol, zoals gezamenlijk beslissingen maken, plannen en vindingrijkheid. De oplossingen gaan om drie mogelijke stappen van sociale veerkracht: coping, adapting en transforming. Hier gaat coping over korte termijn reactie op een directe stressor, waarbij problemen worden opgelost door direct voorhanden hulpbronnen. Adaptieve eigenschappen gaan over proactieve reacties, waarbij preventie een doel is en nieuwe hulpbronnen worden gemobiliseerd. Transformerende eigenschappen gaan over de lange termijn en het beïnvloeden van instituties voor individueel welzijn en maatschappelijke stabiliteit

met het oog op huidige en toekomstige stressoren. Ook in het uitvoeren van activiteiten is het belangrijk dat de overheid betrouwbaar is, zodat partners weten wat zij kunnen verwachten en zich hierop in kunnen stellen. Het gaat hierbij om betrouwbaarheid in de zin van behoorlijk bestuur, rechtszekerheid en continuïteit.

Voordat we doorgaan naar de casusbeschrijvingen volgt er een overzicht van actoren die deelnemen aan het programma Veerkrachtig BoTu 2028. In de binnenste schil staan de leden van het kernteam. Daarom heen is een tweede schil van betrokken met een uitvoerende functie.

Kernteam

Veerkrachtig BoTu 2028 is een gezamenlijk wijkontwikkelingsprogramma van verschillende betrokken partners. Voor de coördinatie van het programma is een kernteam opgezet dat bestaat uit vertegenwoordigers van de Gemeente Rotterdam, woningcorporatie Havensteder, adviesbureau Rebel Group, burgerinitiatief Delfshaven Coöperatie, en onderzoeksinstelling IABR (figuur 4.2). Veldacademie is onderdeel van het kernteam om alle gebeurtenissen voor de monitor van het programma te documenteren. Voor elk van de programmaonderdelen is er een programmaleider in het kernteam die ook verantwoordelijk is voor de uitvoering. In figuur 4.1 is met kleur weergegeven wie verantwoordelijk is voor welk programma-onderdeel. Het kernteam komt maandelijks samen in een kernteamoverleg. Het doel van het overleg is om het de verschillende netwerken te verbinden en over het gedachtengoed Veerkrachtig BoTu 2028 uit te wisselen en te ontwikkelen. Elk kwartaal worden bewoners, partners en belangstellenden (de zgn. BoTu Community) uitgenodigd om mee te denken en mee te doen. Vanwege de te grote omvang van het kernteamoverleg is er begin 2020 besloten om parallel aan het kernteamoverleg een structureel partneroverleg te houden, bestaande uit de Delfshaven Coöperatie, Havensteder, Rebelgroup en de programmamanager. Sinds de uitbraak van de coronacrisis heeft het maandelijkse kernteamoverleg digitaal plaatsgevonden.

Gemeente Rotterdam

Een deel van het kernteam bestaat uit ambtenaren van de Gemeente Rotterdam. Vanuit deze organisatie is de wijkmanager ook als programmamanager actief. Samen met het BoTu kernteam is de programmamanager verantwoordelijk voor de uitvoering van de 3x3 aanpak (programma Veerkrachtig BoTu 2028 p.10). Ze wordt daarbij ondersteunt door de programmasecretaris en communicatiemanager. Ook de Chief Resilience Officer zit vanuit de gemeente in het kernteam. Afgelopen jaar heeft het kernteam afscheid genomen van de stadsmarinier. Door de stijging op de veiligheidsindex is besloten dat haar inzet harder nodig was in Carnisse. De Resilience Officer is verantwoordelijk voor de Resilient Rotterdam Strategie. Voor de programmaonderdelen 3X WAT (Werk, taal & schulden, Zorg, jeugd & opvoeden, Energie, wonen & buitenruimte) en Veerkrachtige Professionals zijn ambtenaren uit de clusters maatschappelijke Ontwikkeling, Stadsontwikkeling, Werk & inkomen en Stadsbeheer verantwoordelijk.

Rebelgroup

Rebelgroup is een management adviesbureau dat zich richt op financieel-economische en strategische dienstverlening. Deze partij is verantwoordelijk voor de ontwikkeling en uitvoering van het programmaonderdeel Social Impact by Design.

Delfshaven Coöperatie

Delfshaven Coöperatie is een bewonersinitiatief dat zich inzet voor de ontwikkeling van het gebied Delfshaven, waar Bospolder-Tussendijken onderdeel van is. Deze partij is verantwoordelijk voor het programmaonderdeel Community Building en betrokken bij Energie, Wonen en Buitenruimte. Ze hebben ook een adviserende rol bij het programmaonderdeel Social Impact by Design.

Havensteder

In het kernteam zit een vertegenwoordiger van woningcorporatie Havensteder. De woningcorporatie geeft als partner ook advies over de selectie van de teams uit de Open Oproep en is betrokken bij meerdere teams van Social Impact by Design.

IABR

De Internationale Architectuur Biennale Rotterdam (IABR) is een tweejaarlijkse internationale manifestatie over architectuur die zich richt op de toekomst van de stad. Deze partij is actief betrokken bij de uitvoering van het programmaonderdeel Energie, Wonen en Buitenruimte. Daarnaast heeft IABR een adviserende rol bij het programmaonderdeel Social Impact by Design.

Veldacademie

Kenniswerkplaats Veldacademie neemt deel aan het kernteam als observator en is verantwoordelijk voor de monitor Veerkracht in Bospolder-Tussendijken. Daarnaast stimuleert Veldacademie het leerproces door het organiseren van kennisuitwisseling in de wijk, in de stad en op regionale- en landelijke schaal.

Naast het kernteam is er een tweede schil van actoren die betrokken zijn bij het programma Veerkrachtig BoTu 2028.

BoTu12

BoTu12 is een raad van twaalf buurtbewoners uit Bospolder-Tussendijken welke advies geeft aan het kernteam en Stichting GoBoTu bij het maken van plannen en keuzes. De rol voor de BoTu 12 was in eerste instantie om te adviseren bij de selectie van team in Social Impact by Design. In de praktijk hebben ze het afgelopen jaar op een tal van onderwerpen (ongevraagd) advies gegeven buiten hun geformaliseerde rol in SibD om. De rol van BoTu12 wordt verder uitgelicht op p. 130.

Stichting GoBoTu

De Stichting GoBoTu beheert het budget van Social Impact by Design en beslist over het verloop van de Open Oproep. Er is een driekoppig bestuur samengesteld, bestaande uit Joan Nunnely, Irsan Widarto en Saskia Hes. Het bestuur wordt geadviseerd door BoTu12 en het kernteam. GoBoTu beslist erover welke teams doorgaan naar de volgende fase van het experiment.

Figuur 4.2 Systeemvisualisatie

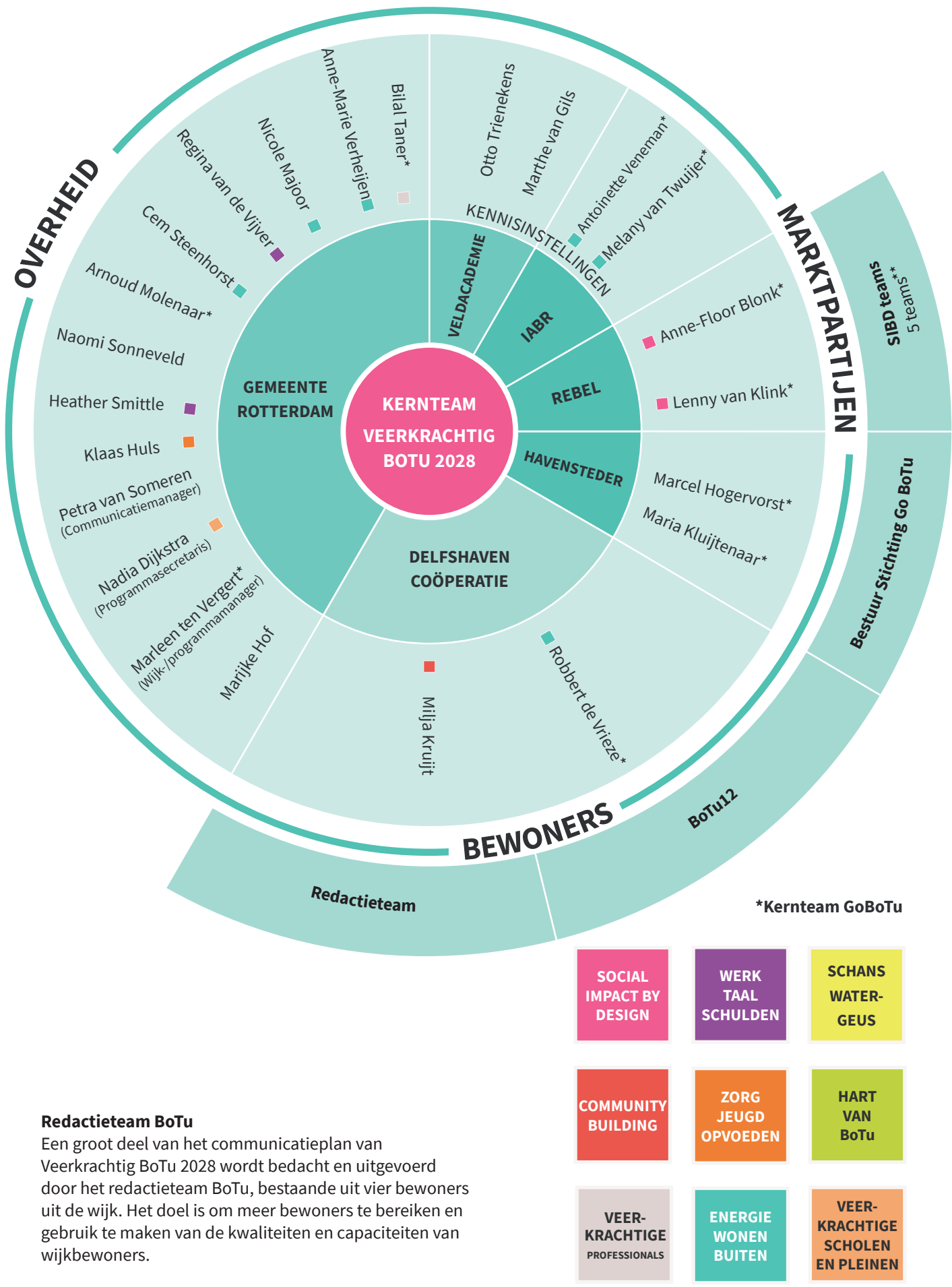

Foto: Jan van der Ploeg

Meerwaarde van bewonersadviesgroep BoTu12

Ontstaansgeschiedenis

Met de start van het programma Veerkrachtig BoTu 2028 ontstaat er bij wijk- en programmamanager Marleen ten Vergert de behoefte aan een bewonersgroep die haar gevraagd en ongevraagd van advies kan voorzien. Delfshaven Coöperatie profileert zich dan al vijf jaar als de (bewoners)partner voor bestuurlijke vernieuwing in en rondom BospolderTussendijken. Zij waren betrokken in de aanloop naar het programma en zijn onderdeel van het kernteam. Omdat de bewonerscoöperatie geen dwarsdoorsnede is van de wijkbevolking in BoTu wil de wijkmanager een meer representatieve klankbordgroep oprichten.

Doelstelling

Begin 2019 start haar zoektocht naar die 'andere' bewoners. Het plan is om een fluïde groep bewoners te mobiliseren die kritisch meedenkt en doet, haar ter verantwoording durft te roepen en tegelijkertijd ook een ambassadeursrol kan vervullen. Al is de Botu12 geen doel op zich:

“Het is nu net alsof de Botu12 het orgaan is in Bospolder-Tussendijken en dat is ‘t naar mijn visie helemaal niet, want het gaat erom hoeveel mensen je actief kunt betrekken bij dit programma. Dus we moeten naar de Botu 30, de Botu 50 of de Botu 100.”

.....
Programmamanager Marleen ten Vergert

Activiteiten

De eerste formele rol voor de BoTu12 was adviseren bij de selectie van teams in Social Impact by Design. In de praktijk hebben ze het afgelopen jaar op een tal van onderwerpen (ongevraagd) advies gegeven buiten hun geformaliseerde rol in Social Impact by Design om. Ze hebben meerdere acties geïnitieerd en uitgevoerd, zoals de decemberpakketten, actiegroep Schoon en Mooi BoTu, een plantenactie om moeders een hart onder de riem te steken en de verjaardag van een 100-jarige oma uit de

buurt. De acties zijn een collectief blijk van handelend vermogen. De bijdrage die de groep aan de wijk levert overstijgt dus de formele functie van een adviesorgaan voor het programma Veerkrachtig BoTu 2028. De leden noemen het niet als hun taak om de afstand tussen overheid en bewoners te verkleinen. Wel ervaren zij dat deze afstand voor hen door BoTu12 is verkleind.

Wervingsproces

De Botu12-leden zijn geselecteerd aan de hand van een door de programmamanager en haar twee wijknetwerkers samengestelde groslijst van veertig actieve mensen uit hun eigen bewonersnetwerk. Daarvan hebben ze een eerste selectie van acht gemaakt, met veel aandacht voor diversiteit, zoals; religie en etniciteit, man en vrouw, koop- en huurwoningen, Bospolder, Tussendijken, jong en oud. Er was wel één eis; “***Dat ze constructief mee kunnen denken.***” – Programmamanager Marleen ten Vergert

Globaal driekwart van de deelnemers is geworven via het bewonersnetwerk dat al zeer actief was, bijvoorbeeld door deelname aan Buurt Bestuurt of werkervaring bij Jong Delfshaven en de stadsmarinier. Een van de leden bestuurt een eigen buurthuis en er doet een lid van de bewonerscommissie Gijsingflats mee. Er zijn ook leden die nog geen actieve rol in de wijk vervulden. Twee jongeren zijn door een lokale ondernemer aangedragen. Zo is de Botu12 eigenlijk organisch ontstaan, zonder een vooraf uitgetekend plan.

Toegevoegde waarde

BoTu12 draagt volgens leden bij aan de ontwikkeling van zichzelf en van de gemeenschap. De grootste meerwaarde van BoTu12 is, volgens de deelnemers zelf, het gezien en gehoord worden. Ondanks dat hun rol is beperkt tot adviseren, en dus niet beslissen, ervaren BoTu12-leden toch zeggenschap (= bevoegdheid om ergens over te beslissen). “***Wij hebben eigenlijk geen invloed op niks, maar... wij bespreken gewoon open alles.***” – Lid BoTu12 Ervaren zeggenschap, zo stellen ze, is een resultaat van geïnformeerd worden (= gezien), en bovenal gehoord en serieus genomen worden.

Daarnaast levert deelname BoTu12-leden een versterking van het sociale netwerk op en een toename in ervaren handelingsruimte, wat inhoudt de ontdekte potentie om te agenderen en te acteren. Uit dat laatste halen BoTu12-leden veel voldoening. Deelname aan BoTu12 biedt hen ook kansen om zich sociaal en/of economisch verder te ontwikkelen. Het blijkt dat deelname werkt als een springplank naar een betaalde baan. Diverse leden plukken daar reeds persoonlijk vruchten van. Bovendien wordt deelname aan BoTu12 als bijzonder ervaren, wat een grote onderlinge verbondenheid oplevert.

Wel blijkt dat adviesrecht ook kan leiden tot een verminderd handelingsvermogen, wat betekent het vermogen actief te handelen om situaties of omstandigheden te veranderen. Door de adviserende rol in de selectie van Social Impact by Design zagen Botu12-leden zich genoodzaakt om afzijdig te blijven in de teams. De formele functie van de BoTu12 zit daadwerkelijke betrokkenheid dus soms in de weg.

Responsieve overheid

Betrokken bestuur - *institutionele souplesse*

Met adviesgroep BoTu12 weet de overheid bewoners te betrekken bij het lokaal bestuurlijk proces. BoTu12-leden ervaren dat voor hen de afstand tot de overheid is verkleind. Zij hebben het afgelopen jaar op meerdere onderwerpen advies gegeven. Ook hebben ze thema's zoals gezondheid en veiligheid op de agenda van Veerkrachtig BoTu 2028 gezet, wat blijkt geeft van institutionele souplesse.

Sociaal kapitaal - *mobiliserend vermogen*

De rol van Botu12 levert een bijdrage aan de responsieve rol van de programmamanager, representant van het programma en overheid. Het laat zien dat zij beschikt over mobiliserend vermogen. Het is gelukt bewoners actief te betrekken om mee te doen en te denken.

Probleemoplossend vermogen - *betrouwbaarheid*

Dat BoTu12 zich gehoord en serieus genomen voelt geeft aan dat de overheid zich als betrouwbare partner opstelt. Het probleemoplossend vermogen van de gemeenschap is toegenomen, wat blijkt uit de collectieve acties die het afgelopen jaar op initiatief van BoTu12 zijn gestart.

Leiderschap - *verbindend vermogen*

Voor het realiseren van een werkelijk veerkrachtige gemeenschap is een kerngroep van tien tot twaalf bewoners met adviesrecht en ondersteunend verbindend kapitaal onvoldoende. Het is volgens BoTu12-leden de uitdaging om dit wijkbreed uit en over te dragen aan de hele gemeenschap.

Bron: H. Post (2020), Erasmus Universiteit, bijlage III

Het ontstaan van Delfshaven Helpt

Na het ingaan van de coronamaatregelen in maart 2020 is er in Bospolder-Tussendijken snel en doeltreffend gehandeld door bestaande netwerken te activeren om ondersteuning te bieden aan kwetsbare buurtbewoners. Naar aanleiding van een oproep op LinkedIn om eenzame ouderen in deze crisis niet te vergeten, werd binnen enkele dagen de actiegroep ‘Delfshaven Helpt’ opgericht. Er ontstond een sneeuwbaaleffect waarbij actieve bewoners en andere betrokkenen uit het wijknetwerk elkaar uitnodigden voor een WhatsAppgroep. In een week tijd was er een website, een telefonische hulplijn en een inschrijfportaal voor vrijwilligers. Er werden posters en flyers door de wijk verspreid en in twee weken waren 550 vrijwilligers aangetrokken, waaronder een grote groep studenten die niet eerder bij het wijknetwerk was aangesloten. Het sterke sociale weefsel, waarin de laatste decennia fors is geïnvesteerd, wordt door initiatiefnemers als dé verklaring genoemd voor de snelle en effectieve totstandkoming van deze hulpstructuur.

“Het is echt weer zo’n Delfshavendingetje; er roept iemand wat en binnen twee dagen is er een website met vraag en aanbod. Ook hebben binnen tien dagen vijfhonderd mensen zich aangemeld om te helpen”, aldus bewoner en initiatiefnemer Delfshaven Coöperatie.

De actiegroep ‘Delfshaven Helpt’ bestaat uit bewoners en betrokken individuen uit verschillende organisaties, allen gedreven om buurtbewoners te ondersteunen. Een hulpvraag, zoals boodschappen doen, komt binnen via de centrale hulplijn. De vraag wordt doorgestuurd naar een van de negen buurtcoördinatoren en die legt de verbinding met een vrijwilliger met passende ervaring of dichtstbij zijnde postcode. Een vrijwilliger die boodschappen doet ontvangt een protocol met richtlijnen om het overdragen van een besmetting te voorkomen. De levensmiddelen worden in een tas voor de deur gezet en daarna wordt afgerekend met een Tikkie.

Voor complexere hulpvragen zijn er een aantal werkgroepen opgericht. Een voorbeeld daarvan is het gebrek aan digitale middelen. Veel huishoudens bleken niet genoeg laptops ter beschikking te hebben voor het thuisonderwijzen van kinderen. De Chromebooks waarmee scholen werken bleken uitverkocht. De ‘werkgroep laptops’ ontfermde zich daarom over het kopen en verspreiden van laptops. In acht dagen is ongeveer 159 duizend euro aan fondsen geworven en zijn er bijna 900 laptops uitgedeeld.

Er zijn in de buurt nog veel meer initiatieven van de grond gekomen: bijvoorbeeld om ouders te ontzorgen door een uurtje op de kinderen te passen. Of een ommetje

te maken zodat een moeder even op adem kan komen. Daarnaast zijn 2.200 gezinnen verrast met een planten van een Westlandse teler die door het sluiten van grenzen niet meer kon exporteren. Een 100-jarige oma heeft via een hoogwerker haar verjaardag met familie kunnen vieren. Yess pop-up store en verschillende activiteiten voor kinderen.

Het mobiliseren van een netwerk ging zo snel dat de acties van bewoners vooruitliepen op actie vanuit de gemeente. Zo vertelt wijknetwerker Frank Franke: *“Voordat Gemeente Rotterdam folders verspreidde over 1.5 meter afstand houden, hadden de mensen in Delfshaven deze informatie al gekregen.”* Wijkpastor Nico van Splunter vertelt hierover: *“De rol van de gemeente is hier wezenlijk anders dan in de rest van Rotterdam. Gemeente Rotterdam is nu geen initiator of opdrachtgever.”*

Respondenten benoemde de bestaande netwerken en eerdere samenwerking tussen wijkpartijen als cruciaal om snel te kunnen handelen in de crisissituatie, omdat het bijdraagt aan onderling vertrouwen en kennis over elkaars capaciteiten. De gedeelde visie ondersteunden initiatieven om met elkaar samen te werken, in tegenstelling tot eerdere concurrentie.

Responsieve rol van de overheid

Onderstaand een reflectie op het faciliteren van gemeenschapsveerkracht gericht op de responsiviteit van de overheid.

Sociaal kapitaal - mobiliserend vermogen

Aan het begin van de coronacrisis blijkt dat wijkbewoners- en initiatieven snel en doeltreffend handelen en vooruit lopen op actie vanuit de gemeente. Delfshaven Helpt is opgestart door de buurt, formele instituties zoals de gemeente en welzijnsorganisatie WMO-radar sloten zich aan en ondersteunden de initiatieven. Uit het benutten en ondersteunen van initiatief uit de wijk blijkt het mobiliserend vermogen van de overheid. Eerdere samenwerking biedt daarbij vertrouwen en kennis over elkaars capaciteiten.

Leiderschap - verbindend vermogen

Het aansluiten van formele instituties bood het wijknetwerk toegang tot andere capaciteiten en hulpbronnen. De gemeente speelde een rol in het betrekken cruciale actoren zoals wijkpartners, fondsen en ondernemers, hieruit blijkt het verbindend vermogen van de overheid. Een voorbeeld is de verbinding met Unilever en Jumbo die beiden het initiatief steunden om boodschappen aan de gemeenschap te verstrekken. Ook speelde de een overheid in het contact met scholen om kinderen van laptops te voorzien.

Betrokken bestuur - institutionele souplesse

Door het sluiten van ontmoetingsplekken en het verplicht thuiswerken waren formele actoren minder goed bereikbaar en was hulpverlening minder toegankelijk met name voor doelgroepen met vraagverlegenheid en/of beperkte digitale vaardigheden. Hieruit blijkt dat een gebrek aan flexibiliteit in beleid en regelgeving de gemeenschapsveerkracht heeft beperkt, oftewel een beperkte institutionele souplesse. Er was geen uitzonderingsregel of wijk specifiek beleid, en in eerste instantie moesten gebiedswerkers thuiswerken. Toch zag je dat sommige medewerkers van de gemeente en professionele hulporganisaties snel op eigen initiatief actie ondernamen om tegemoet te komen aan de veranderende vraag in de wijk. De rolverandering maakten meerdere acties en activiteiten mogelijk, wat op individueel niveau institutionele souplesse laat zien.

Probleemoplossend vermogen - betrouwbaarheid

De samenwerking met formele organisaties speelde een belangrijke rol in de gemeenschapsveerkracht. Informele en formele actoren vullen elkaar aan. Het gaf de initiatieven toegang tot meer middelen om problemen op te lossen en te voorzien in behoeften van buurtbewoners, zoals door het ondersteunen met zichtbaarheid van de initiatieven met flyers en met logistieke uitdagingen als opslag en vervoer.

Het is de wens van respondenten om de samenwerking tussen overheid, bewoners en wijkpartijen te verduurzamen. Een kwetsbaarheid daarin is de beperkte financiële middelen die informele actoren tot hun beschikking wat het handelen beperkt en continuïteit van acties in de weg staat. Ook komt naar voren dat met name het bestaande netwerk van initiatiefnemers geactiveerd. Coronacrisis heeft niet geleid tot een grote uitbreiding van initiatiefnemers. Voor de betrouwbaarheid van de overheid in crisistijd blijkt de continuïteit en het bereik van de (informele) hulpverlening van belang.

Communicatieomgeving - betrouwbaarheid

Een centraal knooppunt om elkaar te ontmoeten voor het organiseren van acties bleek van belang. Het platform Delfshaven Helpt werd daarbij beheert door de gemeenschap zelf. Pier 80, ook wel bekend als een Huis van de Wijk dat oorspronkelijk een ontmoetingsplaats is, gebruikt als een centraal knooppunt, dat toegestaan opslag van goederen en functioneerde als een werkplek voor formele actoren in de gemeenschap. Daarnaast bleken mobiele communicatietoepassingen zoals whatsapp en videoconferentiesoftware van belang om communicatiegroepen te vormen en onlinevergaderingen te houden.

Bron: E. Edua-Mensah (2020) TU Delft, bijlage III

Protest om de verkoop van het Zelfregiehuis

Het pand aan Taanderstraat 121 in Tussendijken verschijnt in het voorjaar van 2020 in een verkoopadvertentie op Funda. Het gebouw waar sinds 2016 het buurtinitiatief Zelfregiehuis is gehuisvest wordt door de afdeling Vastgoed van de gemeente te koop aangeboden aan de hoogste bieder. De verkoop is onderdeel van de verkoopstrategie om panden die hun functie hebben verloren te verkopen en de stedelijke begroting in balans te brengen.

Huurders, wijkpartijen en gebiedsorganisatie zijn verrast door de verkoopadvertentie. De gemeente kondigt eerder in programma Veerkrachtig BoTu 2028 aan dat de transformatie van maatschappelijk vastgoed kansen biedt voor extra woningen én het versterken van de lokale sociale infrastructuur van buurthuis kamers. Het programma benoemt daarbij ook expliciet het Zelfregiehuis wat wordt gezien als belangrijke ontmoetingsplek in de wijk (bron: programma veerkrachtig BoTu 2028). De verkoop van het pand schept verwarring onder bewoners door tegenstrijdige berichtgeving vanuit de gemeente. Enerzijds waardeert en ondersteunt de gemeente de plek om zijn maatschappelijke functie voor de wijk, anderzijds wil de gemeente de opgebouwde waarde verkopen.

In reactie op de verkoop sluit het Zelfregiehuis een coalitie met Delfshaven Coöperatie om gezamenlijk in actie te komen en het onderwerp te agenderen bij raadsvergaderingen. Wanneer dit niks oplevert organiseert de actiegroep een protest om ook de aandacht van media te trekken. De *“gebruikelijke escalatiemethodes werken niet”* – lid van de actiegroep. Het wakkert een stedelijke discussie aan over de waarde van maatschappelijk vastgoed die mede door aandacht van politiek en academici zijn weerklank vindt in Rotterdam. Het inzetten van media blijkt effectief, omdat het onderwerp aanspreekt. De maatschappelijke discussie spoort bestuurders aan om te acteren. *“Ik denk dat escalatie via media effectief is, omdat draagkracht kan laten zien en dat komt aan bij publieke bestuurders”* – Lid van actiegroep

Het Zelfregiehuis heeft enkel recht op tijdelijk verblijf. Voorafgaand aan het verkoopproces ontwikkelt het Zelfregiehuis daarom in samenwerking met Delfshaven Coöperatie en met ondersteuning van de Koninklijke Hei-demaatschappij een plan om het pand te transformeren tot gezondheidshuis. Ze willen het pand als maatschappelijke functie voor de wijk te behouden.

Als gevolg van het protest en een opgelaaide discussie ontstaat er meer betrokkenheid van politieke partijen. Zij proberen de besluitvorming te beïnvloeden wat leidt tot een persoonlijk bezoek van wethouder Sven de Lange

aan het Zelfregiehuis. Tijdens het bezoek presenteren de initiatiefnemers hun transformatieplan. Bestaande regulieringskaders van vastgoed en het bestemmingsplan belemmeren de lokale initiatiefnemers in het ontwikkelen van een haalbare business case waardoor deze is afgewezen. Er is volgens de initiatiefnemers meer tijd nodig om een goed alternatief te ontwikkelen en daarom willen ze dat de verkoopplannen worden uitgesteld. De verkoop gaat door onder de voorwaarde dat het pand de maatschappelijke functie behoudt. Een vage voorwaarde, zo blijkt, wanneer het pand wordt verkocht aan een belegger die het ontwikkelt tot tandartspraktijk. Ook werd afgesproken dat er een alternatief pand zou worden gevonden voor het Zelfregiehuis. Zij zijn inmiddels verhuisd naar Schiezicht op de Mathenesserdijk.

Ambtenaren van de gebiedsorganisatie en Maatschappelijke Ontwikkeling zien waarde in het behouden van maatschappelijk vastgoed. Ze willen het pand aan de Taanderstraat niet verkopen. Volgens de vastgoedafdeling is er niemand die ervoor wil of kan betalen. *“Iedereen zegt heel hard dat het belangrijk is en een goed initiatief, maar niemand wil daar zijn portemonnee voor trekken.”* – Medewerker Vastgoed Gemeente Rotterdam.

Daar is in ieder geval geen opdracht toe gegeven. Er was voorafgaand aan de verkoopprocedure echter ook weinig onderlinge communicatie. Na de verkoop van het pand aan de Taanderstraat is afgesproken om de maatschappelijke waarde van dergelijk vastgoed voortaan voor verkoop vast te stellen. Ook is er afgesproken om de verkooplijst van vastgoed met lokale spelers zoals de gebiedsorganisatie te delen. In BoTu staan de gemeentelijke panden RMC aan het Bospolderplein en een sportschool in de Schans-Watergeusbuurt op de lijst.

Onderstaand een reflectie op het faciliteren van gemeenschapsveerkracht en de rol van de overheid. Het gaat in op de rol van de overheid gericht op betrouwbaarheid, mobiliserend vermogen en verbindend vermogen.

Communicatieomgeving - betrouwbaarheid
Tegenstrijdige belangen en berichtgeving van verschillende afdelingen binnen de gemeente scheppen verwarring in de wijk. Er is voorafgaand aan de verkoop weinig communicatie over het verkopen van maatschappelijk vastgoed tussen verschillende afdelingen binnen de gemeente en lagen van de organisatie. Dit doet afbreuk aan de betrouwbaarheid van de overheid.

Sociaal kapitaal - mobiliserend vermogen
Betrokkenen zijn voorafgaand aan verkoop al bezig met alternatieven. Daarbij helpt kennis en ervaring met politieke routes om standpunten te agenderen

en zichtbaarheid door media-aandacht, wat politieke betrokkenheid vergroot. Het toont de capaciteiten van de actiegroep. De actie wordt later door de overheid benut, wat blijkt geeft van het mobiliserend vermogen van de overheid.

Leiderschap - verbindend vermogen
Beperkte tijd en gebrek aan kennis over wet- en regelgeving belemmeren wijkpartijen om kansrijke alternatieven voor het pand te ontwikkelen. Om gemeenschapsveerkracht te faciliteren had de overheid deskundige buurtbewoners zoals juristen of investeringskracht aan de actiegroep kunnen verbinden. Daarnaast blijkt er in deze casus dat cruciale partners van andere afdelingen binnen de gemeente niet met elkaar verbonden te zijn. Er is beperkte uitwisseling tussen de gebiedsorganisatie en Vastgoed over de verkoopstrategie. Er is ook geen opdracht gegeven door Maatschappelijke Ontwikkeling aan Vastgoed om het pand als maatschappelijk vastgoed voor de wijk te behouden.

Probleemoplossend vermogen - betrouwbaarheid
Zelfregiehuis is ondersteunt door de gemeente in het vinden van een andere plek in de wijk.

Foto: Yvet Ellenkamp

Acties voor het behoud van Duimdrop

Wethouder Sven de Lange besluit in het najaar van 2020 om de subsidie voor Duimdrop met ingang van het nieuwe jaar te stoppen. Het betreft de omgebouwde zeecontainers waar kinderen tussen de 4 en 14 jaar oud speelgoed kunnen lenen. De containers sieren al bijna dertig jaar Rotterdamse pleinen. Ze staan in 20 Rotterdamse buurten, waarvan een op het Bospolderplein. De beslissing komt hard aan in de buurt. Als reactie op de aankondiging om de containers te sluiten ontstaat er in BoTu een protestbeweging van gestart door de containermanager, ouders en bewoners die de Duimdrop willen behouden.

De ambtelijke beslissing om Duimdrop af te stoten stoelt op de veronderstelling dat de speelgoedcontainers niet meer van deze tijd zijn. Ze hebben hun meerwaarde verloren door concurrentie met andere initiatieven voor kinderen. Bovendien is Duimdrop gericht op specifieke buurten en is het nieuwe beleid erop gericht om een integrale aanpak te ontwikkelen die kinderen in alle Rotterdamse wijken bereikt.

Duimdrop is bijna drie decennia geleden ontstaan om van pleinen een veilige plek te maken. Meer dan duizend kinderen maken gebruik van deze faciliteit.

Elke duimdrop heeft zijn eigen manager die volgens respondenten van de gebiedsorganisatie en BSW meer is dan alleen manager door de band die wordt opbouwt met de spelende kinderen. De beheerders hebben ook een signaleringsfunctie in de wijk en wanneer er tussen kinderen onderling conflict ontstaan helpt de Duimdropbeheerder om het probleem op te lossen. Ook houdt degene een oogje in het zeil te houden voor problemen thuis. Niet alleen kinderen maar ook ouders en bewoners ontmoeten elkaar bij Duimdrop, wat bijdraagt aan het uitbreiden van hun sociale netwerk.

De ontevredenheid over de beslissing van de gemeente krijgt in BoTu aandacht op sociale media. De actiegroep van containermanagers, ouders en bewoners organiseert een protestevenement, betreft regionale media en start een petitie onder buurtbewoners. De petitie is met 1.425 handtekeningen overhandigd aan de gemeente.

Door acties van bewoners en kinderen is de subsidie voor Duimdrop met een jaar verlengd. Volgens Buurt- en Speeltuinwerk Rotterdam (BSW), die verantwoordelijk is voor het onderhoud van de container, biedt dit jaar de tijd en gelegenheid om kansen te onderzoeken om het concept van Duimdrop te vernieuwen zodat het past in de welzijnsaanbesteding van 2022. De vraag blijft of er bij deze aanbesteding genoeg ruimte is om kleinere

wijkpartijen in de buurt als een gelijke partner zien en of er een budget beschikbaar komt om dit soort initiatieven in de wijk te behouden.

Onderstaande reflectie gaat in op het faciliteren van gemeenschapsveerkracht en de bijpassende kwaliteit van de overheid. De responsiviteit van de overheid blijkt uit institutionele souplesse, mobiliserend vermogen en verbindend vermogen.

Sociaal kapitaal - *mobiliserend vermogen*

Bestaande contacten tussen kinderen, ouders, voormalig Duimdropgebruikers en containerbeheerder zorgen voor de totstandkoming van de actiegroep. De lokale overheid draagt bij aan verspreiding van de actie naar andere gebieden.

Betrokken bestuur - *institutionele souplesse*

De subsidie voor Duimdrop is met een jaar verlengt, wat enige blijk geeft van institutionele souplesse. Er is geen wijkspecifiek beleid voor het voortzetten van Duimdrop.

Communicatieomgeving - *betrouwbaarheid*

Lokale overheid is niet betrokken bij het veranderde beleid. Gebrek aan communicatie tussen verschillende lagen van de gemeentelijke organisatie belemmert gemeenschapsveerkracht en betrouwbaarheid van de overheid.

Probleemoplossend vermogen - *betrouwbaarheid*

Gebrek aan financiële middelen bedreigen de continuïteit van Duimdrop. De beslissing om de subsidie met een jaar te verlengen biedt tijd voor het ontwikkelen van (financiële) alternatieven of vernieuwing van het concept.

OBSERVATIES

- Het faciliteren van gemeenschapsveerkracht ontstaat in de interactie tussen informele en formele actoren waarbij activiteiten worden ontwikkelt om de weerbaarheid van de wijk te versterken. De samenwerking wordt beïnvloed door de capaciteiten van actoren, sociaal kapitaal en de communicatieomgeving.
- Een responsieve overheid faciliteert gemeenschapsveerkracht waarbij de volgende vier kwaliteiten van belang zijn: mobiliserend vermogen, verbindend vermogen, institutionele souplesse en betrouwbaarheid.
- Gemeenschapsveerkracht in de praktijk begint bij actieve bewoners die naar voren stappen als gemeenschapsleiders en contact leggen met informele en formele actoren om activiteiten te initiëren. Bestaande netwerken zijn cruciaal om snel en doeltreffend te handelen. Eerdere samenwerking biedt vertrouwen en kennis over elkaar capaciteiten.
- Formele organisaties sloten zich aan bij informele netwerken wat hen toegang tot andere capaciteiten en hulpbronnen gaf. Deze samenwerking stimuleert het probleemoplossend vermogen van de gemeenschap. Het is belangrijk om initiatiefnemers te verbinden en wijknetwerken op te bouwen die gebaseerd zijn op eerdere effectieve samenwerking. De onderlinge verbinding en betrokkenheid van scholen, in de startrapportage genoemd als een belangrijk kantelpunt in BoTu, heeft in de coronacrisis vruchten afgeworpen.
- Crisis heeft geleid tot activatie van het bestaande netwerk van initiatiefnemers, niet tot een grote uitbreiding ervan. Ook wordt niet iedereen door het wijknetwerk bereikt. Het is daarom van belang de inclusiviteit van het netwerk te waarborgen. Hier ligt mogelijk een belangrijke rol voor wijkmanager en wijknetwerkers.
- Netwerken bestaan uit individuen die (grotendeels) los van hun organisatie handelen en (tijdelijk) een andere rol aannemen aan dan voor de crisis. Door uniform beleid en regelgeving moeten formele actoren soms de randen van het toelaatbare opzoeken, omdat de bewegingsruimte anders te veel beperkingen oplegt.
- Door tegenstrijdige belangen en werkwijzen van verschillende afdelingen binnen de gemeente is er niet altijd een eenduidige boodschap naar de wijk. Dit zorgt voor verwarring en beperkt het veerkrachtig handelen van initiatieven.
- BoTu12 overstijgt de formele adviesrol binnen het programma Veerkrachtig BoTu 2028. Deelname aan de bewonersadviesgroep stimuleert ervaren zeggenschap en het handelend vermogen en draagt daarnaast bij aan verbondenheid en sociaal/economische ontwikkeling van de leden. Het is de uitdaging om deze betrokkenheid wijkbreed uit te dragen.
- Ruimte om te experimenteren en grenzen op te zoeken wordt gewaardeerd. Het daadwerkelijk veranderen (van werkwijze) heeft wel tijd: het duurt even voordat iedereen mee is en een nieuwe werkwijze heeft aangeleerd. Ook het bottom-up werken, het versterken van netwerken, kost tijd.
- De verkokering binnen de gemeente zien de betrokkenen als belemmering voor een integrale werkwijze/oplossing voor vraagstukken in de wijk. Het is de uitdaging iedereen mee te krijgen, en dat vraagt om vertrouwen in elkaar.

Veerkrachtig besturen

Er bestaan verschillende ideeën over de manier waarop gemeenschapsveerkracht in de praktijk gegenereerd kan worden en welke rol de overheid hierin zou moeten spelen. Eén daarvan is het, in opdracht van de Rockefeller Foundation ontwikkelde: Resilience Framework voor veerkrachtig stadsbestuur.

Resilience framework

Dit kader voor stadsveerkracht zou steden moeten helpen bepalen waarin geïnvesteerd moet worden, zodat voornamelijk kwetsbare bewoners overleven en gedijen wanneer stressoren zich voordoen. In het raamwerk worden kwaliteiten benoemd waarover de overheid (en de stad) zou moeten beschikken om veerkrachtig te besturen.

De kwaliteit **flexibiliteit** houdt in dat overheden zich steeds aan moeten kunnen passen aan dat wat betrokken partijen vragen, om zo op een effectieve en productieve manier samen te kunnen werken. **Redundantie** betekent het investeren in reserves, bijvoorbeeld in de vorm van veel verschillende maatschappelijke initiatieven, om er zo voor te zorgen dat wanneer crisissen zich voordoen, er voldoende capaciteit is om dit als stad op te vangen. **Robuustheid** betekent dat de overheid, ongeacht welke situaties zich voordoen, blijft functioneren of snel herstelt. **Vindingrijkheid** houdt in dat er maatwerk geboden kan worden, waarbij improvisatievermogen van belang is. Dit betekent dat er door de overheid creatief omgegaan kan worden met middelen die beschikbaar zijn, om zo oplossingen te genereren. **Reflexiviteit** betekent leren van ervaringen en het opdoen van nieuwe kennis, om dit vervolgens (verder) te implementeren. **Inclusiviteit** betekent dat er zoveel mogelijk actoren betrokken worden en er gestreefd wordt naar het realiseren van gedeeld eigenaarschap tussen zoveel mogelijk partijen, voor zowel het formuleren van doelen en oplossingen en het beslissen hierover als de uitvoering ervan. **Integratief vermogen** tot slot betekent domeinoverstijgend werken, het aangaan van relevante verbindingen met veel verschillende partijen en daarnaast het stimuleren van verbindingen tussen initiatieven. Hieronder volgt een reflectie op de toepassing van de kwaliteiten van het Resilience Framework in de praktijk van BoTu.

- **Flexibiliteit**
Binnen het programma lijken ambtenaren flexibel te handelen. Volgens een betrokken partner zit er binnen de kaders van het programma inhoudelijk veel ruimte om flexibel te kunnen zijn, maar tegelijkertijd lijkt er soms ineens weer heel weinig ruimte te zijn binnen de gemeente zelf, omdat er bureaucratische systemen zijn waaraan voldaan moet worden. Wel gaan betrokken ambtenaren dan vaak voor partners opzoek naar manieren waarop dingen toch wel gerealiseerd kunnen

worden. Bijna altijd zit er dan uiteindelijk meer ruimte dan op voorhand werd gedacht.

- **Redundantie**
In het programma ligt de nadruk op het vergroten van de uitvoeringscapaciteit buiten de gemeente om, namelijk door in te zetten op de ontwikkeling van sterke netwerken en maatschappelijke initiatieven en het aantrekken van (markt)partijen voor onder andere extra geldstromen. Als de gemeente deze extra uitvoeringscapaciteit alleen zou moeten bewerkstelligen zou dit, wegens beperkte middelen, veel lastiger zijn en zal dit tevens ten koste gaan van de integraliteit.
- **Robuustheid**
Robuustheid betekent dat een instituut ondanks veranderende situaties, bijvoorbeeld de huidige coronacrisis, blijft functioneren of zich snel kan herstellen. Wel wordt door meerdere ambtenaren vermeld dat zij genoeg mogelijkheden krijgen om in deze coronacrisis vanuit huis hun werk voort te zetten, dat de werkplekken die ambtenaren in de wijk gebruiken inmiddels volgens de corona-richtlijnen zijn ingericht en dat er zo veel mogelijk geprobeerd wordt om (onderdelen uit) het programma online dan wel offline voort te zetten om de continuïteit te waarborgen.
- **Vindingrijkheid**
Binnen het programma of binnen de context van de wijk wordt door ambtenaren creatief omgegaan met de middelen die beschikbaar zijn om zo te zoeken naar oplossingen. Soms lijkt het in eerste instantie namelijk dat iets niet kan binnen gestelde kaders of binnen beschikbaar gestelde budgetten, maar weten betrokken ambtenaren toch op een creatieve manier een oplossing te vinden. Dit bijvoorbeeld door er een pilot van te maken, geld uit verschillende potjes te halen of dingen net iets anders te formuleren waardoor het toch wel uit een bestaand potje gefinancierd kan worden. Daarnaast wordt er door ambtenaren die werkzaam zijn in de wijk soms naar creatieve oplossingen gezocht buiten de bureaucratische systemen van de gemeente om, om zo toch dingen voor bewoners voor elkaar te krijgen die een positieve invloed kunnen hebben op hun veerkracht.
- **Reflexiviteit**
Binnen het programma speelt lerend vermogen een belangrijke rol. Meerdere respondenten benadrukken ook dat het tienjarige programma een experiment is, waarin onder andere de gemeente nieuwe rollen aanneemt. Zij geven aan dat het leren van deze nieuwe rollen aandacht krijgt in het programma Veerkrachtig BoTu 2028. Volgens respondenten is er verder binnen het programma veel ruimte om te leren, fouten te maken en binnen de kaders dingen

bij te stellen. Lerend vermogen speelt ook binnen de verschillende onderdelen van het programma een belangrijke rol. Binnen het onderdeel Community Building wordt bijvoorbeeld veel gereflecteerd op de rol van instituten en wat die doen in het leven van mensen, bijvoorbeeld dat ze schade kunnen aanrichten door te veel dingen uit handen te nemen van mensen, vertelt een respondent. Deelnemers aan de training ABCD Community Building gaven aan dit besef als heel leerzaam te hebben ervaren voor zowel de eigen ontwikkeling als die van het programma. Volgens verschillende ambtenaren mag het lerend vermogen binnen de gemeente nog worden verbeterd. Zo geeft een respondent aan dat er bijvoorbeeld nauwelijks wordt gereflecteerd op wat men heeft geleerd van de wijk Middelland. Bovendien wijzen verschillende respondenten erop dat er binnen het programma zaken zijn geëscaleerd tussen de clusters Maatschappelijke Ontwikkeling (MO) en Stadsontwikkeling (SO) of binnen SO alleen, maar dat hier bijna niet op gereflecteerd wordt.

- **Inclusiviteit** is volgens de respondenten erg belangrijk in het programma. Meerdere malen wordt aangegeven dat er zoveel mogelijk actoren bij het programma betrokken moeten worden. Het plan moet zeker niet alleen van de gemeente zijn, maar er moet gedeeld eigenaarschap tussen verschillende partijen, waaronder bewoners, worden bewerkstelligd. Ook qua financiering moet het niet alleen een gemeentelijke aangelegenheid zijn. In de praktijk zien we dit zowel terugkomen in de ontwikkeling van het programma als in de uitvoering. Het programma wordt ontwikkeld en gedragen door verschillende betrokken partijen. Binnen de gemeente zelf lijkt er (deels) al sprake te zijn van gedeeld eigenaarschap voor het programma. Deels wel omdat er zowel meerdere wethouders zich aan het programma hebben verbonden en er vanuit de verschillende clusters één of meerdere ambtenaren zijn aangehaakt en ook echt betrokken zijn. Hiervan is sprake op verschillende niveaus in de organisatie. Dit is volgens de respondenten uniek. Deels is er ook nog geen gedeeld eigenaarschap tussen de verschillende clusters, omdat de betrokkenheid vanuit MO het grootst is. Dit heeft consequenties voor de integraliteit.
- **Integratief vermogen**
Op verschillende niveaus wordt er binnen dit programma integraal (samenhangend) gewerkt. Dit zowel over de institutionele grenzen van de gemeente heen, namelijk samen met (markt)partijen, stichtingen, bewoners et cetera, maar worden er ook samenwerkingen tussen initiatieven in de wijk gestimuleerd. Daarnaast worden verbindingen gelegd over de grenzen van de wijk heen, bijvoorbeeld op het gebied van werk. Tot slot is het programma

domeinoverstijgend omdat het gericht is op onder andere zorg, werk en energie. Om binnen het programma domeinoverstijgend te kunnen werken is het volgens de respondenten heel belangrijk dat gedeeld eigenaarschap tussen veel verschillende partijen, maar ook tussen de clusters van de gemeente zelf, is gewaarborgd. Dit lijkt het geval in het kernteam, maar geldt niet altijd voor de achterliggende afdelingen. Volgens verschillende respondenten zorgt mede dit gegeven ervoor dat er binnen het programma wrijving ontstaat tussen de clusters MO en SO, maar ook tussen ambtenaren binnen SO.

Verschillende rollen in het veerkrachtige besturen van Rotterdam

Om veerkrachtig te besturen moet de overheid over het vermogen beschikken om zich meervoudig te organiseren, wat betekent dat er verschillende werkwijzen naast elkaar gebruikt kunnen worden en er op maat moet kunnen worden georganiseerd. De ene keer zal de overheid participierend/responsief moeten zijn, de andere keer netwerkend, weer een andere keer presterend en tot slot ook rechtmatig. De rechtmatige overheid gaat uit van behoorlijk bestuur, rechtszekerheid en gelijkheid, de presterende overheid levert publieke diensten en goederen die gebaseerd zijn op democratische besluitvorming, de netwerkende overheid werkt samen met verschillende partijen, formuleert gezamenlijk maatschappelijke doelen en zorgt ervoor dat partijen de middelen krijgen die zij hiervoor nodig hebben en de participerende/responsieve overheid tot slot stimuleert dat anderen initiatief nemen, versterkt dit en maakt gebruik van deze initiatieven.

Veerkrachtig besturen ontstaat dus in het schakelen tussen de verschillende rollen van de overheid. Een responsieve (=netwerkende en participerende) overheid gaat uit van het zelforganiserend vermogen van de wijk. De participerende en netwerkende rol van de overheid in programma Veerkrachtig BoTu 2028 zijn grotendeels nieuw voor de Gemeente Rotterdam en dat zorgt in sommige gevallen voor spanning binnen de organisatie. ‘Traditionelere’ rollen kunnen namelijk onder druk komen te staan en veel ambtenaren die niet of enkel indirect bij het programma zijn betrokken beschouwen deze nieuwe(re) rollen nog als complex of zelfs als onwenselijk. Toch is er, ook buiten het programma om, de beweging gaande in de richting van een nieuwe manier van werken, maar dit is een complex en langdurig proces. Om ambtenaren daadwerkelijk op een responsieve manier te laten werken is vooral voldoende rugdekking van bovenaf nodig. Bovendien moet er ruimte zijn om fouten te maken.

Bron: Val, M. (2020) Erasmus Universiteit, bijlage III

Ruimte om te experimenteren

Wat gewaardeerd wordt in het programma BoTu 2028 is de ruimte om te experimenteren en grenzen op te zoeken. Het daadwerkelijk veranderen (van werkwijze) behoeft wel tijd: het duurt even voordat iedereen mee is en het aanleren van een nieuwe werkwijze kost tijd. Ook het bottom-up werken, het versterken van netwerken, kost tijd. De verkokering binnen de gemeente zien de betrokkenen als belemmering voor een integrale werkwijze/oplossing voor vraagstukken in de wijk. Mensen werken vaak toch erg vanuit hun eigen cluster, vanuit hun eigen directie, vanuit hun eigen team en kijken niet zozeer naar welke opgave, welk vraagstuk ze met elkaar aan het oplossen zijn. Het is de uitdaging iedereen mee te krijgen, en dat vraagt om vertrouwen in elkaar. Een dilemma dat wordt genoemd is tussen effectiviteit en efficiëntie. Het is economisch gezien voordeliger om een welzijnsopdracht één keer aan te besteden in de stad dan ‘allemaal’ kleinschalige initiatieven, maar dat is wel effectiever (is de verwachting).

"Er is veel ruimte om fouten te maken, of fouten... er is veel ruimte voor dingen die niet gelijk in de eerste keer al [af zijn]. Er is ook veel ruimte om dingen niet helemaal uit te werken op papier, maar gewoon alleen de kaders te bepalen en dan al werkende weg te kijken waar je uitkomt."

"Die rugdekking hebben we nodig voor die individuen die bij ons bezig zijn, want die doen af en toe dingen die nog niet als passend worden ervaren door een groot deel van de gemeente. Ze gaan over grenzen heen en ze spreken dingen ter discussie, ze trekken dingen in twijfel, stellen dingen ter discussie op een manier die alleen maar kan omdat hun rugdekking vastgelegd is binnen dat programma."

Tijd:

"Bij steeds meer mensen is cognitief het besef wel doorgedrongen, maar wat het dan betekent om daadwerkelijk je werkwijze daarop aan te passen, dat is een langzaam proces en dat heeft gewoon tijd nodig en daar investeren we in met z’n allen. Dat is niet een kwestie van een knop. Weet je, een gedachte hebben wil nog niet zeggen dat je in de praktijk het ook echt anders kan doen. Je voornemen om niet te snoepen wil nog niet zeggen dat je niet snoept. Gedachteloos kan je een koekje in je mond stoppen, gedachteloos stap je terug in het patroon wat je het beste kent. Andere patronen aanleren is gewoon heel erg lastig. Daar gaat Veerkrachtig BoTu ook over."

"Zowel de gemeente als Havensteder zijn hele grote instituten, die hebben ja gezegd tegen dit programma op directieniveau en op wethouder-niveau, maar dat brengt ontzettend veel teweeg voor uitvoerenden en ehm dat heeft tijd nodig."

"Er is heel veel potentie, maar het vraagt naar een langere, structurele, duurzame relatieopbouw. En ik denk wel dat wij daar in de afgelopen 5 jaar, ik eerst als netwerker nu als wijkmanager, daar heel hard aan hebben gewerkt. Aan het versterken van dat netwerk." -

programmamanager Marleen ten Vergert

Verkokering:

De Gemeente Rotterdam is een matrix organisatie. Dat "betekent dat we aan de ene kant afdelingen hebben – en dat zijn vaak sectorale vaak afdelingen – denk aan het sociale domein, daar zit maatschappelijke ontwikkeling in en in het fysieke domein zit stadsontwikkeling. We hebben ook een beheerafdeling, het fysieke domein en daarnaast hebben we een groep mensen die werken bij dienstverlening en die zijn in de gebieden actief. Die mensen die in de gebieden actief zijn die hebben vaak een integraal vraagstuk, die kijken dus niet naar de sectorale kant."

"Want nu blijven wij als overheid altijd maar, ja toch wel vanuit onze eigen beperkte denkwereld dingen bedenken, proberen op te lossen, en vaak is dat heel erg verkokerd."

"Dat is een klassiek dilemma [effectiviteit en efficiëntie] voor de overheid. De gedachte is dat als je een welzijnsopdracht één keer aanbesteed in de stad, dat dat voordeliger is dan allemaal kleinschalige initiatieven aanbesteden, dat je dan schaalvoordelen hebt, economisch gezien."

"Als je dan kijkt naar de organisatie, dan zit dat veel minder op controle - op onderdelen he, je hebt ook gewoon je rechtmatigheidsopdrachten, je moet ook nog steeds betrouwbaar zijn - en op onderdelen niet. Dat vraagt intern veel vertrouwen en begrip voor elkaar. Maar dat vind ik wel spannend, hoe dat gaat lopen, hoe onze organisatie daar op gaat reageren."

"Dus je zit heel erg in de spagaat, je wilt graag dat het via sociaal maatschappelijke hefbomen gaat en dat iedereen meedoet, maar tegelijkertijd wil je ook laten zien dat het kan, en dat juist op een hele erge top-down manier, (...) dat het financieel haalbaar is in deze wijk, en die is opgehangen aan Havensteder en Eneco."

Daarnaast moet je de meerwaarde van een bottom-up programma op een top-down manier aantonen, namelijk dat het financieel haalbaar.

Auteur: Wenda Doff. In opdracht van: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken en Vital Cities and Citizens (EUR).

Hoogtepunten van 2020

In december 2020 was er een kernteamoverleg waarin de aanwezigen reflecteerden op het afgelopen jaar. Daar zijn de volgende momenten als hoogtepunten van het jaar naar voren gebracht:

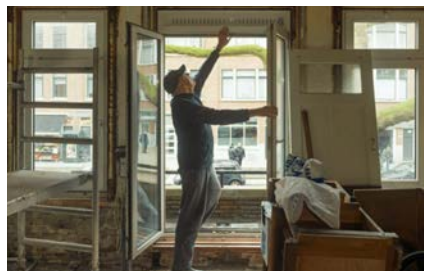
- Intentieovereenkomst zonnepanelen Dakparkschool.
- Botu12 bezoek aan Parijs en plantenactie voor moeders in BoTu.
- Yamina en Nazija van BoTu12 hebben betaalde baan.
- Ontstaan van Delfshaven Helpt.
- Zoomen met de koning.
- Eerste sessie Veerkrachtige professionals en de bijdrage van antropoloog Sinan Çankaya.
- Sociaal team Gijsingflats van start.
- Afvalmanifestatie en Schoon en mooi BoTu.
- Komst van kunstwerk Bospoldervos op de Schiedamseweg.
- Protest verkoop Zelfregiehuis en verhuizing naar Mathenesserdijk.
- Botu buiten bijeenkomst.
- Zomercampus door Team Toekomst.
- Marijke 40 jaar in dienst en Erasmusspeld.
- Wethouder Grauss op bezoek.
- Huis van de toekomst.
- Acties voor het behoud van Duimdrop.
- BoTu Bruist met Cormac Rusell.
- Zoomen over het visserijplein.
- Geveltuintjes.

Onderwerpen voor 2021

Volgende onderwerpen voor 2021 zijn in het kernteamoverleg naar voren gebracht:

- Maatschappelijk vastgoed.
- Veiligheid (door het vertrek van de stadsmarinier weer meer een vraag).
- Verkeer en mobiliteit (geagendeerd door bewoners en BoTu12, deze afdeling van de gemeente is nog niet aangehaakt bij het programma Veerkrachtig BoTu 2028).
- Jongeren.
- Inclusie en racisme.
- Zorg jeugd en opvoeden (gezondheid door Botu12 geagendeerd, corona door kernteam).
 - Verbeteren van fysieke en mentale gezondheid.
 - Versterken van hulpaanbod en zorgvragen.
 - Verminderen van eenzaamheid onder ouderen.
- Werk, taal en schulden (meeste aandacht ging naar toeleiding, school en schulden, minder naar taal afgelopen jaar) (blijft deze koers, ook digitale vaardigheden).
 - Toeleden naar werk of school.
 - Verbeteren van taalvaardigheid.
 - Verminderen van schulden.
 - Verminderen van armoede.
- Energie, wonen en buitenruimte.
 - Verbeteren van de buitenruimte (via school & mooi BoTu).
 - Leefbaarheid en overlast.
 - Verduurzaamheid van de wijk.
 - Versterken van de woningvoorraad.
 - Verkeersveiligheid en mobiliteit.
- Warmtenet naar BoTu halen en huizen voorbereiden (Havensteder).

BOTU IN DE MEDIA: HIGHLIGHTS

Van het gas af; in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken zijn verenigingen van eigenaren nog totaal onvoorbereid op het beoogde warmtenet. “Je denkt informatie te krijgen, en het wordt alleen maar vager!”
Bron: NRC

Bospolder-Tussendijken (7.000huishoudens) is een proefwijk voor een klimaatneutraal Rotterdam in 2050. Tot 2031 wil de gemeente hier alvast 2.000 woningen van het gas halen en op een warmtenet aansluiten. Samen met woningcorporatie Havensteder en energieleverancier Eneco werkt de gemeente aan een businesscase met restwarmte uit de haven. Voor de zomer hopen de gemeente en Havensteder op uitsluitsel over een rijksbijdrage.

Het vergroenen van deze Rotterdamse wijk is een gevecht om de ondergrond
Bron: NRC
08/06/2020

In het Rotterdamse Bospolder-Tussendijken zitten twee duurzame ambities elkaar letterlijk in de weg: de aanleg van een warmtenet en het sreven naar meer bomen in een gebied dat al vol ligt met leidingen.

Waar blijft de Nederlandse Banksy?
Bron: NRC
13/05/2020

Hij is nog niet af, maar hij nu al om verliefd op te worden: de Bospoldervos. Een tien meter hoge vos, zestien meter llang, ontworpen door kunstenaar Florentijn Hofman, die wereldwijd bekend werd met zijn knalgele reuzebadeenden. Het kunstwerk staat in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken, een arme maar levendige wijk.

“Je mag wel meepraten, maar niet meedoen”
Bron: NRC

In Rotterdam mag jeje al snel stadmaker noemen. Volgende week is voor de zevende keer het Stadsmakerscongres. Dat stadmaken, hoe goed lukt dat in de praktijk?.

Rotterdam-West kan ook zonder warmtenet van gas af, volgens alternatief plan
Bron: NRC
09/11/2020

Bewoners moeten zelf eigenaar wonen van groene energiebronnen in hun wijk, zegt de Internationale Architectuur Biennale Rotterdam. “We kunnen de energietransitie maar een keer goed doen: goed of fout.”

Laat Duimdrop een les zijn
Bron: NRC
26/11/2020

De besluitvorming rondom Duimdrop toont aan hoe afhankelijk gebiedscommissies en wijkraden zijn van transparant handelen van het college van B&W. De gemeenteraad heeft hierbij een belangrijke corrigerende rol, die ze serieus moeten nemen, betoogt Reidar Plokker.

Burgers op de bres
Bron: Rekenkamer Rotterdam
16/10/2020

Nieuwsbericht over hoe de energietransitie van Rotterdam concreet zal worden vormgegeven en gefinancierd met een focus op het testgebied Heindijk. Bospolder-Tussendijken is een van de volgende gebieden en wordt daarom ook even genoemd.

Ook corona krijgt de arme Rotterdamse wijk BoTu er niet onder. “We creëren een community”
Bron: Trouw
17/10/2020

Nieuwsbericht over finalist van de ASN Bank Wereldprijs die met haar sociale onderneming WijkEnergie Werkt helpt bewoners van de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken eenvoudig hun huizen energiezuiniger te maken.

Instellingen in de wijken willen hulp van gemeente voor bestrijding corona
Bron: NRC
02/11/2020

Woningbouwcorporaties hebben steeds meer huurders die niet voor zichzelf kunnen zorgen. Dat leidt geregeld tot brand, onrust bij omwonenden en verwaarlozing. De (goedkoopste) sociale huurwoningen in Bospolder/Tussendijken worden als voorbeeld gegeven.

Delfshaven in trek bij creatief ondernemers en kunstenaars maar hoe lang kunnen er nog terecht?
Bron: Vers Beton
15/01/2021

Delfshaven oefent een grote aantrekkingskracht uit op kunstenaars en creatief ondernemers. Volgens socioloog Yosha Wijngaarden, die onderzoek deed naar creatieve broedplaatsen, komt dat doordat Delfshaven heel uniek is – en tegelijkertijd ook helemaal niet. Veel kenmerken die Rotterdam-West aantrekkelijk maken voor creatievelingen, zijn namelijk identiek aan soortgelijke stedelijke gebieden wereldwijd. Maar wat dit stadsdeel volgens Wijngaarden wél bijzonder maakt, is dat het ‘Rotterdam in het klein’ is.

Wij zijn voor 14 euro minimumloon! community”
Bron: Flyer Aktiegroep Oude Westen
01/02/2021

Een actiegroep heeft een pand op de Havenstraat in Delfshaven gekraakt. De ongelijkheid in Rotterdam wordt steeds groter en zichtbaarder. Overal in de stad worden sociale huurwoningen slecht onderhouden en gesloopt om plaats te maken voor dure woningen. De groep accepteert dit niet, daarom steunen ze de Rotterdamers die zijn ingetrokken in het pand. Ze claimen een stukje Rotterdam terug om aandacht te vragen voor de strijd van vele Rotterdammers. Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken eenvoudig hun huizen energiezuiniger te maken.

Wonen en werken langs het Dakpark
Bron: Stadsrant Rotterdam
01/02/2021

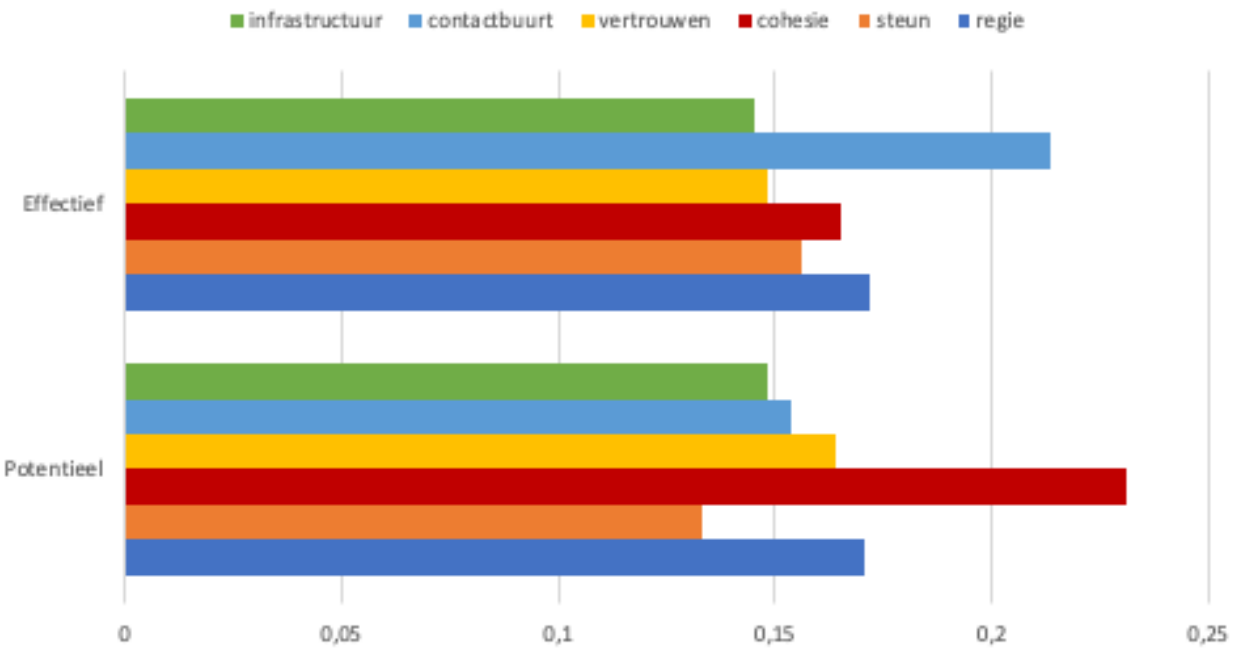
Het gebied rond het Diepeveenpand aan de Pelgrimstraat verandert de komende jaren. In vijf woonblokken komen 170 nieuwbouwwoningen. Voor creatieve makers is er binnenkort al werkruimte. Het bestaande pand wordt het hoofdkwartier van ‘De Huidenclub’.

Bijlage I. Verdieping: meten van veerkracht op basis van Wijkprofiel

Samenhang factoren

	Regie	Steun	Samenhang	Vertrouwen	Contacten	Infrastructuur	Effectief
Regie							
Steun	++						
Samenhang	+	+					
Vertrouwen	+	+	++				
Contacten		+	++				
Infrastructuur	+	+	+	+	+		
Effectief					+		
Potentieel	+	+	+	+	+		

+ zwak >.10 ++ = correlatie >.30

Tabellen

In onderstaande tabellen worden per item de factorlading gegeven (de mate waarin het item samenhangt met de latente variabele), de eigenwaarde en verklaarde variantie (het totaal variantie die de items verklaren) en of de schaal betrouwbaar is (met behulp van de cronbach’s alpha, deze dient minimaal 0,60 te zijn, maar liever minimaal 0,80, dan is het een sterke schaal).

Zelfredzaamheid / zelfregie	factorlading	
Er is weinig wat ik kan doen om belangrijke dingen in mijn leven te veranderen	-0,79	
Ik heb vrij weinig controle over de dingen die mij overkomen	-0,83	
Ik voel me vaak hulpeloos bij het omgaan met de problemen van het leven	-0,80	
Sommige van mijn problemen kan ik met geen mogelijkheid oplossen	-0,80	
Bijna alles waar ik mijn zinnen op heb gezet, kan ik doen	0,65	
Wat er in de toekomst met mij gebeurt, heb ik zelf in de hand	0,57	
Eigenwaarde		3,33
Verklaarde variantie		55,52
Cronbach’s Alpha		0,84

Samenredzaamheid / sociale steun	factorlading	
Er zijn slechts weinig mensen met wie ik echt kan praten	-0,74	
Zelfs van je naaste familieleden kan je weinig belangstelling meer verwachten	-0,80	
Vaak voel ik me in de steek gelaten	-0,84	
Er is niemand die speciaal belangstelling voor je heeft	-0,80	
Ik ken voldoende mensen die ik om hulp of advies kan vragen	0,55	
Ik heb weinig vertrouwen in instanties en hulpverleners	-0,49	
Ik vind het moeilijk hulp te vragen aan burens, vrienden of familie	-0,60	
Eigenwaarde		3,42
Verklaarde variantie		48,89
Cronbach’s Alpha		0,81

Sociale samenhang	factorlading	
De mensen in deze buurt kennen elkaar nauwelijks	-0,63	
Ik woon in een gezellige buurt, waar de mensen veel met elkaar omgaan	0,72	
In deze buurt kunnen Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond niet goed met elkaar omgaan	-0,54	
De bewoners in deze buurt hebben dezelfde opvattingen over wat wel en niet kan in de buurt	0,62	
Ik heb wel eens problemen met bepaalde buurtgenoten	-0,51	
Mensen in deze buurt helpen elkaar als het nodig is	0,77	
In deze buurt gaan de verschillende etnische bevolkingsgroepen goed met elkaar om	0,72	
Ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen	0,81	
Jongeren en volwassenen gaan goed met elkaar om in deze buurt	0,77	
Eigenwaarde		4,21
Verklaarde variantie		46,75
Cronbach’s Alpha		0,85

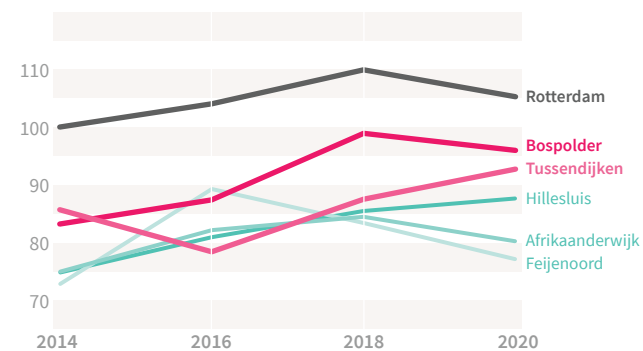
Vertrouwen	Factorlading	
De gemeente zorgt ervoor dat iedereen in Rotterdam mee kan doen	0,73	
De gemeente ondersteunt initiatieven van bewoners	0,72	
Ik heb vertrouwen in het gemeentebestuur van Rotterdam	0,80	
Ik heb vertrouwen in de gebiedsbestuur van het gebied waar ik woon	0,60	
Ik heb vertrouwen in overheidsorganisaties zoals politie, ambulance en brandweer	0,62	
Ik heb vertrouwen in de toekomst van Rotterdam	0,69	
Eigenwaarde		2,91
Verklaarde variantie		48,54
Cronbach's Alpha		0,78

Contacten in de buurt	Factorlading	
Hoe vaak heeft u contact met burens?	0,89	
Hoe vaak heeft u contact met overige buurtgenoten?	0,89	
Eigenwaarde		1,58
Verklaarde variantie		78,75
Cronbach's Alpha		0,73

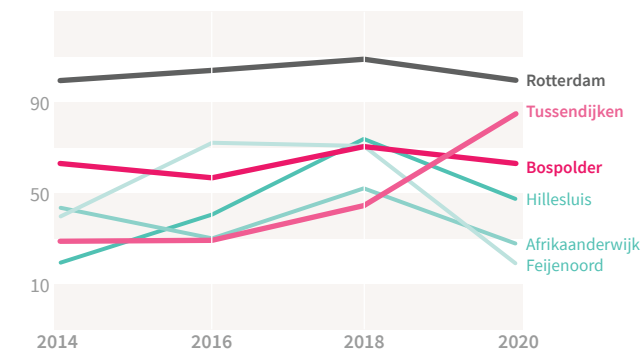
Infrastructuur	Factorlading	
Groen in uw buurt, zoals grasveldjes, bomen en parken	0,58	
Groen om te picknicken, te sporten of te spelen	0,66	
Speelplekken voor kinderen tot ongeveer 4 jaar	0,66	
Speel- en sportplekken voor kinderen van 4 tot ongeveer 13 jaar	0,70	
Een buurthuis, wijkgebouw, lokaal cultuur centrum of ontmoetingsruimte voor jongeren	0,64	
Binnensportvoorzieningen, zoals gymzalen, sporthallen en zwembaden	0,70	
Sportvelden	0,71	
Plaatsen voor geloofsbetuiging, zoals kerken, moskeeën en gebedsruimten	0,53	
Ruimten om samen met anderen dingen te doen, zoals buurthuizen en pleinen	0,73	
Voorzieningen voor ouderen	0,70	
Basisscholen	0,60	
Middelbare scholen	0,49	
Eigenwaarde		4,99
Verklaarde variantie		41,54
Cronbach's Alpha		0,87

Figuur 2.19 Totaaloverzicht Sociale Index

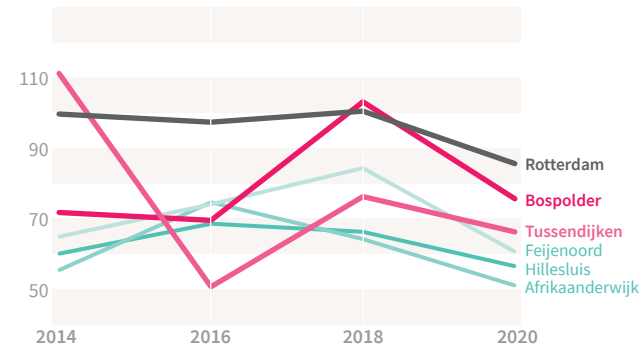
Sociale Index Totaal

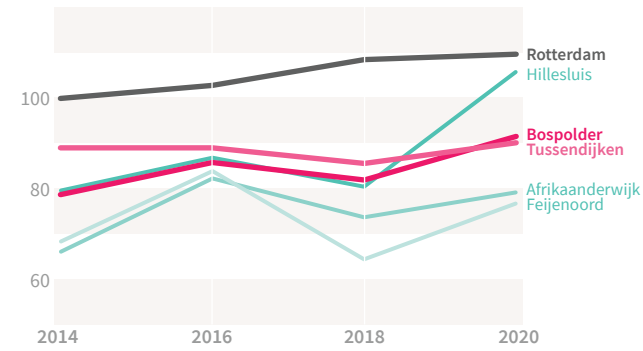
Oordeel kwaliteit van leven

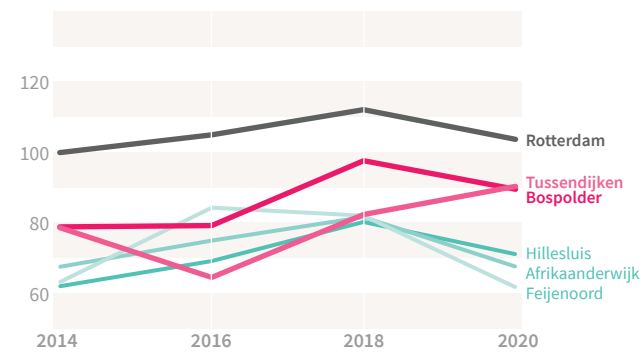
Participatie Subjectief

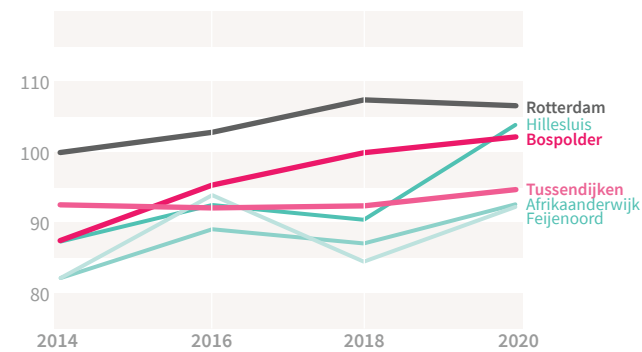
Participatie Objectief

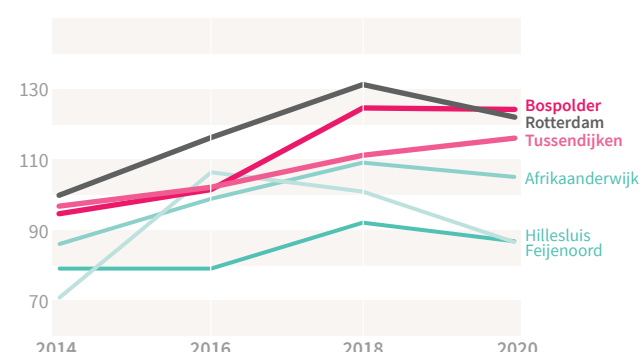
Sociale Index Subjectief

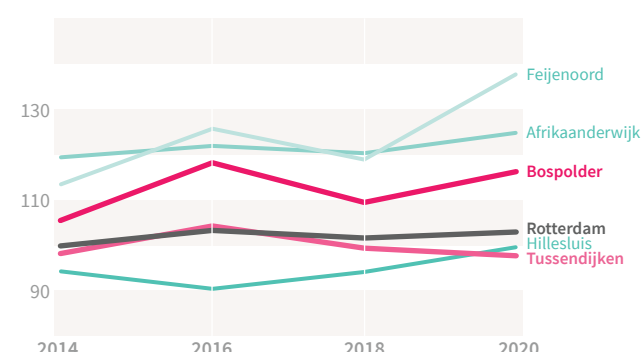
Sociale Index Objectief

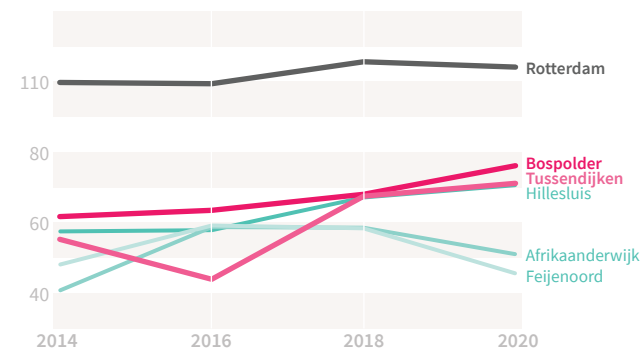
Binding Subjectief

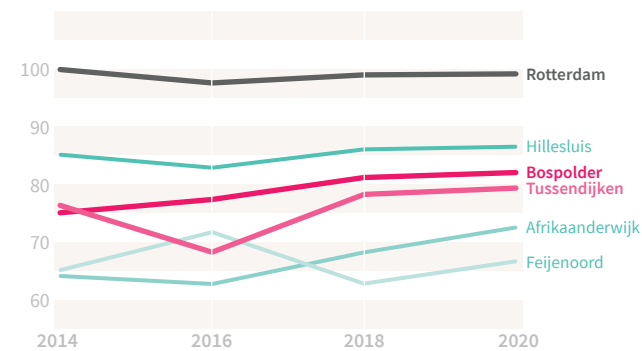
Binding Objectief

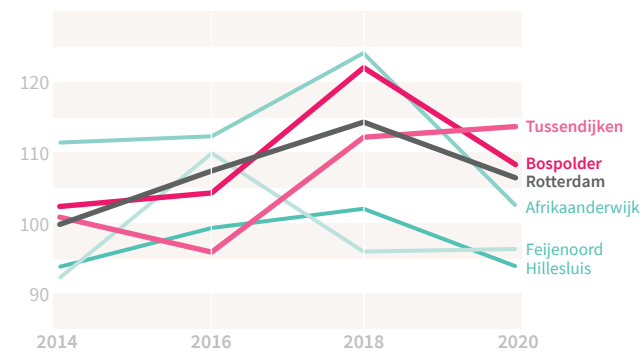
Zelfredzaamheid Subjectief

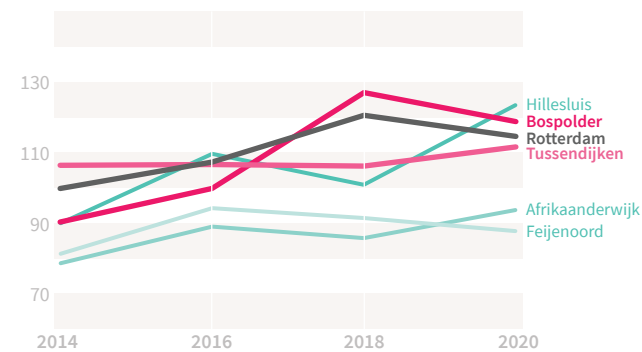
Zelfredzaamheid Objectief

Samenredzaamheid Subjectief

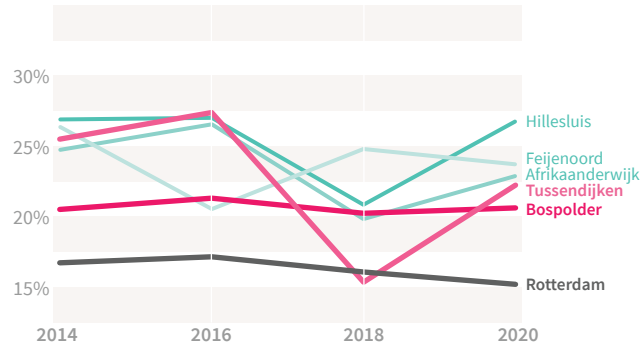

Samenredzaamheid Objectief

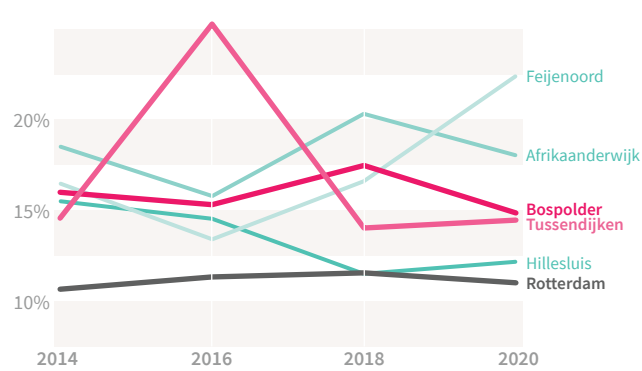

Figuur 2.20 Zelfregie en controle

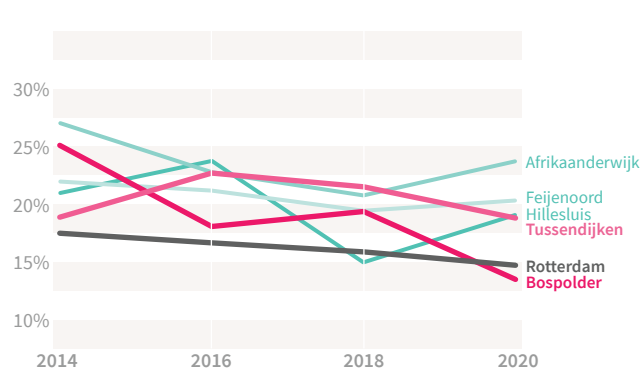
Bewoners dat zegt belangrijke dingen in hun leven niet te kunnen veranderen

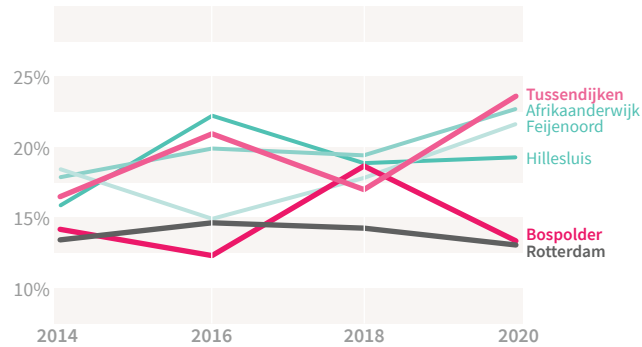
Bewoners dat zegt zich vaak hulpeloos te voelen

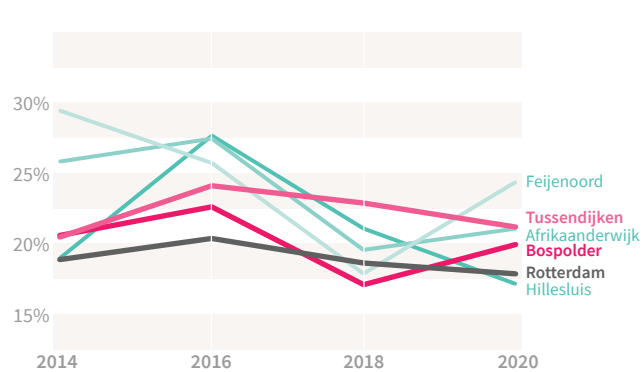
Bewoners dat zegt niet te kunnen doen wat men wil

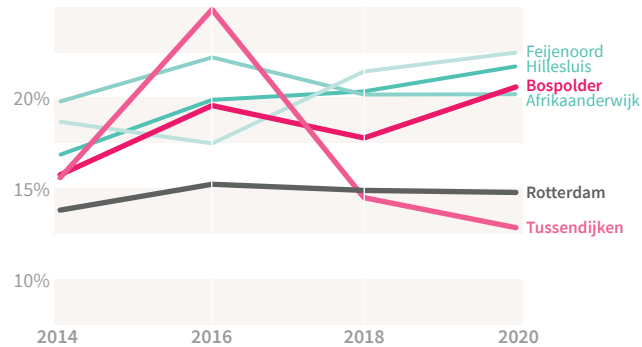
Bewoners dat zegt problemen soms niet op te kunnen lossen

Bewoners dat zegt de toekomst niet in de hand hebben

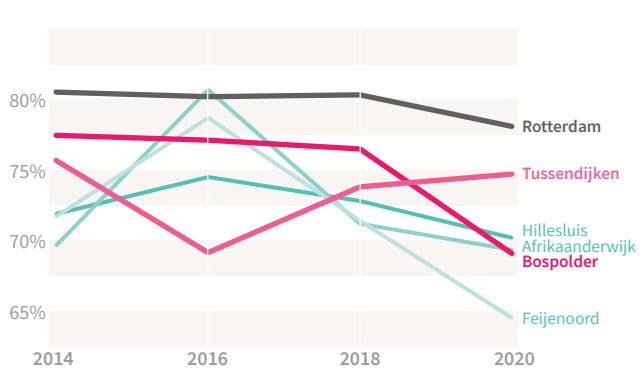

Bewoners dat zegt weinig controle over dingen te hebben

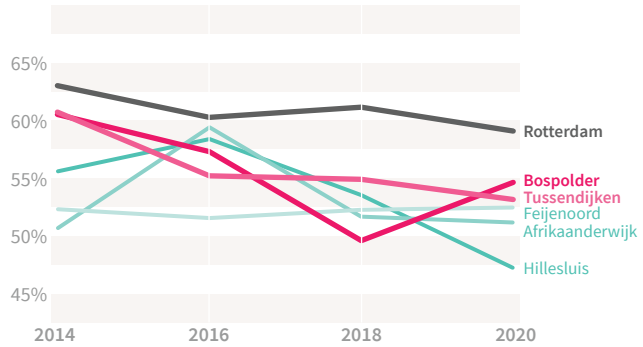

Figuur 2.21 Sociale Steun

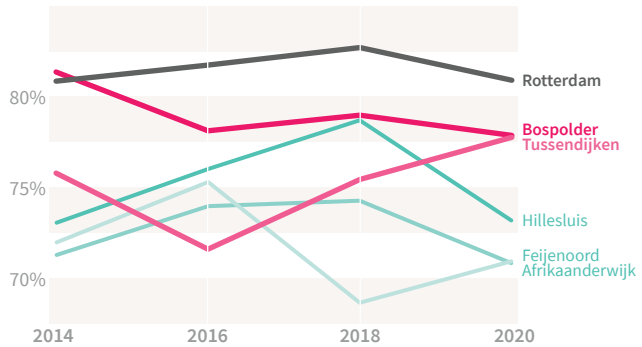
Bewoners dat zegt zich niet in de steek gelaten te voelen

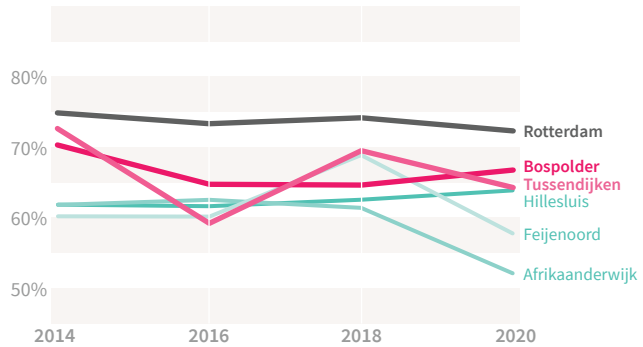
Bewoners dat zegt voldoende mensen te kennen om mee te praten

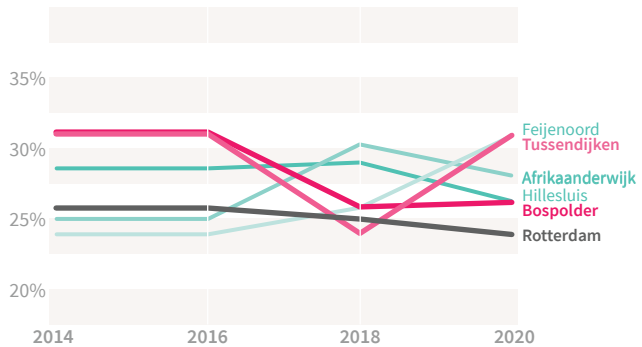
Bewoners dat zegt genoeg belangstelling van anderen te hebben

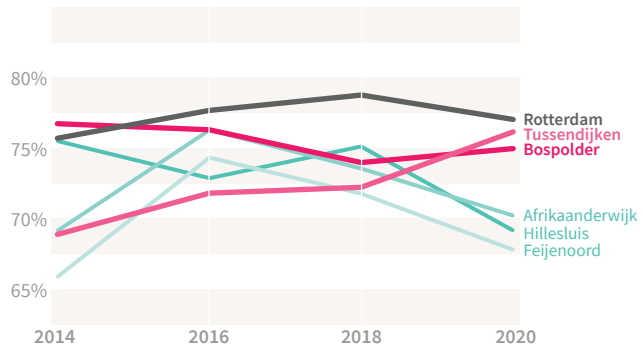
Bewoners dat zegt genoeg belangstelling van naaste familie te hebben

Bewoners dat het moeilijk vindt hulp te vragen aan burens, vrienden of familie

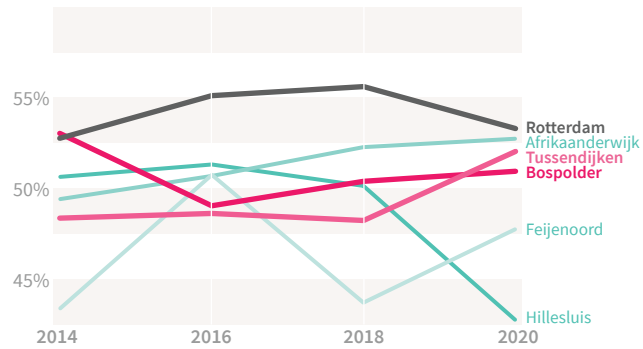

Bewoners dat zegt voldoende mensen te kennen voor hulp en advies

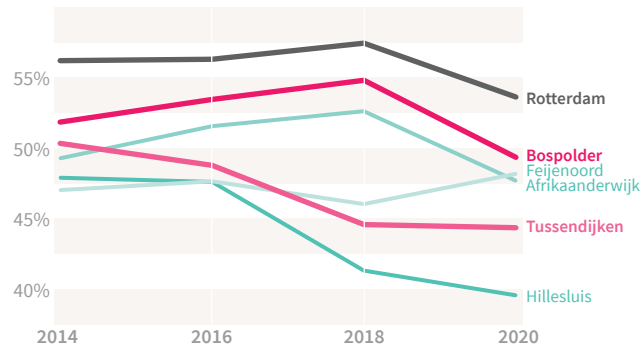

Figuur 2.22 Sociale Samenhang

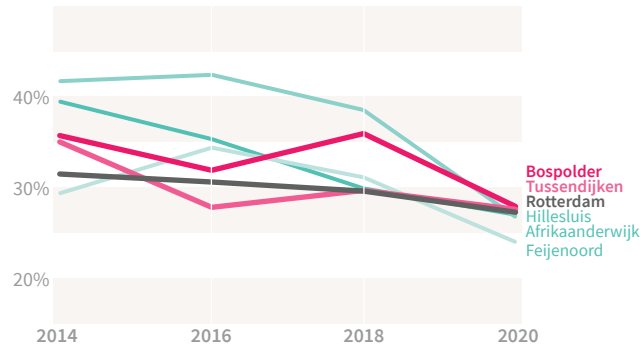
Bewoners dat zegt dat buurtbewoners elkaar helpen

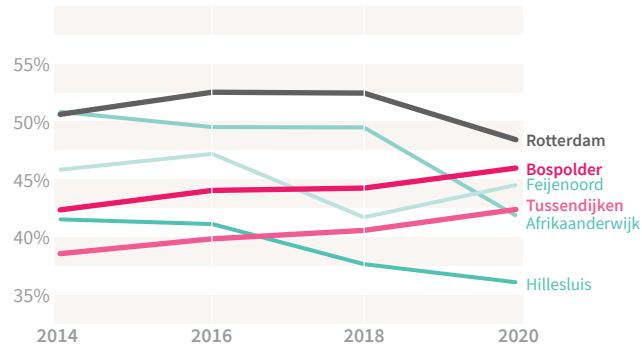
Bewoners dat zegt zich thuis te voelen bij buurtbewoners

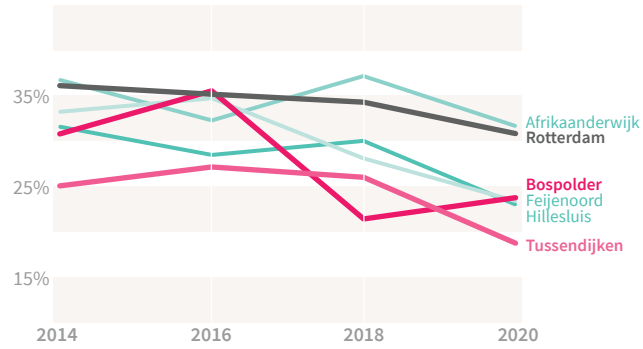
Bewoners dat zegt dat buurtbewoners veel met elkaar om gaan

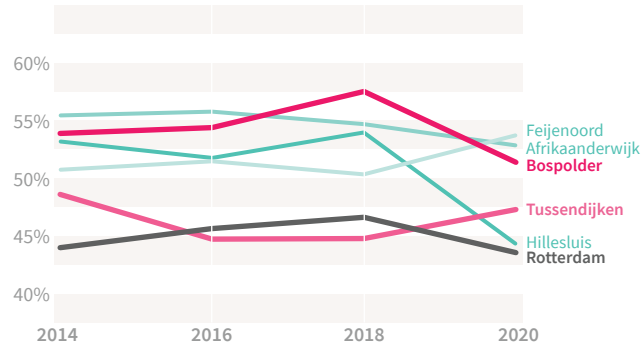
Bewoners dat zegt dat jong en oud goed met elkaar omgaan in de buurt

Bewoners dat zegt dat buurtbewoners elkaars opvattingen delen

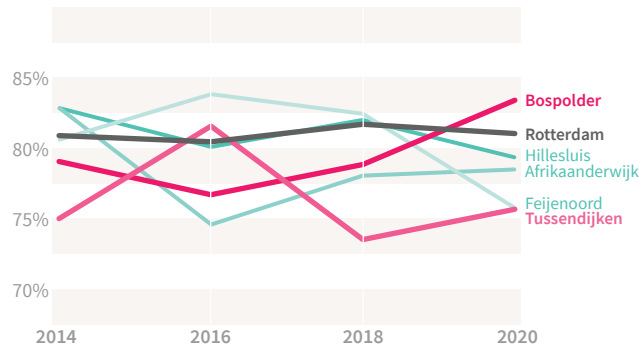

Bewoners dat zegt dat de omgang tussen etnische groepen in de buurt goed is

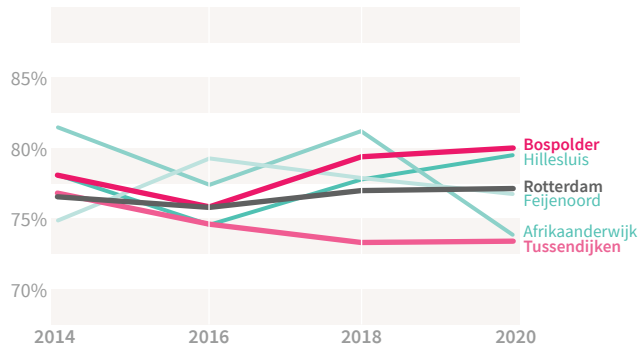

Figuur 2.23 Sociale contacten

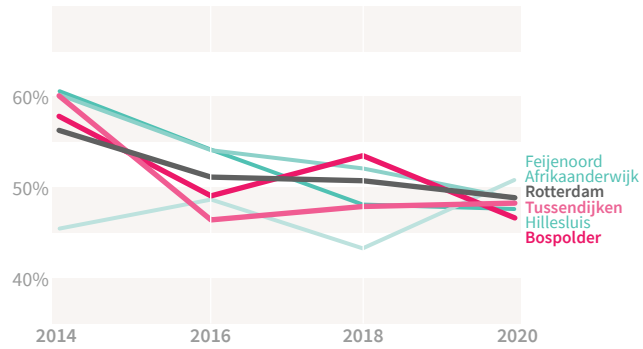
Bewoners met wekelijkse familiecontacten

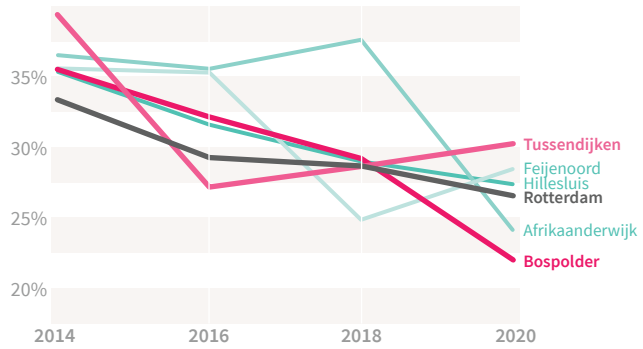
Bewoners met wekelijkse vriendencontacten

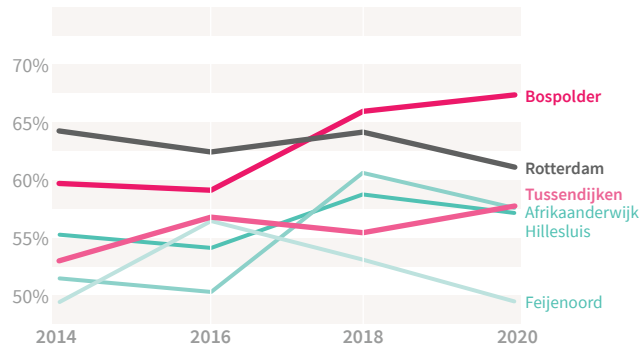
Bewoners met wekelijkse burenccontacten

Bewoners met wekelijkse contacten met overige buurtge-noten

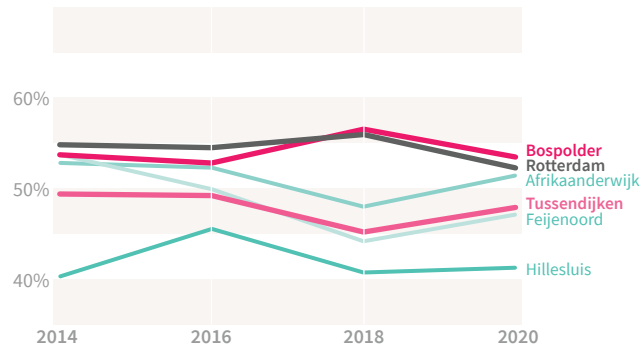

Bewoners met wekelijkse contacten via internet

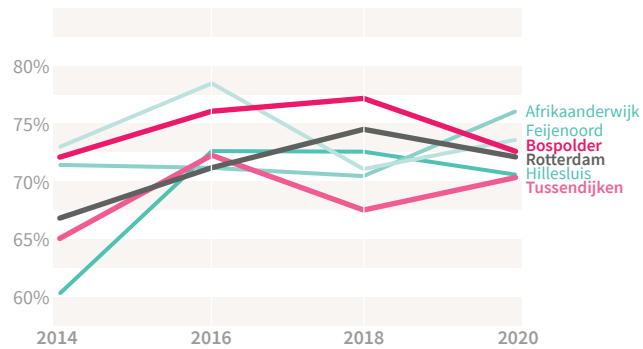

Figuur 2.24 Binding

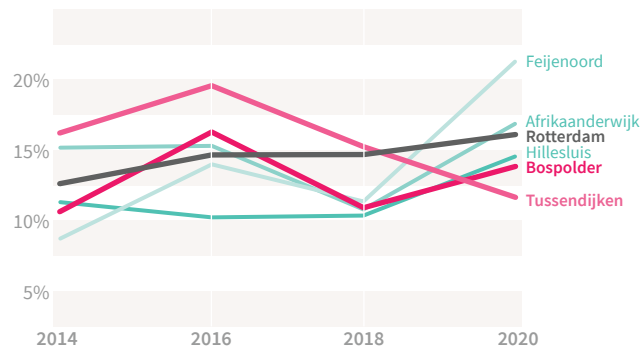
Bewoners dat zegt zich verbonden te voelen met buurt

Bewoners dat zegt zich verbonden te voelen met stad

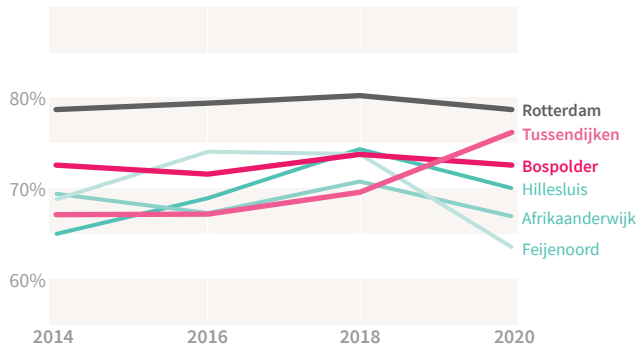

Bewoners dat zich actief inzet voor de buurt

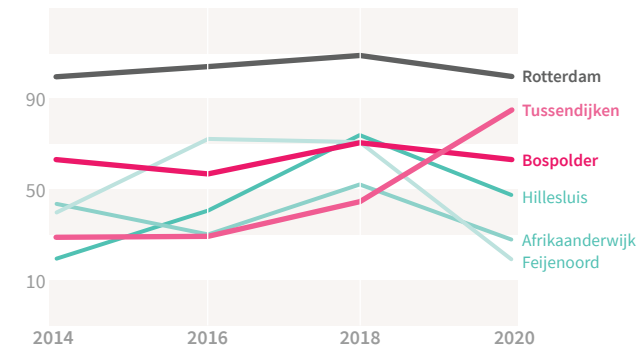

Figuur 2.25 Welzijn

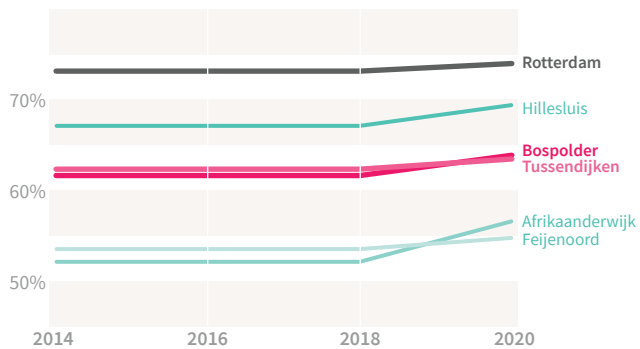
Bewoners dat zegt tevreden te zijn met de kwaliteit van hun leven

Oordeel kwaliteit van leven

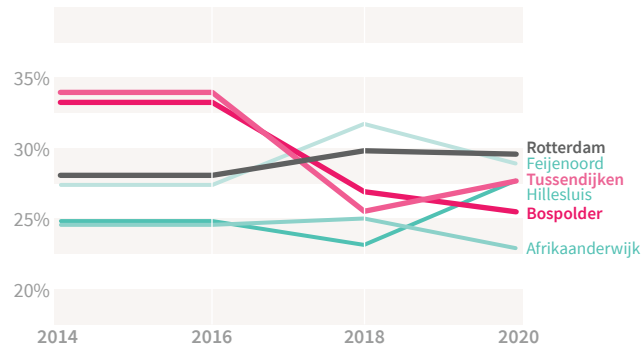

Huishoudens dat geen gebruik maakt van maatschappelijke voorzieningen (WMO, Participatiewet, Jeugdwet)

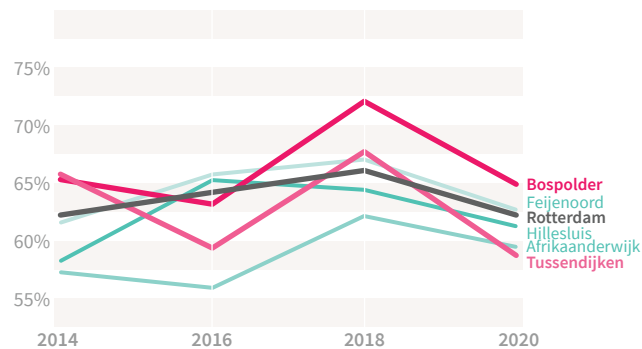

Figuur 2.26 Participatie en initatiefgeneigdheid

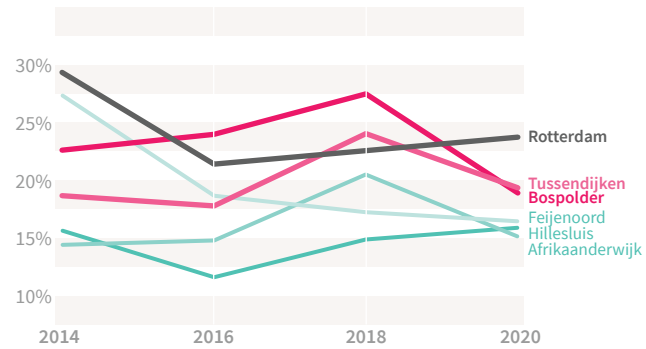
Bewoners dat vaak initiatief neemt om actief bezig te zijn

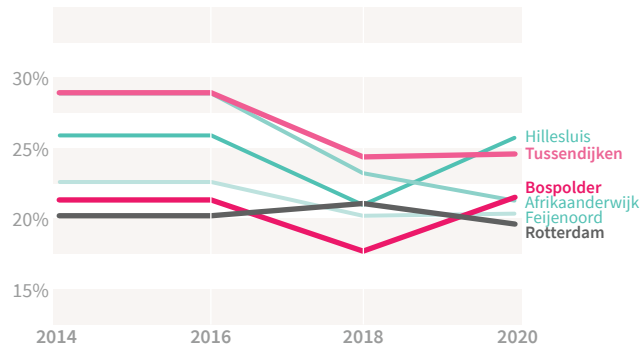
Bewoners dat zegt over eigen meedoen tevreden te zijn

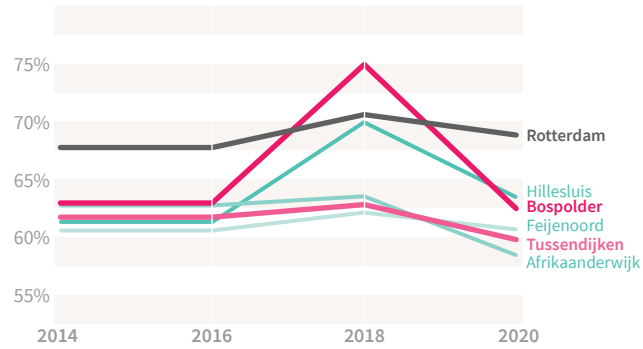
Bewoners dat maandelijks een hobbyclub of vereniging bezoekt

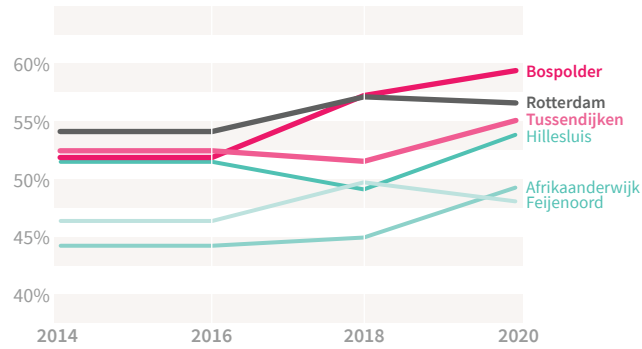
Bewoners dat actief is in een bewonersinitiatief

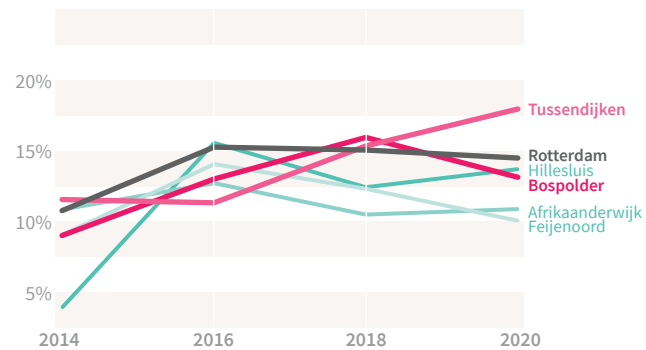
Bewoners dat zegt bereid zijn te zorgen voor familieleden die hulp nodig hebben

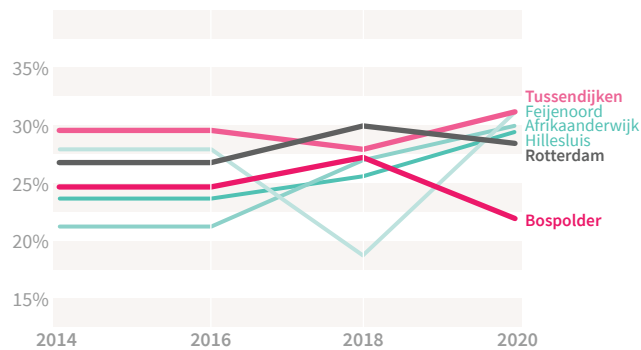
Bewoners dat zegt bereid zijn te zorgen voor buren of vrienden die hulp nodig hebben

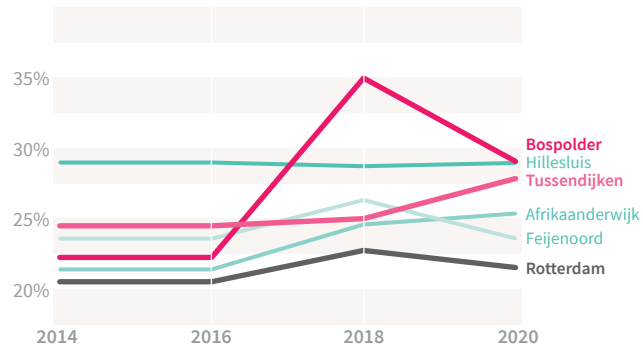
Bewoners dat mantelzorg verricht

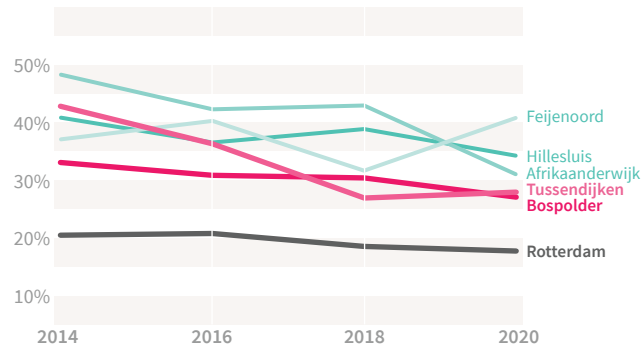
Bewoners dat betrokken is geweest bij het maken van plannen voor buurt of stad

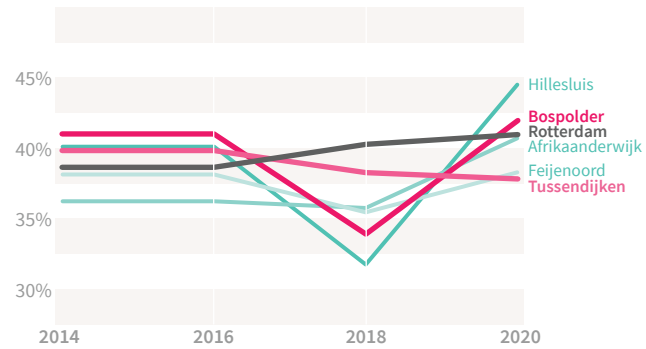
Bewoners dat zegt bereid zijn te zorgen voor anderen in de omgeving die hulp nodig hebben

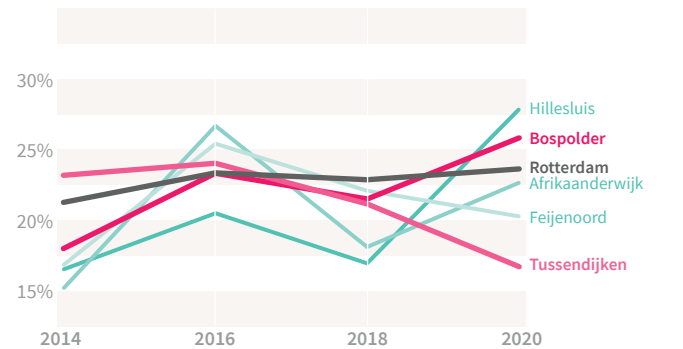
Bewoners dat maandelijks levensbeschouwelijke of religieuze bijeenkomsten bezoekt

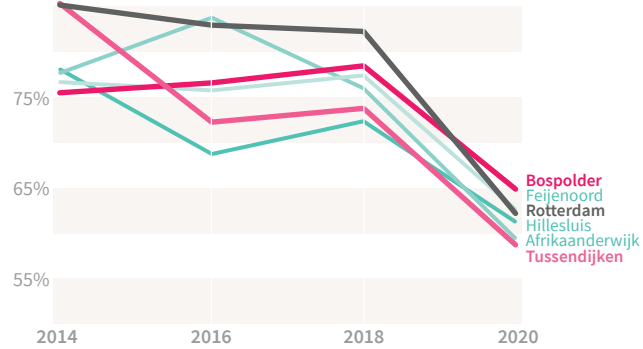
Bewoners dat burenhulp verleent

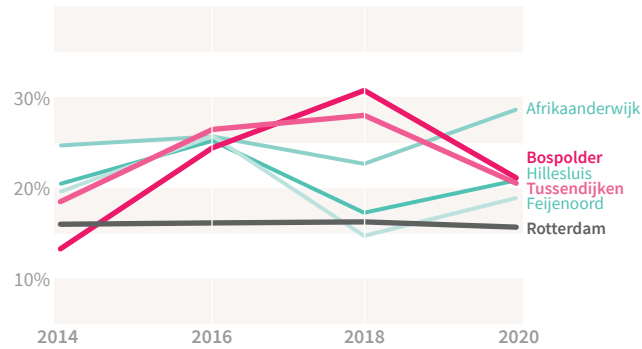
Bewoners dat actief is als vrijwilliger

Bewoners dat zegt geen discriminatie te ervaren in en buiten de eigen woonbuurt

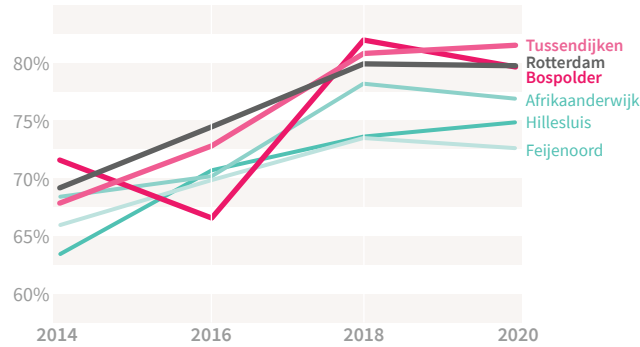

Bewoners dat maandelijks culturele voorzieningen bezoekt

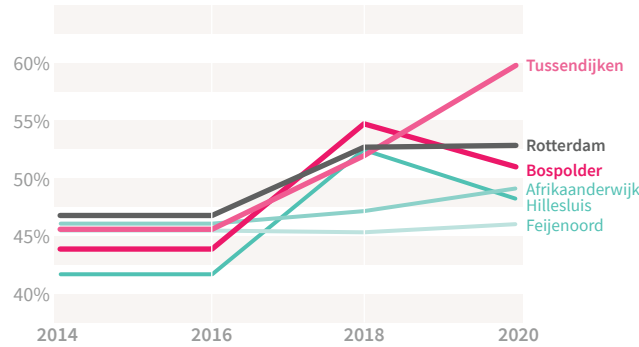

Figuur 2.27 Vertrouwen

Bewoners dat zegt vertrouwen te hebben in overheidsorganisaties

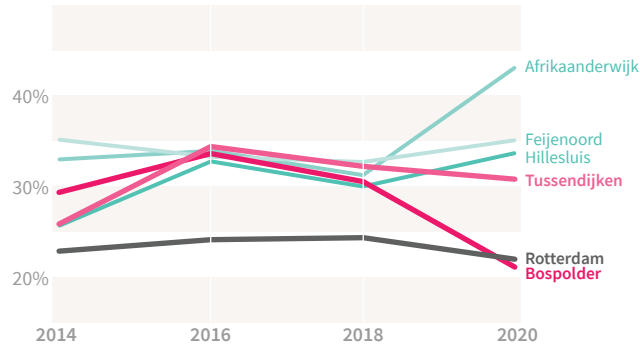

Bewoners dat zegt vertrouwen te hebben in instanties en hulpverleners

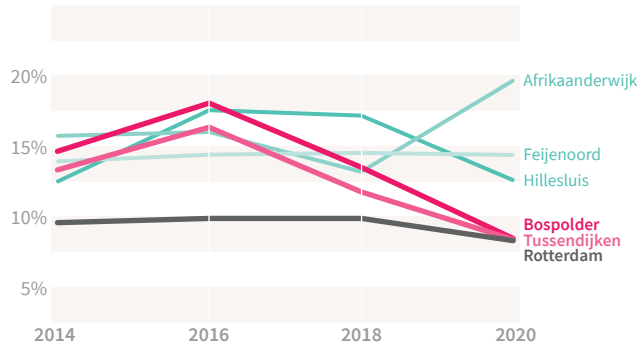

Figuur 2.28 Gezondheid

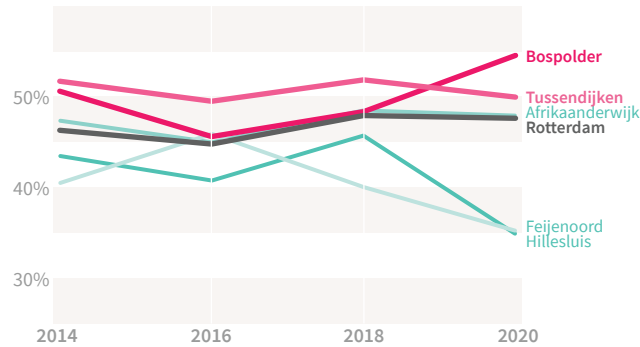
Bewoners dat zegt gezondheidsbelemmeringen te ervaren

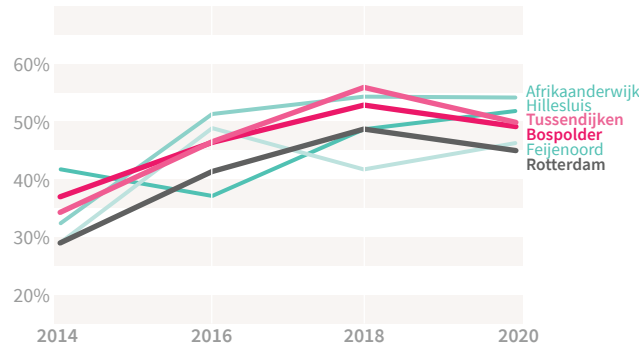
Bewoners dat sterk door gezondheidsproblemen wordt belemmerd

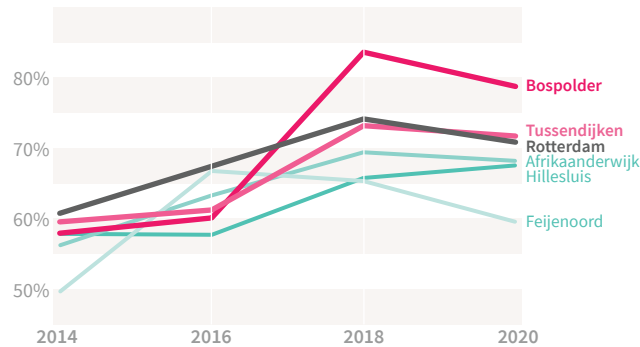
Bewoners dat zegt vertrouwen te hebben in gebiedsbestuur

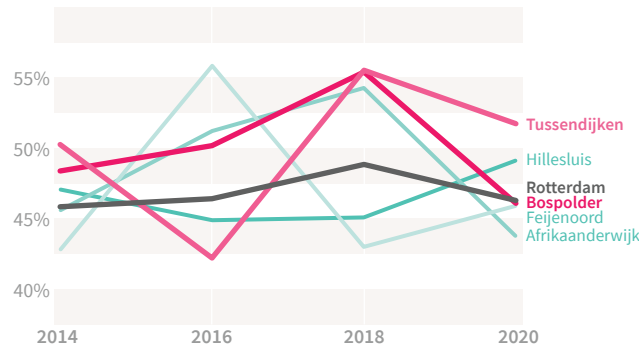
Bewoners dat zegt vooruitgang van stad te verwachten

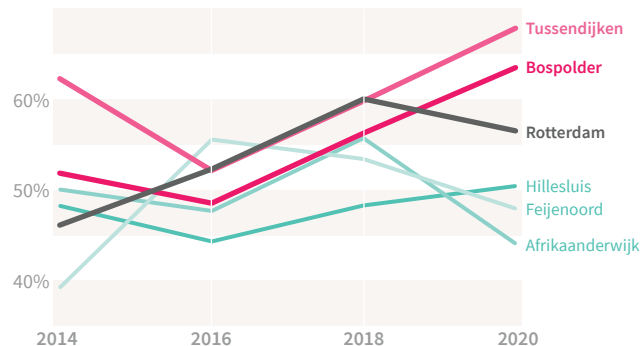
Bewoners dat zegt vertrouwen te hebben in toekomst stad

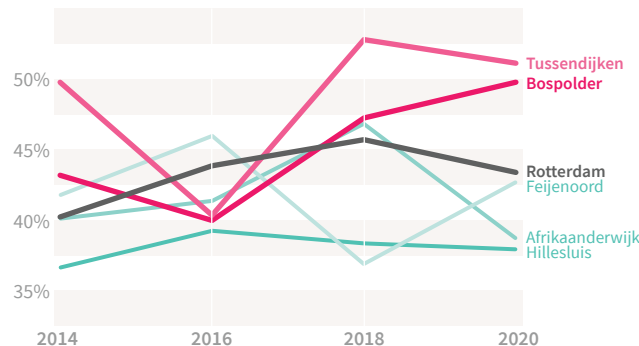
Bewoners dat zegt dat de gemeente voor meedoen zorgt

Bewoners dat zegt vertrouwen in gemeentebestuur te hebben

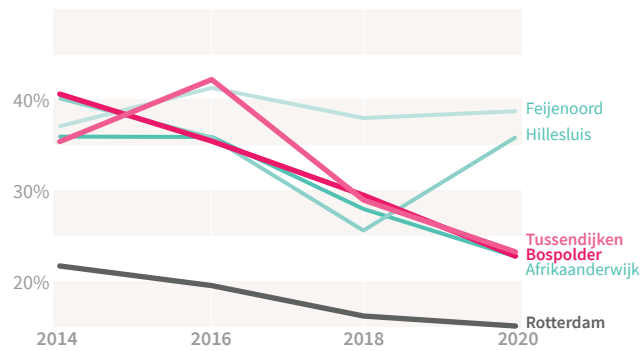

Bewoners dat zegt dat de gemeente initiatieven ondersteunt

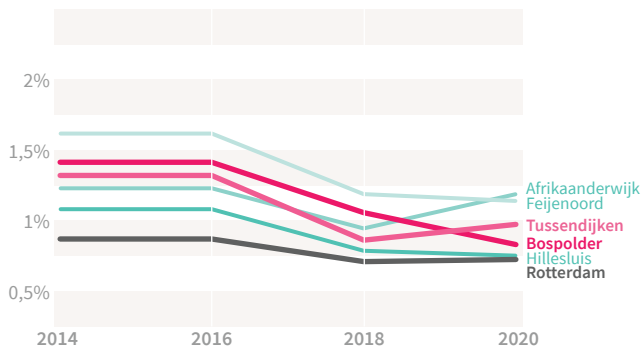

Figuur 2.29 Werk en Inkomen

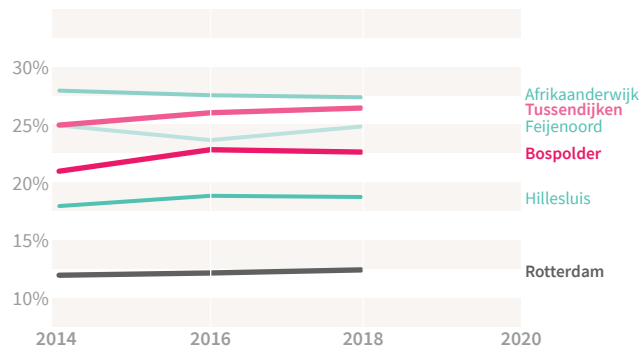
Bewoners dat zegt met het huishoudinkomen moeilijk rond te kunnen komen

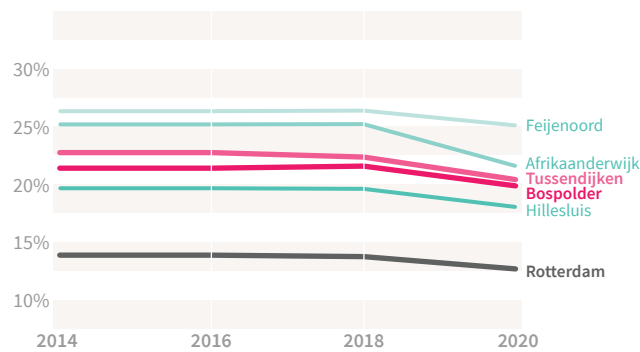
Bewoners (18 jr en ouder) met schulddienstverlening

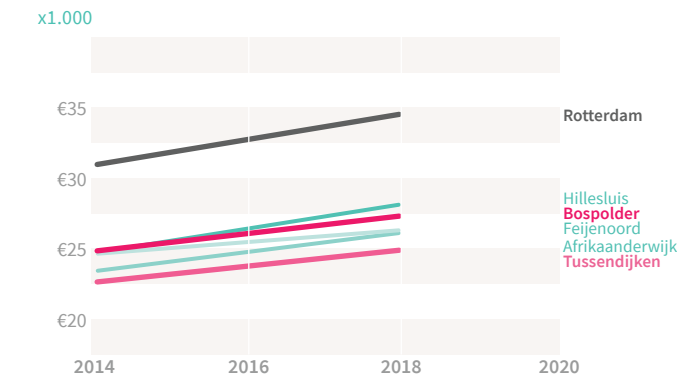
Huishoudens langdurig tot 110% sociaal minimum

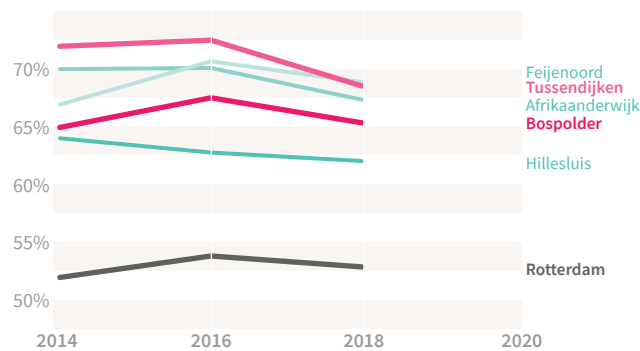
Niet-werkende beroepsbevolking

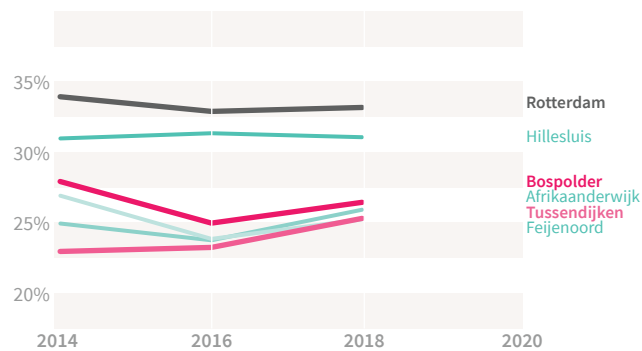
Gemiddeld besteedbaar huishoudens-inkomen

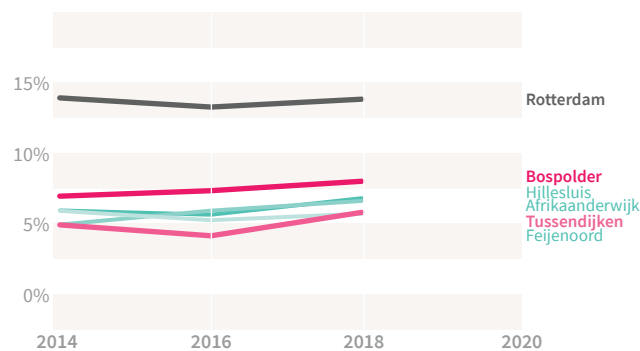
Laag huishoudens inkomen

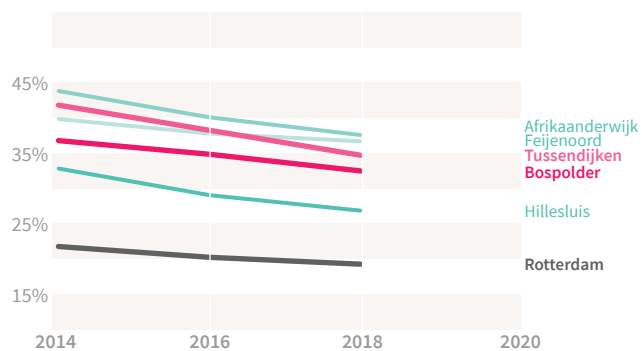
Midden huishoudens inkomen

Hoog huishoudens inkomen

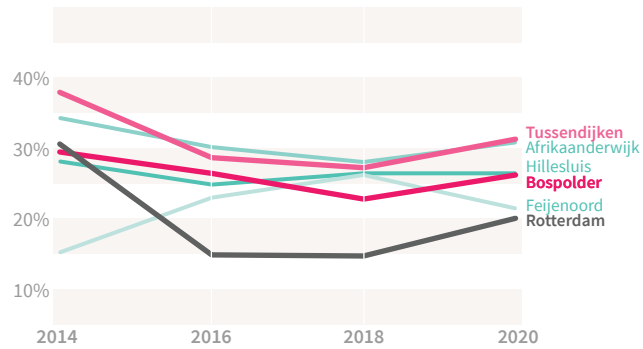

Huishoudens tot 110% sociaal minimum

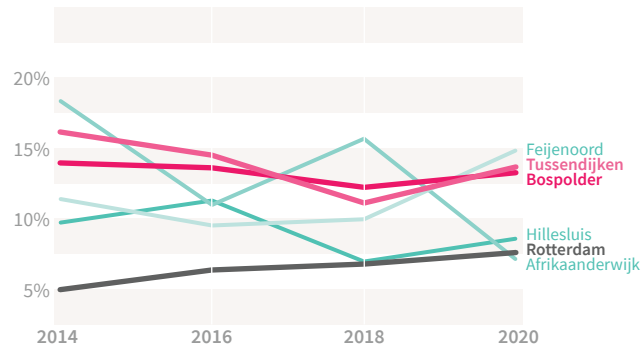

Figuur 2.30 Taal en opleiding

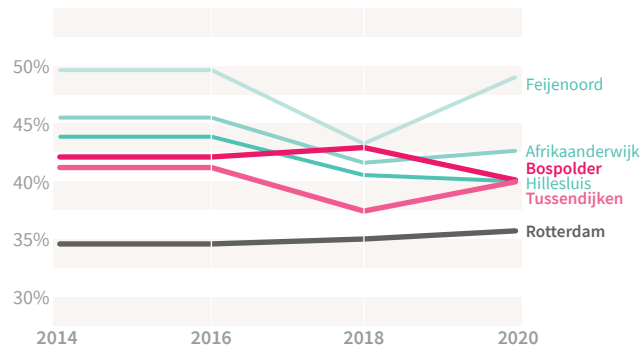
Bewoners dat zegt moeite te hebben met de Nederlandse taal

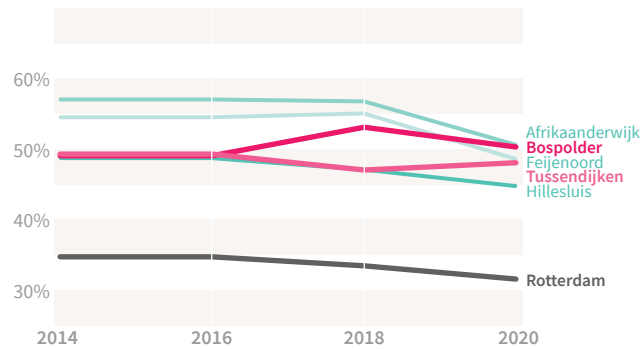
Bewoners dat zegt behoefte aan taalhulp te hebben

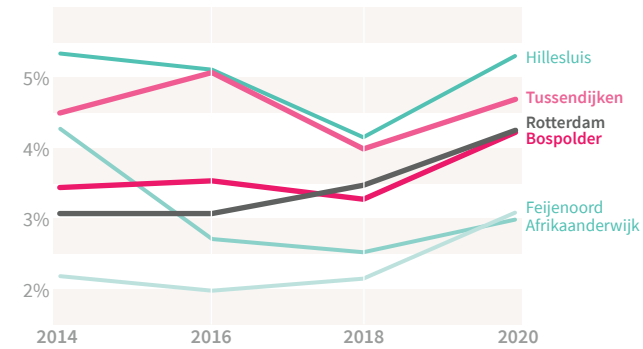
Bewoners (18 t/m 22 jr) zonder startkwalificatie

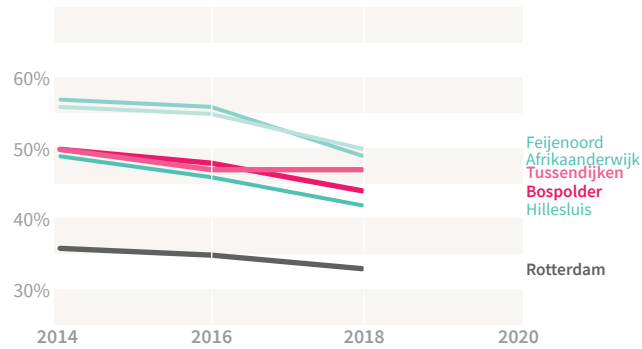
Bewoners (23 t/m 75 jr) zonder startkwalificatie

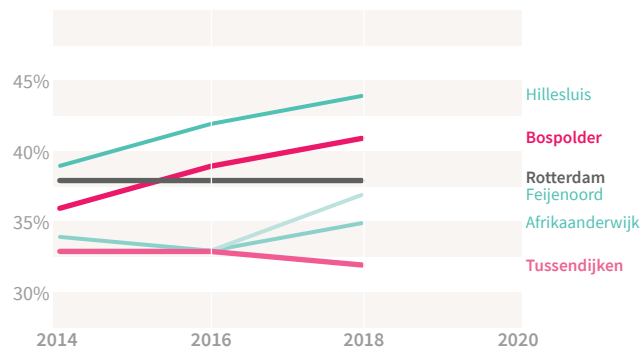
Bewoners (18 jr en ouder) dat nog maar kort in Nederland woont

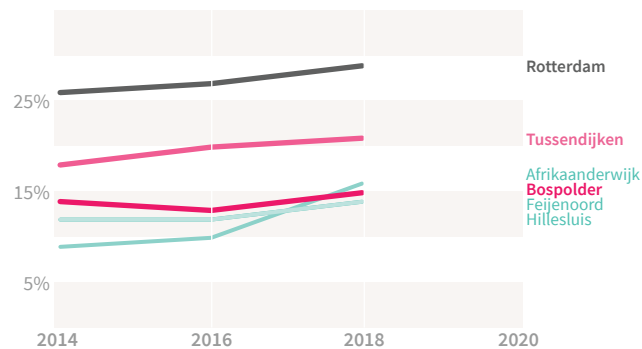
Bewoners laagopgeleid

Bewoners middenhoogopgeleid

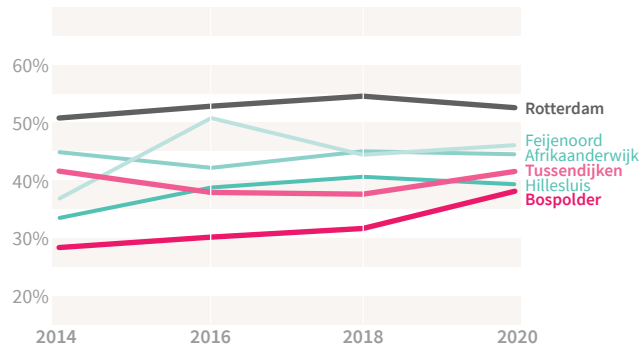

Bewoners hoogopgeleid

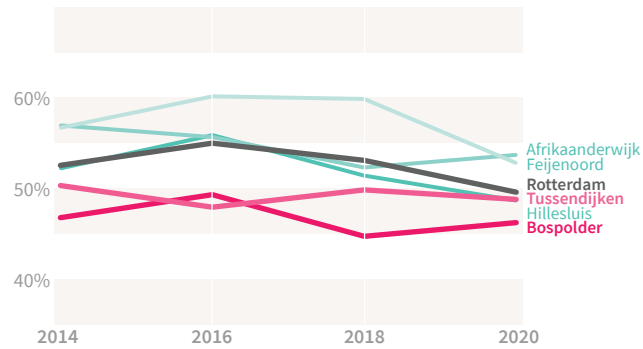

Figuur 2.31 Mobiliteit

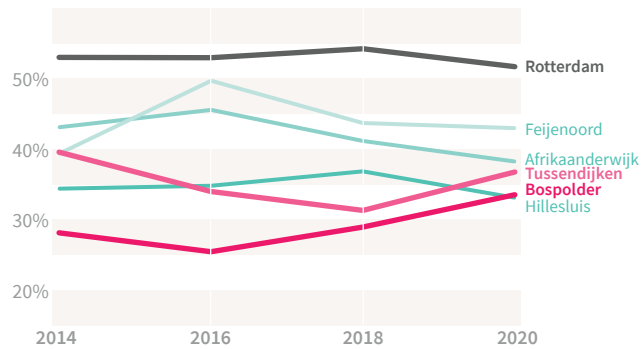
Tevreden over onderhoud fietspaden

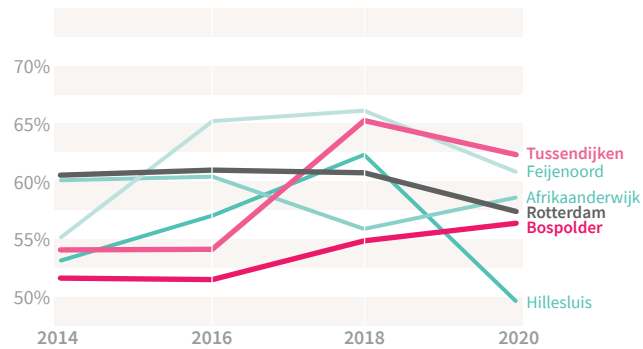
Tevreden over onderhoud stoepen

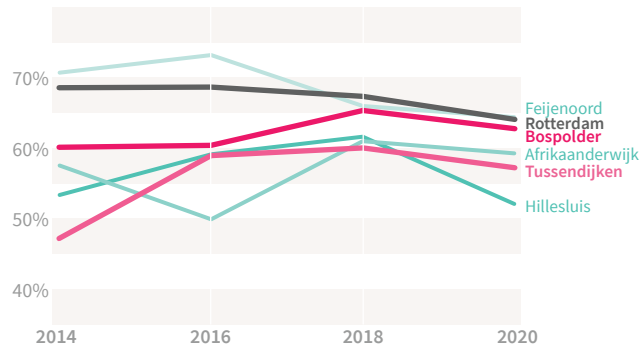
Tevreden over veiligheid fietspaden

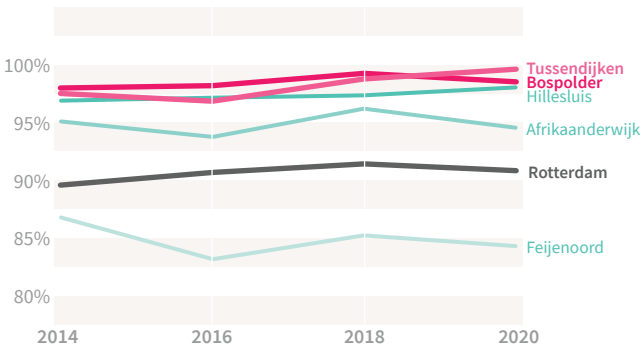
Tevreden over veiligheid stoepen

Tevreden over toegankelijkheid wijk voor auto

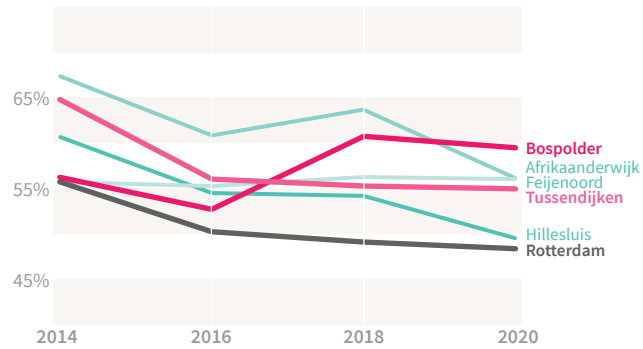

Voldoende aanwezig OV

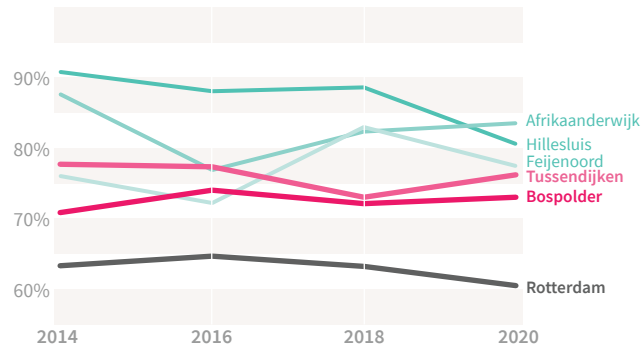

Figuur 2.32 Voorzieningen

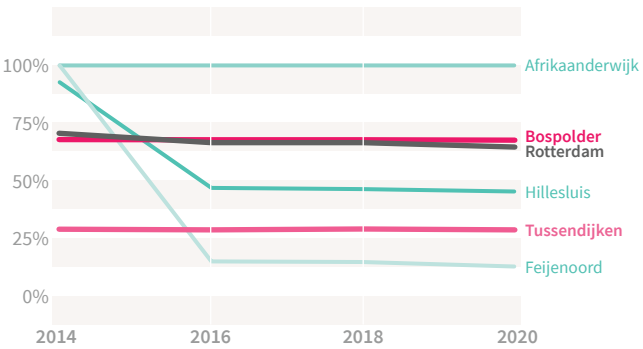
Bewoners dat zegt dat er in de buurt genoeg plekken zijn voor gezamenlijke bewonersactiviteiten

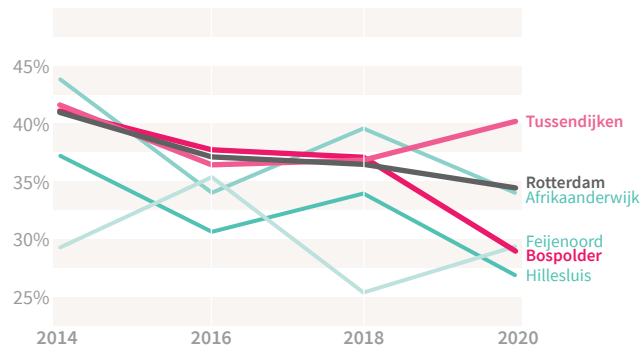
Bewoners dat zegt dat er in de buurt genoeg plekken voor geloofsbetuiging en levensbeschouwelijke bijeenkomsten

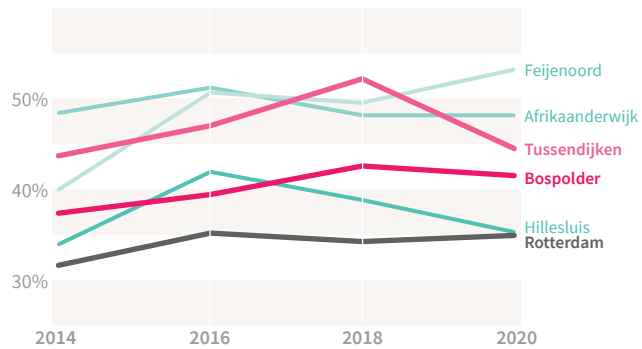
Woningen met HAVO VWO scholen binnen normafstand

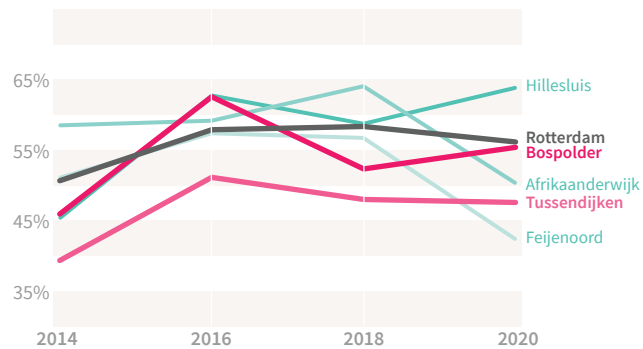
Bewoners dat zegt dat er in de buurt genoeg ouderenvoorzieningen zijn

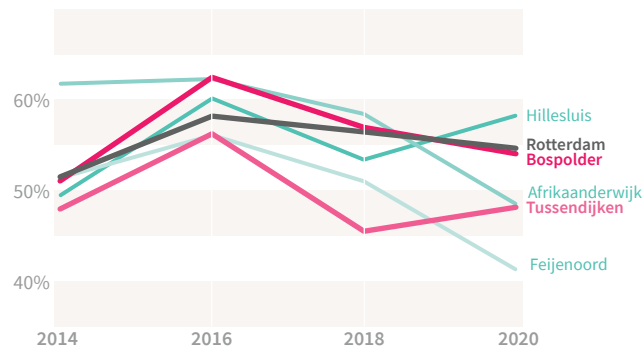
Bewoners dat zegt dat er in de buurt genoeg vrijetijdsvoorzieningen voor jongeren zijn

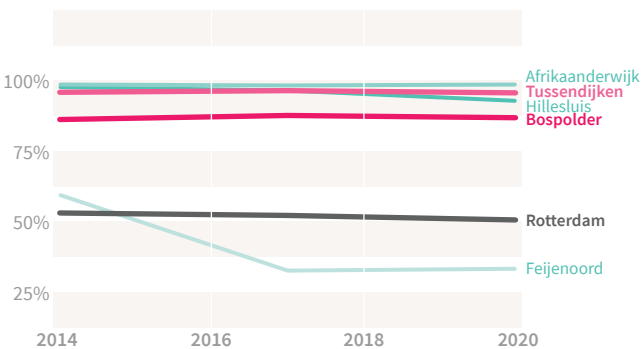
Bewoners dat zegt dat er in de buurt genoeg speelplekken zijn voor kinderen tot 4 jaar

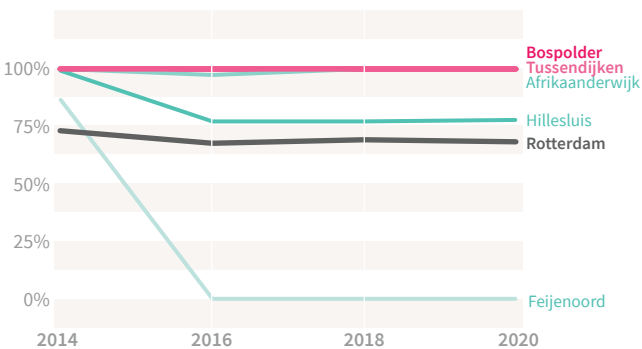
Bewoners dat zegt dat er in de buurt genoeg sport- en speelplekken zijn voor kinderen van 4-13 jaar

Woningen met basisscholen binnen normafstand

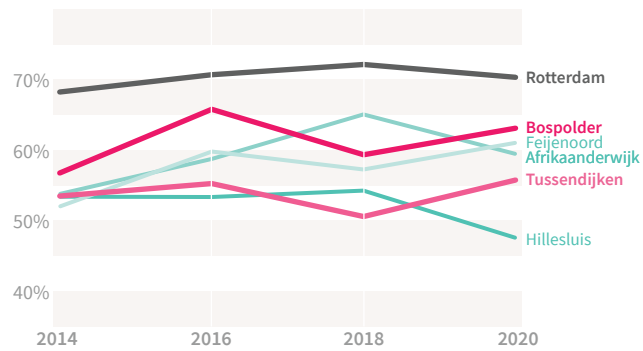

Woningen met VMBO scholen binnen normafstand

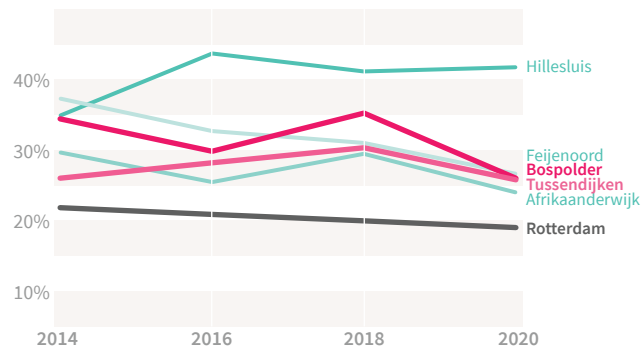

Figuur 2.33 Wonen

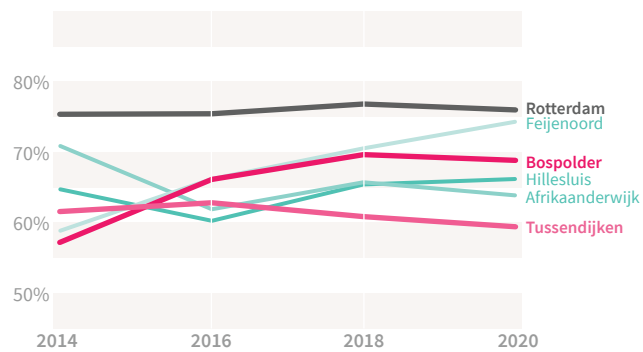
(Zeer) tevreden over de huidige woonsituatie

Verhuisceneigdheid uit buurt

Tevreden woning algemeen

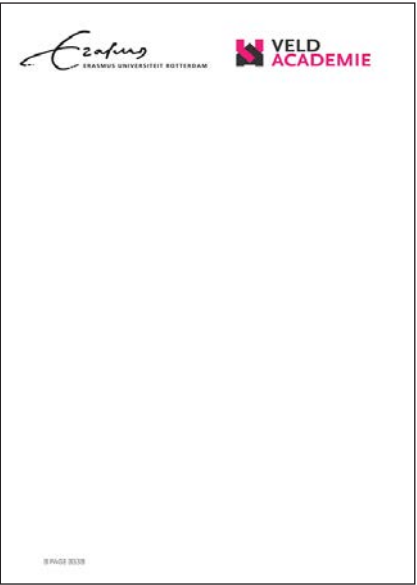
Bijlage III. Samenvattingen scripties

Fysieke ingrepen voor sterke gemeenschappen en veerkrachtige stadswijken

Studie
Social and Behavioural Sciences, Erasmus Universiteit
Naam
Willemijn Bunschoek
Datum
Augustus 2020

Samenvatting
Dit onderzoek maakt aan de hand van de Theory of Change methode inzichtelijk hoe een initiatief via co-creatie kan bijdragen aan het veerkrachtiger maken van stadswijken. Deze specifieke casus focust zich op de fysieke infrastructuur als facilitator voor sterke gemeenschappen. Aan de hand van documentenanalyse en semigestructureerde interviews zijn de gehanteerde verandertheorieën en het proces van co-creatie geanalyseerd. Ondanks het feit dat de cocreatie binnen deze casus niet volledig uit de verf is gekomen, bieden de voorgestelde verandertheorieën van het initiatief wel een veelbelovende basis voor het verhogen van de veerkracht binnen stadswijken.

De Zelfonthulling van de handelende wijk

Studie
Social and Behavioural Sciences, Erasmus Universiteit
Naam
Hugo R. Post
Datum
Augustus 2020

Samenvatting
Deze thesis verkent hoe deliberatie via het bewonersforum Botu12 aan (ervaren) zeggenschap en handelend vermogen en daarmee aan een veerkrachtiger BospolderTussendijken bijdraagt. Daartoe worden individuele ‘zeggenschap en handelingsvermogen’ en collectieve vormen als consultatie en deliberatie ter verklaring en als ondersteunende mechanisme, het versterken van kansenstructuren gehanteerd. De Botu12-leden zien de ervaring en het belang ‘om gezien en gehoord te worden’ als de grote ervaren meerwaarde. Dat is het resultaat van een andere (responsieve) wijze, waarmee de overheid hen tegemoet treedt. Zo leidt dit tot een (her)ontdekking van de wijk en het reeds aanwezige weefsel van zelforganisatie en professionals als gemeenschap. Dit leidt naast consultatie tevens voor de betrokkenen tot een vergrote kansenstructuur, die helpt zich zowel sociaal en/of economisch en/of verder te ontwikkelen en tot initiatie en realisatie van gezamenlijke initiatieven.

Veerkrachtig Bospolder-Tussendijken Re-integratie tot de arbeidsmarkt via open badges

Studie

Master Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid, Erasmus
Universiteit

Naam

Glenn van Eijsden

Datum

Juni 2020

Samenvatting

Vanuit het beleidsprogramma ‘Veerkrachtig BoTu 2028’ is team ‘Open Badges/ Circulaire Markt’ opgezet, welke zich richt op de ondersteuning van werklozen in Bospolder-Tussendijken richting de arbeidsmarkt via open badges. In dit onderzoek wordt met semigestructureerde interviews aan de hand van het ‘Theory of Change model’ onderzocht hoe team OBCM BospolderTussendijken veerkrachtiger tracht te maken. ‘Community initiatives’ blijken vaak een complex te implementeren interventiestrategie. Een vraag hierbij die in dit onderzoek wordt beantwoord is waarom ‘community initiatives’ dan toch als waardevol concept wordt gezien bij sociale vraagstukken. De inzet van open badges kan ertoe leiden dat mensen door bewustwording van hun eigen kwaliteiten en vaardigheden op veerkrachtige wijze re-integreren op de arbeidsmarkt en weer zelfvoorzienend worden.

De weg naar een veerkrachtig Rotterdam

Studie

Social and Behavioural Sciences, Erasmus Universiteit

Naam

Renske van der Weiden

Datum

Juni 2020

Samenvatting

Dit onderzoek stelt dat veerkracht bestaat uit zelf-, samen- en community redzaamheid. Op basis hiervan is een vergelijking tussen de 71 Rotterdamse wijken gemaakt. Hieruit blijkt dat op het moment alle wijken minimaal gemiddeld scoren op de vier indicatoren van veerkracht. Vervolgens heeft dit onderzoek gekeken naar de invloed van verschillende persoonskenmerken en hulpbronnen die de veerkracht, opgedeeld in de redzaamheden, van Rotterdammers dan wel verbetert of vermindert. De meegenomen persoonskenmerken en hulpbronnen laten over het algemeen een positief verband zien met de verschillende indicatoren voor veerkracht. Bospolder en Tussendijken scoren iets lager dan gemiddeld in Rotterdam op zelfredzaamheid, samenredzaamheid, het helpen van elkaar in de buurt en het aanspreken van een respectloos kind, maar springen er zeker niet in negatieve zin uit. Er kan echter wel ingezet worden op verschillende hulpbronnen en persoonskenmerken om de stad nog veerkrachtiger te maken.

Zelfzeggenchap in een aanpak naar sociale veerkracht

Studie

Faculty of Social Sciences, Erasmus Universiteit

Naam

Rick Langerak

Datum

Juni 2019

Samenvatting

Met behulp van de casus rondom het programma Resilient BoTu 2028 waarmee sociale veerkracht wordt beoogd in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken, is de definitie van en het proces naar sociale veerkracht in relatie met zelfzeggenchap onderzocht. Dit is gedaan doormiddel van diepte-interviews en participerende observatie. Hieruit blijkt dat het creëren van sociale veerkracht wordt beoogd door het stimuleren van de zelfzeggenchap van buurtbewoners. Uit dit gegeven en uit opgedane definities van sociale veerkracht valt te concluderen dat sociale veerkracht wordt gezien als menselijke eigenschap welke sterk afhankelijk is van de mate van zelfzeggenchap van mensen. Hierin blijken het institutioneel vertrouwen van buurtbewoners en de aanwezigheid van institutionele veerkracht belangrijke voorwaarden te zijn voor het creëren van zelfzeggenchap, en daarmee voor het creëren van sociale veerkracht.

Schulden, perspectief en veerkracht

Studie

Sociologie, Erasmus Universiteit

Naam

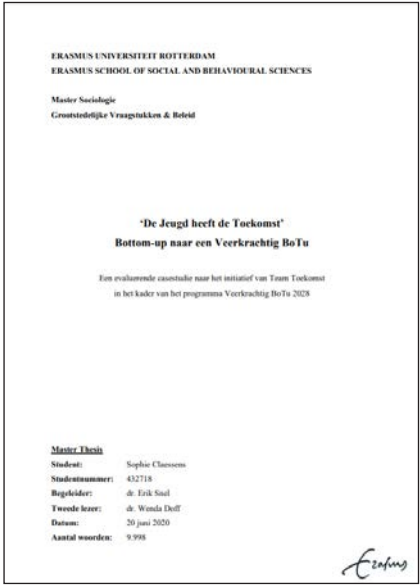
Roxanne Remeus

Datum

Augustus 2020

Samenvatting

Dit scriptieonderzoek is een casusonderzoek (case study) over het initiatief Perspectieff. Perspectieff is ontstaan vanuit het programma Veerkrachtig BoTu 2028 dat de wijken Bospolder-Tussendijken in Rotterdam veerkrachtiger wilt maken. Perspectieff zal zich richten op de schuldenproblematiek in de wijken en zet daarvoor sleutelfiguren in om wijkbewoners in de schulden te kunnen bereiken. Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden om de interventietheorie van Perspectieff te evalueren. Uit deze resultaten blijkt dat Perspectieff middels een stress-sensitieve dienstverlening en schuldhulpverlening met maatwerk de wijkbewoners zelfredzamer wil maken om ze toekomstperspectief te kunnen geven. De hulpmiddelen voor de interventie zijn hiervoor aanwezig, maar de acties die zullen worden ondernomen zijn nog niet aangescherpt. Er kan geconcludeerd worden dat de interventie van Perspectieff hoopgevend is, maar er nog veel verduidelijking mist in het plan van aanpak.

‘De Jeugd heeft de Toekomst’ Bottom-up naar een Veerkrachtig BoTu

Studie

Sociologie, Erasmus Universiteit

Naam

Sophie Claessens

Datum

Juni 2020

Samenvatting

In deze casestudie wordt het initiatief van Team Toekomst in het kader van het programma ‘Veerkrachtig BoTu 2028’ geanalyseerd. Team Toekomst is één van de burgerinitiatieven die hieraan moet bijdragen. Door verschillende kwalitatieve onderzoeksmethoden te combineren is het initiatief van Team Toekomst in kaart gebracht en geëvalueerd. Hieruit blijkt dat het team middels een kindgerichte interventie tracht om Bospolder-Tussendijken veerkrachtiger te maken: kansarme kinderen wordt de kans geboden om structureel te participeren in buitenschoolse activiteiten, gecombineerd met begeleiding door een mentor. Dit zou op korte termijn hun sociaal-emotionele vaardigheden, self-efficacy en schoolprestaties verbeteren, waardoor zij op lange termijn uitgroeien tot kansrijke, veerkrachtige jongvolwassenen. Uitgaande van bestaande wetenschappelijke literatuur kan geconcludeerd worden dat het initiatief van Team Toekomst veelbelovend oogt voor de toekomst van Bospolder-Tussendijken, al blijft er ruimte voor verbetering.

Veerkrachtig besturen richting gemeenschapsveerkracht

Studie

Social and Behavioural Sciences, Erasmus Universiteit

Naam

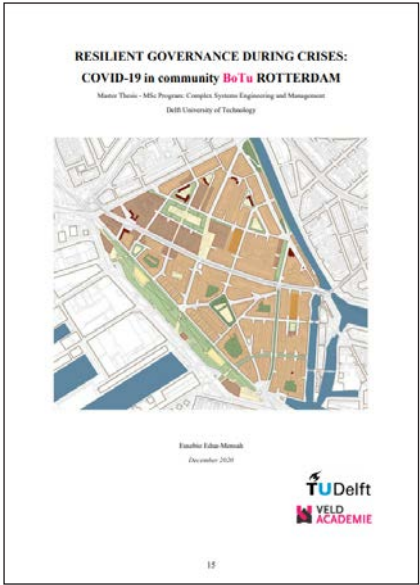
Maureen Val

Datum

Juni 2020

Samenvatting

The aim of this thesis is to investigate and analyse the elements concerned with resilient governance of municipalities towards community resilience in city neighbourhoods. Data for this study were collected within the context of a neighbourhood resilience programme in Bospolder-Tussendijken, Rotterdam, the Netherlands. In-depth semi-structured interviews were conducted with six officials of the municipality of Rotterdam and one external stakeholder. In addition, secondary data – ten transcripts of interviews also done within the programme - were used. The conducted interviews were analysed, which resulted in an investigation and analysis of the elements and the relationships between the elements in this research case. On the basis of the results, it can be concluded that in comparable contexts to Bospolder-Tussendijken, inclusivity and the integrative, mobilizing and connecting capability are the most important elements of resilient governance of the local government in generating community resilience. Theoretical and practical implications of the findings are discussed.

Resilient Governance During Crises: COVID-19 in community BoTu Rotterdam Studie

Complex Systems Engineering and Management, Technische Universiteit Delft

Naam

Eusebio Edua-Mensah

Datum

December 2020

Samenvatting

Research institute Veldacademie is currently monitoring a project that aims to increase the resilience in the neighbourhood Bospolder-Tussendijken by 2028. This case allowed us to get a better overview of how formal and informal institutions play their part in community resilience during the crises of COVID-19. There were policies and guidelines that affected the community and its ability to act. These policies and guidelines were led by the so-called intelligent lockdown. Both informal and formal actors undertook activities. The most significant of them was the emergence of the Delfshaven Helpt initiative, which was a problem-solving network that supported the people in the community in multiple ways, ranging from food and groceries to providing laptops for kids to allow online education. All in all, local institutions have shown that they are indeed able to be resilient in their cooperation with local communities, more so in time of crisis.

Een veerkrachtige wijk middels klimaatadaptieve maatregelen

Studie

Social and Behavioural Sciences, Erasmus Universiteit

Naam

Pim van Limpt

Datum

Juni 2020

Samenvatting

Rotterdam tracht via het programma ‘Veerkrachtig BoTu 2028’ van de wijken Bospolder en Tussendijken de eerste ‘veerkrachtige’ wijken te maken. Onderdeel van dit programma is het bottom-up initiatief ‘Buurtmakers West’, een samenkomst van grote organisaties, de gemeente en buurtbewoners van de wijken. Middels een design-strategy trachten zij vanuit de beleving van de buurtbewoners duurzame maatregelen op te stellen en de wijk daarbij groener, maar ook veerkrachtiger te maken. In dit evaluatieonderzoek wordt gefocust op het proces wat het team doorloopt, opererend vanuit designfilosofie en werkend aan een wicked-problem als klimaatadaptatie. Hierbij wordt gefocust op wat mogelijke obstakels zijn. Verschillen in achtergronden van organisaties, doelstellingen en manieren van werken tussen de betrokken partijen worden behandeld. Vanuit het onderzoek wordt aangetoond dat terwijl de samenkomst van verschillende kennis uit systeem- en leefwereld faciliterend kan werken, samenwerking ook een obstakel kan zijn.

COLOFON

VEERKRACHT IN BOSPOLDER-TUSSENDIJKEN

Monitor maart 2021

In opdracht van

Gemeente Rotterdam

Programmamanager Veerkrachtig BoTu 2028

Uitvoering

Veldacademie

Waalhaven Oostzijde 1

3087 BM Rotterdam

Contactpersoon: Otto Trienekens

Samenstelling: Marthe van Gils

Disclaimer

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg isbesteed, aanvaardt Veldacademie van dit rapport geen aansprakelijkheidvoor eventuele fouten of onvolkomenheden.

Copyright

De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden, tonen en op- en uitvoeren onder de volgende voorwaarden:

Naamsvermelding De gebruiker dient de naam van Veldacademie te vermelden.

Niet-commercieel De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Geen afgeleide werken De gebruiker mag het werk niet bewerken.

We danken alle medewerkers die aan de totstandkoming van deze rapportage hebben bijgedragen.

VEERKRACHT IN BOTU

Monitor maart 2021